

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ. ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο αρχαιομαρξισμός στον Μεσοπόλεμο. Ιδεολογικές διαφορές και συγκρούσεις του με το ΚΚΕ και η θέση του στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ :
ΣΠ. ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ, Β. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΑΚΗΣ, Δ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Π. ΜΕΛΙΓΚΩΝΗΣ

ΑΜ : 1561201601060

ΑΘΗΝΑ 2019

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες.....σελ. 1
Εισαγωγή.....σελ. 3

Κεφάλαιο Πρώτο

Η πορεία της Οργάνωσης «Αρχείον του Μαρξισμού» (1919-1934)

I.1 : Οι ρίζες του αρχειομαρξισμού (Σ.Ο.Ν.Α, αριστερή τάση Ιδρυτικού Συνεδρίου Σ.Ε.Κ.Ε., Κομμουνιστική Ένωση, φράξια «Πρώτου Πυρήνα» κλπ.).....σελ. 8
I.2: Από τον Τζουλάτι στον Γιωτόπουλο : Η αλλαγή ηγεσίας του Αρχείου..... σελ. 20
I.3: Η «Τρίτη Κατάσταση» (1927-1928): το πρώτο ρήγμα του αρχειομαρξισμού..... σελ. 29
I.4: Η «φραξιονιστική κρίση του Αρχείου» (1929-1931) – Η Κ.Ε.Ο. και η Λ.Α.Κ.Κ.Ε..... σελ. 31
I.5: Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. (1930-1934) σελ. 33
I.6: Το Κ.Α.Κ.Ε. και η φθίνουσα πορεία του αρχειομαρξισμού – Η εξέλιξη της ομάδας Βιτσώρη..... σελ. 37

Κεφάλαιο Δεύτερο

Σχέσεις αρχειομαρξισμού και Κ.Κ.Ε.

II.1: Οι σχέσεις του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) με την Κομμουνιστική Ένωση και την αρχειομαρξιστική φράξια (1919-1924).....σελ.41
II.2: Σχέσεις Αρχείου και Κ.Κ.Ε. (1924-1930).....σελ. 50
II.3: Σχέσεις Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. και Κ.Κ.Ε. (1930-1934).....σελ. 63
II.4: Η στάση του Αρχείου στις εκλογές και τα δημοψηφίσματα.....σελ. 74
II.5: Η βία.....σελ. 83

Κεφάλαιο Τρίτο

Ο αρχαιομαρξισμός σε διεθνές πλαίσιο

III.1: Ο τριτοδιεθνιστικός προσανατολισμός.....σελ.97	σελ.97
III.2: Η απομάκρυνση από την Κομιντέρν – Η σταδιακή προσέγγιση στον Τρότσκι.....σελ. 103	σελ. 103
III.3: Η τροτσκιστική φάση του <i>Αρχείου</i>σελ. 108	σελ. 108
III.4: Η ρήξη με τον Τρότσκι – Η αναζήτηση νέων συμμαχιών.....σελ. 118	σελ. 118
Επίλογος.....σελ.122	σελ.122
Πηγές και Βιβλιογραφίασελ. 129	σελ. 129

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.A.	Αριστερή Αντιπολίτευση
A.E.K.	Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα (Βρετανίας)
A.E.Σ.	Ανεξάρτητα Εργατικά Συνδικάτα
A.K.E.	Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας
A.K.N.A.	Ανεξάρτητη Κομμουνιστική Νεολαία Αθηνών
A.Σ.Κ.Ι.	Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας
B.E.Δ.A.	Βιομηχανική Ένωση Δέρματος Αθηνών
B.E.O.	Βιομηχανική Ένωση Οικοδόμων
B.K.O.	Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία
B.Σ.Ο. ή B.Σ.Ε.Ο.	Βαλκανική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία ή Βαλκανική Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία
Γ.Γ.	Γενικός Γραμματέας
Γ.Σ.Ε.Ε.	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
Γ.Σ.Θ.Π.Ε.	Γενική Συνομοσπονδία Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος
Δ.Α.Α.	Διεθνής Αριστερή Αντιπολίτευση
Δ.Γ.	Διεθνές Γραφείο ή Διεθνής Γραμματεία
Δ.Κ.Κ.Ε.	Διεθνιστικό Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
Ε.Α.Μ.	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
Ε.Γ.Σ.Ε.Ε.	Ενωτική Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
Ε.Δ.Ε.	Εργατική Διεθνιστική Ένωση
Ε.Δ.Κ.Ε.	Εργατικό Διεθνιστικό Κόμμα Ελλάδας
Ε.Ε.Ε.	Εθνική Ένωσις Ελλάς
Ε.Ε.Κ.Α.	Ενωτικό Εργατικό Κέντρο Αθηνών
Ε.Κ.Α.	Εργατικό Κέντρο Αθηνών
Ε.Κ.Θ.	Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης
Ε.Κ.Π.	Εργατικό Κέντρο Πειραιώς
Ε.Λ.Α.Σ.	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
Ε.Λ.Ι.Α.	Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο
Ε.Μ.Ε.Α	Ενιαίο Μέτωπο Εργατών Αγροτών
Ε.Μ.Μ.Ο.	Ένωση Μαρξιστικών Μορφωτικών Ομίλων
Ε.Ο.Κ.Δ.Ε.	Ενιαία Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας
Ε.Σ.Κ.	Εργατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα
Ε.Σ.Σ.Δ.	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

Κ.Α.Κ.Ε.	Κομμουνιστικό Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα Ελλάδας
Κ.Δ.	Κομμουνιστική Διεθνής
Κ.Δ.Ε.Ε.- Ε.Τ.Κ.Δ.Ε.	Κομμουνιστική Διεθνιστική Ένωση Ελλάδας επίσημο τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνιστικής Ένωσης
Κ.Δ.Κ.Ε.	Κομμουνιστικό Διεθνιστικό Κόμμα Ελλάδας
Κ.Ε.	Κεντρική Επιτροπή
Κ.Ε.Ο.	Κομμουνιστική Ενωτική Ομάδα
Κ.Κ.Γ.	Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας
Κ.Κ.Δ.Ε.	Κόμμα Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας
Κ.Κ.Ε.	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.	Κομμουνιστική Οργάνωση Μπολσεβίκων Λενινιστών Ελλάδος (Αρχαιομαρξιστές)
Κ.τ.Ε.	Κοινωνία των Εθνών
Λ.Α.Κ.Κ.Ε.	Λενινιστική Αντιπολίτευση στο Κ.Κ.Ε.
Μ.Ε.Ο.Ν.Ε.Α.	Μορφωτικός και Επαγγελματικός Όμιλος Νέων Εργατών Αθηνών
Ο.Κ.Δ.Ε.	Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδος
Ο.Κ.Ν.Ε.	Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαίων Ελλάδος
Ο.Μ.Λ.Ε.	Οργάνωση Μπολσεβίκων Λενινιστών Ελλάδας
Ο.Π.Λ.Α.	Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών
Π.Γ.	Πολιτικό Γραφείο
Π.Ε.Θ.	Πανεργατική Ένωση Θεσσαλονίκης
ΠΥ.Κ.	Πανυπαλληλικό Κέντρο
Σ.Α.Κ.Ε.	Σοσιαλιστικό Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα Ελλάδος
Σ.Ε.Ε.	Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση
Σ.Ε.Κ.Ε.	Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος
Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ)	Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Κομμουνιστικό)
Σ.Κ.Α.	Σοσιαλιστικό Κέντρο Αθηνών
Σ.Κ.-Ε.Λ.Δ.	Σοσιαλιστικό Κόμμα – Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας
Σ.Ο.Ν.Α.	Σοσιαλιστική Οργάνωση Νεολαίας Αθηνών
Σ.τ.Ε.Τ.	Σύνδεσμος των Εργατικών Τάξεων
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Ρ.Ο.Υ.Μ.	Partido Oberto de Unificacion Marxista

Εισαγωγή

Στη σκοτεινή πλευρά της ιστορίας, σε αυτή που γράφεται από τους ηττημένους και τιμωρείται με συλλογική λήθη, ο αρχειομαρξισμός κατέχει περίοπτη θέση. Πλην λίγων εξαιρέσεων η ιστοριογραφία, που ασχολείται με το ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα της εποχής, επικεντρώνεται στο Κ.Κ.Ε, που δεσπόζει στον χώρο και μελετά την ίδρυση, τη μπολσεβικοποίησή του και τις διαδοχικές κρίσεις του, χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις οργανώσεις που κινήθηκαν εντός και εκτός αυτού στο ίδιο διάστημα. Άδικη εξέλιξη για μια οργάνωση, που στη διάρκεια του Μεσοπολέμου άφησε το δικό της στίγμα στις εξελίξεις στο ελληνικό κομμουνιστικό και εργατικό κίνημα και επηρέασε, έστω και για μικρό χρονικό διάστημα, το διεθνές τροτσκιστικό ρεύμα.

Ο αρχειομαρξισμός, η κίνηση δηλαδή γύρω από το περιοδικό *Αρχείον Μαρξισμού*, που πρωτοκυκλοφόρησε το 1923, αποτέλεσε τον μαζικότερο πόλο της αριστερής αντιπολίτευσης στο Κ.Κ.Ε. Πολλά χαρακτηριστικά στοιχεία, αλλά και κάποια από τα στελέχη του είχαν ήδη δημιουργήσει μια διακριτή κομμουνιστική τάση αρκετά χρόνια πριν το 1923, πιο πριν ακόμα κι από την ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας (Σ.Ε.Κ.Ε.). Για κάποιο χρονικό διάστημα οι αρχειομαρξιστές λειτούργησαν ως φράξια απογοητευμένοι από την αναβλητικότητα του Σ.Ε.Κ.Ε. να γίνει ένα πραγματικά κομμουνιστικό κόμμα.

Η απομάκρυνσή τους από το Κόμμα συνέπεσε με την αλλαγή στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, καθώς μετά τον θάνατο του Λένιν, ο Στάλιν εδραίωνε την κυριαρχία του και επέφερε σημαντικές αλλαγές στην Κομμουνιστική Διεθνή (Κ.Δ.)¹ και στα εθνικά κομμουνιστικά κόμματα. Παρατηρώντας κάποιος στον Μεσοπόλεμο τη συχνότητα των άρθρων του *Ριζοσπάστη*, του επίσημου δηλαδή οργάνου του Κ.Κ.Ε., που αναφέρονται στον «αρχειοφασισμό», όπως αποκαλούσαν οι κομματικοί

¹ Η Γ' ή Κομμουνιστική Διεθνής (Κ.Δ.) ή Κομμιντέρν (Commintern από το αγγλικό Communist International) ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1919 στη Μόσχα. Στο ιδρυτικό της συνέδριο (2-6 Μαρτίου 1919) υπό την προεδρεία του Λένιν πήραν μέρος 52 αντιπρόσωποι από 34 κομμουνιστικά ή σοσιαλιστικά κόμματα. Βασικός στόχος της Κ.Δ. ήταν η προετοιμασία της παγκόσμιας επανάστασης και ο συντονισμός του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος. Η Κ.Δ. διοργάνωσε επτά παγκόσμια συνέδρια (1919,1920,1921,1922,1924,1928,1935) και αυτοδιαλύθηκε στις 15 Μαΐου 1943. (Tim Ress, Andrew Thorpe, *International Communism and the Communist International 1919-1943*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1999, σ.1-8.

το αρχαιομαρξιστικό ρεύμα, καταλαβαίνει την αντιπαλότητα και τον ανταγωνισμό, που υπήρχε από τα μέσα της δεκαετίας του '20 και για μια δεκαετία, ανάμεσα στο Κ.Κ.Ε. και το Αρχείο για την κυριαρχία στον χώρο των Ελλήνων κομμουνιστών.

Το εκλογικό αποτύπωμα του αρχαιομαρξισμού στις λίγες εκλογικές αναμετρήσεις, που πήρε μέρος, δεν μπορεί να μας δώσει αξιόπιστη εικόνα για τη δυναμική του ρεύματος. Οι χαρακτηρισμοί, που συνόδευσαν για πολλά χρόνια τους αρχαιομαρξιστές και επέζησαν ως την εποχή μας, κάνοντας λόγο για «φαλτσετοφόρους», «εγκληματίες», «χαφιέδες» και «φασίστες» περισσότερο αποτυπώνουν την αντιπαλότητα που υπήρχε με το Κόμμα, κυρίως κατά τη ζαχαριαδική του περίοδο, και που έφτασε σε ακραία σημεία, παρά ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Το *Αρχείο* διέθετε σεβαστό αριθμό οπαδών και μελών² και από ένα σημείο και μετά έντονη δράση στον συνδικαλιστικό χώρο. Κατά τη δικτατορία του Πάγκαλου και στα τέλη της δεκαετίας του '20 και στις αρχές του '30 η δυναμική του αρχαιομαρξισμού δεν ήταν πολύ μικρότερη από αυτή του Κ.Κ.Ε.

Η σύνδεση του *Αρχείου* με τη Διεθνή Αριστερή Αντιπολίτευση (Δ.Α.Α.) φανερώνει την αναγνώριση της δυναμικής του από μια πρωταγωνιστική προσωπικότητα του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος, όπως ήταν ο Τρότσκι. Η σύντομη συμπόρευση του *Αρχείου* με τον τροτσκισμό άφησε το δικό της στίγμα και δημιούργησε νέες αντιπαλότητες, αλλά και κάποιες συμμαχίες στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Περιθωριοποιημένο τόσο από τον σταλινισμό, που είχε επικρατήσει στην Κ.Δ. και στα εθνικά κομμουνιστικά κόμματα που μετείχαν σε αυτήν, όσο και από τον τροτσκισμό και τη νεοσύστατη Τέταρτη Διεθνή, το *Αρχείο* προσπάθησε να ξαναβρεί την παλιά του «καθαρά αρχαιομαρξιστική» ταυτότητα, αλλά σε συνθήκες που πια δεν ήταν πρόσφορες για κάτι τέτοιο. Πληγωμένο από τη διάσπαση του 1934 κι αποδεχόμενο την ήττα του στον αγώνα για την κατάκτηση της πρωτοπορίας της εργατικής τάξης,³ απομακρύνθηκε με σταθερά βήματα από τον κομμουνισμό και εκφυλίστηκε λίγο πριν δύσει για πάντα.

² Σύμφωνα με έκθεση του Διεθνούς Γραφείου της 4^{ης} Διεθνούς, το Αρχείο την εποχή που συνδέθηκε με τη ΔΑΑ αριθμούσε 1.600 μέλη, αλλά το 1936 μειώθηκαν δραματικά σε μόλις 135 (Σ. Μιχαήλ, *Τα αρχεία Τρότσκι για την Ελλάδα*, Αλλαγή, Αθήνα 1982, σ.44). Ο Ελεφάντης όμως, κάνοντας πιο μετριοπαθείς υπολογισμούς αναφέρει ότι «στο απόγειό του» ο Αρχαιομαρξισμός (1925-1926) δεν ξεπέρασε τα 700-800 μέλη. (Αγγελος Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Ιστορική Βιβλιοθήκη Θεμέλιο, Αθήνα 1976, σ.34).

³ *Ταξικός Αγώνας*, Όργανο «Ομάδος Κομμουνιστών», Αθήνα Φλεβάρης 1946, σ.10-11.

Το αρχειομαρξιστικό ρεύμα αναδείχθηκε τα τελευταία χρόνια από τη διδακτορική διατριβή του Κώστα Παλούκη («Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934): Κοινωνικοί αγώνες, πολιτική οργάνωση, ιδεολογία και πολιτισμικές πρακτικές στα εργατικά στρώματα της μεσοπολεμικής Ελλάδας», Πανεπιστήμιο Κρήτης 2017), ο οποίος καλύπτει με τη μελέτη του σχεδόν ολοκληρωτικά το θέμα. Η αξιοποίηση της συγκεκριμένης διατριβής αποτέλεσε αναμφισβήτητη τη βάση για τη σύνταξη της παρούσας εργασίας, η οποία έρχεται να συμπληρώσει και όχι να αναιρέσει ή να ανασκευάσει με οποιονδήποτε τρόπο την υφιστάμενη διδακτορική διατριβή του Κώστα Παλούκη, εστιάζοντας στη διερεύνηση και ανάδειξη ορισμένων επιμέρους πτυχών του ιστορικού ζητήματος και κυρίως της αντιπαλότητας των Αρχαιομαρξιστών με το Κ.Κ.Ε. Στην εισαγωγική ενότητα θα παρουσιαστεί η πορεία του αρχειομαρξιστικού ρεύματος και στο κύριο μέρος της εργασίας θα διερευνηθούν οι πτυχές της αντιπαλότητας μεταξύ Αρχείου και Κ.Κ.Ε. Η ενδοκομμουνιστική βία αποτέλεσε χαρακτηριστικό στοιχείο αυτών των σχέσεων και με αυτό το δεδομένο θα παρουσιαστεί αναλυτικά και θα επιχειρηθεί να ερμηνευθεί. Ξεχωριστή αναφορά θα γίνει στη στάση και στην παρουσία των αρχειομαρξιστών στις εκλογικές αναμετρήσεις που διενεργήθηκαν από το 1923 ως το 1935. Η θέση του Αρχείου στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα θα απασχολήσει το τελευταίο μέρος της εργασίας, ενώ τέλος, θα γίνει προσπάθεια να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα ως προς την ιδιαίτερη ταυτότητα του αρχειομαρξισμού και την επίδρασή του στο εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα του Μεσοπολέμου.

Δεδομένης της μικρής σχετικά βιβλιογραφίας που αναφέρεται στο αρχειομαρξιστικό ρεύμα,⁴ έγινε ιδιαίτερη προσπάθεια αξιοποίησης των πρωτογενών πηγών. Ο *Ριζοσπάστης* από την πλευρά του Κ.Κ.Ε. και η *Εργατική Πάλη* από την πλευρά της αρχειομαρξιστικής Κομμουνιστικής Οργάνωσης Μπολσεβίκων-Λενινιστών Αρχαιομαρξιστών (Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.) μελετήθηκαν και βοήθησαν στο να εμπλουτιστεί το υλικό της εργασίας, καταγράφοντας από διαφορετικές οπτικές τα γεγονότα. Επίσης ενδιαφέρουσες πληροφορίες αντλήθηκαν από τα υπόλοιπα έντυπα

⁴ Εκτός από τη διδακτορική διατριβή του Κώστα Παλούκη (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)», διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας, 2017), ιδιαίτερα σημαντικά ως προς τον αρχειομαρξισμό είναι το έργο του Σωτήρη Τσιγαρίδη (Γιάννη Ποντίκη) για την ιστορία του ρεύματος, που εκδόθηκε μεταπολεμικά σε συνέχειες στην *Πάλη των Τάξεων* (Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*) και το πεντάτομο έργο του Λουκά Καρλιάφη (Κώστα Καστρίτη) για τον μπολσεβικισμό-τροτσκισμό στην Ελλάδα (Κ. Καστρίτης, *Ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τ.1-2,3,4,5, Εργατική Πρωτοπορία, Αθήνα, χ.χ.).

της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., όπως τον *Δαυλό* και τον *Αρχειομαρξιστή*, από τον *Κομμουνισμό*, όσον αφορά τις ρίζες του αρχαιομαρξισμού, από τροτσκιστικά έντυπα της περιόδου με κυριότερο τον *Σπάρτακο* και από μερίδα του αστικού τύπου, που γύρω στα τέλη της δεκαετίας του '30 ασχολήθηκε με το φαινόμενο του αρχαιομαρξισμού.⁵ Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η μελέτη των Αρχείων Σύριγγα και Αναστασιάδη στο Ε.Λ.Ι.Α., από όπου αξιοποιήθηκαν διάφορα έγγραφα και κυρίως οι μαρτυρίες-αναμνήσεις παλιών αρχαιομαρξιστών, όπως των Παναγιώτη Φλωριά, Κώστα Αναστασιάδη, Μήτσο Σούλα και Γιάννη Θεοδωράτου (Μαστρογιάννη), ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και η αδημοσίευτη μαρτυρία του Γεράσιμου Στεφανάτου, που αντλήθηκε από το διαδίκτυο (Στεφανάτος Γεράσιμος, «Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα. Αναμνήσεις ενός παλιού αρχαιομαρξιστή», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://athens.indymedia.org>)

Για τη συγγραφή της εργασίας αξιοποιήθηκαν και μια σειρά από δημοσιευμένες πρωτογενείς πηγές, όπως τα βιβλία του Άγι Στίνα (Αγ. Στίνας, *Αναμνήσεις - 60 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης*, τόμος Α', εκδ. Βέργος, Αθήνα 1977), του Ελευθέριου Σταυρίδη (Ελ. Σταυρίδης, *Τα παρασκήνια του ΚΚΕ*, χ.ε., Αθήνα 1953), του Αβραάμ Μπεναρόγια (Αβ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, εκδ. Κομμούνια, Αθήνα 1986), του Γιάννη Κορδάτου (Γ. Κορδάτος, *Ιστορία ελληνικού εργατικού κινήματος με βάση άγνωστες πηγές και ανέκδοτα αρχεία*, εκδ. Μπουκουμάνης, Αθήνα 1972), του Μάρκου Βαφειάδη (Μ. Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Α, εκδ. Δίφρος, Αθήνα 1984) και φυσικά το πεντάτομο έργο του Κώστα Καστρίτη για τον μπολσεβικισμό-τροτσκισμό στην Ελλάδα (Κ. Καστρίτης, *Ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα...*,ό.π.). Τέλος, αρκετές πληροφορίες αντλήθηκαν από τις εκδόσεις του Κ.Κ.Ε., τη διάλεξη-συζήτηση που πραγματοποιήθηκε μεταπολεμικά ανάμεσα σε εκπροσώπους του Κ.Κ.Ε. και του Κομμουνιστικού Αρχαιομαρξιστικού Κόμματος Ελλάδας (Κ.Α.Κ.Ε.) (*Αρχειομαρξισμός-Κ.Κ.Ε., Διάλεξη-συζήτηση που έγινε κατόπι συμφωνίας με ομιλητές εκπροσώπους των δύο Κομμάτων*, Μαρξιστική Βιβλιοθήκη,

⁵ Τα τεύχη του *Δαυλού* εντοπίστηκαν στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (Α.Σ.Κ.Ι.), ενώ ο *Αρχειομαρξιστής*, η μεταπολεμική *Πάλη των Τάξεων*, ο *Σπάρτακος* και διάφορα άλλα τροτσκιστικά έντυπα, όπως η *Εργατική Πάλη* βρέθηκαν στο αρχείο Σύριγγα στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.) Ο *Κομμουνισμός*, μεταπολεμικά τροτσκιστικά έντυπα, όπως ο *Ταξικός Αγώνας*, το *Εργατικό Μέτωπο* και η *Εργατική Πρωτοπορία* αντλήθηκαν από το αρχείο Αναστασιάδη επίσης στο Ε.Λ.Ι.Α. Τέλος, οι αστικές εφημερίδες, ο *Ριζοσπάστης* και η προπολεμική *Πάλη των Τάξεων* μελετήθηκαν από το ψηφιοποιημένο Αρχείο Εφημερίδων και Περιοδικών της Βουλής των Ελλήνων.

Αθήνα 1947) και από το διαδίκτυο, κυρίως από το μαρξιστικό διαδικτυακό αρχείο www.marxists.org, όπου υπάρχουν αρκετά έγγραφα και έργα του Λέοντα Τρότσκι, καθώς και μερικά που αφορούν συγκεκριμένα τη σύνδεση των αρχαιομαρξιστών με τη Διεθνή Αριστερή Αντιπολίτευση (Δ.Α.Α.).

Θα ήθελα τέλος να ευχαριστήσω τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής κρίσης Β. Καραμανωλάκη, Δ. Λαμπροπούλου και Σπ. Πλουμίδα, με ξεχωριστή μνεία στον τελευταίο, με τον οποίο είχα την χαρά και την τύχη να συνεργαστώ πιο στενά, αφού υπήρξε ο επιβλέπων καθηγητής μου κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών μου. Ολοκληρώνοντας τον κύκλο του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, οφείλω να ευχαριστήσω όλους όσους με ενθάρρυναν να επιχειρήσω την επανασύνδεσή μου με την ακαδημαϊκή κοινότητα αρκετά χρόνια μετά το πέρας των βασικών μου σπουδών και ιδιαίτερα τη σύζυγό μου, καθώς και τους καθηγητές που μου έδωσαν την ευκαιρία να ενταχθώ στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, καθώς και όσους είχα την χαρά να συνεργαστώ μαζί τους. Τέλος, θα ήθελα να αφιερώσω την παρούσα εργασία στον γιό μου, Γιώργο, που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και να του ζητήσω συγγνώμη για τις ώρες που τον στερήθηκα, μελετώντας την *Πάλη των Τάξεων* και τον *Ριζοσπάστη*...

Κεφάλαιο Πρώτο

Η πορεία της Οργάνωσης «Αρχείον του Μαρξισμού» (1919-1934)

1.1 Οι ρίζες του αρχαιομαρξισμού (Σ.Ο.Ν.Α, αριστερή τάση Ιδρυτικού Συνεδρίου Σ.Ε.Κ.Ε., Κομμουνιστική Ένωση, φράξια «Πρώτου Πυρήνα» κλπ.)

Οι απαρχές της εκδήλωσης του αρχαιομαρξιστικού ρεύματος τοποθετούνται πριν από την έκδοση του περιοδικού *Αρχείον Μαρξισμού* το 1923 και συγκεκριμένα στην εποχή της Κομμουνιστικής Ένωσης, δηλαδή το 1920. Η παρουσία όμως κάποιων στελεχών, με πιο σημαντική αυτή του Φραγκίσκου Τζουλάτι⁶ στην αριστερή τάση του Ιδρυτικού Συνεδρίου του Σ.Ε.Κ.Ε. και στη νεολαιίστικη σοσιαλιστική οργάνωση της Αθήνας, που χάραξε εξαρχής κομμουνιστική και ντεφαιτιστική πορεία, αλλά και κάποια κοινά χαρακτηριστικά, που πρωτοεμφανίστηκαν στη Σοσιαλιστική Οργάνωση Νεολαίας Αθηνών (Σ.Ο.Ν.Α.), όπως η ιδιαίτερη σημασία στη μαρξιστική μόρφωση, και επιβίωσαν στην εποχή του Αρχείου, μας αναγκάζουν να αναζητήσουμε τις ρίζες του αρχαιομαρξισμού αρκετά πριν το 1923.

Συγκεκριμένα, το 1916 ιδρύθηκε στην Αθήνα η Σ.Ο.Ν.Α από νεολαίους φίλα προσκείμενους στη Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση⁷ του Παναγή Δημητράτου⁸. Η

⁶ Ο Φραγκίσκος Τζουλάτι (1897-1943) είχε ιταλική καταγωγή και ήταν ανεπιός του σοσιαλιστή Πλάτωνα Δρακούλη. Εντάχθηκε στον Σοσιαλιστικό Όμιλο Κέρκυρας και ως φοιτητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής Αθηνών συμμετείχε το 1916 στην ίδρυση της Σοσιαλιστικής Οργάνωσης Νεολαίας Αθηνών (Σ.Ο.Ν.Α.). Πήρε μέρος το 1918 στο ιδρυτικό συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε. και ήταν ενταγμένος στην αριστερή του τάση. Εκλέχθηκε εκπρόσωπος της Νεολαίας στην Κεντρική Επιτροπή (Κ.Ε.) του Κόμματος. Αποχώρησε από το Σ.Ε.Κ.Ε. το διάστημα 1919-1921 μαζί με άλλους νεολαίους διαμαρτυρούμενος για τη αναβολή μπολσεβικοποίησης του Κόμματος. Πρωτοστάτησε στην έκδοση του περιοδικού Κομμουνισμός και στην ίδρυση της Κομμουνιστικής Ένωσης. Το 1921 επανεντάχθηκε στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), σχηματίζοντας όμως φράξια, η οποία έδινε έμφαση στη διεξαγωγή μυστικών μορφωτικών μαρξιστικών μαθημάτων. Το 1923 πρωτοστάτησε στην έκδοση του περιοδικού *Αρχείον Μαρξισμού* κι ένα χρόνο αργότερα διαγράφηκε από το Κόμμα, αφού αποκαλύφθηκε η συνωμοτική του δράση. Ως το 1926 παρέμεινε ηγέτης της αρχαιομαρξιστικής οργάνωσης και στη συνέχεια ιδιώτευσε, παραχωρώντας τη θέση του στον Δημήτρη Γιωτόπουλο. (Γ. Αλεξιάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*, Κύμα, Αθήνα 2017, σ.416).

⁷ Η Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση ιδρύθηκε το 1915 στην Αθήνα από τον Παναγή Δημητράτο. Λειτουργησε στην αρχή ως ομάδα εντός του Συνδέσμου των Εργατικών Τάξεων (Σ.τ.Ε.Τ.) του Πλάτωνα Δρακούλη. Κράτησε αντιπολεμική στάση και το 1915 μαζί με τη *Φεντερασιόν* της Θεσσαλονίκης οργάνωσε την Α΄ Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη. Εξέδιδε την εφημερίδα *Οργάνωσις* και στη συνέχεια στήριξε μαζί με το Σοσιαλιστικό Κέντρο Αθηνών του Νίκου Γιαννιού την έκδοση του

οργάνωση, που ήταν η πιο ριζοσπαστική της εποχής, εξέφραζε αδιάλλακτες αντιπολεμικές, αντικυβερνητικές απόψεις, που προσέγγιζαν τις αναρχικές⁹, συνδυάζοντας τη διεθνιστική αντίθεση στον πόλεμο, η οποία στην Αθήνα είχε ως κύριο εκφραστή τον Κεφαλλονίτη Παναγή Δημητράτο, του οποίου οι ιδεολογικές καταβολές ανάγονται και τον επτανησιακό ριζοσπαστισμό¹⁰, αφού πολλά μέλη της (Φρ. Τζουλάτι, Δημοσθένης Λιγδόπουλος) σχετίζονταν με τα Επτάνησα και συγκεκριμένα την Κέρκυρα και την Κεφαλονιά.

Την πρωτοβουλία για τη δημιουργία της Σ.Ο.Ν.Α. πήρε ο φοιτητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής Δημοσθένης Λιγδόπουλος¹¹ μαζί με τους συμφοιτητές του Σπύρο Κομιώτη και Φραγκίσκο Τζουλάτι, τον φοιτητή Φιλολογίας Γιώργη Δούμα και τον αδερφό του, μαθητή Γυμνασίου τότε, Αντώνη. Ο Νίκος Γιαννιός θέλοντας να ειρωνευτεί την ομάδα του Λιγδόπουλου, της είχε δώσει την προσωνυμία

Εργατικού Αγώνα. Μετά την ίδρυση του Σ.Ε.Κ.Ε. αυτοδιαλύθηκε.(Γ. Αλεξάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος...*, ό.π.,σ.386-387).

⁸ Ο Παναγής Δημητράτος υπήρξε συνδικαλιστής στον διδασκαλικό χώρο και συνεργάτης του Μαρίνου Αντύπα την περίοδο 1904-1907 (Μιχάλης Δημητρίου, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*, Πλέθρον, Αθήνα 1985, σ.301). Το 1914 συνδέθηκε με το Σοσιαλιστικό Κέντρο Αθηνών του Νίκου Γιαννιού και στη συνέχεια με τον Πλάτωνα Δρακούλη και έγινε γραμματέας του Σ.τ.Ε.Τ. Την ίδια χρονιά άρχισε την έκδοση της εφημερίδας *Οργάνωση* και προσέγγισε την Φεντερασιόν. Έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ενοποίηση των σοσιαλιστικών οργανώσεων της Ελλάδας. Υπήρξε ιδρυτικό στέλεχος του Σ.Ε.Κ.Ε., Εκτελέστηκε το 1944 με εντολή του δοσίλογου Υπουργού Εσωτερικών Αναστασίου Ταβουλάρη ως «επικίνδυνος αναρχικός κομμουνιστής» (*Ακρόπολις*, 28 Απριλίου 1944, σ.1).

⁹ Μιχ. Δημητρίου, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα...*, ό.π., σ.311.

¹⁰ Ο κεφαλλονίτης Παναγής Δημητράτος υπήρξε ανάμεσα στο 1904 και 1907 στενός συνεργάτης του Μαρίνου Αντύπα, βασικού εκπρόσωπου του επτανησιακού ριζοσπαστισμού (Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, τόμος Α', Γνώση, Αθήνα 1995, σ.94-97, 300-308 και του ίδιου, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, τόμος Β', α' μέρος, Γνώση, Αθήνα 1993,σ.339). Ο επτανησιακός Ριζοσπαστισμός (1848-1864) ήταν κίνημα εθνικοαπελευθερωτικό, απαιτώντας δηλαδή την Ένωση της Επτανήσου με την ελεύθερη Ελλάδα, σύμφωνα με την πολυδύναμη αρχή των εθνοτήτων (καρμποναρισμός) και συγχρόνως εμπνεόταν από τα δημοκρατικά ιδανικά των γαλλικών επαναστάσεων του 1789 και του 1848 (λαϊκή κυριαρχία, ισότητα, ελευθερία, αδελφότητα). Ο επτανησιακός ριζοσπαστισμός επηρέασε την πολιτική ζωή της Ελλάδας (Σύνταγμα 1864) μεταφέροντας την εμπειρία από αγώνες εθνικοαπελευθερωτικούς και κοινωνικούς αγώνες. Δεν είναι τυχαίο ότι τα πρώτα βήματα του Κοινωνισμού (σοσιαλισμού) στην Ελλάδα συνδέονται με ονόματα Επτανήσιων, όπως: του Π. Πανά, του Ρόκου Χοϊδά, του Δρακούλη, του Μαρίνου Αντύπα. (Για περισσότερες πληροφορίες : Αγγελική Γιαννάτου, «Επτανησιακός ριζοσπαστισμός 1848-1865», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, 2005 και Γ.Γ. Αλισανδράτος, «Ο Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός (1848-1864)», Κέντρο Μελετών Ιονίου, *Πρακτικά Συμποσίου 1984*, Αθήνα 1984).

¹¹ Ο Δημοσθένης Λιγδόπουλος (1898-1920) γεννήθηκε στην Κύμη Ευβοίας, έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια στην Κέρκυρα και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου συμμετείχε ως φοιτητής το 1916 στην ίδρυση της Σ.Ο.Ν.Α. Ανέλαβε τη διεύθυνση της εφημερίδας *Εργατικός Αγών* και πήρε μέρος στο ιδρυτικό συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε. ως εκπρόσωπός της. Ήταν ο ηγέτης της αριστερής τάσης του Συνεδρίου. Εκλέχτηκε στην Κ.Ε. του Κόμματος, αλλά παραιτήθηκε το 1919, επειδή κατηγορήθηκε ότι προωθούσε με αθέμιτους τρόπους τη μπολσεβικοποίησή του. Επανήλθε στο Σ.Ε.Κ.Ε. το 1920 και αντιπροσώπευσε το Κόμμα στο Συνέδριο της Κ.Δ. στη Μόσχα. Κατά την επιστροφή του δολοφονήθηκε τον Οκτώβριο του 1920 στη Μαύρη Θάλασσα από Λάζους πειρατές.

«μαξιμαλιστές».¹² Καθοδηγητής της οργάνωσης ήταν ο Κερκυραίος φοιτητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής Φραγκίσκος Τζουλάτι,¹³ ενώ ο Λιγδόπουλος ήταν διευθυντής της εφημερίδας *Εργατικός Αγών*, που έβγαινε αρχικά με ευθύνη της Σ.Ο.Ν.Α. (από τον Ιούλιο του 1917) ως όργανο ενός εικονικού σοσιαλιστικού κόμματος, στο πλαίσιο της συνεργασίας της Σοσιαλιστικής Εργατικής Ένωσης του Π. Δημητράτου με το Σοσιαλιστικό Κέντρο του Ν. Γιαννιού και στη συνέχεια (1918-1921) ως επίσημο όργανο του Σ.Ε.Κ.Ε.¹⁴

Η δράση της Σ.Ο.Ν.Α. ήταν αξιόλογη, γιατί ήταν η πρώτη οργάνωση που έδωσε έμφαση στις αρχές του επιστημονικού σοσιαλισμού και στην ανάγκη διαφώτισης και οργάνωσης της εργατικής τάξης και της εργαζόμενης νεολαίας.¹⁵ Παράλληλα η Σ.Ο.Ν.Α. είχε μαρξιστικό επαναστατικό προσανατολισμό και ανάμεσα στους σκοπούς της ήταν ο αγώνας για τη σοσιαλιστική, εγκυκλοπαιδική, φιλολογική και καλλιτεχνική μόρφωση της εργατικής νεολαίας, η πάλη κατά του αλκοολισμού και η σωματική άσκηση των μελών της.¹⁶ Αυτή τη τελευταία πρόβλεψη για εκγύμναση των μελών, μαρτυρά ίσως την ακτιβιστική διάθεση της οργάνωσης.

Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι σοσιαλιστικές οργανώσεις που δρούσαν στην Ελλάδα τήρησαν διαφορετική στάση απέναντι στο ζήτημα του πολέμου. Η *Φεντερασιόν* της Θεσσαλονίκης τάχθηκε κατά του πολέμου, αλλά ταυτίστηκε πρακτικώς με τη στάση ουδετερότητας της μοναρχικής παράταξης και συνεργάστηκε μαζί της στις βουλευτικές εκλογές του 1915. Αντίθετα, το Σοσιαλιστικό Κέντρο της Αθήνας του Ν. Γιαννιού και ο Πλάτων Δρακούλης επικρότησαν την ανταντόφιλη πολιτική του Ελ. Βενιζέλου.¹⁷ Η Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση του Π. Δημητράτου απέφυγε να πάρει σαφή θέση απέναντι στο ζήτημα του πολέμου. Η μόνη οργάνωση, που τάχθηκε ξεκάθαρα κατά του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της συμμετοχής της Ελλάδας σε αυτόν, υποστηρίζοντας με θέρμη τη Ρωσική Οκτωβριανή Επανάσταση, ήταν η Σ.Ο.Ν.Α.¹⁸ Αντίστοιχα την ίδια εποχή στον ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό χώρο εκφράζονταν τρεις απόψεις : ο

¹² Μιχάλης Δημητρίου, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*,..., ό.π., σ.312.

¹³ Στο ίδιο, σ.313.

¹⁴ Στο ίδιο, σ.314.

¹⁵ «Οι πρώτες σοσιαλιστικές οργανώσεις νεολαίας», *Ριζοσπάστης* (1 Δεκεμβρίου 1998), σ.9.

¹⁶ Από το άρθρο 2 του καταστατικού της όπως αναγράφεται στον έργο του Κορδάτου (Γ. Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1972, σ. 272).

¹⁷ *Το Πρώτο Συνέδριο του ΣΕΚΕ (Πρακτικά)*, εκδ. της ΚΕ του ΚΚΕ, Αθήνα 1982, σ.12.

¹⁸ Γ. Αλεξιάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*, ..., ό.π.,σ.390.

«ντεφετισμός», η υπεράσπιση δηλαδή της πατρίδας, ο «पाσιφισμός», η υπεράσπιση της ειρήνης που δε συνέδεε τον πόλεμο με τις επιδιώξεις της αστικής τάξης των εμπόλεμων χωρών και ο «επαναστατικός ντεφετισμός» ή αλλιώς «επαναστατική ηττοπάθεια», που υποστήριζε ότι η εργατική τάξη κάθε εμπλεκόμενης στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χώρας όφειλε να δράσει για την ήττα της δικής της αστικής τάξης και να μετατρέψει τον πόλεμο σε εμφύλιο για την επικράτηση της σοσιαλιστικής επανάστασης.¹⁹

Κατά τα δύο πρώτα χρόνια ύπαρξής της, η Σ.Ο.Ν.Α. αριθμούσε περίπου 200 οργανωμένα μέλη²⁰ και επέδειξε πολύπλευρη δραστηριότητα με συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας,²¹ προκηρύξεις που γράφονταν από αυτοσχέδιους πολυγράφους ή στο χέρι και συστηματική προπαγάνδα. Η οργάνωση πολύ γρήγορα, παρά το σχετικά μικρό της μέγεθος, άρχισε να αγκαλιάζει και να οργανώνει τις εργατικές μάζες στα συνδικάτα, έχοντας μεγάλη επιρροή μέσα στο Εργατικό Κέντρο της Αθήνας (Ε.Κ.Α.).²² Πολύ συχνά συνεργαζόταν με τη Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση του Δημητράτου, με την οποία συστεγαζόταν στα γραφεία του Συλλόγου Κεφαλλήνων, στην οδό Ευριπίδου 14, όπου αργότερα στεγάστηκαν ως το 1922 τα γραφεία του Σ.Ε.Κ.Ε.²³ Η Σ.Ο.Ν.Α. ενισχύθηκε υλικά και ηθικά από τους σοσιαλιστές βουλευτές Αριστοτέλη Σίδερι και Αλβέρτο Κουριέλ.²⁴

Οι φιλικές σχέσεις της Σ.Ο.Ν.Α. με τους Π. Δημητράτο, Α. Σίδερι και Α. Κουριέλ δεν κράτησαν πολύ. Η συμμετοχή τους στη Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη του Λονδίνου, που είχε συγκληθεί με πρωτοβουλία κυβερνήσεων χωρών της Αντάντ τον Φεβρουάριο του 1918, με την ενθάρρυνση και τη στήριξη της κυβέρνησης Βενιζέλου²⁵ προκάλεσε τη σφοδρή αντίδραση της Σ.Ο.Ν.Α., η οποία εναντιωνόταν

¹⁹ Για αναλυτική παρουσίαση του θέματος δεξ Μισέλ Λεβί, *Το εθνικό ζήτημα από τον Μαρξ μέχρι σήμερα*, εκδ. Στάχυ, Αθήνα 1993.

²⁰ Μιχάλης Δημητρίου, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*,..., ό.π., σ.311.

²¹ Στο ίδιο, σ.314.

²² Γ. Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*,...,ό.π., σ.272.

²³ Μιχ. Δημητρίου, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*,..., ό.π., σ.310.

²⁴ Στο ίδιο, σ.312.

²⁵ Τον Φεβρουάριο του 1918, με έξοδα του ελληνικού κράτους, οι σοσιαλιστές βουλευτές της Φεντερασιόν Αλβέρτος Κουριέλ και Αριστοτέλης Σίδερις, καθώς και ο Παναγής Δημητράτος από τη «Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση» της Αθήνας, πήραν μέρος στο Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη του Λονδίνου (Αβραάμ Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, εκδ. Κομμούνα, Αθήνα 1986,σ.122 και Γ. Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*,...,ό.π.,σ.287) παρά την αντίθετη απόφαση της Δεύτερης Σοσιαλιστικής Συνδιάσκεψης της Θεσσαλονίκης τον Ιανουάριο του 1918 (*Σύντομη Ιστορία του ΚΚΕ, σχέδιο, Μέρος Α΄ 1918-1949*, Εκδόσεις Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988,σ.26).

στην προσέγγιση φιλελευθέρων-σοσιαλιστών.²⁶ Το τελευταίο αυτό γεγονός ήταν πιθανότατα η αιτία της σύλληψης, παραπομπής σε Στρατοδικείο με εντολή του Υπουργού Εσωτερικών Εμμανουήλ Ρέπουλη και καταδίκης σε τετραετή φυλάκιση πέντε επιστρατευμένων στελεχών της Σ.Ο.Ν.Α. (των Λιγδόπουλου, Δούμα, Κομιώτη, Κατσώνη και Αργυρίου), με αφορμή την επανέκδοση του φυλλαδίου του Κροπότκιν «Προς τους Νέους».²⁷ Η δίωξη των μελών της οργάνωσης όμως, συνέβαλε στην προβολή της και ενίσχυσε το κύρος του Λιγδόπουλου.²⁸ Τελικά, με χάρη του πρωθυπουργού και Υπουργού Στρατιωτικών Ελευθέριου Βενιζέλου και ύστερα από έντονες πιέσεις του Άγγλου βουλευτή των Εργατικών Άρθουρ Χέντερσον, οι συλληφθέντες αποφυλακίστηκαν ύστερα από ένα εξάμηνο κράτησης.²⁹

Η Σ.Ο.Ν.Α. είχε ισχυρή εκπροσώπηση στο ιδρυτικό Συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε. το Νοέμβριο του 1918, Σε αυτό πήραν μέρος οι Λιγδόπουλος, Κομιώτης, Τζουλάτι, Χλωμός και Μιχάλης Οικονόμου, που ήταν μέλη της και ηγήθηκαν της μειοψηφικής μπολσεβίκικης τάσης του συνεδρίου. Η νίκη της κεντρώας και δεξιάς τάσης του συνεδρίου³⁰ ήταν πύρρεια, καθώς οι αριστεροί αναρριχήθηκαν σε σημαντικές θέσεις στο Κόμμα (για παράδειγμα, ο φίλα προσκείμενος στην αριστερή πτέρυγα, Ν. Δημητράτος εξελέγη γραμματέας, ο Δ. Λιγδόπουλος στην Κεντρική Επιτροπή (Κ.Ε.) και πολιτικός υπεύθυνος του *Εργατικού Αγώνα*, ο Μ. Σιδέρης στην Κ.Ε., ο Φρ. Τζουλάτι εκπρόσωπος της νεολαίας στην Κ.Ε. και ο Κομιώτης στην Εξελεγκτική Επιτροπή).³¹ Επίσης στην κατ' επιμονή του Λιγδόπουλου οφείλεται και το γεγονός ότι το Κόμμα ονομάστηκε «Σοσιαλιστικό Εργατικό» και όχι απλώς «Σοσιαλιστικό»,

²⁶ Λίγο πριν το Α' Πανελλαδικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο, ο ίδιος ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε εκδηλώσει την επιθυμία να έρθει σε επαφή με αντιπροσώπους της *Φεντερασιόν* (Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*,...,ό.π.,σ.296-297). Ο Κορδάτος αναφέρει ότι Η *Εστία* τον Δεκέμβριο του 1917 σε άρθρο του αντιπροέδρου της κυβέρνησης Εμμανουήλ Ρέπουλη, φανέρωσε ότι η κυβέρνηση απέβλεπε στην ενοποίηση των επαγγελματικών δυνάμεων της εργατικής τάξης και των Ελλήνων σοσιαλιστών με σκοπό την ενίσχυση της πολεμικής προσπάθειας της χώρας και των στόχων της εξωτερικής της πολιτικής.(Στο ίδιο, σ.288) Ένα σοσιαλιστικό κόμμα φίλα προσκείμενο στον βενιζελισμό θα μπορούσε αφενός «να θορυβεί υπέρ των ελληνικών δικαίων» σε διεθνείς συσκέψεις, όπως ήδη έκαναν οι Βούλγαροι σοσιαλιστές (φαρδείς) και οι Σέρβοι, αφετέρου θα βοηθούσε στον εξωραϊσμό της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό, δίνοντας την εντύπωση ενός σύγχρονου αστικού πολυκομματικού κράτους.

²⁷ Αβ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*,..., ό.π., σ.103.

²⁸ Μιχ. Δημητρίου, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*,..., ό.π., σ.316.

²⁹ Β. Λάζαρης, *Οι ρίζες του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1996, σ.439.

³⁰ Στο ιδρυτικό συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε. πάρθηκαν αντιφατικές αποφάσεις υπέρ της Κ.τ.Ε., υπέρ της ανάγκης Εθνικής Άμυνας, υπέρ της Λαϊκής Δημοκρατίας κ.ά. (Δ. Πολίτης, «Οι ιδιαιτεριότητες του ελληνικού τροτσισμού», *Νέα Κοινωνιολογία*, εκδ. Παπαζήση, τ. 45, Χειμώνας 2008-2009, σ.19-20)

³¹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσισμού στην Ελλάδα*, τόμος 1..., ό.π.,σ.30.

για να υπογραμμιστεί με αυτό ο προλεταριακός χαρακτήρας του.³² Η αριστερή ομάδα εναντιώθηκε επίσης σε διάφορες αποφάσεις, όπως ήταν αυτή για την Κοινωνία των Εθνών (Κ.τ.Ε.), για την «ανάγκη της εθνικής αμύνης» και για τη «Λαϊκή Δημοκρατία».³³ Μάλιστα, το Α΄ Συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε. καταδίκασε τη συμμετοχή των Ελλήνων σοσιαλιστών στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου και τιμώρησε τους συμμετέχοντες σε αυτήν (βλ. παραπάνω) με στέρηση του δικαιώματος εκλογής (τους Σίδερι και Κουριέλ για δύο χρόνια και τον Π. Δημητράτο για έξι μήνες).³⁴

Μολονότι το Συνέδριο εκδήλωσε μετά από πρόταση του Λιγδόπουλου,³⁵ την υποστήριξη και τον θαυμασμό του στην γερμανική και ρωσική επανάσταση, φαίνεται να συμεριζόταν περισσότερο τη μετριοπαθή στάση του γαλλικού σοσιαλιστικού κόμματος, σε μια προσπάθεια να συνθέσει και να αμβλύνει τις αντιθέσεις στους κόλπους του. Σύμφωνα με τη μαρτυρία και τα σχόλια του Α. Σίδερι, η δεξιά τάση ψήφισε το χαιρετιστήριο για λόγους δημαγωγίας, πιστεύοντας στην «εξελικτική πορεία του σοσιαλισμού», και όχι στην επανάσταση.³⁶ Με το ίδιο σκεπτικό το Σ.Ε.Κ.Ε. στο Α΄ Συνέδριο πέτυχε να αναβάλει για αργότερα την αναμέτρηση της ρεφορμιστικής και της κομμουνιστικής τάσης,³⁷

Τα εν πολλοίς σοσιαλδημοκρατικά και πατριωτικά αντανakλαστικά του νέου Κόμματος της Εργατικής Τάξης φάνηκαν κατά τη διάρκεια του Α΄ Εθνικού Συμβουλίου του Σ.Ε.Κ.Ε., που πραγματοποιήθηκε από τις 18 ως τις 23 Μαΐου του 1919. Σε αυτό δεν έγινε καμία καταδίκη ή έστω αναφορά στην απόβαση του ελληνικού στρατού στην περιοχή της Σμύρνης, που είχε πραγματοποιηθεί λίγες μέρες νωρίτερα (2 Μαΐου 1919).³⁸ Ταυτόχρονα δεν πάρθηκε απόφαση σύνδεσης του

³² Χ. Τσιντζιλιώνης, *ΟΚΝΕ 1922-1943, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα 1989, σ.21.

³³ Ο Τζουλάτι στο θέμα της δημοκρατίας υποστήριξε ότι δεν πρέπει να γραφτεί στο πρόγραμμα ότι ζητάνε δημοκρατία, αφού η μορφή του πολιτεύματος δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία, μιας και μεταξύ βασιλείας και μοναρχίας δεν υπάρχει διαφορά. (*Το Πρώτο Συνέδριο του ΣΕΚΕ (Πρακτικά)*,..., ό.π.,σ. 65-66). Ο Λιγδόπουλος όσον αφορά το θέμα της Κ.τ.Ε. ανέφερε ότι θα εξυπηρετεί τα συμφέροντα της αστικής τάξης και όχι των εργατών και θα στραφεί κατά των επαναστατικών κινήματων (Στο ίδιο, σ.77-79). Στο ζήτημα των πολέμων και της υπεράσπισης της πατρίδας, ο Κομιώτης τάχθηκε κατά κάθε είδους πολέμου και έκανε λόγο σε μετατροπή του σε κοινωνική επανάσταση. (Στο ίδιο, σ.83).

³⁴ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 1..., ό.π.,σ.33.

³⁵ Χ. Τσιντζιλιώνης, *ΟΚΝΕ 1922-1943*,..., ό.π.,σ.24.

³⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 1..., ό.π.,σ.22.

³⁷ Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, τόμος Β΄, β΄ μέρος, Γνώση, Αθήνα, 1992, σελ. 24.

³⁸ Στις 2 Μαΐου 1919 ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Σμύρνη με την συγκατάθεση των Μεγάλων Δυνάμεων και ιδίως της Αγγλίας. Η πρώτη ανεπίσημη αντίδραση του Σ.Ε.Κ.Ε. ήρθε την ίδια μέρα από τις στήλες του *Ριζοσπάστη*, όπου με σχεδόν πανηγυρικό ύφος χαρακτηριζόταν η απόβαση του ελληνικού στρατού απαρχή απονομής δικαιοσύνης στους μικρούς λαούς και τους δυναστευόμενους πληθυσμούς (*Ριζοσπάστης*, 2 Μαΐου 1919, σ.1 και Σπ. Πλουμίδης, *Τα μυστήρια της*

Κόμματος με την Κ.Δ., παρά το γεγονός ότι το επιθυμούσε και πίεζε προς αυτό η πλειοψηφία της Κ.Ε. (Ν. Δημητράτος, Δ. Λιγδόπουλος, Μιχάλης Σιδέρης). Με αφορμή την κατηγορία πλαστογράφησης των πρακτικών του Α΄ Συνεδρίου με την απαλοιφή της αναφοράς στην Κ.τ.Ε. και της προώθησης σύνδεσης του Κόμματος με την Κ.Δ. εν αγνοία της μειοψηφίας της Κ.Ε.³⁹, πολλά στελέχη που ανήκαν στην αριστερή τάση παραιτήθηκαν από τις θέσεις τους. Συγκεκριμένα παραιτήθηκαν από την Κ.Ε. οι Ν. Δημητράτος και Δ. Λιγδόπουλος,⁴⁰ από την Εξελεγκτική Επιτροπή ο Σπ. Κομιώτης⁴¹ και ο Φραγκίσκος Τζουλάτι από αντιπρόσωπος της νεολαίας Αθηνών στο Α΄ Εθνικό Συμβούλιο.⁴²

Μετά το Α΄ Εθνικό Συμβούλιο τον Μάιο του 1919, μια ομάδα νεολαίων του Κόμματος, που προερχόταν κυρίως από Σ.Ο.Ν.Α., ανησυχώντας για την καθυστέρηση μολοσεβικοποίησης του Σ.Ε.Κ.Ε., αυτονομήθηκε προκειμένου να πιέσει τη διοίκηση να συναινέσει στην «οργανική» προσχώρηση του Κόμματος στην Κ.Δ.⁴³ Από αυτή την ομάδα ο Λιγδόπουλος και ο Ν. Δημητράτος επανήλθαν σύντομα στο Σ.Ε.Κ.Ε. με απόφαση του 2^{ου} Συμβουλίου και ο πρώτος στάλθηκε μάλιστα ως αντιπρόσωπος του Κόμματος στη Συνδιάσκεψη της Βαλκανικής Σοσιαλιστικής

Αιγίδος. Το μικρασιατικό ζήτημα στην ελληνική πολιτική (1891-1992), βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2016, σ.235). Τρεις μέρες αργότερα, η ίδια εφημερίδα αφενός τόνισε ότι η επίδικαση του νομού Αϊδινίου στην Ελλάδα ήταν δίκαιη από σοσιαλιστική άποψη, αφετέρου κρατούσε επιφυλάξεις για την ορθότητα της στρατιωτικής κατάληψης της Σμύρνης (*Ριζοσπάστης*, 5 Μαΐου 1919, σ.1). Οι απόψεις που εκφράστηκαν μέσα από τις στήλες του *Ριζοσπάστη* δεν αντιπροσώπευαν το επίσημο κόμμα, αφού εκείνη την εποχή η συγκεκριμένη εφημερίδα δεν ήταν ακόμα όργανο του Σ.Ε.Κ.Ε., αλλά απηχούσε τις απόψεις του κόμματος, κάτι που φαίνεται και από την αναγνώριση που έτυχε το πρόσωπο του εκδότη της εφημερίδας Γ. Πετσόπουλου από το Α΄ Συμβούλιο του Σ.Ε.Κ.Ε. που έγινε τον ίδιο μήνα (*Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1918-1924)*, Α΄ τόμος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1974, σ.36)

³⁹ Αβ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου...*, ό.π., σ.128.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ.128.

⁴¹ Κ. Μοσκόφ, *Εισαγωγικά στην Ιστορία του κινήματος της Εργατικής Τάξης*, Καστανιώτης, Αθήνα 1988, σ. 415.

⁴² «Αρχαιομαρξισμός-Κ.Κ.Ε., Διάλεξη-συζήτηση που έγινε κατόπι συμφωνίας με ομιλητές εκπροσώπους των δύο Κομμάτων», *Μαρξιστική Βιβλιοθήκη*, Αθήνα 1947, σ.9 και Κ. Παλούκης, *Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)*..., ό.π., σ.64.

⁴³ Πρόκειται για τους Δημοσθένη Λιγδόπουλο, Νίκο Δημητράτο, Φραγκίσκο Τζουλάτι, Γιώργο Δούμα και Σπυρίδωνα Κομιώτη. Ο Λιγδόπουλος και ο Ν. Δημητράτος σύντομα επέστρεψαν στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και δεν συμμετείχαν στην ομάδα του περιοδικού *Κομμουνισμός*. Ο Ν. Δημητράτος είχε συνδεθεί με τη Σ.Ο.Ν.Α. και είχε παντρευτεί την αδερφή του Κομιώτη (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 1..., ό.π.,σ.30). Στο Α΄ Συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε., σύμφωνα με τον Μπεναρόγια ήταν στην αριστερή τάση (Αβ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου...*, ό.π.,σ.121).Ο Λιγδόπουλος, σύμφωνα με τον Καστρίτη, επανεντάχθηκε στο Σ.Ε.Κ.Ε. επειδή πίστευε στην ενότητα και επειδή θεωρούσε ότι τα μη κομμουνιστικά στελέχη σύντομα θα απομακρύνονταν από το Κόμμα (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 1..., ό.π.,σ.59).

Ομοσπονδίας (Β.Σ.Ο.) τον Ιανουάριο του 1920 και στη συνέχεια στο Β΄ Συνέδριο της Κ.Δ.⁴⁴

Οι υπόλοιποι της ομάδας (Τζουλάτι, Δούμας, Κομιώτης) εκτιμώντας ότι η σοσιαλιστική μόρφωση στην Ελλάδα είχε καθυστερήσει υπερβολικά, συνέστησαν μια σειρά από μαρξιστικούς πυρήνες, οι οποίοι συγκροτούσαν την Ένωση Μαρξιστικών Μορφωτικών Ομίλων (Ε.Μ.Μ.Ο.)⁴⁵ και προχώρησαν στην έκδοση του «δεκαπενθήμερου σοσιαλιστικού μορφωτικού περιοδικού» *Κομμουνισμός* από τον Οκτώβριο του 1920 ως το Σεπτέμβριο του 1921 με διευθυντή τον Γεώργιο Σαραντίδη.⁴⁶ Τον Φεβρουάριο του 1921 ο κύκλος του *Κομμουνισμού* μετεξελίχθηκε σε πολιτική οργάνωση με την επωνυμία της Κομμουνιστικής Ένωσης ή Ένωσης Κομμουνιστών και κατήγγειλε το «δεξιό» προσανατολισμό του Σ.Ε.Κ.Ε., ζητώντας «ομοιογενές κομμουνιστικό κόμμα» και επιδιώκοντας την άμεση σύνδεσή του με την Κ.Δ.. Καθημερινά διοργανώνονταν κομμουνιστικά μορφωτικά μαθήματα στα γραφεία της *Κομμουνιστικής Ένωσης* (αίθουσα Δρακούλη, Πειραιώς 40) και στον Κομμουνιστικό Μορφωτικό Όμιλο Καμινίων.⁴⁷ Η εμμονή στο μορφωτικό χαρακτήρα οδήγησε την εφημερίδα *Νέα Ζωή* του διαγραμμένου από το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) Κώστα Σπέρα να κατηγορήσει τον *Κομμουνισμό* για «ακαδημαϊσμό και ανυπαρξία δράσης»,⁴⁸ κατηγορίες που αργότερα αποδόθηκαν συνολικά και στους αρχαιομαρξιστές (βλ. παρακάτω).

Η αλήθεια είναι όμως ότι η εκείνο το διάστημα (1921-22) Κομμουνιστική Ένωση επέδειξε σημαντική δράση στο Μικρασιατικό Μέτωπο και στη στρατολόγηση μελών από τις τάξεις των ανάπηρων πολέμου, αποκτώντας πολιτικό βάρος. Διαχωρίζοντας τη θέση του από τους υπερασπιστές του ντεφαιτισμού και του πατσιφισμού, ο *Κομμουνισμός* δημοσίευσε το έργο των Λένιν και Ζηνόβιεφ «Σοσιαλιστές και πόλεμος» στο οποίο στήριξε την καμπάνια του κατά του

⁴⁴ Αβ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου...*, ό.π., σ.133.

⁴⁵ *Η Κάθοδος της ΚΟΜΛΕΑ στις βουλευτικές εκλογές του 1933*, Αθήνα 2010, σ.5 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.scribd.com/doc/50596579/%CE%97-%B8%CE%AC%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%9A%CE%9F%CE%9C%CE%9B%CE%95%CE%91-%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-1933> (τελευταία πρόσβαση 18 Αυγούστου 2019).

⁴⁶ Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, ..., ό.π., σ.401.

⁴⁷ *Κομμουνισμός* (15 Ιανουαρίου 1921), σ.5 και (15 Μαρτίου 1921), σ.5.

⁴⁸ *Νέα Ζωή*, (1 Μαρτίου 1920), σ.1.

Μικρασιατικού Μετώπου.⁴⁹ Τα μέλη της Κομμουνιστικής Ένωσης που ήταν επιστρατευμένα, οργανώνονταν σε επαναστατικούς πυρήνες, που ήταν ανοικτοί σε μέλη του Σ.Ε.Κ.Ε. και συμπαθούντες του Κόμματος. Η οργάνωση είχε καταφέρει να μεταφέρει στη Μικρά Ασία πολύγραφο με τον οποίο τυπωνόταν μια σατιρική χειρόγραφη εφημερίδα στο 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων του Πλαστήρα, η *Φούντα* με υπεύθυνο σύνταξης τον φοιτητή Νομικής και μετέπειτα αρχισυντάκτη του *Ριζοσπάστη* Γιώργη Νίκολη. Στη Σμύρνη οι Οικονόμου και Μπονάνος της ομάδας του *Κομμουνισμού* συνδέθηκαν με τον Παντελή Πουλιόπουλο και την οργάνωση που είχε στήσει εκεί, στο σύνταγμα τηλεγραφητών.⁵⁰ Παράλληλα, η Κομμουνιστική Ένωση ασχολήθηκε ιδιαίτερα και με τη στρατολόγηση μελών από τις τάξεις των αναπήρων πολέμου. Η αποστολή επαναστατικού υλικού τόσο προς τα νοσοκομεία, όσο και προς τη «Στέγη της Πατρίδος»⁵¹ ήταν συχνή και απέδωσε καρπούς, αφού περισσότεροι από 30 ανάπηροι με επικεφαλής τον γραμματέα της Γενικής Συνομοσπονδίας Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Σταύρο Βερούχη εντάχθηκαν στην ομάδα του *Κομμουνισμού* και στη συνέχεια στον αρχειομαξιστικό χώρο.⁵²

Η αντιπολεμική δράση της Κομμουνιστικής Ένωσης ανησύχησε τις αστυνομικές αρχές, οι οποίες την έβαλαν στο στόχαστρο. Έτσι στα μέσα Απριλίου του 1921 τα γραφεία της οργάνωσης στην οδό Πειραιώς 40' καταστράφηκαν και σφραγίστηκαν, ενώ κατασχέθηκαν έντυπα και αρχεία μετά από αστυνομική επιχείρηση.⁵³ Λίγους μήνες αργότερα, στα τέλη Ιουλίου του 1921, η ομάδα της Κομμουνιστικής Ένωσης, ύστερα από πιέσεις της Κ.Δ. και της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας (Β.Κ.Ο.),⁵⁴ αποφάσισε τη διάλυσή της και την ατομική ένταξη ύστερα από πρόσκληση στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ).

⁴⁹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 1..., ό.π.,σ.55.

⁵⁰ Στο ίδιο, σ.68.

⁵¹ Η «Στέγη της Πατρίδος» ήταν δημόσιο ίδρυμα, που ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Απρίλιο του 1918, στους οποίους φοιτούσαν απόμαχοι ανάπηροι. Στην πράξη λειτουργούσε περισσότερο ως άσυλο για 500-800 ανάπηρους. (Κ. Παλούκης, «Οι ανάπηροι πολέμου 1912-1922. Ιδιωτική πρωτοβουλία ή κράτος πρόνοιας;», *Τα Ιστορικά*, τ.62, Δεκέμβριος 2015).

⁵² Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 1..., ό.π.,σ.76.

⁵³ *Ριζοσπάστης* (21 Απριλίου 1921), σ.1.

⁵⁴ Το 1915 ιδρύθηκε στο Βουκουρέστι η Επαναστατική Βαλκανική Σοσιαλδημοκρατική Εργατική Ομοσπονδία από σωματεία που ήταν εναντίον του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και πρόσκεινται στο αντιπολεμικό μανιφέστο του Τσίμερβαλντ. Τον Γενάρη του 1920 η ομοσπονδία μετονομάστηκε σε Β.Κ.Ο. (Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία) κατά την πρώτη συνδιάσκεψή της στη Σόφια και εκδήλωσε την πρόθεσή της να προσχώρησή της στην Γ΄ Διεθνή. Η Φεντερασιόν ήταν συνδεδεμένη με την Βαλκανική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία από το 1915. (L.S. Stavrianos, *Balkan Federation: A History of the Movement toward Balkan Unity in Modern Times*, εκδ. Archon Books, Hamden,

Παρά την τελική και χωρίς όρους και προϋποθέσεις ατομική προσχώρηση των μελών της Κομμουνιστικής Ένωσης στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) που έγινε υπό τους απόλυτα ηγεμονικούς όρους της ηγεσίας του Κόμματος⁵⁵, η ομάδα αυτή διατήρησε τη συνοχή της, συνεχίζοντας τη συστηματική εργασία προπαγάνδας και οργάνωσης μορφωτικών ομίλων στο σπίτι του Τζουλάτι στην Αθήνα, στα πρώην γραφεία του *Κομμουνισμού* στην Πειραιώς, στην επαρχία και αλλού. Ο Τζουλάτι, σύμφωνα με τον Σ. Τσιγαρίδη (Γ. Ποντίκη) και τον Λ. Καρλιάφη (Κ. Καστρίτη), αμφιταλαντευόταν, καθώς θεωρούσε αναγκαία λόγω των δυσχερών συνθηκών (εξωτερικές πιέσεις και αποδεκατισμός Κομμουνιστικής Ένωσης από τις επιστρατεύσεις των μελών της) την επάνοδο στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), αλλά ταυτόχρονα αναγνώριζε πως ήταν λανθασμένη.⁵⁶ Ο *Κομμουνισμός* εξακολούθησε να εκδίδεται ως τον Σεπτέμβριο του 1921, γεγονός που δείχνει την ανοχή του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) προς τη συνέχιση της δράσης της ομάδας έστω κι αντιμετωπιζόταν πλέον ως μια απλή εκδοτική επιτροπή και όχι φράξια. Ταυτόχρονα συνεχίστηκε η αποστολή υλικού και ενός πολυγράφου στα πρώην μέλη της Κομμουνιστικής Ένωσης στο μέτωπο.

Τον Σεπτέμβριο του 1921 συγκροτήθηκε από τον Φραγκίσκο Τζουλάτι, τον πρώην Γραμματέα της νεολαίας της Κομμουνιστικής Ένωσης, Γεώργιο Σαραντίδη, τον αδερφό του Γρηγόρη Σαραντίδη, τον συνδικαλιστή εμποροϋπάλληλο Σωτήρη Τσιγαρίδη (Ποντίκη), τον μετέπειτα υπεύθυνο έκδοσης του *Αρχείου Μαρξισμού*, Χρήστο Δεδούση, τον Λευτέρη Αποστόλου, τον Κώστα Γκοβόστη, τον Νίκο Φωτόπουλο, τον Παναγιώτη Καβαδά (Σφυρή), τον Κόρακκα και τον φοιτητή Κατσάνο ο «Πρώτος Πυρήνας», που ήταν στην ουσία η Ιδρυτική Συνδιάσκεψη της ομάδας, που αργότερα πήρε το όνομα «Αρχεῖον Μαρξισμού». Υπό το βάρος των συνθηκών, ο Τζουλάτι εξέφρασε την άποψη στην Ελλάδα υπήρχε αναντιστοιχία μεταξύ των αντικειμενικών συνθηκών, οι οποίες λόγω της εμπλοκής της χώρας στον πόλεμο και της ριζοσπαστικοποίησης της εργατικής τάξης, ήταν επαναστατικές και του χαρακτήρα του ελληνικού καπιταλισμού, που δεν είχε περάσει στο ιμπεριαλιστικό στάδιο, δηλαδή δεν χαρακτηριζόταν – σύμφωνα με τον ορισμό του Λένιν – από την επικράτηση του χρηματιστηριακού και πιστωτικού κεφαλαίου έναντι του βιομηχανικού και τη δημιουργία μονοπωλίων. Αυτή η αναντιστοιχία επηρέαζε

Connecticut 1964 , pp.196-223 και Γεώργιος Β. Λεονταρίτης, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Εξάντας, 1978, σ.76-77).

⁵⁵ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)», ... ό.π, σ.22.

⁵⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ.61-62.

και το ελληνικό προλεταριάτο, που δεν είχε περάσει από τα στάδια που είχαν διανύσει τα ξένα, μιας και είχε προκύψει από συνθήκες πολέμου και δεν είχε την εμπειρία των εργατικών τάξεων των δυτικών χωρών.⁵⁷ Με αυτό το σκεπτικό ο Τζουλάτι εξηγούσε γιατί η ελληνική εργατική τάξη δεν επέλεγε τη συνειδητή πολιτική πάλη ενάντια στην άρχουσα τάξη, διατυπώνοντας στην ουσία τη θεωρία της ιστορικής καθυστέρησης του ελληνικού προλεταριάτου, η οποία δεν συσχετιζόταν με τις αντικειμενικές συνθήκες, που σύμφωνα με τον «Πρώτο Πυρήνα» ήταν επαναστατικές. Ως λύση προκρινόταν η επιμονή στη διαμόρφωση ταξικής συνείδησης, η οποία όμως αποσυνδεόταν από την κινηματική δράση. Το σημαντικότερο χρέος των κομμουνιστών θα ήταν να διαμορφώσουν «εργατικές συνειδήσεις», που θα εκμεταλλεύονταν τις ήδη ριζοσπαστικοποιημένες συνθήκες.⁵⁸

Η ομάδα του Τζουλάτι, μετά τη Συνδιάσκεψη του Φλεβάρη του 1922 είχε πάρει, σύμφωνα με τον Π. Νούτσο, τα χαρακτηριστικά «μυστικής φράξιας» με το όνομα «Νέα Κίνηση»⁵⁹ και αριθμούσε περίπου 300 μέλη.⁶⁰ Οι πυρήνες δραστηριοποιήθηκαν αρχικά στην Αθήνα, αλλά μετά τη διάλυση της ομάδας του Ευάγγελου Παπαναστασίου⁶¹ επεκτάθηκαν και στον Πειραιά. Πέρα από τον αρχικό «Πρώτο Πυρήνα» δημιουργήθηκαν πολλοί ομόκεντροι κύκλοι, στους οποίους ο ιδρυτής τους ήταν και υπεύθυνός τους. Αυτοί οι πυρήνες είχαν μέχρι δέκα μέλη. Όταν εντάσσονταν στην ομάδα και νέα μέλη, ο πυρήνας έπρεπε να διασπαστεί σε δύο, στους οποίους έπρεπε να υπάρχουν παλιά και νέα μέλη. Κάθε μέλος του «Πρώτου

⁵⁷ «Ένα ιστορικό έγγραφο», *Δαυλός*, τ.1, Δεκέμβριος 1931, σ.32-33.

⁵⁸ Στο ίδιο.

⁵⁹ Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, τόμος Β', μέρος Β'..., ό.π., σ.109.

⁶⁰ Δ. Πολίτης, «Οι ιδιοτυπίες του ελληνικού τροτσκισμού», ..., ό.π., σ.10.

⁶¹ Ο Ευάγγελος Παπαναστασίου ήταν δικηγόρος και εξέφραζε υπερεπαναστατικές θέσεις εντός του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), όπως για παράδειγμα η απόρριψη συμμετοχής στους αστικούς θεσμούς και τις εκλογές (αν και ο ίδιος υπήρξε υποψήφιος βουλευτής το 1920 : Αβ. Μπενάρωγια., *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, ...ό.π.,σ.140). Ήταν ο μόνος που αντέδρασε στη «λεγκαλιστική στροφή» του Κόμματος, που αποφασίστηκε στη Συνδιάσκεψη του Φεβρουαρίου του 1922. Κατηγόρησε το Κόμμα για ομορτοουνισμό και την Κ.Δ. για απομάκρυνση από τις λενινιστικές αρχές, ενώ δεν δεχόταν καμία συνεργασία με μη προλεταριακά κόμματα. Οι απόψεις του είχαν μεγάλη απήχηση στην κομματική οργάνωση του Πειραιά, η οποία διαγράφηκε ολόκληρη λόγω της κριτικής που άσκησε προς το Κόμμα με αφορμή τη στάση του στο δημοψήφισμα του 1924.(Θ. Νικολόπουλος, *Η άλλη όψη του ελληνικού εργατικού κινήματος (1918-1930)*, χ.ε., Αθήνα 1983, σ.93). Από το 1924 οι οπαδοί του συσπειρώθηκαν γύρω από την εφημερίδα *Κομμουνιστικό Βήμα* και συγκρότησαν μια φραξιονιστική ομάδα με τον τίτλο Κομμουνιστική Ένωση Ελλάδας. (*Σύντομη Ιστορία του ΚΚΕ, σχέδιο, Μέρος Α' 1918-1949*, ...ό.π ,σ. 53). Την ίδια χρονιά διαγράφηκε από το Κόμμα ως «νόθο, αρριβίστικο και αντικομμουνιστικό στοιχείο»(*ΚΚΕ, Επίσημα Κείμενα*...ό.π., σ.402). Το 1925 τα περισσότερα μέλη της Κομμουνιστικής Ένωσης Ελλάδας επανεντάχθηκαν στο Κ.Κ.Ε. ύστερα από έκκληση της Β.Κ.Ο. Ο Παπαναστασίου έμεινε εκτός Κόμματος και ιδιώτευσε (Γ. Αλεξιάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*..., ό.π.,σ.343).

Πυρήνα» ήταν υπεύθυνο για έναν ή περισσότερους πυρήνες. Στη συνέχεια όμως, όταν διευρύνθηκε το δίκτυο των πυρήνων, το οργανωτικό μοντέλο απέκτησε τα «ακτίφ», που είχαν χαρακτήρα μικρής συνδιάσκεψης και στα οποία συμμετείχαν ένας ή δύο αντιπρόσωποι από κάθε πυρήνα. Η διοίκηση λειτουργούσε συλλογικά και συγκεντρωτικά με τον Τζουλάτι να έχει άτυπα τον ρόλο του αρχηγού *primus inter pares*. Υπήρχε έντονη διαφοροποίηση μεταξύ στελεχών και μελών, καθώς αφενός δεν υπήρχαν επαφές μεταξύ των πυρήνων, παρά μόνο κάθετη επαφή μεταξύ πυρήνα και καθοδηγητικού κέντρου, εκμηδενίζοντας την πιθανότητα δημιουργίας αντιπολιτευτικής τάσης και ενισχύοντας με την ανωνυμία την προστασία τους από το Κόμμα, αφετέρου η ηγεσία δεν ήταν ανακλητή, οπότε δεν ελεγχόταν από τα μέλη. Η κερκυραϊκή καταγωγή του Τζουλάτι αφήνει υπόνοιες για τη σύνδεσή του με την ελληνική τεκτονική στοά, δεδομένου ότι η οργάνωση του «Πρώτου Πυρήνα», και στη συνέχεια του Αρχείου, θυμίζει έντονα τα οργανωτικά πρότυπα του ριζοσπαστικού τεκτονισμού.⁶²

Το μεγάλο βήμα προς την αυτονόμηση του «Πρώτου Πυρήνα» και τη διαμόρφωση του αρχειομαρξιστικού ρεύματος έγινε την 1^η Μαΐου 1923, οπότε κυκλοφόρησε από την ομάδα του Τζουλάτι το περιοδικό *Αρχείο Μαρξισμού*, το οποίο κινήθηκε στην κατεύθυνση του *Κομμουνισμού* και περιείχε μεταφράσεις μαρξιστικών κειμένων, που θα αξιοποιούνταν ως βάση των θεωρητικών μαθημάτων, που εξακολουθούσε να διοργανώνει ο «Πρώτος Πυρήνας». Ο Χρήστος Δεδούσης πριν αναλάβει την έκδοση του περιοδικού απευθύνθηκε στην ηγεσία του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) για να συνδράμει, αλλά αυτή αρνήθηκε.⁶³ Η νεολαία του Κόμματος αποδέχτηκε την έκδοση του νέου περιοδικού, αναγνωρίζοντας πίσω από αυτό τους συντελεστές του δεκαπενθήμερου περιοδικού *Νεολαία*,⁶⁴ που είχαν επίσης βοηθήσει στη δημιουργία της Ο.Κ.Ν.Ε.⁶⁵ (28 Νοεμβρίου 1922). Αντίθετα, η ηγεσία του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) προέβη άμεσα σε ενέργειες κατά των διακινήτων του *Αρχείου*. Μια ομάδα κομματικών με

⁶² Π. Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, Ιανουάριος 1930, σ.13.

⁶³ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκιισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ.94.

⁶⁴ Στο ίδιο, σ.103.

⁶⁵ Η Ο.Κ.Ν.Ε. (Ομοσπονδία των Κομμουνιστικών Νεολαίων της Ελλάδας) προέκυψε μετά το 1^ο Συνέδριο των Νεολαίων που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη τον Νοέμβριο του 1922. Αποτελεί μετεξέλιξη της Ο.Σ.Ε.Ν.Ε. (Ομοσπονδία των Σοσιαλιστικών Εργατικών Νεολαίων της Ελλάδας) που είχε συγκροτηθεί στα μέσα του 1920, έναν χρόνο μετά την έναρξη των Σοσιαλιστικών Νεολαίων ως Ομίλων στα τμήματα του Σ.Ε.Κ.Ε. («Η ιστορική διαδρομή των κομμουνιστικών και αντιιμπεριαλιστικών οργανώσεων νεολαίας στην Ελλάδα (τέλη 19^{ου} αιώνα-1968)», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τ.1, 2000, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : <https://www.komep.gr/2000-teyxos-1/istorikh-diadromh-ton-kommounistikon-kai-antiimperialistikon-organoseon-neolaias-sthn-ellada-telh-19oy-aiona-1968>)(τελευταία πρόσβαση στις 19 Αυγούστου 2019).

επικεφαλής τον Νίκο Σαργολόγο και τον Ευάγγελο Παπαναστασίου επιτέθηκαν στους πωλητές του περιοδικού κατά τη διάρκεια της πρωτομαγιάτικης συγκέντρωσης της Γ.Σ.Ε.Ε. στο Μοσχάτο και κατάσχεσε έντυπα και ένα σοβαρό χρηματικό ποσό.⁶⁶ Η Κομμουνιστική Νεολαία Αθηνών συγκάλεσε μέσα στον Μάιο του 1923 ειδική συνέλευση με σκοπό να καταδικάσει την έκδοση του *Αρχείου*, αλλά σε αυτήν η πλειοψηφία των νεολαίων υπερασπίστηκε το περιοδικό και ζήτησε από το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και την Ο.Κ.Ν.Ε. την αναγνώρισή του. Η ηγεσία του Κόμματος αντέδρασε σε αυτή την «ανταρσία» της νεολαίας και με παρέμβαση των Ζακ Βεντούρα (γραμματέας της Ο.Κ.Ν.Ε.) και Τάκη Φίτσου (αρχισυντάκτης του περιοδικού *Νεολαία*) διέγραψε το μεγαλύτερο μέρος των μελών της Κομμουνιστικής Νεολαίας Αθηνών.⁶⁷

1.2 Από τον Τζουλάτι στον Γιωτόπουλο: Η αλλαγή ηγεσίας του Αρχείου.

Η υποδόρια σύγκρουση Κόμματος και Αρχείου δεν άργησε να διαφανεί. Για έναν περίπου χρόνο οι αρχειομαρξιστές δρούσαν εντός του Κόμματος, χωρίς να κινούν ιδιαίτερες αντιδράσεις και υποψίες. Τον Απρίλιο του 1924 όμως ο αρχειομαρξιστής Λευτέρης Αποστόλου κατήγγειλε στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) την ύπαρξη και λειτουργία της φράξιας, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει η διαγραφή του Τζουλάτι και των αρκετών συντρόφων του από το Κόμμα.⁶⁸ Ως το 1926 η οργάνωση του Αρχείου και τα διαγραμμένα από το Κόμμα μέλη της συνέχισε να λειτουργεί με πλήρη μυστικότητα και να αποφεύγει τη δράση τόσο στην πολιτική σκηνή, όσο και στον συνδικαλιστικό στίβο. Όμως γρήγορα, εντός της οργάνωσης, η οποία εκείνη την εποχή (τέλη 1924-αρχές 1925) αριθμούσε, σύμφωνα με τον Κώστα Παλούκη, περίπου 150-180 μέλη,⁶⁹ διατυπώθηκαν διαφωνίες, καθώς κάποια ήταν υπέρ της

⁶⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π., σ.15 και «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (3 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2.

⁶⁷ Στο ίδιο, σ.17 και «Ενώ ανοίγονται καινούργιες προοπτικές», *Αρχειομαρξιστής*, τ.2, 29 Σεπτεμβρίου 1933, σ.27.

⁶⁸ Γ. Αλεξάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*, ..., ό.π., σ 66.

⁶⁹ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,.... ό.π., σ.106.

φανερής πολιτικής δράσης. Βασικός εκφραστής αυτών των απόψεων ήταν ο Κώστας Γκοβόστης, υπεύθυνος του τυπογραφείου της οργάνωσης.⁷⁰

Το επόμενο τολμηρό βήμα έγινε στις αρχές του 1925 πραγματοποιήθηκε στο σπίτι του Τζουλάτι, με τη συμμετοχή 35-40 μελών, επιλεγμένων από τη Διευθυντική Επιτροπή και όχι εκλεγμένων, η δεύτερη Συνδιάσκεψη του Αρχείου⁷¹. Μετά τη συζήτηση για τις οικονομικές δυσκολίες της έκδοσης του περιοδικού και την απόφαση για εντατικοποίηση του εράνου πήρε το λόγο ο Τζουλάτι, ο οποίος μίλησε για την πρόοδο της οργάνωσης, για την κατάσταση του κινήματος και του Κόμματος και για την ανάγκη δημιουργίας νέου κόμματος.⁷² Ο Γκοβόστης εισηγήθηκε την φανερή πολιτική δράση του Αρχείου, πρόταση που εύρισκε σύμφωνο και τον Τσιγαρίδη, αλλά κάθετα αντίθετο τον Τζουλάτι που υποστήριξε ότι οι συνθήκες δεν ήταν ώριμες για κάτι τέτοιο και έδινε έμφαση στη βελτίωση της οργανωτικής δομής του Αρχείου και στην επέκτασή του και σε άλλες πόλεις πλην της Αθήνας.⁷³ Τελικά οι σύνεδροι συμφώνησαν με τη θέση του Τζουλάτι χωρίς να εκδηλωθούν περαιτέρω αντιδράσεις.⁷⁴

Το βασικό πρόβλημα του Αρχείου τη συγκεκριμένη περίοδο δεν ήταν τόσο το οργανωτικό, αλλά η έλλειψη ενός σαφούς πολιτικού στόχου σε εθνικό και διεθνικό επίπεδο. Έχοντας επίγνωση αυτών των δυσκολιών και αδυνατώντας να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των νέων ιστορικών συνθηκών που διαμορφώνονταν, ο Τζουλάτι ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικός για την πολιτική εκδήλωση της οργάνωσής του. Η απόφαση για μυστική δράση ήταν λογική στους πρώτους πυρήνες, όταν το Αρχείο λειτουργούσε ως φράξια μέσα στο Κόμμα, αλλά η απόρριψη της ανοιχτής δράσης από τη Β' Συνδιάσκεψη του 1925 ήταν μια αμυντική λύση απέναντι στις δυσκολίες υπέρβασης των αδυναμιών της οργάνωσης. Το Αρχείο αδυνατώντας να απαλλαχτεί από τα πολιτικο-οργανωτικά χαρακτηριστικά που είχε όσο βρισκόταν εντός του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), συνέχισε να επιδίδεται με πάθος στη μορφωτική δουλειά, κερδίζοντας ένα σημαντικό μειοψηφικό κομμάτι του ελληνικού προλεταριάτου.

⁷⁰ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π., σ.47-48.

⁷¹ Στο ίδιο, σ.47.

⁷² Στο ίδιο.

⁷³ Στο ίδιο, σ.48.

⁷⁴ Στο ίδιο.

Ο συνωμοτικός τρόπος λειτουργίας του Αρχείου⁷⁵ και η διαφοροποίησή του σε σχέση με το Κ.Κ.Ε. στο ζήτημα της αυτονομίας της Μακεδονίας και της Θράκης, την οποία δεν υποστήριζε, θεωρώντας ότι δεν ανταποκρινόταν στην εθνολογική σύστασή της μετά τις ανταλλαγές πληθυσμών⁷⁶ προστάτευσε τους αρχαιομαρξιστές από τις διώξεις κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου (1925-1926), οι οποίες ήταν περιορισμένες σε σχέση με αυτές που στράφηκαν κατά του Κ.Κ.Ε. και του παλαιοπολεμιστικού κινήματος. Βέβαια δεν έλειψαν οι αστυνομικές επιδρομές σε σπίτια αρχαιομαρξιστών, οι συλλήψεις, με πιο χαρακτηριστική αυτή του Δημήτρη Γιωτόπουλου, που όμως αφέθηκε ελεύθερος μετά από δεκαπενθήμερη κράτηση λόγω έλλειψης ενοχοποιητικών στοιχείων, και οι εκτοπίσεις, όπως για παράδειγμα του Γ. Πρίφτη μαζί με άλλους συντρόφους του στην Ανάφη.⁷⁷

Πάντως το Αρχείο στο διάστημα της παγκαλικής δικτατορίας εκμεταλλεύτηκε την εντατικοποίηση των διώξεων κατά του Κ.Κ.Ε., την πολιτική φθορά του Κόμματος εξαιτίας της υιοθέτησης του συνθήματος για αυτόνομη Μακεδονία και Θράκη, την απουσία οποιασδήποτε άλλης αντιπολιτευτικής ομάδας στον χώρο, μετά τη διάλυση της Κομμουνιστικής Ένωσης Ελλάδας του Ε. Παπαναστασίου και τη δεξιά μετατόπιση του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος του συνδικαλιστή Κώστα Σπέρα.⁷⁸ Στο διάστημα 1924-1926 η αρχαιομαρξιστική οργάνωση προχώρησε και ενισχύθηκε, χωρίς να έχει κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο ή κάποια σαφή στρατηγική. Επιλέγοντας τον δρόμο της αποχής από τη φανερή δράση, το Αρχείο απέφυγε τα λάθη, ενώ αντίθετα καρπωνόταν από τις παρακινδυνευμένες και λανθασμένες κινήσεις του Κ.Κ.Ε.⁷⁹

Σε αυτό το ευνοϊκό για τον αρχαιομαρξισμό κλίμα, η οργάνωση άλλαξε σελίδα στην ιστορία της. Στις αρχές του 1926 ο Φραγκίσκος Τζουλάτι παραιτήθηκε από την ηγεσία του Αρχείου και αποχώρησε, υποδεικνύοντας ως αντικαταστάτη του τον Δημήτρη Γιωτόπουλο. Αυτή η αλλαγή ηγεσίας σηματοδότησε περαιτέρω αλλαγές

⁷⁵ Στο ίδιο, σ.121.

⁷⁶ Θ. Νικολόπουλος, *Η άλλη όψη του ελληνικού εργατικού κινήματος (1918-1930)*...ό.π., σ.75.

⁷⁷ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4...ό.π.,σ.122.

⁷⁸ Το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα ιδρύθηκε τον χειμώνα του 1922 από τον Κώστα Σπέρα και την ομάδα του και αποτέλεσε ως κόμμα τον τυπικό εκπρόσωπο του εργατισμού στην Ελλάδα, υποστηρίζοντας ότι οι εργάτες μόνοι τους, ενωμένοι πέρα από τις πολιτικές τους διαφορές έπρεπε να προωθήσουν τα θέματά τους. Το κόμμα εξέδιδε την εφημερίδα Εργατική (τέλη 1922-μέσα 1923) και προσπάθησε με «ανοίγματα» να ριζοσπαστικοποιήσει τις μάζες. Στην προσπάθεια αυτή απέτυχε και κατέληξε πριν διαλυθεί κατά τη δικτατορία του Πάγκαλου να γίνει ένα μεταρρυθμιστικό κόμμα. (Θ. Νικολόπουλος, *Η άλλη όψη του ελληνικού εργατικού κινήματος (1918-1930)*...ό.π., σ.67-70).

⁷⁹ «Ποιος ο ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάστης* (23 Απριλίου 1927), σ.2.

στον τρόπο λειτουργίας, στην οργανωτική δομή και στις σχέσεις της οργάνωσης με το Κ.Κ.Ε. Ο Καστρίτης αναφέρει ως αιτία της αποχώρησης του Τζουλάτι «καθαρά προσωπικούς λόγους»,⁸⁰ που πιθανόν να είχαν να κάνουν με το διορισμό του ως μηχανικού στο Δημόσιο, θέση που θεωρήθηκε από τον Τζουλάτι ασυμβίβαστη με την κομμουνιστική του δράση.⁸¹ Μολονότι η διαδοχή έγινε με ομαλό τρόπο, δεν υπήρξε κάποια Τρίτη Συνδιάσκεψη, που θα πληροφορούσε τα μέλη του Αρχείου για το γεγονός.⁸² Υπάρχουν ωστόσο ενδείξεις ότι η αντικατάσταση του Τζουλάτι από το «δεξί του χέρι», τον Δημήτρη Γιωτόπουλο⁸³ ήταν αποτέλεσμα της σύγκρουσης για την πορεία που έπρεπε να έχει το Αρχείο και την οργανωτική και πολιτική σχέση του με το Κ.Κ.Ε. και που είχαν να κάνουν κυρίως με την ανοιχτή ή τη μυστική συνδικαλιστική δράση και το δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας της οργάνωσης.⁸⁴

Σε αυτή τη σύγκρουση ο Τζουλάτι ηττήθηκε και βρέθηκε μπροστά στο δίλημμα να διασπάσει την οργάνωση ή να αποχωρήσει αθόρυβα. Αναγκάστηκε να πράξει το δεύτερο, καθώς ο Γιωτόπουλος έγινε κύριος των συσχετισμών και ήλεγχε τον μηχανισμό του Αρχείου. Ο Καστρίτης κάνει λόγο για ταυτόχρονη εξαφάνιση από το προσκήνιο της ιστορικής ηγεσίας του Αρχείου, όπως ήταν ο Σαραντίδης (διευθυντής του περιοδικού *Κομμουνισμός*), ο Δεδούσης (διευθυντής του περιοδικού *Αρχείον Μαρξισμού*), ο Κατσάνος και ο Γκοβόστης (υπεύθυνος του τυπογραφείου) και αντικατάστασή τους από ένα προσωποπαγές καθεστώς που οικοδομήθηκε στο εξής από τον Γιωτόπουλο εν αγνοία της οργάνωσης.⁸⁵ Ο Τζουλάτι εκπροσωπούσε το κομμάτι του Αρχείου που ήταν υπέρ της παραδοσιακής «εισοδιστικής» δράσης και

⁸⁰ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.126.

⁸¹ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., σ.90. Τον Απρίλιο του 1928 ο Τζουλάτι είχε αναλάβει την κατεδάφιση των σπιτιών που επλήγησαν από τον σεισμό στην Κόρινθο (*Εμπρός*, 25 Απριλίου 1928, σ.4)

⁸² Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.126.

⁸³ Ο Γιωτόπουλος είχε «αντικανονικά» ενταχθεί με ενέργειες του Τζουλάτι στον Πρώτο Πυρήνα, μολονότι δεν ήταν ιδρυτικό μέλος του Αρχείου, προφανώς επειδή ο Τζουλάτι διέβλεπε ότι διέθετε τις καθοδηγητικές ικανότητες για να τον διαδεχθεί στην ηγεσία και να μετασηματίσει το Αρχείο, σύμφωνα με τις ιστορικές προκλήσεις της νέας περιόδου. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.172).

⁸⁴ Σύμφωνα με τον Αρχειομαρξιστή Θεοδωράτο, ο οποίος επικαλείται πληροφορία του Τάσου Γιακουμάτου, ο Τζουλάτι είχε διαφωνήσει με τον Γιωτόπουλο για την ανοιχτή συμμετοχή στη συνδικαλιστική κίνηση και τη δημοκρατία στην οργάνωση, την οποία δε δεχόταν ο Γιωτόπουλος, που ήταν υπέρ του συγκεντρωτισμού στη διεύθυνση.(Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις*, χειρόγραφο, Αρχείο Ν. Σύριγγα, ΕΛΙΑ) και Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.126-127.

⁸⁵ Λ. Καρλιάφτης (Καστρίτης), *Η ίδρυση της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Μπολσεβικών Λενινιστών Ελλάδας (αρχειομαρξιστές-τροτσκιστές)*, 1930, 2^ο μέρος, σ. 56.

σχέσης με το Κόμμα⁸⁶. Αντίθετα, ο Γιωτόπουλος εξέφραζε ένα μέρος του Αρχείου που ήταν υπέρ της αυτόνομης από το Κ.Κ.Ε. οργανωτικής δομής και της ανεξάρτητης συνδικαλιστικής δράσης, πάντα σε συνδυασμό με τη μυστική μορφωτική εργασία.⁸⁷ Όσον αφορά το πολιτικό διακύβευμα της ρήξης, ο Μήτσος Σούλας, από τα στελέχη που στήριζαν τον Γιωτόπουλο, υποστήριξε ότι η σύγκρουση ήταν ένα είδος ρήξης ανάμεσα στους παλιούς μικροαστούς διανοούμενους και θεωρητικούς των μορφωτικών κύκλων και τα ανερχόμενα εργατικά στελέχη, που πίεζαν για συνδικαλιστική δράση.⁸⁸ Η προσέγγιση τόσο του Καστρίτη, όσο και του Σούλα όσον αφορά την αλλαγή ηγεσίας φαίνονται να ισχύουν, αφού η παρατεταμένη αποχή από τη δράση δημιουργούσε εύλογα αντιδράσεις εντός της οργάνωσης, ενώ σε διάφορους εργασιακούς χώρους μέλη του Αρχείου άρχιζαν να έχουν επιρροή και διεκδικούσαν με τη σειρά την αναρρίχηση στην ηγετική ομάδα της οργάνωσης.

Το 1926 άρχισε η οργανωτική αναδιάρθρωση του Αρχείου, που ως τότε λειτουργούσε πάνω στο επεξεργασμένο από τον Λένιν «πυρηνικό σύστημα», με τη διαφορά ότι λόγω της διπλής παρανομίας απέναντι στο κράτος και το Κόμμα, ως το 1924 τηρούσε έναν απόλυτο αποκεντρωτισμό των κύκλων-πυρήνων, χωρίς ενδιάμεσους σχηματισμούς μεταξύ κύκλων και διοίκησης και χωρίς την καθιέρωση της εκλεξιμότητας.⁸⁹ Με την αναδιοργάνωση δημιουργήθηκαν οι «κεντρικοί πυρήνες», που θα έπαιζαν ρόλο αχτίδων, δόθηκε τέλος στην αυτοτέλεια και στον απόλυτο αποκεντρωτισμό των κύκλων και εστιάστηκαν οι προσπάθειες για δράση και συγκρότηση της δομής της οργάνωσης με βάση τους εργατοπαραγωγικούς χώρους. Η «ανασυγκρότηση», όπως ονομάστηκε από τον Γιωτόπουλο, του Αρχείου ήταν στην ουσία ένα είδος «μπολσεβικοποίησης» του αρχειομαρξισμού, καθώς υιοθετούσε τα αντίστοιχα δομικά στοιχεία του «μπολσεβικισμού» που είχαν εισαχθεί στο Κ.Κ.Ε. το 1924 από τους Πουλιόπουλο και Χαϊτά. Το Αρχείο όμως διατηρούσε τις ιδιομορφίες του και εξακολουθούσε να αποφεύγει τον μετασχηματισμό του σε ανοιχτή πολιτική οργάνωση, εμμένοντας στο επιτυχημένο «κλειστό μοντέλο», που το προφύλασσε από

⁸⁶ Ο Τζουλάτι προέτρεπε τον Γιωτόπουλο να μην είναι τόσο εκρηκτικός κατά του ΚΚΕ και ζητούσε να συνεχιστεί για κάποιο διάστημα η δράση του Αρχείου εντός του Κόμματος (Στο ίδιο, ..., σ. 54).

⁸⁷ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)», ..., ό.π., σ.67.

⁸⁸ Μ Σούλας, «Κοινωνικοί αγώνες στο μεσοπόλεμο», (εισαγωγικό σημείωμα Λαμπάτος Γαβρ.), *Δελτίο για τα ζητήματα του σοσιαλισμού*, 7, Δεκέμβριος 1989-Φεβρουάριος 1990.

⁸⁹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π., σ.172.

τις κρατικές διώξεις⁹⁰ και μένοντας προσηλωμένοι στο πνεύμα της «μόρφωσης για τη δημιουργία στελεχών».

Οι επιλογές των νέων στελεχών για τους κεντρικούς πυρήνες έγιναν με σχετική επιτυχία και χωρίς να εκφραστούν παράπονα, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις.⁹¹ Τη διεύθυνση της αναδιοργάνωσης είχε κυρίως ο Μήτσος Σούλας και κατά δεύτερον οι Καστρίτης, Βισσώρης, Παλιός, ενώ ο Γιωτόπουλος επιφύλαξε δι' εαυτόν τη δυνατότητα άσκησης βέτο.⁹² Πάνω από τους κεντρικούς πυρήνες (αχτίδες), που ο αριθμός τους ήταν ανάλογος με τον αριθμό των πυρήνων που έλεγχαν,⁹³ υπήρχαν Τοπικές Επιτροπές ή Οργανώσεις Πόλεων στη Θεσσαλονίκη και στον Πειραιά. Στην Αθήνα η καθοδήγηση της οργάνωσης γινόταν απευθείας από τον Γιωτόπουλο,⁹⁴ ο οποίος αντικατέστησε τη δεκαμελή διοίκηση του Πρώτου ή Κεντρικού Πυρήνα με μια πιο ευέλικτη τριμελή επιτροπή τρούικα, που έμεινε γνωστή με το όνομα «Εργασία».⁹⁵ Στην ουσία δημιουργήθηκε ένα πολυσύνθετο πυραμιδωτό οργανόγραμμα με συγκεντρωτικά χαρακτηριστικά, που αντικατέστησε τους αποκεντρωμένους πυρήνες.⁹⁶ Με αυτό τον τρόπο η οργάνωση άρχισε να έχει μια σαφέστερη κεντρική «καθοδήγηση» στη δράση και να στρέφεται σταδιακά προς τη φανερή πολιτική παρουσία, επιμένοντας όμως παράλληλα στην εφαρμογή της ατομικής προπαγάνδας και στρατολόγησης.

Έτσι, εκτός από τα «κανονικά» μέλη υπήρχαν μετά την ανασυγκρότηση του Αρχείου και «δόκιμα» μέλη που δεν μετείχαν στους πυρήνες, αλλά έπαιρναν μέρος στις άλλες εκδηλώσεις και αξιολογούνταν μετά τη συμμετοχή τους για κάποιο διάστημα σε μορφωτικούς ομίλους.⁹⁷ Στην οργάνωση υπολειπορούσαν οι δημοκρατικές διαδικασίες, αφού η εξέλιξη ενός μέλους καθοριζόταν από τους ανώτερους, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα του «εκλέγειν» και του «εκλέγεσθαι», εκτός από την Περιφερειακή Επιτροπή Θεσσαλονίκης.⁹⁸ Σύμφωνα με τους νέους

⁹⁰ «Ποιος είναι ο ρόλος της οργάνωσης του «Αρχείου»», *Ριζοσπάστης* (20 Απριλίου 1927), σ.2.

⁹¹ Μια τέτοια περίπτωση ήταν αυτή του Μακρή που δεν προκρίθηκε στον κεντρικό πυρήνα (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.173).

⁹² Στο ίδιο, σ.173.

⁹³ «Θέσεις για το οργανωτικό», *Πάλη των Τάξεων*, 10 Ιουλίου 1931, σ.2.

⁹⁴ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.173.

⁹⁵ Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος, μια πορεία από τον επαναστατικό στο φιλελεύθερο σοσιαλισμό*, Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα 2003, σ.37.

⁹⁶ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., σ. 93.

⁹⁷ «Θέσεις για το οργανωτικό», *Πάλη των Τάξεων* (10 Ιουλίου 1931), σ.2.

⁹⁸ Η πλειοψηφία της οργάνωσης του Κ.Κ.Ε. της Θεσσαλονίκης (15 άτομα) προσχώρησε στο Αρχείο λόγω της ένταξης στην οργάνωση του Μακρόπουλου, γραμματέα του τμήματος στην πόλη και

αρχαιομαρξιστές η συντροφικότητα και οι σχέσεις αλληλεγγύης και εργασίας υποκαθιστούσαν την εσωκομματική δημοκρατία.⁹⁹ Τέλος δεν υπήρχε η δυνατότητα διαγραφής ενός μέλους με την τυπική σημασία του όρου. Αντί αυτής υπήρχε μια «κλειστή» διαδικασία, ο «αποκλεισμός» που αποφασιζόταν από την Εργασία και εκτελούνταν από έμπιστα στον Γιωτόπουλο στελέχη, που συναντούσαν τον «αποκλειόμενο» και του ανακοίνωναν την απόφαση. Στη συνέχεια απομονωνόταν από τα άλλα μέλη του πυρήνα του, καθώς άλλαζε εν αγνοία του ο τόπος και ο χρόνος των συναντήσεων. Η οργάνωση του Αρχείου ήταν προσωποπαγής, με την «Εργασία», δηλαδή τον Δημήτρη Γιωτόπουλο (αφού τα ονόματα των άλλων δύο στελεχών που υποτίθεται ότι την αποτελούσαν αγνοούνται) να βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχίας. Αμέσως πιο κάτω βρισκόταν ο ηθοποιός Γιώργης Βιτσώρης, ο οποίος – όπως και ο Γιωτόπουλος – ήταν έμμισθο στέλεχος. Ο Βιτσώρης μαζί με τον Τσιγαρίδη (Ποντική) από την Θεσσαλονίκη και τον Σούλα από τον Πειραιά ήταν οι σύνδεσμοι της «Εργασίας» με την υπόλοιπη οργάνωση.¹⁰⁰

Θέλοντας να διαμορφώσει έναν σταθερό ηγετικό πυρήνα και δεκάδες «εξ επαγγέλματος επαναστάτες»,¹⁰¹ το Αρχείο έδωσε στη συνέχεια έμφαση και στη συνδικαλιστική του παρουσία, και στην πιο οργανωμένη επέκτασή του σε πόλεις της επαρχίας και σωματεία. Σε αυτή την προσπάθεια εφάρμοσε δύο μεθόδους : την αλλαγή επαγγέλματος, κάτι που δεν ήταν τόσο σπάνιο κατά τη μεσοπολεμική περίοδο και τη μετάβαση στελεχών του για εργασία και κατήχηση σε πόλεις της επαρχίας,¹⁰² ενώ σημαντικό εργαλείο στην επέκτασή του Αρχείου αποτέλεσε και η επιρροή του στους ανάπηρους πολέμου. Πυρήνες του Αρχείου δημιουργήθηκαν στο Αγρίνιο, τη Μυτιλήνη, τη Λαμία, τον Βόλο, την Καβάλα, την Κόρινθο, την Καλαμάτα, τη Μάνη, την Πάτρα και το Αργοστόλι. Η επιρροή των αρχαιομαρξιστών στα προσφυγικά σωματεία ήταν περιορισμένη, καθώς η δράση του Αρχείου εστιαζόταν σε επαγγελματικούς χώρους (υποδηματεργάτες, αρτεργάτες κλπ) και ομάδες (Ανάπηροι Πολέμου) που οι πρόσφυγες ήταν ελάχιστοι. Εξαίρεση αποτέλεσε η ίδρυση του

διευθυντή της κομματικής εφημερίδας *Φωνή του Εργάτη* (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.97) και συνέβαλε στο να λειτουργήσει ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός και να πραγματοποιηθεί στις αρχές του 1927 συνδιάσκεψη 80 μελών από την οποία εκλέχτηκε Περιφερειακή Επιτροπή. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.183).

⁹⁹ Γ. Ποντικής, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 2 Αυγούστου 1946, σ.3 και «Θέσεις για το οργανωτικό», *Πάλη των Τάξεων*, 10 Ιουλίου 1931, σ.2.

¹⁰⁰

¹⁰¹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.86.

¹⁰² «Η «σοβαρά» δράσις των αρχαιομαρξιστών», *Ριζοσπάστης* (14 Ιουνίου 1927), σ.2.

Παμμικρασιατικού Συνδέσμου Νέων από την εποχή της δικτατορίας του Πάγκαλου και η έντονη δράση του Αρχείου στο Αγρίνιο, περιοχή με αρκετούς πρόσφυγες-καπνεργάτες.¹⁰³

Συνεχίζοντας την παράδοση της Σ.Ο.Ν.Α. και της Κομμουνιστικής Ένωσης, που ήταν κατεξοχήν νεολαιίστικες οργανώσεις, το Αρχείο έδωσε από νωρίς έμφαση στην αύξηση της επιρροής του στη νεολαία. Στα σχολεία ο πρώτος αρχειομαρξιστικός πυρήνας, που οργανώθηκε από τον Πίνδαρο Μπρεδήμα, εμφανίστηκε το 1925 στο 9^ο Γυμνάσιο Αρρένων Αθηνών.¹⁰⁴ Το 1930 ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη ο «Παμμαθητικός Σύλλογος Αθηνά», που ελεγχόταν για ένα διάστημα από τους αρχειομαρξιστές.¹⁰⁵ Στα τέλη της δεκαετίας του '20 οι αρχειομαρξιστές είχαν οργανώσει τη λειτουργία «υπαίθριων σχολείων», των επονομαζόμενων «Κόκκινων Σχολείων». Τέτοιες περιπτώσεις αποκαλύφθηκαν στη Θεσσαλονίκη, στη Λάρισα και στην Καβάλα και έτυχαν μεγάλης δημοσιότητας από τις αστικές εφημερίδες, καθώς φοιτούσαν αγόρια και κορίτσια, μερικά εκ των οποίων από εύπορες οικογένειες.¹⁰⁶

Το 1928 οι αρχειομαρξιστές κατάφεραν να ελέγξουν το *Φοιτητικό Βήμα*, έντυπο που έβγαζαν οι φοιτητές του Κ.Κ.Ε. και την ίδια χρονιά έφτιαξαν φοιτητική παράταξη με φυσικό ηγέτη τον Πίνδαρο Μπρεδήμα και καθοδηγητή από την οργάνωση τον Γιώργη Βιτσώρη.¹⁰⁷ Οι αρχειομαρξιστές φοιτητές ως το 1932 έλεγχαν τη *Φοιτητική Συντροφιά*, σωματείο που είχε ιδρυθεί το 1909 από προοδευτικούς

¹⁰³ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.214

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 279.

¹⁰⁵ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 29 Ιουλίου 1946, σ.3.

¹⁰⁶ Στη Θεσσαλονίκη το 1931 η αστυνομία ανακάλυψε στην περιοχή της Αγ. Φωτεινής Θεσσαλονίκης σχολείο οργανωμένο από μέλη της ΚΟΜΛΕΑ, στο οποίο φοιτούσαν και κορίτσια από εύπορες οικογένειες, όπως η 19χρονη Ωραιοζήλη Λεβή, κόρη ισραηλίτη εκατομμυριούχου. Έγιναν συλλήψεις και το θέμα προβλήθηκε από τις αστικές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας. («Η κομμουνιστική προπαγάνδα εισεχώρησε μεταξύ της μαθητιώσης νεολαίας μας», *Μακεδονία*, 16 Ιανουαρίου 1931, σ.1, «Ανεκαλύφθησαν εν τη πόλει μας μυστικά κομμουνιστικά σχολεία», *Μακεδονικά Νέα*, 16 Ιανουαρίου 1931, σ.1, «Η αποκάλυψις», *Πατρίς*, 16 Ιανουαρίου 1931, σ.3, «Μυστικά κομμουνιστικά σχολεία εις την Θεσσαλονίκη», *Ακρόπολις*, 17 Ιανουαρίου 1931, σ.1, «Το κράτος προάγει τον κομμουνισμό», *Βραδυνή*, 17 Ιανουαρίου 1931, σ.1, «Μυστικών προπαγανδιστικών σχολείων εις την Θεσσαλονίκη», *Ελληνική*, 17 Ιανουαρίου 1931, σ.6, «Το κομμουνιστικόν σχολείον Θεσσαλονίκης», *Εστία*, 16 Ιανουαρίου 1931, σ.6, «Ανεκαλύφθησαν εν Θεσσαλονίκη πολλά μυστικά κομμουνιστικά σχολεία», *Πρωία*, 16 Ιανουαρίου 1931, σ.6).

¹⁰⁷ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.179.

δημοτικιστές φοιτητές.¹⁰⁸ Σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση των αρχαιομαρξιστών στο φοιτητικό κίνημα έπαιξε και η έκδοση το 1929 του περιοδικού *Φοιτητής*, με υπεύθυνο τον Κώστα Αναστασιάδη.¹⁰⁹ Η συμμετοχή των αρχαιομαρξιστών στη μεγάλη φοιτητική απεργία του Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1929 έκανε, σύμφωνα με τον Καστρίτη, το Αρχείο πρώτη δύναμη στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.¹¹⁰ Στη συνέχεια όμως, λόγω των διώξεων που σχετίζονταν με την απεργία και της φραξιονιστικής διάσπασης που συγκλόνισε το Αρχείο, η φοιτητική παράταξη είχε μεγάλες απώλειες και έχασε τη δύναμή της.

Σημαντική, τέλος ήταν εκείνη την περίοδο, η παρουσία των αρχαιομαρξιστών στον εργατικό αθλητισμό σε βαθμό που ανταγωνίζονταν την αντίστοιχη δουλειά του Κ.Κ.Ε. Ο αθλητισμός, κατά τους αρχαιομαρξιστές, έπρεπε να εξυπηρετεί τις ανάγκες της ταξικής πάλης, να χαρίζει υγιή κορμιά στους νέους, έτσι ώστε να γίνονται ικανοί για τον αγώνα δίπλα στους συνδικαλισμένους εργάτες. Παράλληλα η άσκηση βοηθούσε στη δημιουργία «αντιφασιστικής και απεργιακής φρουράς».¹¹¹ Εκτός από τις εκδρομικές συγκεντρώσεις¹¹², στις οποίες συμμετείχαν πολλοί νεολαίοι, οι αρχαιομαρξιστές είχαν κάτω από την επιρροή τους αρκετούς αθλητικούς συλλόγους, τόσο στην Αθήνα, όσο και στη Θεσσαλονίκη.¹¹³

¹⁰⁸ Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου, «Η φοιτητική Συντροφιά», *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*, Ολκός, Αθήνα 2009, σ.99-111 και Λιλή Κ. Αλιβιζάτου, «Φοιτητική συντροφιά 1925-1926», *περ. Σύγχρονα Θέματα*, τ.15, 1982, σ.25-61.

¹⁰⁹ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις, χειρόγραφο*, φάκελος 1, Αρχείο Ν. Σύριγγα, ΕΛΙΑ.

¹¹⁰ Ο Καστρίτης αναφέρει ότι η αρχαιομαρξιστική φοιτητική παράταξη από 30-40 μέλη το 1928 έφτασε τα 300 περίπου κατά τη διάρκεια της φοιτητικής απεργίας στα τέλη του 1929. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.180).

¹¹¹ Στο ίδιο, σ.188-189. Ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα υπήρχαν αθλητικά σωματεία και αθλητικές ενώσεις εργατών στις Η.Π.Α. και στην Ευρώπη. Ειδικά στη Γερμανία 350.000 εργάτες και εργάτριες ασχολούνταν με τον αθλητισμό πριν τον Α' Π.Π. (Robert F. Wheeler, "Organized Sport and Organized Labour : The Workers' Sports Movement", *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No.2, Special Issue :Workers' Culture, Apr. 1978, p.196). Μετά τον Α' Π.Π. ιδρύθηκε από τους σοσιαλδημοκράτες η Αθλητική Διεθνής των Εργατών, ενώ και οι κομμουνιστές έδωσαν μεγάλη σημασία στον αθλητισμό, ιδρύοντας το 1922 τη Διεθνή Ομοσπονδία των Κόκκινων Αθλητικών και Γυμναστικών Οργανώσεων, ευρύτερα γνωστή ως Κόκκινη Αθλητική Διεθνής (Red Sport International), η οποία δύο χρόνια αργότερα αριθμούσε περισσότερα από 2.000.000 μέλη. (Pierre Arnaud, *Sport and International Politics. The impact of fascism and communism on sport*, Taylor&Francis, 1998, p.69). Σύμφωνα με την Κόκκινη Αθλητική Διεθνή, η φυσική αγωγή, η γυμναστική και γενικά ο αθλητισμός ήταν ένα μέσο της προλεταριακής ταξικής πάλης (Στο ίδιο).

¹¹² Ενώ ακόμα το Αρχείο λειτουργούσε ως φράζια εντός του ΣΕΚΕ(Κ) είχε ιδρύσει δυο εκδρομικούς συλλόγους : Τον «*Όμιλο Εκδρομών Νέων*» και τον «*Όμιλο Εκδρομών Νέων και Νεανίδων*». Οργανώνονταν εκδρομές στα Μελίσια, στη Χελιδονού, στη θάλασσα και αλλού, στις οποίες γίνονταν διαλέξεις, ομιλίες και προπαγάνδα. ((Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 29 Ιουλίου 1946, σ.3).

¹¹³ Ο Ποντίκης κάνει λόγο για σημαντική επίδραση σε ανεπίσημους αθλητικούς συλλόγους κυρίως της Θεσσαλονίκης, αλλά και στη Αθήνα, την Έδεσσα, την Καβάλα και αλλού. Στην Αθήνα ιδρύθηκαν από Αρχαιομαρξιστές συνοικιακοί ή εργατικοί αθλητικοί σύλλογοι σε διάφορες περιοχές, όπως στον

1.3 Η «Τρίτη Κατάσταση» (1927-1928): το πρώτο ρήγμα του αρχαιομαρξισμού

Η οργανωτική αναδιάρθρωση και το δυνάμωμα του Αρχείου δεν στάθηκαν ικανά να εμποδίσουν την εμφάνιση της πρώτης σοβαρής εσωκομματικής κρίσης, που ξέσπασε στις αρχές του 1927 και κατέληξε στην αποχώρηση μιας ομάδας κορυφαίων στελεχών με επικεφαλής τον Κώστα Γκοβόστη, τον συνδικαλιστή Αντώνη Παπαγιάννη και το νεολαίο Κώστα Μάρα. Η ομάδα αυτή ονομαζόταν *Τρίτη Κατάσταση*, καθώς κρατούσε αποστάσεις τόσο από το Κόμμα, όσο και από το Αρχείο και εξέφραζε τις κάθε λογής δυσαρέσκειες προς το πρόσωπο του Δημήτρη Γιωτόπουλου,¹¹⁴ που σχετίζονταν κυρίως με το μη δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας της οργάνωσης.¹¹⁵ Η *Τρίτη Κατάσταση* είχε σύντομο βίο και δεν κατάφερε να αφήσει κάποιο ιδεολογικοπολιτικό κείμενο, γιατί τα μέλη της, αν και προσανατολισμένα προς το Κ.Κ.Ε., κατέληγαν σε διαφορετικές στάσεις, που ξεκινούσαν από τη δημοκρατικοποίηση του μηχανισμού της οργάνωσης και την εμφάνισή της στην πολιτική και συνδικαλιστική σκηνή και κατέληγαν στην επανένταξη στο Κ.Κ.Ε. και την ανάληψη της παράνομης δράσης σε συνδυασμό με τη νόμιμη δράση του Κόμματος.¹¹⁶ Στην *Τρίτη Κατάσταση* εντάχθηκαν και κάποιοι συνδικαλιστές, που δυσανασχετούσαν με την απαθή στάση του Αρχείου απέναντι στις διώξεις των κομμουνιστών συνδικαλιστικών και τον αποκλεισμό των τελευταίων από το Γ' Πανελλαδικό Συνέδριο της Γ.Σ.Ε.Ε. και το Εργατικό Κέντρο Αθηνών (Ε.Κ.Α.).¹¹⁷

Ο Γιωτόπουλος αντιμετώπισε τους «τριτοκαταστάτες» ως κουρασμένους ανθρώπους,¹¹⁸ καριερίστες, ατομιστές και φιλοκομματικούς¹¹⁹ και εγκαινίασε απέναντί τους την αντικομμουνιστική μέθοδο των ξυλοδαρμών.¹²⁰ Το ζήτημα των

Κολωνό, τη Δάφνη, το Πολύγωνο, την Ακαδημία Πλάτωνος, το Παγκράτι, τον Βύρωνα, τη Ν. Ιωνία. (Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 29 Ιουλίου 1946, σ.3).

¹¹⁴ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.174.

¹¹⁵ Χαρακτηριστικά, ο Αναστασιάδης αναφέρει ότι οι αντίπαλοί του αποκαλούσαν τον Γιωτόπουλο «πάπα», υποδηλώνοντας προφανώς τον απολυταρχικό και συγκεντρωτικό τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε. (Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...*,ό.π.)

¹¹⁶ Γ. Θεοδωράτος,, *Αναμνήσεις, χειρόγραφο*, φάκελος 1, Αρχείο Ν. Σύριγγα, ΕΛΙΑ.

¹¹⁷ Τ. Γιακουμάτος, «Ποιοι είναι οι Αρχαιομαρξιστές. Μια αποκαλυπτική κατάθεση», *Ριζοσπάστης*, 26 Ιουνίου 1927, σ.2.

¹¹⁸ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...*,ό.π.

¹¹⁹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.175.

¹²⁰ Στο ίδιο, σ.177.

ατόμων και των ομάδων που έφυγαν από το Αρχείο δεν αποτελούσε θέμα δημοκρατικής συζήτησης εντός των πυρήνων της οργάνωσης. Τα πολιτικά αίτια της κρίσης αποσιωπήθηκαν και επισκιάστηκαν από τους προσωπικούς λόγους, που ασφαλώς υπήρχαν,¹²¹ αλλά δεν ήταν οι μόνοι. Η *Τρίτη Κατάσταση* «πλήρωσε» την πολυφωνία της, καθώς δεν κατάφερε να λειτουργήσει ως ενιαίος φορέας. Τα μέλη της δρούσαν ατομικά, με τις ίδιες μεθόδους που δρούσαν και στο Αρχείο.

Σε Συνδιάσκεψη που πραγματοποίησαν τα μέλη της *Τρίτης Κατάστασης* (12 Ιουνίου 1927) γνωστοποίησαν στο Κ.Κ.Ε. την πρόθεσή τους να διαλύσουν την οργάνωση και να προσχωρήσουν ομαδικά στο Κόμμα.¹²² Οι αρχειομαρξιστικές καταβολές όμως της *Τρίτης Κατάστασης* εμπόδισαν την ομαδική προσχώρηση, καθώς το Πολιτικό Γραφείο (Π.Γ.) του Κ.Κ.Ε. διαφώνησε με την θέση που διατύπωσε η Συνδιάσκεψη ότι «το Αρχείο ξεκίνησε απ' τον εξιλασμό του εργατικού κινήματος απ' τα οπορτουνιστικά του αμαρτήματα» και επέμεινε ότι «ο αρχειομαρξισμός ξεκινά από μια διαφορετική ταξική βάση, εχθρική προς τα συμφέροντα του προλεταριάτου».¹²³ Έτσι, αφού μεσολάβησε μια περίοδος φθίνουσας πορείας της *Τρίτης Κατάστασης*, κατά την οποία σταδιακά κατέληξε να γίνει μια «καφενόβια κίνηση»,¹²⁴ προκρίθηκε η διάλυση της (εντός του 1928) και η ατομική προσχώρηση (περίπου 100 μελών) στο Κόμμα.¹²⁵ Από τους επικεφαλής της, μόνο ο Μάρας επανεντάχθηκε στο Κ.Κ.Ε., ενώ κάποιοι άλλοι γύρισαν στο Αρχείο ή εγκατέλειψαν την πολιτική δράση.¹²⁶ Ο Γκοβόστης συνέχισε τη μορφωτική και εκπαιδευτική εκδοτική προσπάθεια του αρχειομαρξισμού με ίδια μέσα και σαφή προσανατολισμό προς το Κ.Κ.Ε., το οποίο μέσω του *Ριζοσπάστη* πλέον διαφήμιζε τις εκδόσεις του.¹²⁷

¹²¹ Η Εργασία, συνειδητοποιώντας προφανώς την ύπαρξη εσωκομματικής αντιπολίτευσης, ζήτησε από τον Γκοβόστη να παραδώσει στην οργάνωση το παράνομο τυπογραφείο του, από το οποίο για λίγο διάστημα τυπωνόταν το περιοδικό. Αυτός αρνήθηκε και ως τιμωρία δέχτηκε τη σωματική επίθεση του Σούλα, ο οποίος έδρασε κατ' εντολή του Γιωτόπουλου. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π., σ.175). Αυτή η βιαιότητα αποτέλεσε την αφορμή της αποχώρησης της εσωκομματικής αντιπολίτευσης από το Αρχείο (Κ. Παλούκης, *Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)*,... ό.π., σ.98).

¹²² «Η Τρίτη Κατάσταση διαλύεται», *Ριζοσπάστης* (20 Ιουνίου 1927), σ.3.

¹²³ Στο ίδιο.

¹²⁴ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...*, ό.π.

¹²⁵ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π., σ.177.

¹²⁶ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...*, ό.π.

¹²⁷ *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (14 Σεπτεμβρίου 1931), σ.2.

1.4 Η «φραξιονιστική κρίση του Αρχείου» (1929-1931) – Η Κ.Ε.Ο. και η Λ.Α.Κ.Κ.Ε.

Την περίοδο 1929-1931 ξεκίνησε στο Αρχείο η δεύτερη κρίση της ιστορίας του, η ονομαζόμενη «φραξιονιστική», η οποία κατέληξε σε διάσπαση. Αφορμή για την κρίση υπήρξε ο αποκλεισμός του Δημήτρη Σούλα, ηγετικού στελέχους στο Σωματείο Αρτεργατών Αθήνας «Μόρφωση- Οργάνωση», ύστερα από εντολή του Γιωτόπουλου. Κατά την άποψη του Σούλα, αιτία του αποκλεισμού ήταν η δράση του στο σωματείο, το οποίο οδηγούσε σε έναν δρόμο «ιδεολογικά και οργανωτικά ασυμφιλίωτο με τη σύνθεση του κλασικού τύπου του αρχαιομαρξισμού», που πρέσβευε η «κλίκα των μανδρινών της «Εργασίας»». ¹²⁸ Διαφαίνεται επομένως ότι υπήρχε την εποχή εκείνη ένα εργατικό κομμάτι στους αρχαιομαρξιστές που πίεζε να αναλάβει το ίδιο τη διαχείριση της οργάνωσης, αντικαθιστώντας τον παλιό αρχαιομαρξισμό. Η κρίση ονομάστηκε «φραξιονιστική», καθώς δεν είχε ξεκάθαρο πολιτικό χαρακτήρα, αλλά περιοριζόταν στην κριτική για την απουσία «δημοκρατικού συγκεντρωτισμού» και για την «αυταρχική και προσωποπαγή» δομή της Οργάνωσης. ¹²⁹

Ο Σούλας μετά τον αποκλεισμό του ήρθε σε επαφή με τον επίσης αποκλεισμένο Βρυορόπουλο και δυο ακόμα αρχαιομαρξιστές και ουσιαστικά συγκρότησαν τον πρώτο «φραξιονιστικό» πυρήνα. ¹³⁰ Αρχικά επικράτησε εντός της νέας ομάδας ο «κομματικός πατριωτισμός» και έγινε προσπάθεια να αποφευχθεί η διάσπαση. Σε αυτή τη λογική, παραδόθηκαν στην «Εργασία» τα σωματεία που ελέγχονταν από φραξιονιστές, όπως το Σωματείο Αρτεργατών Πειραιά και ο Σούλας αυτοεξορίστηκε στην Ικαρία. Μέσα σε λίγους μήνες η οργάνωση του Πειραιά κατέρρευσε και η κρίση επεκτάθηκε στην Αθήνα, όπου όμως ο Γιωτόπουλος είχε μεγάλη επιρροή, και στη Θεσσαλονίκη, όπου αποσπάστηκαν περίπου δέκα αρχαιομαρξιστές. Το 1930 προσχώρησαν στους φραξιονιστές και κάποιοι φοιτητές με επικεφαλής τον Μιχάλη Ράπτη. Συνολικά ακολούθησαν τη διάσπαση περίπου 200 άτομα με επίκεντρο τον Πειραιά, όπου το Αρχείο το 1928 ήταν πιο ισχυρό ακόμα κι από το Κ.Κ.Ε. ¹³¹

¹²⁸ Δ. Σούλας, «Η Εργασία», πολυγραφημένο, φάκελος 1, σ.27, Αρχείο Ν. Σύριγγα, ΕΛΙΑ.

¹²⁹ Στο ίδιο, σ.33.

¹³⁰ Στο ίδιο, σ.29.

¹³¹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.205.

Οι φραξιονιστές οργάνωσαν στις 10 Μαΐου 1931 την Πρώτη τους Συνδιάσκεψη. Ονόμασαν την οργάνωσή τους Κομμουνιστική Ενωτική Ομάδα (Κ.Ε.Ο.), αναγνώρισαν το Κ.Κ.Ε. ως εκπρόσωπο του κομμουνιστικού κινήματος στην Ελλάδα, το οποίο όμως θεώρησαν ότι είχε εντελώς εσφαλμένη γραμμή και ήταν δέσμιος της «σταλινικής φράξιας» που το διεύθυνε. Η Κ.Ε.Ο. τοποθετήθηκε ως αντιπολίτευση του Κ.Κ.Ε., στην πλευρά της Δ.Α.Α. και δήλωσε ότι επιδίωκε την ενοποίηση με τις υπόλοιπες αντιπολιτευτικές ομάδες. Τον Ιούνιο του 1931 άρχισαν την έκδοση του εντύπου με τον τίτλο *Δελτίο της Κομμουνιστικής Ενωτικής Ομάδας (Αριστερής Αντιπολίτευσης)*. Στην Κ.Ε.Ο. υπήρχαν τρεις τάσεις, όπως φάνηκε από την Πρώτη Συνδιάσκεψη τον Μάιο του 1931 : αυτή που πλειοψήφησε πρότεινε να μείνουν ανάμεσα στο Κόμμα και το Αρχείο, μια δεύτερη πρότεινε να παραμείνουν αντιπολίτευση στο Αρχείο και να αγωνιστούν για την εσωτερική μεταρρύθμιση και διόρθωσή του και μια τρίτη – με μικρή απήχηση – πρότεινε την ένταξη στο Κ.Κ.Ε.¹³²

Το Αρχείο αντιμετώπισε με επιθετικότητα από την πρώτη στιγμή τους φραξιονιστές, κατηγορώντας τους για αντικομμουνισμό, «μενσεβικισμό» και αναρχισμό.¹³³ Στη συνέχεια, ως Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., το Αρχείο χρέωνε στους φραξιονιστές την ευθύνη των βίαιων συγκρούσεων ανάμεσα στους αρχαιομαρξιστές και στο Κ.Κ.Ε. την περίοδο 1929-1930¹³⁴ και τους ασκούσε σκληρή κριτική σε ζητήματα ηθικής.¹³⁵ Το Κ.Κ.Ε. θέλοντας να χτυπήσει τον αρχαιομαρξισμό, πρόβαλλε μέσω του *Ριζοσπάστη* την περίοδο Ιουνίου 1931 και αργότερα επιστολές αποχωρησάντων αρχαιομαρξιστών, οι οποίοι μιλούσαν σκληρά για την πρώην οργάνωσή τους.¹³⁶ Η Κ.Ε.Ο. με ανοιχτό γράμμα, που δημοσιεύτηκε στο *Δελτίο*, δήλωνε την προσχώρησή της στο Κ.Κ.Ε. ως αντιπολίτευση, αλλά το Π.Γ. του Κ.Κ.Ε., το οποίο θεωρούσε ότι η Κ.Ε.Ο. είχε σκοπό να συγκρατήσει τη διαρροή του Αρχείου, κάλεσε τους

¹³² «Η εξέλιξη του φραξιονισμού», *Σπάρτακος*, τ.17, Νοέμβριος 1931, σ.16-17.

¹³³ Σ. Μιχαήλ, *Τα αρχεία Τρότσκι για την Ελλάδα...*,ό.π.σ.26.

¹³⁴ «Η αλήθεια πάνω σε μια σειρά συκοφαντιών των «φραξιονιστών». Ανακοινωθέν της Κ.Ε.», *Πάλη των Τάξεων* (19 Ιουνίου 1931), σ.4.

¹³⁵ «Υστερ 'από τρεις μήνες συνεργασία με τους φραξιονιστές», *Πάλη των Τάξεων* 3 Απριλίου 1931, σ.2, «Η αλήθεια πάνω σε μια σειρά συκοφαντιών των «φραξιονιστών». Ανακοινωθέν της Κ.Ε.», *Πάλη των Τάξεων* (19 Ιουνίου 1931), σ.4, «Ανακοινωθέν», *Πάλη των Τάξεων* (26 Ιουνίου 1931),σ.4, «Η δράση των φραξιονιστών», *Πάλη των Τάξεων* (28 Αυγούστου 1931),σ.3, «Φραξιονιστικές κακοήθειες», *Πάλη των Τάξεων* (1 Σεπτεμβρίου 1931), σ.1, «Μια επιστολή κατά του φραξιονισμού», *Πάλη των Τάξεων* (18 Σεπτεμβρίου 1931), σ.2 και «Οργανωμένη δολοφονική επίθεση σταλινικών και φραξιονιστών εναντίον σύσκεψης αρτεργατών», *Πάλη των Τάξεων* (23 Οκτωβρίου 1931), σ.1.

¹³⁶ «Οι ίδιοι οι Αρχαιομαρξιστές καταδικάζουν αμεύλικτα την οργάνωσή τους», *Νέος Ριζοσπάστης* (8 Ιουνίου 1931), σ.2, «Ένας συνειδητός εργάτης αποκηρύσσει τους Αρχαιομαρξιστές», *Νέος Ριζοσπάστης* (10 Ιουνίου 1931), σ.2 και «Η αρχαιοφασιστική οργάνωση αποκαλύπτεται μπρος στους εργάτες», *Νέος Ριζοσπάστης* (15 Ιουνίου 1931), σ.1.

φραξιονιστές να αποκηρύξουν τον τροτσκισμό και αρνήθηκε την ένταξή τους στο Κόμμα ως αντιπολιτευτική φράξια.¹³⁷ Στις αρχές του 1932 ο Άγις Στίνας ¹³⁸ αποχώρησε από το Κ.Κ.Ε., κατακρίνοντας την ηγεσία του Ν. Ζαχαριάδη. Η ομάδα του Στίνας προσχώρησε στην Κ.Ε.Ο., η οποία μετονομάστηκε σε Λενινιστική Αντιπολίτευση του Κ.Κ.Ε. (Λ.Α.Κ.Κ.Ε.) και εξέδιδε την εβδομαδιαία εφημερίδα «*Σημεία του Κομμουνισμού*» και το θεωρητικό όργανο «*Διαρκής Επανάσταση*». Η Λ.Α.Κ.Κ.Ε. προσπάθησε ανεπιτυχώς να προσεγγίσει την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., συνεργάστηκε σε πολλά σωματεία με το Κ.Κ.Ε. και το 1934 ενοποιήθηκε με τον Σπάρτακο, ιδρύοντας την Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας (Ο.Κ.Δ.Ε.).

1.5 Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. (1930-1934)

Το πλήγμα που προκάλεσε η Κ.Ε.Ο. στο Αρχείο ήταν αρκετά σημαντικό και θα ήταν ακόμη μεγαλύτερο, αν οι αρχαιομαρξιστές δεν είχαν την τύχη να συνδεθούν εκείνη την περίοδο με τη Δ.Α.Α. Ο προσανατολισμός προς τον Τρότσκι είχε ήδη διαφανεί από την εποχή του Τζουλάτι και έγινε πιο έντονος μετά το 1926, καθώς ο Γιωτόπουλος έκανε συχνές αναφορές στην Αριστερή Αντιπολίτευση.¹³⁹ Το 1929 η αρχαιομαρξιστική ομάδα μετασχηματίστηκε σε οργάνωση με τον τροτσκιστικό τίτλο *Ένωση Κομμουνιστών Διεθνιστών*. Οι διαβουλεύσεις για τη σύνδεση με τη Δ.Α.Α. φαίνεται να ξεκίνησαν από τα τέλη του 1928 και τις αρχές του 1929, με μεσολάβηση του πολωνοεβραίου Oscar Rosenzweig. Μετά από την ανταλλαγή επιστολών, η σύνδεση πραγματοποιήθηκε στο Α΄ Ιδρυτική Συνδιάσκεψη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. (8 Σεπτεμβρίου - 2 Οκτωβρίου 1930). Το Αρχείο με τον μετασχηματισμό του σε Οργάνωση, άρχισε την ανοιχτή δράση, την εφαρμογή των μπολσεβίκικων οργανωτικών δομών, ενώ αποκαταστάθηκε κι ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός στο εσωτερικό του. Αμέσως μετά τη Συνδιάσκεψη άρχισε η έκδοση της εφημερίδας *Πάλη των Τάξεων*, που κυκλοφορούσε μέχρι το 1949, ενώ ακολούθησε η έκδοση των

¹³⁷ «Ανοιχτό γράμμα του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ στα μέλη της οργάνωσης «Ενωτική Κομμουνιστική Ομάδα»», *Νέος Ριζοσπάστης* (16 Σεπτεμβρίου 1931), σ.1.

¹³⁸ Ο Άγις Στίνας (πραγματικό όνομα Σπύρος Πρίφτης) υπήρξε στέλεχος του Σ.Ε.Κ.Ε. ως το 1932, οπότε αποχώρησε και ασπάστηκε τον τροτσκισμό, συμμετέχοντας στην ίδρυση της Λ.Α.Κ.Κ.Ε. Μετά τη διάσπασή της προσέγγισε για λίγο τον αρχαιομαρξισμό. Ήταν υποστηρικτής του «επαναστατικού ντεφειτισμού» και κατά την Κατοχή εναντιώθηκε στην εαμική Αντίσταση, χαρακτηρίζοντάς την «εθνικιστική». Μεταπολεμικά η τροτσκιστική του οργάνωση αποχώρησε από την 4^η Διεθνή και μετά τη δικτατορία συνδέθηκε με τον αντιεξουσιαστικό χώρο. (Γ. Αλεξιάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*, ..., ό.π., σ. 373-374).

¹³⁹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π., σ.175-176.

θεωρητικών περιοδικών *Δαυλός* και *Αρχειομαρξιστής*, καθώς και μιας σειράς θεματικών και κλαδικών εντύπων.¹⁴⁰ Η Κ.Ο.Μ.ΛΕ.Α. δεν λειτούργησε σαν μια πραγματική αντιπολίτευση στο Κ.Κ.Ε., όπως θα ήθελε η Δ.Α.Α., αλλά είδε την ένταξή της σε αυτήν περισσότερο σαν μια κίνηση τακτικής.¹⁴¹

Το κυριότερο πολιτικό ζήτημα που πρόβαλλε η Κ.Ο.Μ.ΛΕ.Α. ήταν το δίλημμα της συνεργασίας και συμπόρευσης με το Ενιαίο Μέτωπο με το Κ.Κ.Ε., την ομάδα Σπάρτακος, αλλά και τους σοσιαλιστές και γενικά την ενότητα του αριστερού πολιτικού και συνδικαλιστικού κινήματος. Σε αυτή την κατεύθυνση προσανατολιζόταν λόγω της σύνδεσης με τη Δ.Α.Α. και της υιοθέτησης του ρόλου της αντιπολίτευσης στο Κ.Κ.Ε., παρά τις αρχικές αντιφάσεις και τις μετέπειτα ασυνέπειες. Οι αρχειομαρξιστές θεωρούσαν ότι θα μπορούσαν να ανατρέψουν υπέρ τους τούς συσχετισμούς στην ελληνική αριστερά και να επιβάλουν την ενότητα του πολυδιασπασμένου αριστερού χώρου. Το 1930 η δυναμική της Κ.Ο.Μ.ΛΕ.Α., παρά την απώλεια περίπου 200 μελών, που ακολούθησαν τους φραξιονιστές,¹⁴² ήταν πολύ κοντά στη δυναμική του Κ.Κ.Ε. Σύμφωνα με στοιχεία που απέστειλε η αρχειομαρξιστική οργάνωση προς το Δ.Γ. , υπολογίζεται ότι το 1930 τα μέλη της ήταν 1.100-1.500 και τρία χρόνια αργότερα (Ιανουάριος 1933) ήταν 2.281.¹⁴³ Την ίδια εποχή το Κ.Κ.Ε. είχε αντίστοιχα 1.500 μέλη (1930) και 4.416 (τέλη του 1933).

Η περίοδος ήταν ευνοϊκή για την αρχειομαρξιστική οργάνωση, καθώς το διεθνές κραχ του 1929 είχε εκρηκτικές συνέπειες και στην Ελλάδα, ριζοσπαστικοποιώντας μεγάλα κομμάτια της ελληνικής εργατικής τάξης. Την ίδια στιγμή το Κ.Κ.Ε. δοκιμαζόταν από μια οξεία εσωκομματική κρίση, που ονομάστηκε «φραξιονιστική πάλη χωρίς αρχές» (1929-1931), ενώ συνδικαλιστικά είχε υιοθετήσει υπερεπαναστατική τακτική, απορρίπτοντας κάθε συνεργασία με ρεφορμιστικά

¹⁴⁰ Από το 1929 ή τις αρχές του 1930 εκδιδόταν η μηνιαία εφημερίδα *Αρτεργάτης* ως «όργανο των Αρτεργατών Αθηνών-Πειραιώς». Από τον Δεκέμβριο του 1929 ως τον Σεπτέμβριο του 1930 κυκλοφορούσε ο *Φοιτητής*. Τον Ιανουάριο του 1930 εκδόθηκε στην Αθήνα η *Φωνή των Θυμάτων* ως «όργανο της Ομοσπονδίας Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος». Τον Μάρτιο του 1932 εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη η *Φωνή Εργατών Τύπου* ως «μηνιαίο όργανο της παράταξης των Μπολσεβίκων-Λενινιστών (αρχειομαρξιστών) εργατών Τύπου και βιομηχανίας Χάρτου». Τον Νοέμβριο του 1932 εκδόθηκε το *Υπαλληλικό Βήμα* από τους αρχειομαρξιστές ιδιωτικούς υπαλλήλους και τον Ιανουάριο του 1933 ο *Υποδηματεργάτης*. (Κ. Παλούκης, *Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)*,... ό.π., σ.317-318).

¹⁴¹ Ο Ποντίκης αναφέρει ότι η συμμετοχή της οργάνωσης στη Δ.Α.Α. ήταν μια κίνηση τακτικής, που παρανοήθηκε από μερίδα μελών του Αρχείου. (*Πάλη των Τάξεων*, 30 Σεπτεμβρίου 1946, σ.2).

¹⁴² Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., σ.244.

¹⁴³ *Επαναστατική Μαρξιστική Επιθεώρηση* (όργανο της Εργατικής Διεθνιστικής Ένωσης), τ.24-25, Ιούνης-Ιούλης 1981, σ.32-41.

συνδικάτα και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα και εμμένοντας στη δημιουργία «ενιαίων μετώπων από τα κάτω», από τα οποία αποκλείονταν οι «σοσιαλφασίστες», δηλαδή ουσιαστικά όλοι όσοι ήταν μακριά από το Κόμμα. Η στάση αυτή του Κ.Κ.Ε. δημιουργούσε ευνοϊκές συνθήκες μαζικοποίησης της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., η οποία τον Ιούλιο του 1931 πραγματοποίησε το Α΄ Συνέδριό της. Η προτεραιότητα στη μόρφωση σταδιακά εγκαταλείφθηκε, όπως και ο «παραδοσιακός» αρχειομαρξιστικός οργανωτικός χαρακτήρας. Συγκροτήθηκε δεκαπενταμελής Κ.Ε., επταμελής Π.Γ. και εκλέχτηκε Γενικός Γραμματέας (Γ.Γ). ο Γιωτόπουλος. Ο Καββαδάς αναπλήρωνε τον αρχειομαρξιστή ηγέτη, κατά τη διάρκεια της απουσίας του στο Παρίσι, καθώς τοποθετήθηκε εκεί ως αντιπρόσωπος στην Δ.Γ. της Δ.Α.Α.

Από το 1932 το Αρχείο «εκμοντερνίστηκε» και «μπολσεβικοποιήθηκε», ακολουθώντας με οχτώ χρόνια καθυστέρηση την αντίστοιχη αλλαγή που έκανε το Κ.Κ.Ε., κατά το Γ΄ Έκτακτο Συνέδριό του (1924).¹⁴⁴ Η ανοιχτή δράση και η εγκατάλειψη της μυστικότητας και συνωμοτικότητας έκανε την οργάνωση του Αρχείου πιο ευάλωτη στις αστυνομικές διώξεις. Μετά τα επεισόδια που έγιναν ανάμεσα σε κομματικούς και αρχειομαρξιστές κατά το Ιδρυτικό Συνέδριο της Ε.Γ.Σ.Ε.Ε. (1929), οι δεύτεροι άρχισαν να μπαίνουν στο στόχαστρο των κατασταλτικών μηχανισμών. Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. αντιμετώπιζε με καρτερικότητα και υπερηφάνεια τις συλλήψεις των μελών της, ακόμα και του αρχηγού της,¹⁴⁵ μιας κι έτσι αποτινάζε από πάνω της τις κατηγορίες που εκπορεύονταν από το Κ.Κ.Ε. και τον Σπάρτακο για συνεργασία με την Ασφάλεια.¹⁴⁶

Το Μάιο του 1933 οι αρχειομαρξιστές με επιστολή τους προς τη Δ.Γ. της Δ.Α.Α. φανέρωσαν τον προσανατολισμό τους για ίδρυση νέου κόμματος, κάτι που πλέον ενισχυόταν από την πρόταση του Τρότσκι για δημιουργία νέου γερμανικού κομμουνιστικού κόμματος. Θα έπρεπε όμως να βρεθεί μια αφορμή, που θα λειτουργούσε ως προδοσία από τον σταλινισμό, αντίστοιχης αυτής που συντελέστηκε στη Γερμανία. Οι επαναληπτικές εκλογές στη Θεσσαλονίκη στις αρχές Ιουλίου

¹⁴⁴ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., σ. 569.

¹⁴⁵ Ο Γιωτόπουλος συνελήφθη τον Φεβρουάριο του 1931, παρέμεινε προφυλακισμένος για δύο μήνες και τελικά αποφυλακίστηκε χωρίς να δικάστεί λόγω έλλειψης στοιχείων ενοχής. (*Μακεδονία*, 3 Φεβρουαρίου 1931, σ.2).

¹⁴⁶ Οι διώξεις εναντίον των αρχειομαρξιστών ανάγκασαν τον Τρότσκι να τοποθετηθεί υπέρ του Αρχείου, απορρίπτοντας τις συχνές κατηγορίες που εκπορεύονταν από τις στήλες του *Ριζοσπάστη* και του *Σπάρτακου* για συνεργασία των αρχειομαρξιστών με την Ασφάλεια. («Ο σ. Τρότσκι για την Κομμουνιστική Οργάνωση Μπολσεβίκων-Λενινιστών (Αρχειομαρξιστών)», *Πάλη των Τάξεων* (8 Ιανουαρίου 1932), σ.1).

1933¹⁴⁷ αποτέλεσαν τη «χρυσή ευκαιρία» για τους αρχαιομαρξιστές, ώστε να καταγγείλουν το Κ.Κ.Ε., για άτυπη στήριξη των βενιζελικών και να επιταχύνουν της διαδικασίες για την ίδρυση νέου κομμουνιστικού κόμματος. Το Κ.Κ.Ε. δεν πρόλαβε τις προθεσμίες και δεν κατάφερε να κατεβάσει συνδυασμό στις εκλογές, αν και υποψήφιοί του πήραν μέρος ως ανεξάρτητοι. Νικητές αναδείχθηκαν οι βενιζελικοί με τη στήριξη περίπου 6.000 ψηφοφόρων του Κ.Κ.Ε.¹⁴⁸ Το γεγονός αυτό εξόργισε τους αρχαιομαρξιστές, οι οποίοι έκαναν λόγο για την «προδοσία της Θεσσαλονίκης», δηλαδή για σύμπραξη του Κ.Κ.Ε. με τους βενιζελικούς.¹⁴⁹

Από τον Αύγουστο του 1933¹⁵⁰ δημιουργήθηκαν δύο τάσεις μέσα στην Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. Η ομάδα του Γιωτόπουλου, στην οποία μετείχαν και οι Παναγιώτης Καβαδάς (Σφυρής ή Μάνος), Πέτρος Ανδρώνης, Βαγγέλης Δευτεραίος, Τριαντάφυλλος και Μήτσος Καπετανάκης, Σωτήρης Τσιγαρίδης (Ποντίκης) και άλλοι ήταν μειοψηφική στο Π.Γ. και – σύμφωνα με τον Σάββα Μιχαήλ¹⁵¹ – στη βάση της οργάνωσης, αλλά είχε την πλειοψηφία στην Κ.Ε. Αυτή η ομάδα δεν επιθυμούσε την άμεση μετατροπή της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. σε επαναστατικό κόμμα, καθώς διαπίστωνε απουσία μαρξιστικής ωρίμανσης στη νέα γενιά των αρχαιομαρξιστών κι αντιπρότεινε την επιστροφή στις παλιές πετυχημένες αρχαιομαρξιστικές τακτικές της διεξαγωγής μαρξιστικών μορφωτικών μαθημάτων, προκειμένου να συγκροτηθεί το «επαναστατικό υποκείμενο». Ο Γιωτόπουλος ταυτόχρονα πρωταγωνιστούσε στην κριτική εναντίον της Δ.Α.Α., κατηγορώντας την για «δεξιά στροφή» προς τους σοσιαλδημοκράτες. Η δεύτερη τάση εντός της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. ήλεγχε το Π.Γ., αλλά ήταν μειοψηφούσα στην Κ.Ε.. Είχε επικεφαλής τον Γ. Βιτσώρη και αποτελούνταν μεταξύ άλλων από τους Γιάννη Θεοδωράτο, Αλέκο Σάκκο, Λουκά Καρλιάφτη, Ανδρέα Παπαδόπουλο, Κώστα Αναστασιάδη, Άγι Στίνα και Σταύρο Βερούχη. Η

¹⁴⁷ Οι εκλογές επαναλήφθηκαν λόγω της ακύρωσης των προηγούμενων και της ενσωμάτωσης του εκλογικού σώματος των Εβραίων της πόλης στη εκλογική περιφέρεια. (Δ. Λώλος, *Η εκλογική περιφέρεια της Θεσσαλονίκης. Κόμματα και υποψήφιοι* (διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη 1989, σ.87).

¹⁴⁸ «Η επαίσχυντη προδοσία του σταλινισμού και η τραγική ήττα του κομμουνισμού στη Σαλονίκη», *Πάλη των Τάξεων* (4 Ιουλίου 1933), σ.1.

¹⁴⁹ Στο ίδιο.

¹⁵⁰ Ο *Ριζοσπάστης* κάνει λόγο για δύο φράξιες στον αρχαιομαρξιστικό πυρήνα της Πάτρας, οι οποίες αντιστοιχούσαν σε δύο της Αθήνας, ήδη από τα μέσα του 1932 («Η αποσύνθεση του αρχαιοφασισμού», *Νέος Ριζοσπάστης*, 26 Μαΐου 1932, σ.2).

¹⁵¹ Σ. Μιχαήλ, *Τα αρχεία Τρότσκι για την Ελλάδα*,...ό.π., σ.62.

ομάδα αυτή παρομοιάζε το Κ.Κ.Ε. με «ζωντανό πτώμα», ανίκανο να ξαναγεννηθεί και επιθυμούσε την άμεση μετατροπή της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. σε Κόμμα.¹⁵²

Η Δ.Γ. της Δ.Α.Α., αφού ήρθε σε ρήξη με τον Γιωτόπουλο, υποστήριξε στην εσωτερική διαμάχη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. την ομάδα του Βιτσώρη. Η διάσπαση πραγματοποιήθηκε την άνοιξη του 1934 και συνοδεύτηκε από βιαιότητες.¹⁵³ Οι δυο ομάδες αυτοχαρακτηρίζονταν Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. και για ένα διάστημα διεκδικούσαν τον τίτλο της εφημερίδας *Πάλη των Τάξεων*. Σημαντικές ήταν και οι ανακατατάξεις που προέκυψαν μετά τη διάσπαση και στις άλλες οργανώσεις της «εκτός των τειχών» αριστεράς. Τον Απρίλιο του 1934 η Λενινιστική Ένωση, το κομμάτι δηλαδή της Λ.Α.Κ.Κ.Ε. που δεν συμπορεύτηκε με τον Άγι Στίνα, ο οποίος από το 1933 είχε αποχωρήσει και προσέγγισε τον αρχαιομαρξισμό, ενώθηκε με την ομάδα Σπάρτακος του Πουλιόπουλου και σχημάτισαν την Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας (Ο.Κ.Δ.Ε.), η οποία ήταν κατά της άμεσης δημιουργίας 4^{ης} Διεθνούς.¹⁵⁴

1.6 Το Κ.Α.Κ.Ε. και η φθίνουσα πορεία του αρχαιομαρξισμού – Η εξέλιξη της ομάδας Βιτσώρη.

Τον Ιούλιο του 1934 πραγματοποιήθηκε το Β΄ Εθνικό Συνέδριο της διασπασμένης Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., της ομάδας δηλαδή του Γιωτόπουλου, η οποία μετονόμασε την οργάνωση σε Κομμουνιστικό Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Α.Κ.Ε.) και αυτοχαρακτηρίστηκε μάλιστα αυθεντική συνέχεια του κομμουνιστικού κινήματος στην Ελλάδα. Το Κ.Α.Κ.Ε. ήταν μια «σκιά» της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., καθώς πολλοί πρώην σύντροφοι του Γιωτόπουλου δεν τον ακολούθησαν στο νέο εγχείρημά του.¹⁵⁵ Έγινε προσπάθεια αναβίωσης της παλιάς αυθεντικής αρχαιομαρξιστικής εποχής με τα μορφωτικά μαθήματα και το ηθικιστικό λόγο. Οι Αρχαιομαρξιστές συνέχισαν να ελέγχουν κάποια σωματεία, όπως τη Γενική Ένωση Αρτεργατών Ελλάδας ή την Γενική Συνομοσπονδία Θυμάτων Πολέμου Ελλάδας (Γ.Σ.Θ.Π.Ε.), αλλά οι κομματικοί, έχοντας πλέον ανακάμψει από την κρίση

¹⁵² «Για νέα κομμουνιστικά κόμματα, για νέα κομμουνιστική Διεθνή», *Αρχαιομαρξιστής*, αρ.6, 27 Οκτωβρίου 1933, σ.89-94.

¹⁵³ «Οι αρχαιοφασίστες αλληλοχτυπιούνται», *Ριζοσπάστης* (2 Απριλίου 1934), σ.4.

¹⁵⁴ *Σπάρτακος*, 1 Μαΐου 1934, σ.1.

¹⁵⁵ Ο Σάββας Μιχαήλ κάνει λόγο για 60 μέλη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. που ακολούθησαν την κίνηση Γιωτόπουλου και 75 που συμπορεύτηκαν με τον Βιτσώρη, σε σύνολο 1.600 μελών που είχε η οργάνωση πριν τη διάσπαση. (Σ. Μιχαήλ, *Τα αρχαία Τρότσκι για την Ελλάδα*,...ό.π., σ.62).

τους, είχαν αναπτύξει σχεδόν σε όλα τα σωματεία σημαντική δράση. Όσον αφορά τις πόλεις, που δραστηριοποιήθηκε το Κ.Α.Κ.Ε., εκτός από την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και τον Πειραιά, διατηρούσε πυρήνες στην Κόρινθο, την Καλαμάτα, τη Λευκάδα, τη Λάρισα, τα Γιάννενα, την Κοζάνη, την Καβάλα και τις Σέρρες.¹⁵⁶

Το Κ.Α.Κ.Ε. συνέχισε ακάθεκτο την αμείλικτη κριτική του προς το Κ.Κ.Ε. και αντιμετώπισε το σύμφωνο Σκλάβαινα-Σοφούλη ως μια νέα «προδοσία της Θεσσαλονίκης». Τον Μάιο του 1936 Αρχαιομαρξιστές και τροτσκιστές συμμετείχαν στην απεργία και κατηγόρησαν το Κ.Κ.Ε. για την αποτυχία της. Ένα μήνα αργότερα (Ιούνιος 1936) συνεργάστηκε με τροτσκιστικές οργανώσεις (Κ.Δ.Ε.Ε., Κομμουνιστική Ένωση, Ο.Κ.Δ.Ε.) και συγκρότησαν Αντιδικτατορικό Μέτωπο.¹⁵⁷ Το Κ.Α.Κ.Ε. κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά, την οποία δεν χαρακτήριζε φασιστική, κυκλοφορούσε παράνομα το έντυπο *Αγωνιστής*. Ο ηγέτης του κόμματος, ο Γιωτόπουλος επικηρύχθηκε με 500.000 δρχ. και για να αποφύγει τη σύλληψη κατέφυγε στη Γαλλία. Γύρω στο 1938 ή 1939 ο Γιωτόπουλος πέτυχε τη σύνδεση του Κ.Α.Κ.Ε. με το Διεθνές Γραφείο Επαναστατικής Σοσιαλιστικής Ενότητας¹⁵⁸ και διατηρούσε πολύ καλές σχέσεις με το ισπανικό P.O.U.M. (Partido Obrero de Unificación Marxista)¹⁵⁹, στο οποίο εντάχθηκε προκειμένου να πάρει μέρος στον Ισπανικό Εμφύλιο και το βρετανικό Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα (Α.Ε.Κ.).

Κατά την περίοδο της Κατοχής το Κ.Α.Κ.Ε. επεδίωξε αρχικά τη συμμετοχή του στο Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Ε.Α.Μ.) και στον Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (Ε.Λ.Α.Σ.) και προπαγάνδιζε τη μετατροπή του πολέμου σε εμφύλιο. Ωστόσο, το 1943 διασπάστηκε και η πλειοψηφία της Κ.Ε. χαρακτήρισε το

¹⁵⁶ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., σ. 803-804.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 807.

¹⁵⁸ Το Διεθνές Γραφείο Επαναστατικής Σοσιαλιστικής Ενότητας ή αλλιώς Γραφείο Λονδίνου ή 3 ½ Διεθνής ιδρύθηκε το 1931 και υιοθέτησε πολλές απόψεις της Δ.Α.Α., αλλά ήταν αντίθετο στην πρόταση του Τρότσκι για συγκρότηση της 4^{ης} Διεθνούς. Σε αυτό συμμετείχαν οι Αντρέ Νιν, το ισπανικό POUM, το αγγλικό Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα, το ΚΑΚΕ και ομάδες από τη Γαλλία, την Ολλανδία, την Αυστρία, τη Γερμανία, τη Σουηδία, την Πολωνία, τη Νορβηγία, τη Ρουμανία, τις ΗΠΑ και την Παλαιστίνη.

¹⁵⁹ Το POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista, δηλαδή Εργατικό Κόμμα Μαρξιστικής Ενοποίησης) ιδρύθηκε το 1935 με την ενοποίηση της πρώην τροτσκιστικής Κομμουνιστικής Αριστερά του Αντρέ Νιν και του Εργατικού Αγροτικού Κόμματος του Ζοακόν Μαουρίν. Ο Τρότσκι ήταν ενάντιος σε αυτή τη συνεργασία, την οποία χαρακτήριζε συνθηκολόγηση με τον κεντρισμό (John G. Wright, "Trotsky's Struggle for the Fourth International", *Fourth International*, August 1946). Το κόμμα μεγάλωσε στις αρχές του Ισπανικού Εμφυλίου, φθάνοντας τα 70.000 μέλη, σύμφωνα με τον George Orwell, που πολέμησε στις τάξεις του. (George Orwell, *Homage To Catalonia*, introd. by Lionel Trilling, Harcourt Brace & Company, New York 1980, p. 60). Για περισσότερες πληροφορίες δεξ : <https://spartacus-educational.com/SPpoum.htm> (τελευταία πρόσβαση στις 21 Αυγούστου 2019).

Ε.Α.Μ. «ελληνικό Κουομιτάγκ, που εξυπηρετεί τους σκοπούς της ντόπιας και εγγλέζικης μπουρζουαζίας», ενώ η μειοψηφία της Κ.Ε. που ήταν υπέρ της συμμετοχής στο Ε.Α.Μ. συγκρότησε την «Ομάδα Κομμουνιστών».¹⁶⁰ Πολλά μέλη του εκτελέστηκαν είτε από τις δυνάμεις Κατοχής, είτε από την Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών (Ο.Π.Λ.Α.). Το Κ.Α.Κ.Ε. εναντιώθηκε στις συμφωνίες της Τεχεράνης και του Λιβάνου. Η πρώτη θεωρούσαν πως χάριζε τα Βαλκάνια σε ζώνες επιρροής, δημιουργώντας τετελεσμένα, ενώ η δεύτερη ήταν υποδούλωση στην αστική τάξη και τους Άγγλους.¹⁶¹ Στη συνέχεια όμως, το 1946, αφαίρεσε από τον τίτλο του το «Κομμουνιστικό», και μετονομάστηκε σε Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα Ελλάδας (Α.Κ.Ε.). Το Α.Κ.Ε. πέρασε στο «αντικομμουνιστικό στρατόπεδο», όπως έπραξαν και το αδελφό ισπανικό και αγγλικό κόμμα. Στην 3^η Συνδιάσκεψή του (1949) συνεχάρη τον Εθνικό Στρατό για τη νίκη του στον Εμφύλιο εναντίον των «οργάνων του ρωσικού μπερλιαλισμού».¹⁶² Ο Γιωτόπουλος, ο οποίος μεταπολεμικά ζούσε ως το 1952 στο Παρίσι, όταν επέστρεψε στην Ελλάδα συμμετείχε σε μικρές δεξιόστροφες σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις ως τον θάνατό του (1965).¹⁶³

Η ομάδα του Γ. Βιτσώρη που αποσπάστηκε από την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. άρχισε την έκδοση της εβδομαδιαίας εφημερίδας *Μπολσεβίκος* και των θεωρητικών οργάνων *Η Νέα Διεθνής* και *Ο Διεθνιστής*.¹⁶⁴ Τον Φεβρουάριο του 1935 πραγματοποίησε συνέδριο για να δημιουργηθεί οργάνωση, στο οποίο συμμετείχαν αντιπρόσωποι από την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και τον Πειραιά.¹⁶⁵ Το όνομα της οργάνωσης ήταν Οργάνωση Μπολσεβίκων Λενινιστών Ελλάδας (Ο.Μ.Λ.Ε.), αλλά έμεινε πιο γνωστή με τον τίτλο της εφημερίδας *Μπολσεβίκος*. Τον Μάρτιο του 1935, αμέσως μετά το αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα, ξέσπασε κρίση στο Π.Γ. του *Μπολσεβίκου* και διαμορφώθηκαν δύο τάσεις. Η πρώτη που είχε εκφραστή τον Στίνα και τον Βιτσώρη πίστευε ότι ξεκινούσε μια περίοδος που θα οδηγούσε ή στη νίκη της εργατικής τάξης ή στη νίκη του φασισμού. Η δεύτερη τάση που υπήρχε στον Μπολσεβίκο είχε σαν

¹⁶⁰ «Η κρίση του Αρχαιομαρξισμού», *Ταξικός Αγώνας* (27 Ιουλίου 1945), σ.3.

¹⁶¹ Κ.Παλούκης, «Οι αρχαιομαρξιστές απέναντι στο εαμικό κίνημα», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.efsyn.gr/afieromata/70-hronia-apo-ton-dekembri-toy-44/9615-oi-arheiomarxistes-arenanti-sto-eamiko-kinima> (τελευταία πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2019).

¹⁶² Α. Στίνας, *Αναμνήσεις. 60 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης*, Τόμος Α', Βέργος, Αθήνα 1977, σ.176.

¹⁶³ Γ. Αλεξιάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*, ..., ό.π., σ. 89.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 306.

¹⁶⁵ Α. Στίνας, *Αναμνήσεις*..., ό.π., σ.185.

σύνθημα την κατάπαυση της αιματοχυσίας, αποτελούσε τη μειοψηφία και απαρτιζόταν κατά βάση από παλιούς αρχαιομαρξιστές με επικεφαλής τους Κ. Καστρίτη και Γ. Θεοδωράτο.¹⁶⁶ Στα τέλη του 1935 ο *Μπολσεβίκος* μετονομάστηκε σε Κομμουνιστική Διεθνιστική Ένωση Ελλάδας επίσημο τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνιστικής Ένωσης (Κ.Δ.Ε.Ε. – Ε.Τ.Κ.Δ.Ε.). Τον Μάιο του 1936 η Κ.Δ.Ε.Ε. διασπάστηκε και το σύνολο των παλιών αρχαιομαρξιστών, εκτός του Βιτσώρη, δηλαδή οι Αλέκος Σάκκος, Κώστας Αναστασιάδης, Λ. Καρλιάφτης (Κ. Καστρίτης), Γ. Θεοδωράτος και άλλοι συγκρότησαν την οργάνωση *Νέος Δρόμος*, από το ομώνυμο θεωρητικό όργανο που εξέδιδαν.¹⁶⁷ Στις αρχές του 1937 ο *Νέος Δρόμος* ενοποιήθηκε με την Ο.Κ.Δ.Ε. και συγκρότησαν την Ενιαία Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας (Ε.Ο.Κ.Δ.Ε.). Η Κ.Δ.Ε.Ε. και η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. εκπροσωπήθηκαν το 1938 στο Ιδρυτικό Συνέδριο της 4^{ης} Διεθνούς από τους Γ. Βιτσώρη και Μιχάλη Ράπτη (Πάμπλο) αντίστοιχα.¹⁶⁸

Στη διάρκεια της Κατοχής, ο βασικός πυρήνας της Κ.Δ.Ε.Ε. μαζί με άλλους τροτσκιστές (π.χ. Καστρίτης) ίδρυσε το 1942 το Διεθνιστικό Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Δ.Κ.Κ.Ε.), το οποίο χαρακτήριζε εθνικιστικό το εαμικό κίνημα, υποστηρίζοντας τον «επαναστατικό ντεφετισμό» και αρνούμενο την υπεράσπιση της Ε.Σ.Σ.Δ., σε αντίθεση με την Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. Την ίδια περίοδο ανασυστάθηκε και η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε., η οποία επίσης τάχθηκε κατά της εαμικής αντίστασης, την οποία χαρακτήριζε «εθνικιστική», αλλά υποστήριζε την υπεράσπιση του «εργατικού κράτους της Ε.Σ.Σ.Δ.». Το Μάιο του 1943 η πλειοψηφία της Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. ίδρυσε το Κόμμα Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας (Κ.Κ.Δ.Ε.), το οποίο το 1945 συμμετείχε στην ίδρυση του Εργατικού Διεθνιστικού Κόμματος Ελλάδας (Ε.Δ.Κ.Ε.). Τον Ιούλιο του 1946 με το Ενοποιητικό Συνέδριο των τροτσκιστικών ομάδων, το Ε.Δ.Κ.Ε. και το Δ.Κ.Κ.Ε. συμμετείχαν στην ίδρυση του Κομμουνιστικού Διεθνιστικού Κόμματος Ελλάδας (Κ.Δ.Κ.Ε.), το οποίο ως την Μεταπολίτευση υπήρξε το κύριο κόμμα του ελληνικού τροτσκιστικού χώρου.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σ.186-187.

¹⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 187.

¹⁶⁸ Γ. Αλεξιάτος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*, ..., ό.π., σ. 217 και 154.

¹⁶⁹ Στο ίδιο, σ.222-223.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Σχέσεις αρχειομαρξισμού και Κ.Κ.Ε.

Π.1 Οι σχέσεις του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) με την Κομμουνιστική Ένωση και την αρχειομαρξιστική φράξια (1919-1924)

Η ιστορική πορεία του αρχειομαρξιστικού ρεύματος διαμορφώθηκε από τη στάση που κράτησε απέναντι στο Κόμμα, αλλά και από την αντιμετώπιση του Κόμματος προς το Αρχείο. Η σύντομη σχετικά ζωή του ο αρχειομαρξισμός, είτε ως εσωκομματική φράξια, είτε ως αυτόνομη οργάνωση, είτε ως αριστερή αντιπολίτευση διεκδίκησε τον δικό του χώρο στο ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα, άρθρωσε τις δικές του διακριτές από το Κ.Κ.Ε. πολιτικές απόψεις, συγκρούστηκε ποικιλοτρόπως με το Κόμμα πριν τελικά ηττηθεί και περάσει στην αφάνεια. Θα ήταν δύσκολο να κατανοήσουμε την ταυτότητα του αρχειομαρξιστικού κινήματος, αν προηγουμένως δεν εστιάζαμε στις διαφοροποιήσεις του απέναντι στο Κ.Κ.Ε. σε ποικίλα πολιτικά θέματα, στον συνδικαλιστικό τομέα, στην εκλογική του παρουσία και στην αντιπαλότητα, που οδήγησε στο άνοιγμα ενός κύκλου βίας, πρωτόγνωρου για το ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα.

Το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) αρχικά αντιμετώπισε με αδιαφορία την έκδοση του *Κομμουνισμού*, προσπαθώντας να μπούκοτάρει την έκδοσή του. Ο *Ριζοσπάστης* δεν πρόβαλλε ούτε επί πληρωμή διαφήμιση του *Κομμουνισμού* και η Κ.Ε. του Κόμματος απαγόρευσε ανεπίσημα τη διακίνησή του στα εργοστάσια και στα Τμήματα του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), χαρακτηρίζοντάς το αντεργατικό¹⁷⁰. Στα τέλη του 1920 όμως η στάση του Κόμματος έγινε ξεκάθαρα εχθρική, καθώς υπήρξε επίσημη ανακοίνωση, που δημοσιεύτηκε στον *Εργατικό Αγώνα* και καλούσε τους εργάτες να μπούκοτάρουν ακόμα περισσότερο το περιοδικό, κάτι που ανάγκασε για πρώτη φορά τους υπεύθυνους του *Κομμουνισμού* να καταγγείλουν την εχθρική στάση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ).¹⁷¹ Την ίδια εποχή στη Θεσσαλονίκη, όπως αφηγείται ο Στίνας, δύο μέλη της Κομμουνιστικής Ένωσης, ο Βινζηλαίος και ο Πυλιώτης (Σφοντύλης) δέχτηκαν επίθεση από τον Γραμματέα του

¹⁷⁰ Θ. Νικολόπουλος, *Η άλλη όψη του ελληνικού εργατικού κινήματος (1918-1930)*, ...ό.π., σ.38.

¹⁷¹ *Κομμουνισμός* (15 Δεκεμβρίου 1920), σ.9.

Εργατικού Κέντρου της πόλης και μετέπειτα Γραμματέα του Κόμματος, Σαργολόγο, την ώρα που πουλούσαν τον *Κομμουνισμό* στο Εργατικό Κέντρο.¹⁷²

Η πρώτη αναφορά που έγινε στον *Ριζοσπάστη* για την Κομμουνιστική Ένωση ήταν στο πρωτοσέλιδο της 21^{ης} Απριλίου 1921, το οποίο αναφερόταν, με καθυστέρηση οχτώ ημερών, στην επίθεση της αστυνομίας στα γραφεία της οργάνωσης και στην καταστροφή τους.¹⁷³ Είχε προηγηθεί η δημοσίευση επιστολής στο *Ριζοσπάστη* συλληφθέντων μελών της οργάνωσης, στην οποία ενημέρωναν τους αναγνώστες για την αστυνομική επέμβαση.¹⁷⁴ Η στάση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) απέναντι στην *Κομμουνιστική Ένωση* μετά τα γεγονότα του Απριλίου άλλαξε κι έτσι ο *Ριζοσπάστης* τον Μάιο του 1921 διαφήμιζε το 15^ο τεύχος του *Κομμουνισμού*¹⁷⁵, ενώ με αφορμή την επίθεση των αστυνομικών οργάνων εναντίον του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης, η ίδια εφημερίδα τον Ιούλιο του 1921 αναφέρθηκε πάλι στον βανδαλισμό των γραφείων του *Κομμουνισμού*, παρουσιάζοντας την εργατική τάξη να είναι «εν διωγμό»¹⁷⁶.

Σε γενικές γραμμές η στάση της διοίκησης και του τύπου του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) προς τον Κομμουνισμό ήταν αρνητική, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Αργότερα, καθώς το ρεύμα του αρχαιομαρξισμού συνδεόταν με την Κομμουνιστική Ένωση, ο *Ριζοσπάστης* αναγνώριζε ότι η Ένωση του Κομμουνισμού «έκανε κάποια δράση», προκαλώντας «καμιά φορά μερικές καταδιώξεις, ασήμαντες βέβαια, μα πάντα καταδιώξεις»¹⁷⁷ υποτιμώντας σαφώς τη σημαντική αντιπολεμική της δράση και την αντίδραση που αυτή γεννούσε. Αντίθετα με τη διοίκηση και τον τύπο του Κόμματος, η βάση δεν φαίνεται να είχε εχθρική στάση απέναντι στην ομάδα του *Κομμουνισμού*. Ιδιαίτερα στο Μέτωπο τα μέλη της Κομμουνιστικής Ένωσης είχαν καλές σχέσεις με τον Πουλιόπουλο και τους άλλους αγωνιστές του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ).¹⁷⁸

Στα τέλη Ιουλίου του 1921 η ομάδα της Κομμουνιστικής Ένωσης αποφάσισε την προσχώρησή της στο Κόμμα Σύμφωνα με την βραχύβια κομμουνιστική οργάνωση, η προσχώρηση έγινε επειδή τα στελέχη της διέβλεπαν ότι σύντομα

¹⁷² Α. Στίνας, *Αναμνήσεις. 60 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης...*, ό.π.,σ.45 και Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ.σ.54.

¹⁷³ *Ριζοσπάστης* (21 Απριλίου 1921), σ.1.

¹⁷⁴ «Επί των σκηνών του Κομμουνισμού», *Ριζοσπάστης* (15 Απριλίου 1921), σ.2.

¹⁷⁵ *Ριζοσπάστης* (2 Μαΐου 1921), σ.1.

¹⁷⁶ «Εν διωγμό», *Ριζοσπάστης* (26 Ιουλίου 1921), σ.1.

¹⁷⁷ *Ριζοσπάστης* (24 Σεπτεμβρίου 1926), σ.3.

¹⁷⁸ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ. 42-45.

προδομένες μάζες θα ζητούσαν από τον κομμουνισμό σωτηρία και γι' αυτό θα έπρεπε το κόμμα να είναι ενωμένο. Είχε προηγηθεί η ενοποίηση στο κομμάτι των νεολαίων, αφού με τη διάσπαση της *Σοσιαλιστικής Εργατικής Νεολαίας*, της νεολαίας δηλαδή του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), τον Μάιο του 1921 είχε δημιουργηθεί η *Ανεξάρτητη Κομμουνιστική Νεολαία Αθηνών (Α.Κ.Ν.Α.)*, η οποία στη συνέχεια συνενώθηκε με την Κομμουνιστική Νεολαία της Κομμουνιστικής Ένωσης, συναποτελώντας έτσι την *Κομμουνιστική Νεολαία Αθηνών*.¹⁷⁹ Η ατομική προσχώρηση των μελών της Ένωσης του Κομμουνισμού στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) δεν απέτρεψε την ομάδα του *Κομμουνισμού* από το να διατηρήσει τη συνοχή της και να εκδώσει το τελευταίο τεύχος του περιοδικού τον Σεπτέμβριο του 1921.

Η ηγεσία του Κόμματος αρνήθηκε να αναγνωρίσει ως επίσημο όργανο το συγκεκριμένο περιοδικό, δεδομένου ότι το μορφωτικό κομμάτι καλυπτόταν ήδη από την έκδοση της *Κομμουνιστικής Επιθεωρήσεως*. Οι μορφωτικοί όμιλοι όμως δεν σταμάτησαν να λειτουργούν, όπως και τα τακτικά μαθήματα που γίνονταν.¹⁸⁰ Το γεγονός ότι η προσχώρηση έγινε χωρίς να υπάρχει συμφωνία σε βασικά θέματα,¹⁸¹ σε συνδυασμό με τη μη ικανοποίηση των μελών της πρώην Κομμουνιστικής Ένωσης από την σύνδεση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) με την Κ.Δ., οδήγησε στο συμπέρασμα ότι το Κόμμα δεν αντιστοιχούσε στον κομμουνισμό και ότι θα έπρεπε να γίνει εκ νέου προσπάθεια, αυτή τη φορά εντός Κόμματος και με μυστικότητα, για να αποκτήσει το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) επαναστατική ταυτότητα. Σκοπός τους ήταν η δημιουργία ενός πυρήνα που θα μελετούσε τον μπολσεβικισμό, η οργάνωση δηλαδή «εξ επαγγέλματος» επαναστατών.¹⁸² Αυτή η εργασία έπρεπε να γίνει κρυφά από την ηγεσία του Κόμματος, η οποία «φοβόταν το ξύπνημα της βάσης».¹⁸³ Η δράση του επονομαζόμενου «Πρώτου Πυρήνα» των αρχειομαρξιστών περιορίστηκε στο μικρασιατικό μέτωπο, όπου εξακολουθούσαν να στηρίζουν την αντιπολεμική προπαγάνδα.¹⁸⁴

¹⁷⁹ <http://www.efsyn.gr/arthro/gemati-diaspaseis-i-istoria-tis-aristeras-0> (τελευταία πρόσβαση στις 21 Αυγούστου 2019).

¹⁸⁰ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 24 Ιουνίου 1946, σ.2.

¹⁸¹ Θ. Νικολόπουλος, *Η άλλη όψη του ελληνικού εργατικού κινήματος (1918-1930)*, ...ό.π.,σ.39

¹⁸² Λευτέρης Αποστόλου, «Ο αντιδραστικός ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάστης* (19 Μαΐου 1925), σ.1.

¹⁸³ «Ποιοι είναι οι δολοφόνου», *Πάλη των Τάξεων* (3 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2.

¹⁸⁴ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.48.

Το 1921, χρονιά κατά την οποία επεκτάθηκαν οι πολεμικές επιχειρήσεις στη Μ. Ασία, το εργατικό κίνημα βρέθηκε σε αναβρασμό και ξέσπασαν μεγάλες κινητοποιήσεις με την υποστήριξη του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) Συγκεκριμένα, ως τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ξέσπασαν : η εξέγερση του Βόλου (Φεβρουάριος 1921), που κατεστάλη με την επέμβαση του στρατού και είχε ως αποτέλεσμα τη σύλληψη 34 ατόμων, μεταξύ των οποίων του Μπεναρόγια και του Αποστολίδη, παράνομες διαδηλώσεις εργατών με αφορμή την απαγόρευση των εκδηλώσεων της Πρωτομαγιάς και η ταυτόχρονη στάση ενός Συντάγματος Στρατού που μετέβαινε στη Μ. Ασία, γεγονότα που κατέληξαν στην κήρυξη στρατιωτικού νόμου, απεργίες από τους ηλεκτροτεχνίτες (Μάιος 1921). Ο Λιβιεράτος κάνει λόγο για 50 μεγάλες απεργίες μέσα στο 1921, με συμμετοχή 40.000 εργατών.¹⁸⁵ Ταυτόχρονα πολλαπλασιάζονταν και οι διώξεις εναντίον των κομμουνιστών, με αποκορύφωμα τη σύλληψη της διοικούσας επιτροπής του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και της διεύθυνσης του *Ριζοσπάστη* το Νοέμβριο του 1921.¹⁸⁶

Το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) με τη Συνδιάσκεψη του Φλεβάρη (6 Φεβρουαρίου 1922), συνυπολογίζοντας την οξύτητα της επίθεσης εναντίον του και την ανάγκη οργάνωσης και προπαγάνδας, υποστήριξε τη «μακρά νόμιμη ύπαρξη» του Κόμματος¹⁸⁷ και αρνήθηκε την επαναστατική πρακτική με τη δικαιολογία ότι ήταν αναγκαία μια μακρόχρονη ιδεολογική κυρίως προετοιμασία των μαζών μέσα στα πλαίσια του κοινοβουλευτισμού. Η Συνδιάσκεψη του Φλεβάρη λειτούργησε θετικά στην ενίσχυση του «Πρώτου Πυρήνα», αφού απογοητευμένα ριζοσπαστικά στοιχεία του Κόμματος άρχισαν να αναζητούν «κομμουνιστική» και όχι «σοσιαλδημοκρατική» λύση στα πολιτικά αδιέξοδα που προέκυπταν. Απέναντι στον δύσκολο υπερεπαναστατικό δρόμο που προέβαλλε η Κομμουνιστική Ένωση του Ευάγγελου Παπαναστασίου, που δραστηριοποιήθηκε στον Πειραιά, ο «Πρώτος Πυρήνας» αντέταξε την προστασία από τη συνδικαλιστική και πολιτική έκθεση, που απέρρευε από τον συνωμοτικό τρόπο οργάνωσής της.

Οι εξελίξεις μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή κατέδειξαν τις αδυναμίες του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), το οποίο έχοντας την ηγεσία του φυλακισμένη, δεν μπόρεσε να πρωταγωνιστήσει και άφησε την πρωτοβουλία στον βενιζελισμό, ο οποίος εξέφραζε

¹⁸⁵ Δ. Λιβιεράτος, *Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1918-1923*, τόμος Α΄, Καρανάση, Αθήνα 1976, σ.85

¹⁸⁶ *Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1918-1924)*, Α΄ τόμος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1974, σ.204-207.

¹⁸⁷ *Στο ίδιο*, σ.213.

τη διάχυτη λαϊκή αγανάκτηση. Η επιστροφή των στρατιωτών και η έλευση των προσφύγων, καθώς και η κρίση ηγεμονίας στην άρχουσα τάξη, που εκδηλώθηκε με την όξυνση του Εθνικού Διχασμού, ανάμεσα στους βενιζελικούς και τους κωνσταντινικούς, ριζοσπαστικοποίησαν ακόμη περισσότερο την κοινωνία. Στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) ενισχύθηκαν οι αριστερές τάσεις, αλλά το Έκτακτο Συνέδριο του Οκτωβρίου του 1922 αποφάσισε να παραμείνουν σε ισχύ οι αποφάσεις της Συνδιάσκεψης του Φλεβάρη και ανέβαλε για το 3^ο Συνέδριο τη διαμόρφωση ενός νέου προγράμματος, που θα εφάρμοζε τους «21 όρους». Έτσι το Κόμμα παρουσίασε αδυναμία να εκμεταλλευτεί το κλίμα ριζοσπαστικοποίησης που υπήρχε και επέδειξε εσωστρέφεια, καθώς κορυφωνόταν η αντιπαράθεση της κομμουνιστικής και της σοσιαλδημοκρατικής τάσης.

Την άνοιξη του 1923, όταν ο Δεδούσης γύρισε από τη Γερμανία με πολλά μαρξιστικά βιβλία, η φράξια, που ήδη είχε αναλάβει από τον Αύγουστο του 1922 την έκδοση του δεκαπενθήμερου περιοδικού Νεολαία, έκανε πρόταση στο Κόμμα για έκδοση περιοδικού, για το οποίο θα αναλάμβανε τη μεταφραστική δουλειά και την οικονομική ενίσχυση. Η πρόταση αποκρούστηκε με τη δικαιολογία ότι αυτό αποτελούσε πολυτέλεια για το ελληνικό προλεταριάτο.¹⁸⁸ Η φράξια ανέλαβε μόνη της την έκδοση και την πραγματοποίησε Πρωτομαγιά του 1923. Τότε έγινε και η πρώτη βίαιη επίθεση των κομματικών εναντίον των αρχειομαρξιστών. Κατά τη διάρκεια των εορτασμών της Πρωτομαγιάς στο Μοσχάτο, ο Σαργολόγος, που ήταν γραμματέας του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), ο Ευάγγελος Παπαναστασίου και ο γραμματέας της Νεολαίας Πειραιώς Κουρτίδης εμφανίστηκαν ως επικεφαλής μιας ομάδας, που με τη βοήθεια της αστυνομίας επιτέθηκε στους πωλητές του «*Αρχείου Μαρξισμού*», κατάσχεσε τα περιοδικά και ένα σοβαρό χρηματικό ποσό.¹⁸⁹ Το Κόμμα με εγκύκλιό του δήλωσε ότι θα διέγραφε όποιον διάβαζε το Αρχείο,¹⁹⁰ όμως το περιοδικό έγινε δεκτό με ενθουσιασμό και υιοθετήθηκε ως κομμουνιστικό από την πλειοψηφία της Νεολαίας Αθηνών, η οποία ζήτησε συνέλευση για την επιδοκιμασία του, αλλά η Διοίκηση την

¹⁸⁸ «Προς το 2^ο Εθνικό Συνέδριο της ΚΟΜΛΕΑ», *Αρχειομαρξιστής*, (29 Σεπτεμβρίου 1933), σ.27. Την εποχή εκείνη όμως το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) είχε ήδη αρχίσει να ρίχνει βάρος στο κομμάτι της μόρφωσης. Η Νεολαία Αθήνας πραγματοποιούσε μαρξιστικά μαθήματα, η Κομμουνιστική Επιθεώρηση κάλυπτε την ανάγκη δημοσίευσης θεωρητικών κειμένων, το περιοδικό Νεολαία ετοιμαζόταν να επανεκδοθεί και η Τοπική Επιτροπή Αθηνών ετοιμαζόταν να λειτουργήσει Εργατική Μορφωτικής Σχολής. (*Ριζοσπάστης*, 16 Μαΐου 1923, σ.1).

¹⁸⁹ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχειομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 22 Ιουλίου 1946, σ.3 και *Πάλη των Τάξεων* (3 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2.

¹⁹⁰ «Προς το 2^ο Εθνικό Συνέδριο της ΚΟΜΛΕΑ», *Αρχειομαρξιστής* (29 Σεπτεμβρίου 1933), σ.27.

αρνήθηκε. Η συνέλευση τελικά έγινε, αλλά η τοπική επιτροπή αντιπροσωπευόμενη από τον Φίτσο μαζί με τον αντιπρόσωπο της ΚΕ Νεολαίας Βεντούρα διέγραψε την πλειοψηφία της Νεολαίας Αθηνών.¹⁹¹

Με το Εθνικό Συμβούλιο της 21^{ης} Μαΐου 1923 καταδικάστηκαν και ακυρώθηκαν οι αποφάσεις της Συνδιάσκεψης του Φλεβάρη. Έτσι δόθηκε τέλος στην εσωκομματική διαμάχη με επικράτηση της νέας κομμουνιστικής ομάδας, που απαρτιζόταν πλέον από τον Κορδάτο, το Σαργολόγο, τους πολεμιστές που είχαν επιστρέψει από το μέτωπο και μέλη της τάσης Παπαναστασίου. Στο αμέσως επόμενο διάστημα ξεκίνησε πογκρόμ διαγραφών εναντίον των σοσιαλδημοκρατών.¹⁹² Η ομάδα Τζουλάτι κατά τη διάρκεια της εσωκομματικής κρίσης δεν φαίνεται να ανέλαβε πρωτοβουλίες, αφού τα μέλη της δεν κατείχαν υψηλόβαθμες θέσεις. Ο Παντελής Πουλιόπουλος προσέγγισε την ομάδα του «Πρώτου Πυρήνα» και μια ομάδα Παλαιών Πολεμιστών που ήταν από την επιρροή του, αποτελούμενη από τους Μοναστηριώτη, Νικολινάκο, Ξυπόλητο, Γιαννακό, Κατσιβαρδέλο, Φουλτσάκο και Ρεμπάκο συνδέθηκε για λίγο χρονικό διάστημα, τον Μάιο του 1923, με τον Τζουλάτι.¹⁹³ Αλλά η αγωνιστική του διάθεση δεν μπόρεσε να συμπορευτεί με τη μορφωτική δράση της ομάδας.¹⁹⁴ Η εμμονή στο καθήκον για μόρφωση με την ταυτόχρονη αποχή από τη δράση φαίνεται ότι απέτρεψε και πολλούς άλλους απογοητευμένους κομμουνιστές από το να ενταχθούν στον «Πρώτο Πυρήνα». Σε αντίθεση με την ομάδα του Παπαναστασίου, η ομάδα του Τζουλάτι δεν συνέβαλε στη διαμόρφωση της νέας κομμουνιστικής πλειοψηφίας εντός του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), παρά το γεγονός ότι ο τριτοδιεθνιστικός της προσανατολισμός ενίσχυσε το κλίμα εναντίον των σοσιαλδημοκρατών του Κόμματος. Ο «Πρώτος Πυρήνας» περιορίστηκε στη

¹⁹¹ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων* (22 Ιουλίου 1946), σ.3.

¹⁹² Ο Γ. Γεωργιάδης και ο Α. Σίδερισ τέθηκαν στο περιθώριο επειδή κατηγορήθηκαν ότι ήταν ιδρυτικά μέλη του «Συνδέσμου προς υπεράσπισιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτου» που στην ιδρυτική του ανακοίνωση είχε ταχθεί εναντίον του «μπολσεβικικού πραξικοπήματος» και είχε υπεραμυνθεί της ατομικής ιδιοκτησίας. (*Ριζοσπάστης*, 23 Μαρτίου 1923, σελ.1.) Το ίδιο συνέβη και με τον Αβραάμ Μπεναρόγια, ο οποίος επιθυμούσε την συνύπαρξη των εκπροσώπων του συνθήματος της «μακράς νομίμου υπάρξεως» με τους αριστερούς αμφισβητίες του. Αυτές οι διαλλακτικές απόψεις δεν ευδοκίμουν στην περίοδο της βαθιάς εσωκομματικής κρίσης και γι' αυτό το ιστορικό στέλεχος της Φεντερασιόν και του Σ.Ε.Κ.Ε. τέθηκε στο περιθώριο. (Παναγιώτης Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974...ό.π.*, σ. 116.). Με αυτό τον τρόπο η δεξιά λεγκαλιστική τάση αποβλήθηκε από την ηγεσία του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και ψηφίστηκε μομφή εναντίον της περιφερειακής Κομματικής Οργάνωσης Αθηνών που θέλησε να την στηρίξει (Κωστής Μοσκόφ, *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης, ...ό.π.*, σ. 425).

¹⁹³ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ. 100.

¹⁹⁴ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ. 160.

στρατολόγηση νέων μελών, εκμεταλλευόμενος την κομμουνιστική μετατόπιση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και τα εσωκομματικά του προβλήματα.

Το 1923 το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) δρώντας ενιαιομετωπικά¹⁹⁵ στα σωματεία και στη Γ.Σ.Ε.Ε., την οποία ήλεγχε, κατάφερε να συναρπάσει την εργατιά με το αίτημα της «άμυνας για το μεροκάματο».¹⁹⁶ Μέσα στη δίνη της οικονομικής κρίσης, οι εργάτες έδειξαν έντονη μαχητικότητα και ουσιαστικά συμπαρέσυραν τη Γ.Σ.Ε.Ε. και το Κόμμα στην κήρυξη της Γενικής Απεργίας, τον Αύγουστο του 1923. Οι αρχαιομαρξιστές, που εκείνη την εποχή είχαν αναπτύξει δράση μόνο στους αρτεργάτες¹⁹⁷ και στους ανάπηρους πολέμου, πήραν μέρος στην απεργία, είτε μέσα από τα συνδικάτα τους,¹⁹⁸ είτε κατεβαίνοντας ατομικά.¹⁹⁹ Τα επεισόδια στο Πασαλιμάνι με τους ένδεκα νεκρούς²⁰⁰, οδήγησαν στον τερματισμό των κινητοποιήσεων. Η απογοήτευση από την αποτυχία της απεργίας, κράτησε μακριά από τη δράση τους αρχαιομαρξιστές για κάποιο διάστημα. Το Αρχείο θεώρησε υπαίτιο το Κόμμα, το οποίο κατηγόρησε για «γραφειοκρατική απόσταση» της ηγεσίας από τους εργάτες, που οδηγούσε αφενός σε καταστροφικούς (όπως

¹⁹⁵ Ο Λένιν άρχισε να επιμένει στην πολιτική του ενιαίου μετώπου, δηλαδή της συνεργασίας με μη κομμουνιστές εργάτες, θέτοντας περιορισμένους οικονομικούς και εργατικούς στόχους, ήδη πριν το Γ' Συνέδριο της Κ.Δ. (Ιούνιος 1921). Από το 1922 πολλά κομμουνιστικά κόμματα στην Ευρώπη απεύθυναν εκκλήσεις για συνεργασία σε ενιαία μέτωπα στους σοσιαλδημοκράτες (Φόστερ Γουίλιαμ, *Η Ιστορία των τριών Διεθνών*, τόμος Β', χ.χ., σ.421-422). Την ίδια χρονιά όμως, απέτυχε η πρώτη προσπάθεια συνεργασίας της Κ.Δ. της 2^{ης} Διεθνούς και της 2 ½ Διεθνούς, με υπαιτιότητα των σοσιαλδημοκρατών (Στο ίδιο, σ.425). Η τακτική του «Ενιαίου Μετώπου» υιοθετήθηκε από το Δ' Συνέδριο της Κ.Δ. στα τέλη του 1923 (Στο ίδιο, σ.427 και Duncan Hallas, *The Comintern: A History of the Third International* (1985), Chicago: Haymarket Books, 2008; pg. 71.) και από την Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή ή η Προφιντέρν («Προφέσιοναλ Ιντερνασιονάλ») (για την Κόκκινη Διεθνή των Εργατικών Συνδικάτων (1919-1921) : Φόστερ Γουίλιαμ, *Η ιστορία του παγκόσμιου συνδικαλιστικού κινήματος*, Εταιρία Ελληνικού Βιβλίου, Αθήνα 1978, σ.52-60, 70-78) το 1924, οπότε αποφασίστηκε η ενοποίησή της με τη Διεθνή του Άμστερνταμ (για τη Διεθνή του Άμστερνταμ ή «Κίτρινη Διεθνή» και η υιοθέτηση της τακτικής του «ενιαίου μετώπου με τους σοσιαλιστές».

¹⁹⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.44.

¹⁹⁷ Το 1923 είχε συγκροτηθεί από Αρχαιομαρξιστές αρτεργάτες ο Μορφωτικός και Επαγγελματικός Όμιλος Νέων Εργατών Αθηνών (Μ.Ε.Ο.Ν.Ε.Α.), που πραγματοποιούσε κομμουνιστικά μαθήματα (Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 15 Δεκεμβρίου 1946, σ.2 και Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3...,ό.π.,σ.50)

¹⁹⁸ Ξεχωρίζει η πρωταγωνιστική δράση των αρχαιομαρξιστών αρτεργατών, των οποίων η απεργία δύο μέρες πριν (16 Αυγούστου 1923) τον γενικό ξεσηκωμό ήταν το προανάκρουσμα των κινητοποιήσεων. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.50). Επίσης, η Πανελλήνια Ένωση Αναπήρων Πολέμου, η οποία ελεγχόταν από τους Αρχαιομαρξιστές τάχθηκε αλληλέγγυα με τις κινητοποιήσεις των εργατών. (Στο ίδιο,σ.48)

¹⁹⁹ Τέτοιες περιπτώσεις υπήρξαν στους ζαχαροπλάστες και στους εμποροϋπαλλήλους, των οποίων τα σωματεία δεν μετείχαν στην απεργία (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.59-61).

²⁰⁰ Δ. Κατσορίδας, *Βασικοί σταθμοί του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα 1870-2001*, ΑΡ.ΙΣΤΟ.Σ.-Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα 2008, σ.59-60.

αποδείχτηκε) «υπερεπαναστατικούς τυχοδιωκτισμούς», αφετέρου σε «συμβιβασμούς με την αντιδραστική γραφειοκρατία».²⁰¹

Αρχικά το Κόμμα δεν ασχολήθηκε με την ομάδα των αρχειομαρξιστών, προφανώς επειδή νόμιζε ότι περιοριζόταν στο εκδοτικό κομμάτι και αγνοούσε τη φραξιονιστική της δράση. Ο αρχηγός της φράξιας, Φραγκίσκος Τζουλάτι, έχαιρε της εμπιστοσύνης του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και ανέλαβε ομιλητής σε μια σειρά διαλέξεων με θέμα τη «Γενική Κομμουνιστική Μόρφωση»²⁰² και ανέλαβε ομιλητής στο Εθνικό Συμβούλιο τον Φεβρουάριο του 1924,²⁰³ ενώ ο επίσης αρχειομαρξιστής Σαραντίδης ήταν ομιλητής σε Μορφωτικά Μαθήματα στον Πειραιά.²⁰⁴ Η συνεχής απουσία κάποιων μελών από τις διαδικασίες του Τμήματος Αθηνών του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), ανάγκασε την ηγεσία του Τμήματος, που πλέον είχε περάσει στα χέρια του Χαϊτά, να καλέσει 19 μέλη που πιθανότατα ανήκαν στην αρχειομαρξιστική φράξια, μεταξύ των οποίων τους Δούμα, Σαραντίδη και Κομιώτη να περάσουν από τα γραφεία για να δώσουν εξηγήσεις.²⁰⁵ Η ίδια Τοπική Επιτροπή, τον Ιανουάριο του 1924, κάλεσε και τον Τζουλάτι, να απολογηθεί γιατί απείχε από τη δράση με το ερώτημα αν αυτή η στάση του συνδεόταν με τη φημολογούμενη συμμετοχή του σε ξένους οργανισμούς, εχθρικούς στο Κόμμα. Ο Τζουλάτι προσπάθησε να καθυσχύσει τη διοίκηση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), δηλώνοντας άγνοια για την πολιτική δράση του Αρχείου και ζητώντας έναν χρόνο άδεια για να ξεκουραστεί.²⁰⁶

Θέλοντας να αποτιμήσουν την έως τότε δράση τους και να συζητήσουν πάνω στις νέες συνθήκες που προέκυπταν από την επικείμενη αλλαγή στο πολιτειακό,²⁰⁷ οι αρχειομαρξιστές προχώρησαν τον Μάρτιο του 1924 στην επονομαζόμενη Πρώτη Συνδιάσκεψη του Αρχείου με τη συμμετοχή 30-35 στελεχών, δύο από κάθε Πυρήνα ύστερα από επιλογή της Επιτροπής, σύμφωνα με την αρχή του «δημοκρατικού

²⁰¹ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.136.

²⁰² Ριζοσπάστης (16 Οκτωβρίου 1923), σ.2.

²⁰³ Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1918-1924), Α' τόμος,...ό.π.,σ.395.

²⁰⁴ Ριζοσπάστης (17 Φεβρουαρίου 1924), σ.2.

²⁰⁵ Ριζοσπάστης (17 Οκτωβρίου 1923), σ.2.

²⁰⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ. 158.

²⁰⁷ Στις 25 Μαρτίου 1924 η κυβέρνηση Παπαναστασίου κατήργησε τον θεσμό της βασιλείας και ανακήρυξε ως πολίτευμα της Ελλάδας την αβασίλευτη δημοκρατία. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε με το δημοψήφισμα της 13^{ης} Απριλίου 1924, οπότε το 69,95% του ελληνικού λαού ψήφισε υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας. (Δ. Μπαχάρας, «Εκλογές- Δημοψηφίσματα», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τομ 7 Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940. Από την Αβασίλευτη Δημοκρατία στη Δικτατορία της 4ης Αυγούστου*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ.42).

συγκεντρωτισμού».²⁰⁸ Η Διάσκεψη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι του Τζουλάτι στην οδό Μιχαήλ Βόδα της Αθήνας. Τα θέματά της ήταν η συζήτηση για το καθεστωτικό εν όψει του δημοψηφίσματος της 13^{ης} Απριλίου 1924 και μερικά οργανωτικά προβλήματα. Για το δημοψήφισμα, ο Τζουλάτι πρότεινε την ενεργητική αποχή, σε αντίθεση με το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) που είχε ταχθεί υπέρ του «Ναι». Η πρότασή του έγινε δεκτή από τα υπόλοιπα μέλη. Όσον αφορά το δεύτερο θέμα της διάσκεψης, αποφασίστηκε η επέκταση της δύναμης της οργάνωσης στον Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη με στόχο τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης οργάνωσης, χωρίς όμως να προβλεφθεί κάποιο χρονοδιάγραμμα των κινήσεων.²⁰⁹

Την ίδια εποχή (άνοιξη 1924), παρά τη μυστικότητα με την οποία δρούσαν οι αρχαιομαρξιστές, το τμήμα Αθηνών του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και η νέα ηγεσία του (Μάξιμος, Κορδάτος, Αποστολίδης) αντιλήφθηκε την ύπαρξη της φράξιας και προέβη στην αναζήτησή της, χαρακτηρίζοντας τους αρχαιομαρξιστές «μικροαστούς, μασόνους, δειλούς και μυστικιστές».²¹⁰ Αρωγός στην αναζήτηση των αρχαιομαρξιστών στάθηκε ο Λευτέρης Αποστόλου, ο οποίος μετείχε στον ηγετικό πυρήνα της Νέας Κίνησης, αλλά απομακρύνθηκε από το Αρχείο λόγω των «αριβιστικών τάσεών του», ύστερα από εισήγηση της Επιτροπής Έρευνας στην οποία συμμετείχαν ο Ποντίκης και ο Καβαδάς (Σφυρής).²¹¹ Ο Αποστόλου, ο οποίος ήταν ειδικός γραμματέας του σωματίου αναπήρων, είχε δεχτεί τις παρατηρήσεις του Τζουλάτι στις αρχές του 1923, μετά τις μαζικές κινητοποιήσεις των αναπήρων. Ο Τζουλάτι φοβήθηκε ότι το Κόμμα θα ανακάλυπτε την ύπαρξη της φράξιάς του και συνέστησε περιορισμό των κινητοποιήσεων.²¹²

Τότε ο Αποστόλου δεν αντέδρασε στις παρατηρήσεις του Τζουλάτι, αλλά έναν χρόνο αργότερα εναντιώθηκε στη Νέα Κίνηση, κάτι που οδήγησε στη διαγραφή του. Την άνοιξη του 1924 μεταπήδησε στο Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και ενημέρωσε την ηγεσία του Κόμματος για την ύπαρξη, την έκταση και τη δράση της ομάδας του Αρχείου, με αποτέλεσμα στις 18 Απριλίου 1924 η Τοπική Επιτροπή του τμήματος της Αθήνας να αποφασίσει τη διαγραφή του Τζουλάτι, την οποία ακολούθησαν κι άλλες διαγραφές αρχαιομαρξιστών. Πάντως κάποια μέλη του Αρχείου συνέχισαν να δρουν μυστικά

²⁰⁸ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π., σ.146.

²⁰⁹ Στο ίδιο, σ.148.

²¹⁰ *Πάλη των Τάξεων* (3 Σεπτεμβρίου 1932), σ.1-2 και Λευτέρης Αποστόλου, «Ο αντιδραστικός ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάστης* (19-21 Μαΐου 1925).

²¹¹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π., σ.156.

²¹² Στο ίδιο, σ.156-157.

μέσα στο Κόμμα για τουλάχιστον δύο χρόνια ακόμα, εφαρμόζοντας έναν πρωτογονικό σε σχέση με τον θεωρητικοποιημένο μεταγενέστερο τροτσκιστικό εισοδισμό με το πρόσχημα ότι η φανερή δράση του Κόμματος αφήνει τα μέλη του εκτεθειμένα στην παρακολούθηση της αστυνομίας και στις διώξεις.²¹³

Ο Τζουλάτι κατηγορήθηκε από το Κόμμα ότι από την εποχή της πρώτης διάσπασης στη νεολαία του Σ.Ε.Κ.Ε. (1919) ως και την εποχή της Ένωσης Κομμουνισμού (1920-1921), αλλά και κατά τα τρία πρώτα χρόνια της κυρίως ιστορίας του αρχαιομαρξισμού (1921-1924) καταδίκασε κάθε μαζική δράση, χαρακτηρίζοντας το Κόμμα ως καιροσκοπικό και προβάλλοντας το σύνθημα «Πρώτα μόρφωση και ύστερα δράση».²¹⁴ Με αυτό το πρόσχημα αποτραβούσε τους εργάτες σε μια πολύ κρίσιμη περίοδο (Ουκρανική Εκστρατεία, Μικρασιατική Εκστρατεία, Μικρασιατική Καταστροφή, οξύτατη οικονομική και πολιτική κρίση). Ταυτόχρονα η αποχή από τη δράση είναι αντίθετη με τις ιδέες του μαρξισμού-λενινισμού, Για τους παραπάνω λόγους ο Τζουλάτι χαρακτηρίστηκε «πράκτορας της αντίδρασης και του Γενικού Επιτελείου μέσα στο εργατικό κίνημα, που καλυπτόταν και έπαιζε τον ρόλο του κάτω από τη δήθεν διδασκαλία της μαρξιστικής-λενινιστικής κοσμοθεωρίας».²¹⁵

II.2 Σχέσεις Αρχείου και Κ.Κ.Ε. (1924-1930)

Οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στο Αρχείο και το Κ.Κ.Ε. σε αυτό το διάστημα σχετίζονται περισσότερο με τα συνδικαλιστικά θέματα, καθώς οι αρχαιομαρξιστές απέφευγαν να τοποθετηθούν σε κεντρικά πολιτικά ζητήματα, εκτός ορισμένων εξαιρέσεων. Τόσο το Κ.Κ.Ε., όσο και το Αρχείο άλλαξαν ριζικά τη στάση τους απέναντι στα συνδικαλιστικά θέματα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '20. Οι αλλαγές αυτές οφείλονταν για το μεν Κ.Κ.Ε. στη συμπόρευσή του με την Κ.Δ., της οποίας οι αποφάσεις, από τα τέλη του 1924 ήταν δεσμευτικές, ενώ για το Αρχείο στη μπολσεβικοποίηση που γνώρισε λίγο μετά την αναρρίχηση στην ηγεσία του Δημήτρη Γιωτόπουλου (1926). Στο διάστημα αυτό πραγματοποιήθηκε η σταδιακή απομάκρυνση του αρχαιομαρξισμού από την Κ.Δ., την οποία ως τότε υποστήριζε.

²¹³ Λευτέρης Αποστόλου, «Ο αντιδραστικός ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάσης* (19 Μαΐου 1925), σ.1-2.

²¹⁴ *Αρχαιομαρξισμός-ΚΚΕ, Διάλεξη-συζήτηση που έγινε κατόπι συμφωνίας με ομιλητές εκπροσώπους των δύο κομμάτων...*,ό.π.,σ.9-10.

²¹⁵ Στο ίδιο.,σ.11.

Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με το ότι οι θέσεις που υιοθετούσε στα συνδικαλιστικά το Κ.Κ.Ε. αποδεικνύονταν εκ του αποτελέσματος προβληματικές, οδήγησε το Αρχείο στη χάραξη μιας διαφορετικής πολιτικής, όσον αφορά τα συνδικάτα, η οποία θα το καθιέρωνε ως μια διακριτή από το Κ.Κ.Ε. κομμουνιστική οργάνωση, που διεκδικούσε να εκπροσωπεί την ελληνική εργατική τάξη.

Για τους αρχαιομαρξιστές, το Κόμμα δημιουργούσε ανταπάτες στους Έλληνες εργάτες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν τα υμνητικά άρθρα του *Ριζοσπάστη* και του Αβραάμ Μπεναρόγια για την άνοδο στην εξουσία του Άγγλου εργατικού Μακ Ντόναλντ στις αρχές του 1924. Οι αρχαιομαρξιστές πίστευαν ότι η στάση αυτή του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) οφειλόταν στην άποψη ότι η Ελλάδα ήταν μια «μισοαποικιακή χώρα, εξαρτημένη και υποδουλωμένη στο ξένο κεφάλαιο». Έτσι οι κομματικοί δεν μπορούσαν να δουν κανένα γεγονός εσωτερικό να εξαρτάται και να αναπτύσσεται από εσωτερικές δυνάμεις και αντιθέσεις, ούτε κανένα γεγονός πολιτικής μεταβολής των μεγάλων κρατών που να μην έχει αντίκτυπο στην Ελλάδα.²¹⁶ Στη λογική της «κομμουνιστικής καθαρότητας», που πίστευε ότι πρεσβεύει, το Αρχείο κατηγόρησε το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) για τη στάση του υπέρ της αστικής δημοκρατίας στο δημοψήφισμα της 13^{ης} Απριλίου 1924. Οι αρχαιομαρξιστές συζήτησαν το θέμα στην Πρώτη Συνδιάσκεψή τους, τον Μάρτιο του 1924 και τάχθηκαν υπέρ της προπαγάνδας της σοβιετικής δημοκρατίας και του ξεσκεπάσματος των δύο συστημάτων (αβασιλευτής και βασιλευμένης δημοκρατίας) ως εκμεταλλευτικών που υπερασπίζονται τα αστικά συμφέροντα.²¹⁷

Με τη μολσεβικοποίηση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), που πραγματοποιήθηκε από το Γ' Έκτακτο Συνέδριό του,²¹⁸ υλοποιήθηκε το βασικό αίτημα της ομάδας των αρχαιομαρξιστών, το οποίο υπήρχε ήδη από τα χρόνια της έκδοσης του *Κομμουνισμού*. Θα υπέθετε κανείς ότι ο δρόμος της επιστροφής προς το Κ.Κ.Ε – όπως μετονομάστηκε από τα τέλη του 1924 το Κόμμα – ήταν πλέον ανοιχτός. Όμως οι αρχαιομαρξιστές θεωρούσαν ότι «η μολσεβικοποίηση» ήταν μια «μακρά

²¹⁶ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων* (28/8/1946), σ.3.

²¹⁷ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ.97.

²¹⁸ Από τις 26 Νοεμβρίου ως τις 3 Δεκεμβρίου 1924 πραγματοποιήθηκε το 3^ο Έκτακτο Συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ). Σε αυτό πάρθηκε η απόφαση για μολσεβικοποίηση του Κόμματος, το οποίο αποδέχτηκε τους «21 όρους» του 2^{ου} Συνεδρίου της Κ.Δ., ψήφισε νέο καταστατικό, προσαρμοσμένο σε αυτό της Κ.Δ. και αποφάσισε να οργανωθεί με βάση τους εργοστασιακούς πυρήνες, όπως είχε αποφασιστεί στο 5^ο Συνέδριο της Κ.Δ. Σε αυτό το πλαίσιο το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) μετονομάστηκε σε Κ.Κ.Ε. (Ελληνικό τμήμα της Κ.Δ.)(*Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1918-1924)*, Α' τόμος,...ό.π.,σ.500).

διαδικασία» που ξεκινούσε με τη διαμόρφωση στελεχών και έθετε ως βασικό στόχο την κατάκτηση της μαρξιστικής σκέψης.²¹⁹ Αντίθετα, το Κ.Κ.Ε. είδε τη μπολσεβικοποίηση ως μία άμεση διαδικασία που θα επιτυγχανόταν με τον οργανωτικό μετασχηματισμό του Κόμματος με βάση τους εργοστασιακούς πυρήνες. Το Αρχείο συνέχισε να λειτουργεί με μυστικότητα, να αποφεύγει την «ανοιχτή» πολιτική δράση και να ρίχνει το βάρος στην επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής ομοιογένειας. Σύμφωνα με τον Ποντίκη, η εμπειρία από την Κομμουνιστική Ένωση είχε αποδείξει ότι δεν ήταν εύκολη η διατήρηση μιας ανεξάρτητης οργάνωσης έξω από το Κόμμα, το οποίο τυπικά εκπροσωπούσε το κύρος της Κ.Δ. και της Οκτωβριανής Επανάστασης με αποτέλεσμα να προσελκύει τις «αριστεροποιούμενες μάζες».²²⁰

Η μπολσεβικοποίηση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) επιτεύχθηκε στο Γ΄ Έκτακτο Συνέδριό του, όχι μέσα από ζητήματα που σχετίζονταν με τον πολιτικό αγώνα στην Ελλάδα, αλλά πάνω σε ένα θέμα, που δεν είχε καμία σχέση με τις ανάγκες του ελληνικού προλεταριάτου και εισήχθη από το εξωτερικό. Το σύνθημα για «ενιαία και ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη»²²¹ υιοθετήθηκε από το Κ.Κ.Ε. και δίχασε το Κόμμα, δίνοντας ταυτόχρονα αφορμή για μια σειρά διώξεων από το αστικό κράτος, που ταύτισε πλέον το «κομμουνιστικό» με το «αντεθνικό». Το Αρχείο εναντιώθηκε σε αυτό το σύνθημα, καθώς θεώρησε ότι δεν προέκυπτε από την εθνολογική σύσταση της περιοχής, μετά την εγκατάσταση των προσφύγων.²²² Ο Ζαχαριάδης σε άρθρα του στον *Ριζοσπάστη* μια δεκαετία αργότερα αναφέρει ότι οι αρχειομαρξιστές ποτέ δεν

²¹⁹ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.83.

²²⁰ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.180.

²²¹ Τον Μάιο του 1922 μπήκε για πρώτη φορά το αυτονομιστικό ζήτημα στην ολομέλεια της ΒΚΟ με το σύνθημα για «Ενιαία και Ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη». Εισηγητής του ήταν ο Βούλγαρος Κολάρωφ. Ο εκπρόσωπος του ΣΕΚΕ ζήτησε αναβολή της συζήτησης για το θέμα. Τον Ιούνιο του 1923 σε νέα Συνδιάσκεψη της ΒΚΟ το θέμα συζητήθηκε με τους Σταυρίδη και Κολάρωφ να έρχονται σε έντονη αντιπαράθεση. (Ελευθέριος Σταυρίδης, *Τα παρασκήνια του ΚΚΕ*, Αθήνα 1953, σ.157). Στο 4^ο Συνέδριο της ΚΔ ο Έλληνας αντιπρόσωπος ψήφισε υπέρ του αυτονομιστικού, αντίθετα με τους Γιουγκοσλάβους αντιπροσώπους. Το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ, η οποία είχε πλέον γραμματέα τον Κολάρωφ, ενέκρινε την απόφαση για αυτονομιστικό σε Μακεδονία και Θράκη, παρά την αντίδραση του Μάξιμου. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη στάση της Κ.Δ. απέναντι στο Μακεδονικό ζήτημα : δεξ Αλέξανδρος Δάγκας, Γιώργος Λεοντιάδης, *Κομιντέρν και Μακεδονικό : το ελληνικό παρασκήνιο* (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : <https://users.auth.gr/adagkas/texts/3LesCoulisses.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2019)

²²² Ο Γιωτόπουλος σε συνάντηση που είχε κάποια χρόνια αργότερα με τον Τρότσκι είχε αναφερθεί σε επίσημες στατιστικές (προφανώς τις ίδιες που είχε επικαλεστεί και ο Μάξιμος στο 5^ο Συνέδριο της ΚΔ (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3...,ό.π.σ.215) κατά τις οποίες στη Θράκη το 61% ήταν Έλληνες και στη Μακεδονία το 89%, ενώ δεν υπήρχε θρακική εθνότητα. (Λ. Καρλιάφτης (Καστρίτης), *Η ίδρυση της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Μπολσεβικών Λενινιστών Ελλάδας (αρχειομαρξιστές-τροτσκιστές)*, 1930, 4^ο μέρος, σ.37-54).

υιοθέτησαν το σύνθημα περί ανεξαρτησίας της Μακεδονίας,²²³ ενώ στην ίδια εφημερίδα το 1925 γινόταν κριτική στον αρχαιομαρξιστή Καρλιάφτη, ο οποίος υποστήριζε ότι στο ζήτημα των μειονοτήτων το Αρχείο δεν είχε τότε γνώμη, επειδή δεν ήταν πολιτική οργάνωση, αλλά θεωρούσε ότι η θέση του Κόμματος για τις μειονότητες ήταν εσφαλμένη και προκαλούσε καταδιώξεις.²²⁴ Σε αντίθετη κατεύθυνση με τη γενική εντύπωση ότι το Αρχείο ήταν κατά του «αυτονομιστικού» στη Μακεδονία κινείται η δήλωση του αρχαιομαρξιστή Βιτσώρη ότι υιοθετεί και προπαγανδίζει το σύνθημα της «ενιαίας και ανεξάρτητης Μακεδονίας και Θράκης»,²²⁵ όταν δικαζόταν τον Ιούνιο του 1925 ως γραμματέας της Ένωσης Παλαιών Πολεμιστών Θεσσαλονίκης.

Λίγο πριν, αλλά και κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου, το Κ.Κ.Ε. υπέπεσε σε λάθη, που κατακρίθηκαν από τους αρχαιομαρξιστές. Για παράδειγμα, στις δημοτικές εκλογές του 1925 το ΚΚΕ έκανε μέτωπο στη Θεσσαλονίκη με τον «προσφυγοκάπηλο» Μηνά Πατρίκιο, ο οποίος τελικά εξελέγη δήμαρχος και δήλωσε φίλος του Πάγκαλου. Η συγκεκριμένη συνεργασία έδειξε, κατά τον Ποντίκη, πόσο αριθμητικά στοιχεία ήταν αυτοί που διοικούσαν το Κόμμα (Μάξιμος, Πουλιόπουλος, Χαϊτάς).²²⁶ Αποκορύφωμα των αντικομμουνιστικών ενεργειών του Κ.Κ.Ε. θεωρήθηκε η αρχική στάση του *Ριζοσπάστη* και γενικά του Κόμματος απέναντι στον δικτάτορα Πάγκαλο. Ο *Ριζοσπάστης* τον αποκαλούσε «κομμουνιστή ρήτορα της Καβάλας» και σε ολοσέλιδο κύριο άρθρο στις 17 Ιουλίου 1926, υπογεγραμμένο από τον Παντελή Πουλιόπουλο, μέλος του Π.Γ., έγραφε «Ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα» και καλούσε τον Πάγκαλο να εφαρμόσει τα συμφωνηθέντα, εγκαθιστώντας ουσιαστικά κομμουνιστικό σύστημα.²²⁷ Όλα αυτά τα λάθη θεωρήθηκαν από τους αρχαιομαρξιστές αποτέλεσμα της έλλειψης μαρξιστικής κατάρτισης.

Οι διώξεις εναντίον των κομμουνιστών, που είχαν ξεκινήσει από τους δημοκρατικούς βενιζελικούς (κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου) με πρόσχημα τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων που χαρακτηρίστηκαν ως επαναστατικές εκδηλώσεις υποκινημένες από το Κ.Κ.Ε., εντάθηκαν από τη δικτατορία του

²²³ «Από τα έργα του Αρχαιοφασισμού», *Ριζοσπάστης* (24 Απριλίου 1936), σ.3.

²²⁴ «Ο αντιδραστικός ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάστης* (21 Μαΐου 1925), σ.3.

²²⁵ «Η δίκη της Θεσσαλονίκης», *Ριζοσπάστης* (16 Ιουνίου 1925), σ.3.

²²⁶ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων* (28 Αυγούστου 1946), σ.3.

²²⁷ *Ριζοσπάστης* (17 Ιουλίου 1926), σ.1.

Πάγκαλου, που διέψευσε τις ελπίδες του Κόμματος και προχώρησε σε αντικομμουνιστικό πογκρόμ λόγω της εφαρμογής της νέας γραμμής για το μακεδονικό ζήτημα. Η κατάσταση δεν χαρακτηριζόταν ευνοϊκή για πολιτικό άνοιγμα του Αρχείου, το οποίο με τον συνωμοτικό τρόπο λειτουργίας του, τη διαφοροποίηση του σε σχέση με το Κ.Κ.Ε. στο «Μακεδονικό» και την αποφυγή δράσης σε συνδικαλιστικό επίπεδο, εξασφάλιζε την προστασία των μελών του.

Στο συνδικαλιστικό κομμάτι, από το 1924 ως το 1927²²⁸ το Κ.Κ.Ε. ακολούθησε την τακτική του «Ενιαίου Μετώπου» με βασικούς εκφραστές τον Ελ. Σταυρίδη και τον Ευ. Ευαγγέλου. Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Πάγκαλου, η ηγεσία του Σταυρίδη υποστήριζε ότι μια σειρά από νίκες σε μικρά δευτερεύοντα ζητήματα μπορούσε μεσοπρόθεσμα να στρέψει τις μάζες προς το Κόμμα.²²⁹ Στόχος του Κ.Κ.Ε. ήταν η ενότητα όλων των παρατάξεων μέσα στη Γ.Σ.Ε.Ε. και γι' αυτό το λόγο την αποσύνδεσε από το Κόμμα και κάλεσε την Ε' Συνδιάσκεψή της (Αύγουστος 1925), στην οποία συμμετείχαν ισχυρά μη κομμουνιστικά σωματεία και εργατικά κέντρα (Ομοσπονδίες Ναυτεργατών, Σιδηροδρομικών, Φορτοεκφορτωτών και Εργατικό Κέντρο Αθηνών και Πειραιώς). Έτσι οι συσχετισμοί εντός της Συνομοσπονδίας άλλαξαν εις βάρος του Κ.Κ.Ε., κάτι που φάνηκε στο Γ' Συνέδριο της Γ.Σ.Ε.Ε. (28 Μαρτίου 1926), στο οποίο οι κομματικοί συνέχισαν τον συμφιλιωτισμό με την ομάδα του σοσιαλδημοκράτη Δημήτριου Στρατή. Το μέτωπο σοσιαλιστών-συντηρητικών, επωφελούμενο της σύλληψης 110 κομμουνιστών συνέδρων από τη δικτατορία του Πάγκαλου σε συνεργασία με τους σοσιαλιστές συνδικαλιστές, πήρε στα χέρια του την ηγεσία της Γ.Σ.Ε.Ε. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου το Κ.Κ.Ε. έβλεπε ανήμπορο να αντιδράσει την αποτυχία

²²⁸ Ήδη όμως, από τον Οκτώβριο του 1926 η συνδικαλιστική ηγεσία του ΚΚΕ χαρακτήριζε αποτυχημένο το ενιαιομετωπικό σχέδιο λόγω της αυταρχικότητας και των διώξεων της κυβέρνησης Μιχαλακόπουλου και της δικτατορίας του Πάγκαλου, ενώ τόνιζε ότι η ενότητα δεν είναι αυτοσκοπός. («Το συνδικαλιστικό μας κίνημα κάτω από τη δικτατορία και τον σοσιαλρεφορμισμό», *Ριζοσπάστης*, 6 Οκτωβρίου 1926, σ.1 και «Ενότης «πάση θυσία» δεν είναι σύνθημα δικό μας», *Ριζοσπάστης*, 18 Δεκεμβρίου 1926, σ.3).

²²⁹ Σύμφωνα με τον Σταυρίδη η τακτική του Ενιαίου Μετώπου ήταν ένας στρατηγικός ελιγμός, που αποσκοπούσε να κερδίσει το ΚΚΕ δυνάμεις που δεν ήταν δικές του. Αυτή η τακτική αποτελούσε βέβαια παρέκκλιση από τον «άκρατο δογματισμό των πρώτων χρόνων του Λενινιστικού Κομμουνισμού», αλλά ήταν σύμφωνη με τη ρήση του Μαρξ ότι «πολλές φορές η Επανάσταση θα κάνει ένα βήμα προς τα πίσω για να κάνει αργότερα δύο βήματα προς τα εμπρός». (Ελ. Σταυρίδης, *Τα παρασκήνια του ΚΚΕ*,...ό.π,σ.210).

της ενιαιομετωπικής τακτικής του, αφού πολλά σωματεία διασπάστηκαν και μια σειρά από Εργατικά Κέντρα πέρασαν στα χέρια των ρεφορμιστών.²³⁰

Το Αρχείο ήταν κατά του Ενιαίου Μετώπου, μιας και θεωρούσε ότι ήταν απόκλιση από τους «21 όρους του Λένιν»²³¹. Η τακτική της οργάνωσης μετά την αποτυχία της γενικής απεργίας του Αυγούστου του 1923 και ως το 1927²³² συνδύαζε δύο χαρακτηριστικά: Το ένα ήταν η υιοθέτηση της νιχιλιστικής «θεωρίας της εξαθλίωσης», με την οποία οι αρχαιομαρξιστές θεωρούσαν ότι οι άμεσες διεκδικήσεις που έθεταν οι συνδικαλιστές του Κ.Κ.Ε. βελτίωναν τη ζωή των εργατών, οι οποίοι έτσι γίνονταν οπορτουνιστές. Προκειμένου να γίνουν επαναστάτες, οι εργάτες έπρεπε να αφηθούν στην εξαθλίωσή τους.²³³ Η απαξίωση παρέμβασης στις αρχαιρεσίες των σωματείων κινήθηκε πάνω σε αυτή τη λογική. Ακόμα και σε συνδικάτα, όπου το Αρχείο είχε έντονη εκπροσώπηση, όπως αυτό των υποδηματεργατών Αθήνας, ως το 1927 δεν υπήρχε αρχαιομαρξιστική παρουσία στις αρχαιρεσίες, ενώ παράλληλα γινόταν δριμεία αντιγραφειοκρατική κριτική προς τους συνδικαλιστές που κατηγορούνταν ότι «ενδιαφέρονταν μόνο για τις διοικητικές θέσεις».²³⁴

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό του αρχαιομαρξιστικού συνδικαλισμού της περιόδου πριν το 1927 ήταν η απόκρυψη της κομμουνιστικής ταυτότητάς των αρχαιομαρξιστών στα σωματεία και στα μικρά εργοστάσια, όπου λειτουργούσαν με ψευδώνυμα.²³⁵ Η τακτική της «συνδικαλιστικής απόκρυψης» αφενός τους προστάτευε από τις διώξεις, αφετέρου τους οδηγούσε σε συμπόρευση με τους συντηρητικούς συνδικαλιστές, κάτι που λειτουργούσε ως επιχείρημα για τον χαρακτηρισμό τους ως «φασίστες» από τους κομματικούς. Στο πρώτο σωματείο που πέρασε στα χέρια των αρχαιομαρξιστών, τον Αύγουστο του 1924, στην Ένωση

²³⁰ Το ΕΚΑ παραδόθηκε στους Τυπάλδο και Ιωαννίδη, στο ΕΚΠ ανανεώθηκε η ηγεμονία των συντηρητικών, στη Θεσσαλονίκη ιδρύθηκε νέο διασπαστικό Πανεργατικό Κέντρο από τους σοσιαλιστές και τους συντηρητικούς. (*Ριζοσπάστης*, 15 Σεπτεμβρίου 1926, σ.1, 17 Σεπτεμβρίου 1926, σ.1 και 25 Σεπτεμβρίου 1926, σ.1).

²³¹ Σε αυτούς τους όρους ο Λένιν δεν δεχόταν κοινή πολιτική οργάνωση με τους σοσιαλδημοκράτες (Φόστερ Γουίλιαμ, *Η Ιστορία των τριών Διεθνών...*, ό.π.σ.382-383).

²³² Ήδη όμως από το 1925 διαφάνηκε η διάθεση να αλλάξει η τακτική του Αρχείου στο συνδικαλισμό και να διαμορφωθεί σε ένα αυτόνομο διακριτό πολιτικό ρεύμα, όταν ο Γιωτόπουλος μίλησε για «ένταση της δουλειάς στα συνδικάτα» (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.σ.201).

²³³ *Αρχαιομαρξισμός-ΚΚΕ...*, ό.π.,σ.12, Π. Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, Γενάρης 1930, σ.14 και Λ. Αποστόλου «Ο αντιδραστικός ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάστης* (21 Μαΐου 1925), σ.3.

²³⁴ «Ο αγών των οργανωμένων εργατών και η αντίδρασις των αρχαιομαρξιστών», *Ριζοσπάστης* (30 Οκτωβρίου 1927), σ.3.

²³⁵ «Από τη δράση των Αρχαιομαρξιστών», *Ριζοσπάστης* (24 Ιουνίου 1927), σ.2.

Εργατών Μπετόν Αρμέ Αθηνών-Πειραιώς, ο αρχειομαρξιστής γραμματέας Τάσος Γιακουμάτος, δεν φανέρωνε την κομματική του ταυτότητα. Ο Γιακουμάτος τήρησε την ίδια στάση και κατά τις διώξεις των κομμουνιστών από τα σωματεία, εξασφαλίζοντας την παραμονή του στο Ε.Κ.Α., κατ' εντολή της ηγεσίας του Αρχείου, αψηφώντας τον κίνδυνο να χαρακτηριστεί «φασίστας».²³⁶

Σε αυτό λοιπόν το διάστημα, που ξεκίνησε με την απογοήτευση από την απεργία του 1923 και χαρακτηρίστηκε από την αντικομμουνιστική στάση της κυβέρνησης Μιχαλακόπουλου και της δικτατορίας του Πάγκαλου, διαμορφώθηκε ο «αρχειομαρξιστικός απολίτικος καθαρός συνδικαλισμός» ως διακριτό ρεύμα από τον κομματικό ενιαιομετωπικό συνδικαλισμό. Ο τελευταίος, σύμφωνα με τους εκπροσώπους του Αρχείου που βρέθηκαν την άνοιξη του 1927 στο Α' Συνέδριο της Εργαζόμενης Νεολαίας, παρέδωσε στους ρεφορμιστές τη διοίκηση της Γενικής Συνομοσπονδίας και άλλων ομοσπονδιών και έκανε το Κόμμα «σοσιαλδημοκρατικό και τυχοδιωκτικό».²³⁷ Και οι κομματικοί όμως, άρχισαν να διαβλέπουν την αποτυχία του εγχειρήματος του «ενιαίου μετώπου». Το 1927, κατά το Γ' Συνέδριο του Κόμματος, διαμορφώθηκε μία τάση, που σε πρώτη φάση αποδοκιμάστηκε, με εκφραστές τον Θεό και τον Σιάντα, οι οποίοι ήταν υπέρ της δημιουργίας μιας νέας «κόκκινης Γ.Σ.Ε.Ε.».

Ενώ η τακτική του «ενιαίου μετώπου» όχι μόνο δεν απέδιδε καρπούς για το Κ.Κ.Ε., αλλά οδηγούσε σε ενδυνάμωση των ρεφορμιστών και εκδίωξη των κομμουνιστών από εργατικά κέντρα,²³⁸ οι αρχειομαρξιστές δρούσαν στο απυρόβλητο και κέρδιζαν δυνάμεις, χωρίς να εναντιώνονται στις διώξεις των συνδικαλιστών του Κ.Κ.Ε. για να μην αποκαλυφθεί η κομμουνιστική τους ταυτότητα και εκδιωχθούν κι αυτοί από τα σωματεία. Ο *Ριζοσπάστης* το 1926 θεωρούσε ότι το Αρχείο, επωφελήθηκε της δικτατορίας και της αδράνειας του προλεταριάτου και είκαζε ότι είχε ως οργάνωση εγγενή αδυναμία στο να δράσει φανερά.²³⁹ Αυτή η εικασία όμως διαψεύστηκε πολύ νωρίς, όταν το 1926 οι αρχειομαρξιστές πήραν τη διοίκηση του

²³⁶ Τ. Γιακουμάτος, «Ποιοι είναι οι Αρχειομαρξιστές. Μια αποκαλυπτική κατάθεση», *Ριζοσπάστης* (26 Ιουνίου 1927), σ.2.

²³⁷ *Ριζοσπάστης* (18 Απριλίου 1927), σ.3.

²³⁸ Τον Ιούνιο του 1926 έγινε διάσπαση του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης (Ε.Κ.Θ.) (Κ. Φουντανόπουλος, *Εργασία και εργατικό κίνημα στην Θεσσαλονίκη (1908-1936), Ηθική οικονομία και συλλογική δράση στο Μεσοπόλεμο*, Νεφέλη, Αθήνα 2005, σ.328-329), τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου διαλύθηκε η συνέλευση του Εργατικού Κέντρου Αθηνών (Ε.Κ.Α.) (*Ριζοσπάστης*, 28 Οκτωβρίου 1926, σ.1) και τον επόμενο χρόνο διαγράφηκαν οι κομματικοί από το Ε.Κ.Α.

²³⁹ «Ο Αρχειομαρξισμός κι εμείς», *Ριζοσπάστης* (6 Νοεμβρίου 1926), σ.3.

σωματείου αργυροχρυσόχων,²⁴⁰ το 1927 συμμετείχαν για πρώτη φορά στις αρχαιρεσίες του Σωματείου υποδηματεργατών Αθήνας, εκλέγοντας σύμβουλο στο Δ.Σ.²⁴¹ και στις αρχές του ίδιου χρόνου κατάφεραν με τον Σούλα να πάρουν τον έλεγχο του σωματείου αρτεργατών Αθήνας, εγκαινιάζοντας τη φανερή δράση τους.²⁴²

Το ένα από τα δύο χαρακτηριστικά της αρχικής αρχειομαρξιστικής συνδικαλιστικής τακτικής, αυτό δηλαδή της «θεωρίας της εξαθλίωσης» και της αποχής από τις αρχαιρεσίες φαίνεται ότι γύρω στο 1926-1927 εγκαταλείφθηκε. Το Κ.Κ.Ε. θεώρησε ότι αυτό έγινε λόγω της εμφάνισης εκείνη την εποχή μιας αντιπολίτευσης στο Αρχείο, η οποία σε αντίθεση με την Ηγεσία του, επιζητούσε τη συνδικαλιστική και πολιτική δράση.²⁴³ Οι αρχειομαρξιστές όμως συνέχισαν να μην αποκαλύπτουν τη πολιτική τους ταυτότητα και να εμφανίζονται όχι ως «κομμουνιστές» ή «σοσιαλιστές», αλλά ως «απλοί και τίμιοι εργάτες», που ενδιαφέρονταν για το «πραγματικό» συμφέρον των εργαζομένων και στέκονταν απέναντι από τους εργατοπατέρες του εργοδοτικού συνδικαλισμού και τους «τυχοδιώκτες» «σοσιαλδημοκράτες» συνδικαλιστές του Κ.Κ.Ε.²⁴⁴ Ο Σούλας, ηγετικό στέλεχος του Αρχείου αναφέρει ότι «Δεν υπήρχε ευρύτερο ταξικό πλάνο. Για μια μικρή περίοδο οι αρτεργάτες, οι τσαγκαράδες και άλλοι οδηγούμενοι από τις ίδιες τις συνθήκες της ζωής τους, μπόρεσαν να χαράξουν ένα υποτυπώδες πρόγραμμα. Στον περιορισμένο ομοιοεπαγγελματικό χώρο τους, ανταποκρίθηκαν στοιχειωδώς, όμως δε συνέβαινε το ίδιο στα πανελλαδικά συνέδρια».²⁴⁵

Ήδη την περίοδο αυτή είχαν αρχίσει οι λεκτικές αντιπαραθέσεις και οι ύβρεις μεταξύ των κομματικών και των αρχειομαρξιστών, όμως η κατάσταση ήταν σαφώς πιο ήπια από τον κύκλο βίας που άνοιξε το αμέσως μετέπειτα διάστημα. Τον Μάιο ή Ιούνιο του 1926 πραγματοποιήθηκε στον Άγιο Ιωάννη του Καρέα συνάντηση περίπου 30 ατόμων από το Αρχείο και το Κόμμα με αφορμή την προπαγάνδα που είχαν κάνει στην Καισαριανή οι αρχειομαρξιστές. Στη συνάντηση πήραν μέρος ο Θεοδωράτος, που εξιστορεί τα γεγονότα, ο Μακρής και ο Ανδρώνης και ο ομιλητής του Αρχείου,

²⁴⁰ *Ριζοσπάστης* (23 Απριλίου 1927), σ.2.

²⁴¹ *Ριζοσπάστης* (30 Οκτωβρίου 1927), σ.3.

²⁴² Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ. 192-194.

²⁴³ «Ο Αρχειομαρξισμός κι εμείς», *Ριζοσπάστης* (6 Νοεμβρίου 1926), σ.3. και Α. Στίνας, *Αναμνήσεις...*, ό.π.,σ.172.

²⁴⁴ «Αρχειομαρξισμός και Αρχειομαρξιστές», *Ριζοσπάστης* (2 Οκτωβρίου 1926), σ.3

²⁴⁵ Οι εμφανίσεις των αρχειομαρξιστών στα συνέδρια της εποχής χαρακτηρίζονται από πολλούς απογοητευτικές και ο λόγος τους κενός πολιτικού περιεχομένου (Α. Στίνας, *Αναμνήσεις...*, ό.π.,σ.172 και Δ. Σούλας, *«Η Εργασία»...*, ό.π.,σ.25).

που ήταν ο Κώστας Μάρας, ενώ από το Κ.Κ.Ε. ορίστηκε ομιλητής ο Ν. Ζαχαριάδης. Τέθηκαν στον Ζαχαριάδη διάφορες ερωτήσεις πάνω σε αυτά που λέει το Αρχείο για το ζήτημα της συγκρότησης, της δημιουργίας της νέας κοινωνίας, της θεωρητικής κατάρτισης των μελών και των στελεχών, για το θέμα της παρανομίας, του συνωμοτισμού, των καταδιώξεων και των χαφιέδων. Επιπλέον τού έθεσαν το ερώτημα αν υπήρχε άλλη οργάνωση στο εξωτερικό σαν αυτή του Αρχείου. Ο Ζαχαριάδης απάντησε πολύ γενικά. Δεν είπε τίποτα περί αντιδραστικών, χαφιέδων, χαρακτηριστικών δηλαδή, που θα αποδώσει ο ίδιος αργότερα στους αρχαιομαρξιστές. Μίλησε για αντιστοιχία του Αρχείου με τους «στενούς» στη Βουλγαρία, από τους οποίους όντως επηρεαζόταν το Αρχείο, αλλά δεν είχε ιδιαίτερες διασυνδέσεις και επαφές. Ο Μάρας, που μίλησε εκ μέρους του Αρχείου δεν είπε κάτι το ιδιαίτερο, παρά μόνο για την ανυπαρξία του Κόμματος στην οργάνωση και τον έλεγχο. Ο Ζαχαριάδης τόνισε ότι οργανώσεις όπως το Αρχείο δεν ανήκουν στην Κ.Δ., κάτι που ήταν σημαντικό τότε.²⁴⁶

Σε αυτή τη φάση δεν είχε ακόμα επικρατήσει ολοκληρωτικά στο Κ.Κ.Ε. η άποψη της μετωπικής σύγκρουσης με το Αρχείο. Υπήρχαν φωνές που ασκούσαν αυτοκριτική κι έβρισκαν στις πολιτικές αδυναμίες του Κόμματος τις αιτίες ανάπτυξης του αρχαιομαρξισμού.²⁴⁷ Ως τρόπος αντιμετώπισης του Αρχείου προτεινόταν ο «εισοδισμός» και η προτροπή προς το Αρχείο να μπει στον επαγγελματικό αγώνα, προκειμένου να φανεί η ιδεολογική του γύμνια,²⁴⁸ ενώ παράλληλα αποκλειόταν η χρήση βίας ως μέσο αντιμετώπισης των αρχαιομαρξιστών. Στο ίδιο κλίμα βρισκόταν και το ανοιχτό γράμμα της Τοπικής Επιτροπής Οργάνωσης Αθήνας και της Περιφερειακής Επιτροπής Νεολαίας, όπου δεν υπήρχαν ύβρεις, αλλά αντίθετα συντροφική διάθεση, φιλικές εκφράσεις και χρήση του α' πληθυντικού προσώπου.²⁴⁹

Την περίοδο 1927-1928 το Κ.Κ.Ε. εγκαταλείποντας πλέον και τυπικά την ενιαιομετωπική συνδικαλιστική τακτική μετά την έξωση των κομμουνιστών από το Δ' Συνέδριο της Γ.Σ.Ε.Ε., τον Μάιο του 1928, έμεινε προσανατολισμένο στην αναδιοργάνωση των συνδικάτων στη βάση των Βιομηχανικών Ενώσεων και των Εργοστασιακών Επιτροπών. Σύμφωνα με την Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή, οι νέες συνθήκες μετά τον Α' Π.Π. απαιτούσαν ισχυρή συγκεντροποίηση του

²⁴⁶ Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...ό.π.*

²⁴⁷ «Ο Αρχαιομαρξισμός κι εμείς», *Ριζοσπάστης* (6 Νοεμβρίου 1926), σ.3.

²⁴⁸ «Ποιος είναι ο ρόλος της οργάνωσης του «Αρχείου»», *Ριζοσπάστης* (8 Απριλίου 1927), σ.2.

²⁴⁹ «Ανοιχτό γράμμα προς τους σ. εργάτας αρχαιομαρξιστάς», *Ριζοσπάστης* (13 Νοεμβρίου 1926), σ.2.

συνδικαλισμού. Τα εργατικά συνδικάτα, που ως τότε ήταν οργανωμένα σαν συντεχνίες, θα έπρεπε να αναδιοργανωθούν και να ενώσουν τους εργάτες όχι κατά ειδικότητα, αλλά κατά κλάδο παραγωγής σε εθνικό επίπεδο. Αυτά θα έπρεπε να είναι το πολύ είκοσι, ενώ σε τοπικό επίπεδο θα υπήρχαν οι εργοστασιακές επιτροπές ή τα συμβούλια.²⁵⁰ Ουσιαστικά οι Βιομηχανικές Ενώσεις δεν θα ήταν δευτεροβάθμια σωματεία, αλλά μια διαφορετική συγκρότηση σε πρωτοβάθμιο επίπεδο. Το Κ.Κ.Ε. θέλησε να εφαρμόσει αυτή την τακτική και να γίνει φορέας του μοντερνισμού, χτυπώντας τον παραδοσιακό συντεχνιακό μοντέλο δομής των συνδικάτων στην Ελλάδα.²⁵¹ Καθώς από το 1928 το Κόμμα δεν μετείχε στη Γ.Σ.Ε.Ε., οι Βιομηχανικές Ενώσεις,²⁵² οι οποίες δεν αναγνωρίστηκαν από τη Συνομοσπονδία, αποτελούσαν μια νέα μορφή «εργατικής ενότητας» έξω από τη Γ.Σ.Ε.Ε.

Το Αρχείο, εκείνη την εποχή, σε αντίθεση με τους κομματικούς συνδικαλιστές, ήταν κατά της μηχανιστικής μεταφοράς του μοντέλου των Βιομηχανικών Ενώσεων, το οποίο έκριναν ότι δεν ανταποκρινόταν στις ελληνικές συνθήκες. Οι συντηρητικοί συνδικαλιστές και ένα μέρος των ριζοσπαστικοποιημένων εργατών εναντιώθηκαν στο νέο συγκεντρωτικό μοντέλο των Βιομηχανικών Ενώσεων. Οι αρχαιομαρξιστές άρχισαν να εμφανίζονται ως συνδικαλιστές σε όλες τις κινηματικές δραστηριότητες, διευρύνοντας με αυτό τον τρόπο την επιρροή τους σε κλάδους, που είχαν ήδη έντονη παρουσία, όπως τους οικοδομικούς, τους επισιτιστικούς και υποδηματεργατικούς.²⁵³

Ανάμεσα στο 1928 και 1930 πραγματοποιήθηκε συνδικαλιστική «έκρηξη» του αρχαιομαρξισμού, ο οποίος αυτοπροβαλλόταν ως «πούρος κομμουνισμός» και υιοθετούσε τον «εμπειρισμό» και την «εργατική καθαρότητα», υποστηρίζοντας το παλιό συντεχνιακό μοντέλο των συνδικάτων κι έχοντας αντιστοιχίες με τον γαλλικό «επαναστατικό καθαρό συνδικαλισμό».²⁵⁴ Οι αρχαιομαρξιστές συνδικαλιστές

²⁵⁰ Α. Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Νεφέλη, Αθήνα 2016, σ.141.

²⁵¹ «Το συνδικαλιστικό και τα καθήκοντα του Κόμματος», Ριζοσπάστης (18 Απριλίου 1927), σ.2.

²⁵² Τέτοιες Βιομηχανικές Ενώσεις ήταν το Συνδικάτο Εργατών Επισιτισμού, η Βιομηχανική Ένωση Οικοδόμων Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Καλαμών, Βόλου, η Βιομηχανική Ένωση Δέρματος Αθηνών (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.155)

²⁵³ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ. 253-258.

²⁵⁴ Ο επαναστατικός συνδικαλισμός έχει να κάνει με αντιλήψεις ή πρακτικές που υιοθετήθηκαν από εργατικές ομάδες και συνδικάτα στα τέλη του 19ου αιώνα στη Γαλλία (εξ ου και γαλλικός συνδικαλισμός), ως αντίδραση και ως ιδεολογική και πολιτική απάντηση στη χαλάρωση ή απόρριψη της επαναστατικής προοπτικής από ένα μεγάλο μέρος των σοσιαλιστικών κομμάτων και οργανώσεων. Ο καθαρός επαναστατικός συνδικαλισμός απορρίπτει αφενός την πολιτική δράση, προς όφελος του εργατικού ταξικού πολέμου, αφετέρου το Κράτος, είτε ως εργαλείο κατίσχυσης και μετασχηματισμού,

απέφευγαν σε γενικές γραμμές την επέκταση από τον αμιγώς συνδικαλιστικό λόγο σε ένα συνολικότερο πολιτικό λόγο. Το αποτέλεσμα αυτής της στάσης τους ήταν εντυπωσιακό : μέσα στο 1929 φαίνεται ότι 28 σωματεία βρίσκονταν υπό αρχειομαρξιστική διοίκηση,²⁵⁵ ενώ υπήρχαν 47 αρχειομαρξιστικές συνδικαλιστικές παρατάξεις.²⁵⁶

Η στάση του Κ.Κ.Ε. ως προς τα συνδικάτα άλλαξε το 1928 και εναρμονίστηκε με τη «θεωρία της Γ΄ περιόδου».²⁵⁷ Οι αρχειομαρξιστές στάθηκαν ενάντια σε αυτή τη θεωρία και στον κομματικό υπερεπαναστατισμό που γεννούσε, υπεραμυνόμενοι τη νομιμότητα και τον αμιγώς επαγγελματικό αγώνα, που θα τους προστάτευε από τις διώξεις. Η τακτική του Αρχείου έγινε εντελώς οικονομιστική,²⁵⁸ καθώς δεν συνέδεαν τα πολιτικά αιτήματα με τις οικονομικές απαιτήσεις, αλλά απέφερε θετικά αποτελέσματα σε διάφορες απεργιακές κινητοποιήσεις.²⁵⁹ Το Κ.Κ.Ε.

είτε ως μορφή οργάνωσης της κοινωνικής ζωής. Εξ ου και ο μαχητικός αντικοινοβουλευτικός και αντιμυλιταριστικός χαρακτήρας του. Αντίθετα, τα μέσα που προκρίνονται είναι το σαμποτάζ, το μποϊκοτάρισμα και η απεργία, ό, τι μπορεί να νομιμοποιηθεί με βάση την αρχή της Άμεσης Δράσης, με κορύφωση τη Γενική Απεργία, που θα παραλύσει την εργασιακή διαδικασία και κατ'επέκταση τον ίδιο τον καπιταλισμό. Ο μαχητικός αυτός αντιπολιτικός και αντικρατικός χαρακτήρας του συνδικαλισμού θα τον φέρει κοντά στον αναρχισμό, ο οποίος εμπλουτίζεται με ό,τι ονομάστηκε ως αναρχοσυνδικαλισμός. (Κ. Γαλανόπουλος, «Επαναστατικός συνδικαλισμός και μαρξισμός στο πρώιμο σοσιαλιστικό κίνημα του ελλαδικού χώρου», *Ανακίνηση στη διημερίδα με θέμα : «Η ιστορία της σσισωτικής εργασίας και του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα : διερευνώντας μαρξιστικές οπτικές στην εποχή μας»*, που διοργανώθηκε από τον Όμιλο για τη Μελέτη της Ιστορίας και της Κοινωνίας (ΟΜΙΚ) και έλαβε χώρα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στις 26 και 27 Μαΐου 2011)

²⁵⁵ Πρόκειται για τα εξής σωματεία : Σωματείο Αρτεργατών Αθηνών «Μόρφωσις-Οργάνωσις», Ένωση Υποδηματεργατών Αθηνών, Σωματείο Αργυροχρυσόχων Αθηνών, Ένωση Εργατών Κουρέων Αθηνών, Σωματείο Καφεϋπαλλήλων Αθηνών, Σωματείο Τεχνιτών και Βοηθών Ζαχαροπλαστών Αθηνών, Ένωση Εργατών Μπετόν Αρμέ Αθηνών, Σύνδεσμος Εργατών Ξυλουργών Οικοδόμων Αθήνας, Ανεξάρτητο Σωματείο Ελαιοχρωματιστών και Κοσμηματογράφων Αθηνών-Πειραιώς, Σωματείο Εργατών Μωσαϊκών Πλακών Αθηνών, Ένωση Υποδήσεως Πειραιώς, Σωματείο Αρτεργατών Πειραιώς «Περσεφόνη», Μηχανουργική Ένωσις Πειραιώς, Σωματείο Εργατών Σιγαροβιομηχανίας Πειραιώς, Σύνδεσμος Υποδηματεργατών Θεσσαλονίκης, Ένωση Οικοδόμων Θεσσαλονίκης «Πρόοδος», Σύνδεσμος Εφημεριδοπωλών Θεσσαλονίκης, Σωματείο Στοιβαδόρων Θεσσαλονίκης, Σύνδεσμος Ξενοδοχοϋπαλλήλων Θεσσαλονίκης, Σύνδεσμος Εργατών Ζυμαρικών Θεσσαλονίκης, Σύνδεσμος Κυτιοποιών και Λιθογράφων Θεσσαλονίκης, Ένωσις Εργατών Μετάλλου Θεσσαλονίκης «Η Πρόοδος», Σωματείο Αρτεργατών Μυτιλήνης, Σωματείο Καπνεργατών Αγρινίου, Σωματείο Ραπτεργατών Αγρινίου, Σωματείο Υποδηματεργατών Αγρινίου, Σωματείο Αρτεργατών Πατρών «Η Πρόοδος» και Βιομηχανική Ένωσις Οικοδόμων Λαμίας (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.830).

²⁵⁶ Στο ίδιο, σ.850.

²⁵⁷ Στο Στ΄ Συνέδριο της Κ.Δ. (Μόσχα, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1928) ο Μπουχάριν εισηγήθηκε την Θεωρία της Γ΄ Περιόδου. Σύμφωνα με αυτήν, η Γ΄ Περίοδος σηματοδοτούσε μια νέα επαναστατική ανάταση, που απαγόρευε τις συμμαχίες με ρεφορμιστές συνδικαλιστές και σοσιαλφασίστες.

²⁵⁸ Γ. Μοναστηριώτης, «Ο αρχειομαρξισμός, η αντιδραστική θεωρία και πράξη», *Σπάρτακος*, τ.4-5, Οκτώβρης-Νοέμβριος 1930, σ.20.

²⁵⁹ Στους κλάδους των υποδηματεργατών, των αρτεργατών και των κεραμοποιών πραγματοποιήθηκαν απεργίες με οικονομιστικά αιτήματα, που πέτυχαν.(Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.263) .Σημαντικά οφέλη απέκόμισαν και οι Ανάπηροι από τις διεκδικήσεις τους. (Στο ίδιο,σ. 108).

βρέθηκε απομονωμένο στο συνδικαλιστικό κίνημα. Το 1929 η τακτική των Βιομηχανικών Ενώσεων εγκαταλείφθηκε, οι δευτεροβάθμιες εργατικές ενώσεις υπολειπούν και πολλά συνδικάτα είχαν διαλυθεί με δικαστικές αποφάσεις. Οι κινητοποιήσεις των ετών 1929-1930 οργανώνονταν κυρίως από αρχαιομαρξιστές και σοσιαλιστές και στους αγρότες από αγροτιστές.²⁶⁰ Στις συνελεύσεις πριν τις απεργίες το Κ.Κ.Ε. πρότεινε ανεξάρτητη ηγεσία απεργίας, ενώ οι αρχαιομαρξιστές μικτή απεργιακή επιτροπή, πρόταση που κέρδιζε την πλειοψηφία και εξωθούσε τους κομματικούς να κατηγορούν τους αρχαιομαρξιστές για σύμπραξη με τους σοσιαλφασίστες²⁶¹ και για απεργοσπασίες.

Μετά την ίδρυση από τους συνδικαλιστές του Κ.Κ.Ε. της Ενωτικής Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (Ε.Γ.Σ.Ε.Ε.), τον Φεβρουάριο του 1929, και τον αποκλεισμό από αυτήν των αρχαιομαρξιστών, οι τελευταίοι προχώρησαν σε ανασύσταση σωματείων που είχαν διαλυθεί στα πλαίσια του σχεδίου των Βιομηχανικών Ενώσεων. Έτσι το 1929, χρονιά κατά την οποία χρεοκόπησε το σχήμα των Βιομηχανικών Ενώσεων, ανασυγκροτήθηκε η Ένωση Υποδηματεργατών Αθήνας, που αποχώρησε από τη Βιομηχανική Ένωση Δέρματος Αθηνών (Β.Ε.Δ.Α.), οι Ενώσεις Εργατών Μπετόν Αρμέ Αθηνών και Ξυλουργών, που είχαν απορροφηθεί από τη Βιομηχανική Ένωση Οικοδόμων (Β.Ε.Ο.), καθώς και το Συνδικάτο Εργατών Ζαχαροπλαστών, που αποσπάστηκε από το Συνδικάτο Επισιτισμού.²⁶²

Η νέα «τριτοπεριοδική» γραμμή του Κ.Κ.Ε. οδήγησε σε κινητοποιήσεις που επέφεραν δεκάδες δίκες και καταδίκες εργατών, όπως για παράδειγμα η απεργία της 1^{ης} Αυγούστου 1929, που είχε οριστεί ως αντιπολεμική μέρα από την Κ.Δ. Το «Ενιαίο Μέτωπο», που προσπαθούσε πλέον το Κόμμα να δημιουργήσει, δεν περιελάμβανε τους σοσιαλδημοκράτες, που τους χαρακτήριζε σοσιαλφασίστες, την τροτσκιστική αριστερή αντιπολίτευση, τους αγροτιστές, ούτε φυσικά τους αρχαιομαρξιστές. Οι τελευταίοι, από την πλευρά τους, συμφωνώντας με τη Διεθνή Αριστερή Αντιπολίτευση (Δ.Α.Α.)²⁶³ χαρακτήριζαν την πολιτική της «Τρίτης Περιόδου» ως «υπερεπαναστατική, αναρχική και αντικομμουνιστική» και ως «παρέκκλιση από τις

²⁶⁰ Ριζοσπάστης (30 Ιουνίου 1929), σ.3 και «Το Κόμμα μας και η Τρίτη Περίοδος», Ριζοσπάστης (14-15-16 Σεπτεμβρίου 1929), σ.1.

²⁶¹ «Οι Αρχείοι τορπίλλισαν την απεργία των αρτεργατών», Ο Νέος Ριζοσπάστης (2 Δεκεμβρίου 1932), σ.4.

²⁶² Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.200-201.

²⁶³ Η ταύτιση Αρχείου και ΔΑΑ στο συγκεκριμένο θέμα έγινε με την έκδοση τον Ιανουάριο του 1930 του άρθρου του Τρότσκι «Η Τρίτη Περίοδος Λαθών»

αρχές του επαναστατικού μαρξισμού», που ταύτιζε τους «οπαδούς του Στάλιν» με τους «οπαδούς του Μπακούνιν».²⁶⁴ Το Αρχείο κατηγορούσε το Κ.Κ.Ε. ότι αδιαφορούσε για τα καθημερινά αιτήματα των εργατών και έριχνε το βάρος σε «άμαξες, άμαχες, «μαχητικές» διαδηλώσεις», οδηγώντας τα σωματεία στη διάλυση.²⁶⁵ Οι αρχειομαρξιστές ανέλαβαν να οργανώσουν τον αγώνα των εργατών για άμεσα οικονομικά αιτήματα, και στάθηκαν αντίθετοι στις εκκλήσεις των κομματικών για γενικές πολιτικές μαχητικές απεργίες, οι οποίες εξέθεταν σε άσκοπο κίνδυνο τους εργάτες. Η νομιμοφροσύνη των αρχειομαρξιστών παρομοιάστηκε από τον *Ριζοσπάστη* με τα «εργατικά σωματεία» που οργάνωνε ο Μουσολίνι στην Ιταλία και απέδωσε στους οπαδούς του Αρχείου τον χαρακτηρισμό «αρχειοφασίστες».²⁶⁶

Μην έχοντας ουσιαστικά άλλη επιλογή, μιας και δεν τους επιτρεπόταν η συμμετοχή στα συνδικαλιστικά σωματεία του Κ.Κ.Ε., οι αρχειομαρξιστές ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του Στρατή²⁶⁷ και παρέμειναν στα ρεφορμιστικά Εργατικά Κέντρα, θεωρώντας ότι έτσι «θα ξεσκέπαζαν στα μάτια των εργατών τους αντιδραστικούς» και κατακρίνοντας τις κινήσεις που έκαναν τα αποκλεισμένα από τα Εργατικά Κέντρα και ελεγχόμενα από το Κόμμα σωματεία.²⁶⁸ Στη Θεσσαλονίκη το Αρχείο μετά τη ρήξη με τους κομματικούς στο Εργατικό Κέντρο, τον Φεβρουάριο του 1929, συγκρότησε τα Συνεργαζόμενα Σωματεία και διεκδίκησε ανεπιτυχώς την προσχώρησή τους στο σοσιαλδημοκρατικό Πανεργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης.²⁶⁹

Ένα σημαντικό θέμα στο οποίο διαφοροποιήθηκε η στάση του Αρχείου από αυτή του Κ.Κ.Ε. ήταν το ζήτημα των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, που προωθούσε η κυβέρνηση Βενιζέλου. Το Κ.Κ.Ε. ήταν κάθετα αντίθετο στα νομοσχέδια, επιθυμώντας «κοινωνικές ασφαλίσεις όπως στη Σοβιετική Ένωση» και θεωρώντας απεργοσπαστικό μηχανισμό το προτεινόμενο Κρατικό Ταμείο Ασφαλίσεων.²⁷⁰ Οι αρχειομαρξιστές, όμως, αν και διέβλεπαν στα νομοσχέδια την πρόθεση της κυβέρνησης να στρέψει τους εργάτες στον «δρόμο των μεταρρυθμίσεων», δέχονταν υπό όρους τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, συμπλέοντας με τους σοσιαλιστές και

²⁶⁴ «Οι κοινωνικές ασφαλίσεις και η σταλινική αναρχία», *Πάλη των Τάξεων* (16 Οκτωβρίου 1931), σ.2.

²⁶⁵ «Εμείς θα πάμε προς τις μάξες», *Πάλη των Τάξεων* (22 Μαΐου 1931), σ.1.

²⁶⁶ «Αρχείοι και αστυφύλακες», *Ριζοσπάστης* (14 Μαρτίου 1930), σ.1.

²⁶⁷ «Οι Αρχειομαρξιστές σύμμαχοι με τους σοσιαλφασίστες», *Ριζοσπάστης* (3 Σεπτεμβρίου 1927), σ.4.

²⁶⁸ Πρόκειται για την «Επιτροπή Συμβουλίων των Αποκλεισμένων από το ΕΚΑ Συνδικάτων» και το «Ενωτικό Εργατικό Κέντρο Πειραιώς», τα οποία οι αρχειομαρξιστές τα θεωρούσαν μη μαζικά και «προσωρινούς οργανισμούς» (*Πάλη των Τάξεων*, 9 Οκτωβρίου 1931, σ.1).

²⁶⁹ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,..., ό.π., σ.531-532.

²⁷⁰ *Ριζοσπάστης* (2 Οκτωβρίου 1929), σ.2.

κατηγορούσαν τους κομματικούς για την αρνητική στάση τους, που δεν βοηθούσε τους εργάτες.²⁷¹

Από τα τέλη του 1929 οι αρχαιομαρξιστές έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στην οργάνωση των ανέργων, μέσα από την οποία έθεταν με τον δικό τους τρόπο το ζήτημα των κοινωνικών ασφαλίσεων. Στις 16 Φεβρουαρίου 1930 έγινε μια πρώτη συνέλευση ανέργων στην Αθήνα, στην οποία συμμετείχαν 1.500 εργάτες και συγκροτήθηκε μια 50μελής Επιτροπή κατά της Ανεργίας, η οποία μαζί με την Οργάνωση του Αρχείου ανέλαβαν να κάνουν επίσημη καταγραφή των ανέργων και οργάνωσαν μεγάλο αριθμό συνελεύσεων. Μια αντίστοιχη 30μελής Επιτροπή συγκροτήθηκε τον Απρίλιο του ίδιου έτους στη Θεσσαλονίκη, ενώ σε πολλές γειτονίες των τριών μεγάλων αστικών κέντρων λειτουργούσαν επταμελείς επιτροπές.²⁷²

II.3 Σχέσεις Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. και Κ.Κ.Ε. (1930-1934)

Από τον Οκτώβριο του 1930, οπότε ολοκληρώθηκε η Ιδρυτική Συνδιάσκεψη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. (8/9-2/10), το αρχαιομαρξιστικό κόμμα προσπάθησε να υποδυθεί το ρόλο της «αριστερής αντιπολίτευσης» του Κ.Κ.Ε., σύμφωνα με τις υποδείξεις της Δ.Α.Α. Για το Αρχείο ήταν ευτύχημα το γεγονός ότι οι απόψεις του Τρότσκι για τη συνεργασία με τους σοσιαλιστές στη δημιουργία ενός «Ενιαίου Μετώπου» συνέπιπταν με την αρχαιομαρξιστική τακτική ως το 1930.²⁷³ Την ίδια εποχή το Κ.Κ.Ε. σπαρασσόταν από τη λεγόμενη «φραξιονιστική πάλη χωρίς αρχές». Η «δεξιά» τάση Χαϊτά – Ευτυχιάδη - Κολοζώφ είχε υιοθετήσει το παλιό αρχαιομαρξιστικό σύνθημα «πρώτα οργάνωση και ύστερα επανάσταση» δείχνοντας την αντίθεσή της στις «τριτοπεριοδικές» τακτικές του Κόμματος. Αντίθετα η «αριστερή τάση» των Σιάντου – Θέου – Πυλιώτη πίστευε στην «μετατροπή των αυθόρμητων λαϊκών

²⁷¹ «Οι κοινωνικές ασφαλίσεις και η σταλινική αναρχία», *Πάλη των Τάξεων* (16 Οκτωβρίου 1931), σ.2.

²⁷² Α. Στίνας, *Αναμνήσεις...*, ό.π., σ.172-173.

²⁷³ Ο Τρότσκι σε κείμενό του τασσόταν υπέρ της σύναψης Ενιαίου Μετώπου με τους σοσιαλδημοκράτες, με την προϋπόθεση να υπάρχει «συνδικαλιστική δημοκρατία» και να υπάρχει ελευθερία κριτικής από τη μειοψηφία. (Λ. Τρότσκι, «Το πρόβλημα της συνδικαλιστικής ενότητας», *Πάλη των Τάξεων* (1 Μαΐου 1931), σ.2). Οι αρχαιομαρξιστές συνέχισαν μετά την έξωση των κομμουνιστών από τη ΓΣΕΕ και τα Εργατικά Κέντρα, να συμμετέχουν σε αυτά, συνεργαζόμενοι με τους σοσιαλδημοκράτες. Πλέον, θα μπορούσαν να προβάλουν αυτή την τακτική τους ως τροτσκιστική.

κινητοποιήσεων σε πολιτική απεργία».²⁷⁴ Απαραίτητη προϋπόθεση όμως σύμφωνα με τη δεύτερη ομάδα, που επικράτησε σε πρώτη φάση, ήταν η οργάνωση «Ενιαίου Μετώπου από τα κάτω», τακτική, που απέκλινε από αυτή της Τρίτης Περιόδου και προσέγγιζε την αρχαιομαρξιστική. Ο *Ριζοσπάστης* με αρκετή δόση αυτοκριτικής παραδέχτηκε την αποτυχία των Βιομηχανικών Ενώσεων και της «τριτοπεριοδικής τακτικής», χωρίς όμως να τείνει και «χείρα φιλίας» στους «αρχαιοφασίστες», τους οποίους θεωρούσε συνυπεύθυνους της αποτυχίας.²⁷⁵

Αισθανόμενο την μικρή αυτή μετατόπιση του Κ.Κ.Ε. και έχοντας πια τυπικά το ρόλο της «αριστερής αντιπολίτευσής του», η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. τού απηύθυνε κάλεσμα την άνοιξη του 1930 για «ενιαίο μέτωπο» με σκοπό την απελευθέρωση κάποιων φαντάρων που κινδύνευαν με την θανατική ποινή. Το Κ.Κ.Ε. αρνήθηκε την πρόσκληση, αλλά διαχώρισε την αρχαιομαρξιστική ηγεσία, με την οποία δεν θα μπορούσε να έχει καμία συνεργασία, από τους αρχαιομαρξιστές «παρασυρμένους» εργάτες, διαχωρισμός που επαναλήφθηκε αργότερα κι από τον *Ριζοσπάστη*.²⁷⁶ Λίγες μέρες αργότερα, πριν την Πρωτομαγιά του 1930, η αλλαγή στη στάση του Κ.Κ.Ε. έγινε πιο ευδιάκριτη, όταν κομματικοί κάλεσαν αρχαιομαρξιστές εργάτες, που ακόμα συμμετείχαν στο Ε.Κ.Α., σε κοινή σύσκεψη για την οργάνωση των πρωτομαγιάτικων κινητοποιήσεων.²⁷⁷ Πράγματι την Πρωτομαγιά του 1930, μετά από πολλά χρόνια, οι αρχαιομαρξιστές πήραν μέρος στην κομματική συγκέντρωση, κάτι που επανέλαβαν στον εορτασμό της αντιπολεμικής ημέρας, την 1^η Αυγούστου 1930.

Οι συνδικαλιστές του Κ.Κ.Ε. στήριζαν τη μεγάλη απεργία των αρτεργατών της Αθήνας, που οργανώθηκε από τους αρχαιομαρξιστές τον Μάρτιο του 1931, ενώ κι ο *Ριζοσπάστης* απέφυγε τους υβριστικούς χαρακτηρισμούς κι αρκέστηκε στο να κατακρίνει το Αρχείο για την άρνηση πολιτικοποίησης της απεργίας.²⁷⁸ Στη συγκέντρωση συμπάραστασης, που κάλεσε η Ε.Γ.Σ.Ε.Ε. προς τους απεργούς αρτεργάτες, ο Σκλάβαινας μίλησε με θερμά λόγια για τους παρασυρμένους αρχαιομαρξιστές εργάτες και τους κάλεσε να πλαισιώσουν το «ενιαίο επαναστατικό μέτωπο» υπό την ηγεσία της Ε.Γ.Σ.Ε.Ε.²⁷⁹ Την περίοδο εκείνη το Κ.Κ.Ε. διέβλεπε ότι

²⁷⁴ Άγγελος Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και αστισμός στον Μεσοπόλεμο...*, ό.π., σ.114.

²⁷⁵ «Οι οικοδόμοι εργάτες και η διασπαστική θέση των Αρχείων», *Ριζοσπάστης* (2 Ιουλίου 1931), σ.1.

²⁷⁶ *Ριζοσπάστης* (20 Μαΐου 1931), σ.1.

²⁷⁷ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., σ.532.

²⁷⁸ *Ριζοσπάστης* (18 Μαρτίου 1931), σ.1.

²⁷⁹ *Ριζοσπάστης* (19 Μαρτίου 1931), σ.2.

υπήρχαν περιθώρια προσέγγισης μερίδας μελών του Αρχείου, που είχαν «επαναστατικό ενθουσιασμό», αλλά αντίστοιχα και η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., βλέποντας πληγωμένο το Κ.Κ.Ε. από την εσωκομματική του κρίση, δε δίσταζε να ηγηθεί εργατικών αγώνων, προσδοκώντας να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στο «ενιαίο μέτωπο», που επιθυμούσε να συγκροτήσει.

Την Πρωτομαγιά του 1931 πραγματοποιήθηκε, χωρίς την προηγούμενη σύμφωνη γνώμη του Κ.Κ.Ε., ενιαιομετωπική δράση των αρχαιομαρξιστών και των κομματικών στην Αθήνα, που κατέληξε στη σύλληψη 158 μελών της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. και του Κ.Κ.Ε.²⁸⁰ Η ερμηνεία που έδωσε το Κ.Κ.Ε. στη συμμετοχή των αρχαιομαρξιστών στις «μη ειρηνικές» κινητοποιήσεις ήταν ότι πείστηκε από τα «παρασυρμένα μέλη-εργάτες του».²⁸¹ Τον Ιούλιο του 1931 η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. πραγματοποίησε το Α΄ Συνέδριό της. Σε αυτό έγινε η ουσιαστική πολιτικοποίηση και μπολσεβικοποίηση του αρχαιομαρξιστικού συνδικαλισμού, ο οποίος πλέον δεν απέρριπτε τις βιομηχανικές ενώσεις, αν και έδειχνε προτίμηση στις εργοστασιακές επιτροπές, τις οποίες θεωρούσε πιο αναγκαίες.²⁸² Ο «καθαρός συνδικαλισμός» εγκαταλείφθηκε και δεν γινόταν λόγος για «πραγματικούς», «τίμιους» εργάτες. Το αρχαιομαρξιστικό «Ενιαίο Μέτωπο», σε αντίθεση με το κομματικό απευθυνόταν τόσο στις κομμουνιστικές δυνάμεις, όσο και στις σοσιαλδημοκρατικές.

Οι αρχαιομαρξιστές όφειλαν να συγκροτήσουν φράξιες «στενές και φαρδιές» σε όλα τα σωματεία, εργατικά κέντρα και ομοσπονδίες, που ελέγχονταν είτε από κομματικούς, είτε από συντηρητικούς, τις οποίες όμως δεν θα ενσωμάτωναν στις φράξιες του Κ.Κ.Ε., όπως θα περίμενε κανείς από την θέση που είχε η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. ως «αριστερή αντιπολίτευση».²⁸³ Τα αντιδραστικά συνθήματα, που παρέπεμπαν στον παλιό συντεχνιακό συνδικαλισμό, όπως αυτά κατά των μηχανών και υπέρ της κατοχύρωσης των επαγγελματιών, εγκαταλείπονταν. Τέλος, οι αρχαιομαρξιστές συνδικαλιστές δεν θα αδιαφορούσαν για τις άμεσες διεκδικήσεις, παρά το γεγονός ότι ο στόχος ήταν η επανάσταση. Ο εκμοντερνισμός του Αρχείου, που επιτεύχθηκε με το Α΄ Συνέδριο της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. έκανε τον αρχαιομαρξιστικό συνδικαλισμό να μοιάζει με τον κομματικό πριν τη Γ΄ Περίοδο και οδηγούσε σε σύγκλιση της οργάνωσης με το Κ.Κ.Ε.

²⁸⁰ *Ριζοσπάστης* (2 Μαΐου 1931), σ.1.

²⁸¹ «Ο αντεπαναστατικός ρόλος της αρχαιοφασιστικής οργάνωσης», *Ριζοσπάστης* (6 Μαΐου 1931), σ.1.

²⁸² «Θέσεις για το επαγγελματικό», *Πάλη των Τάξεων* (7 Αυγούστου 1931), σ.2.

²⁸³ «Θέσεις για το επαγγελματικό», *Πάλη των Τάξεων* (24 Ιουλίου 1931), σ.2.

Μέσα στο 1931 και το 1932 η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. συμμετείχε σε μια σειρά από «μαχητικές διαδηλώσεις»²⁸⁴ που οργανώνονταν από το Κ.Κ.Ε. θεωρητικά για να υποστηρίξει το ρόλο της ως αριστερή αντιπολίτευση, στην ουσία όμως για να κερδίσει μέλη του Κόμματος. Σύμφωνα με τον Ποντίκη το εγχείρημα ήταν αποτυχημένο, αφού το Κ.Κ.Ε. έδειχνε απρόθυμο για συγκρότηση μετώπου και απέκλειε τους αρχαιομαρξιστές από τις «εγκληματικές άμαζες μαχητικές διαδηλώσεις», στις οποίες τελικώς η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. συμμετείχε, «βοηθώντας τες να γίνουν πιο μαζικές και δίνοντας με αυτό το τρόπο κύρος στους σταλινικούς».²⁸⁵ Το Αρχείο συνέβαλε στις διαδηλώσεις αυτές με τον όγκο και την αγωνιστικότητά του. Κάποιοι αρχαιομαρξιστές πλήρωσαν τη συμμετοχή τους και με τη ζωή τους, όπως ο Παμπουκόπουλος, που συνελήφθη στις εκδηλώσεις για την Οκτωβριανή Επανάσταση το 1931 και δολοφονήθηκε στις φυλακές Αβέρωφ, η Κατίνα Εμμανουηλίδου, η οποία συνελήφθη την Πρωτομαγιά του 1932 στη Θεσσαλονίκη, φυλακίστηκε, δραπέτευσε και πέθανε από τις κακουχίες δύο μήνες μετά και ο Θωμόπουλος, που δολοφονήθηκε κατά την κάθοδο των «ΕΕΕ» στην Αθήνα τον Αύγουστο 1932.²⁸⁶ Η λογική της νομιμότητας, που είχε τηρηθεί το προηγούμενο διάστημα από τους αρχαιομαρξιστές, εγκαταλείφθηκε και υιοθετήθηκαν πρακτικές που ως τότε χαρακτηρίζονταν τυχοδιωκτικές ή «τριτοπεριοδικές».²⁸⁷

Οι σχέσεις μεταξύ του Αρχείου και του Κόμματος παρουσίασαν μια μικρή βελτίωση, αλλά εξακολουθούσαν να είναι προβληματικές, παρά τη μείωση των κρουσμάτων ενδοκομμουνιστικής βίας.²⁸⁸ Σε κάθε εκδήλωση του Κ.Κ.Ε. παρίστατο πλέον και μέλη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., τα οποία ζητούσαν τον λόγο και συχνά τον

²⁸⁴ Οι εκδηλώσεις που η ΚΟΜΛΕΑ κατέβηκε μαζί με το ΚΚΕ ήταν : 1) η Πρωτομαγιά του 1931, 2) η 1^η Αυγούστου 1931, 3) η Διεθνής Ημέρα των Νέων στις αρχές Σεπτεμβρίου 1931, 4) η επέτειος της Οκτωβριανής Επανάστασης το 1931, 5) η επέτειος του θανάτου του Λένιν τον Γενάρη του 1931, 6) η αποδοκιμασία των Χαλυβδοκράνων στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του 1931, 7) η Διεθνής Ημέρα των Ανέργων στις 28 Φλεβάρη 1932, 8) η 15^η επέτειος της Οκτωβριανής Επανάστασης το 1932, 9) η Πρωτομαγιά του 1932 και 10) η αποδοκιμασία των ΕΕΕ στην Αθήνα τον Αύγουστο 1932 (Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 30 Σεπτεμβρίου 1946, σ.2.)

²⁸⁵ Στο ίδιο.

²⁸⁶ Στο ίδιο.

²⁸⁷ Οι αρχαιομαρξιστές ήταν υπέρ των νόμιμων μαζικών κινητοποιήσεων, που θα επιτυγχάνονταν μετά από κατάλληλη προετοιμασία και ζύμωση μέσα στα σωματεία. Αναγκάστηκε όμως να συμμετέχει σε μια σειρά κινητοποιήσεων που οργάνωνε το Κ.Κ.Ε. υιοθετώντας την τακτική που ως τότε κατέκριναν. Ο Ποντίκης χαρακτηρίζει λανθασμένη τη συμμετοχή της ΚΟΜΛΕΑ στις «εγκληματικές άμαζες μαχητικές» διαδηλώσεις με σκοπό την κατάκτηση μελών του ΚΚΕ». Θεωρεί ότι το Αρχείο αντί να πετύχει τον σκοπό του, βοήθησε να γίνουν πιο μαζικές οι διαδηλώσεις και «έδινε με τη συμμετοχή του κύρος στους σταλινικούς, χρεοκοπώντας στα μάτια τους και την προηγούμενη κριτική του για τις τριτοπεριοδικές αυτές εκδηλώσεις». (Στο ίδιο)

²⁸⁸ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.541.

έπαιρναν. Η στάση του κομματικού ακροατηρίου και αυτών που διεύθυναν την εκδήλωση εξακολουθούσε να είναι αρνητική απέναντι στους αρχειομαρξιστές, οι οποίοι χαρακτηρίζονταν «διασπαστές» και «όργανα της ασφάλειας», αλλά σπανιότερα «αρχειοφασίστες». Αντίστοιχα μέλη του Κ.Κ.Ε. έπαιρναν μέρος σε αρχειομαρξιστικές συνελεύσεις και συγκεντρώσεις, όπου επίσης δέχονταν φραστικές επιθέσεις.²⁸⁹

Εκτός από την προσπάθεια προσέγγισης του Κ.Κ.Ε., μέσα από τη συμμετοχή σε κοινές διαδηλώσεις, η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. δε σταμάτησε να συμμετέχει σε σωματεία, εργατικά κέντρα και ομοσπονδίες που κυριαρχούσαν οι ρεφορμιστές και οι «αντιδραστικοί», με σκοπό το «ξεσκέπασμα» αυτών που το Κ.Κ.Ε. αποκαλούσε «σοσιαλφασίστες και χαφιέδες», προκειμένου η εργατική τάξη να αφυπνιστεί και να οργανωθεί.²⁹⁰ Σε αυτό το πλαίσιο, οι αρχειομαρξιστές παρέμειναν στη Γ.Σ.Ε.Ε. και πήραν μέρος στο Στ' Συνέδριό της, τον Οκτώβριο του 1931, προκειμένου να αποκαλύψουν τον αντεργατικό ρόλο των Καλομοίρη και Δημητράτου και να εμποδίσουν τον «ψευτοσοσιαλιστή» Στρατή να είναι η μοναδική αντιπολίτευση του Συνεδρίου.²⁹¹

Λίγο πιο πριν, το καλοκαίρι του 1931 επήλθε ρήξη των αρχειομαρξιστών με τη διοίκηση Καλύβα του Ε.Κ.Α., την οποία μεταξύ άλλων κατήγγειλαν για αυθαίρετες πρωτοβουλίες, αρνητική στάση στην απεργία των αρτεργατών και κακή διαχείριση του βοηθήματος προς τους ανέργους.²⁹² Ακολούθησε στο επόμενο διάστημα η διαγραφή των αρχειομαρξιστικών σωματείων από το Ε.Κ.Α., που ολοκληρώθηκε το 1932. Στη Θεσσαλονίκη το Αρχείο αποφάσισε αρχικά την αυτόνομη δράση του, ιδρύοντας το 1931 την Πανεργατική Ένωση Θεσσαλονίκης (Π.Ε.Θ.),²⁹³ στην οποία συμμετείχαν οχτώ σωματεία.²⁹⁴ Τελικά, λόγω της πίεσης από

²⁸⁹ «Οι αρχειοφασίστες και το Ενιαίο Μέτωπο», *Ριζοσπάστης*, 16 Δεκεμβρίου 1930, σ.1

²⁹⁰ «Το πρόβλημα της συνδικαλιστικής ενότητας», *Πάλη των Τάξεων* (21 Αυγούστου 1931), σ.2.

²⁹¹ Στο Ε' Συνέδριο της ΓΣΕΕ (22 Σεπτεμβρίου 1930) υπήρχαν δύο παρατάξεις : αυτή των ρεφορμιστών-σοσιαλιστών με επικεφαλής τους Δημ. Στρατή και Γ. Λάσκαρη και αυτή των συντηρητικών με τους Αριστ. Δημητράτο και Ιωαν. Καλομοίρη. (Δ. Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα 1927-1931*, Κομμούνια/ιστορική μνήμη 5, Αθήνα 1987, σ.158-159). Στο τέλος του Συνεδρίου οι σοσιαλιστές αποχώρησαν από την ΓΣΕΕ και ίδρυσαν την παράταξη των Ανεξάρτητων Εργατικών Συνδικάτων (ΑΕΣ), που μαζί με τους «αχρωμάτιστους» και κάποιους αρχειομαρξιστές ίδρυσαν στη συνέχεια την Πανελλαδική Συνομοσπονδία Εργασίας. (Στο ίδιο, σ.161). Στο Στ' Συνέδριο της ΓΣΕΕ επιβεβαιώθηκε η διάσπαση, καθώς οι Στρατής, Παππάς δημιούργησαν μια Πενταμελή Επιτροπή, που εναντιώθηκε στη διοίκηση Δημητράτου.

²⁹² *Πάλη των Τάξεων* (24 Ιουλίου 1931), σ.4.

²⁹³ Την ίδια εποχή υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη άλλα τρία πανεργατικά σωματεία : το φιλοκομματικό Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, το σοσιαλιστικό Πανεργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, και το επίσης

τα κείμενα του Τρότσκι, που μιλούσαν για την ενότητα του γαλλικού συνδικαλιστικού κινήματος και της θέσης της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. ως αντιπολίτευσης του Κ.Κ.Ε., αποφασίστηκε, λανθασμένα κατά τον Ποντίκη, η διάλυση της Π.Ε.Θ. και η μερική ένταξή της στο Ε.Κ.Θ.²⁹⁵

Στα τέλη του 1931 με παρέμβαση της Κ.Δ. δόθηκε τέλος στη «φραξιονιστική πάλη χωρίς αρχές», που απασχολούσε το Κ.Κ.Ε. τα τελευταία χρόνια. Η νέα ηγεσία του Κόμματος, υπό τον Νίκο Ζαχαριάδη, πρωταγωνιστή του «κύκλου βίας» μεταξύ Κ.Κ.Ε. και αρχαιομαρξιστών στο προηγούμενο διάστημα, επανένταξε το Αρχείο στο «φασιστικό αστικό στρατόπεδο», έδωσε τέλος στη συνομιλία με όρους «πολιτικής αντιπαράθεσης» μαζί του και επανήλθε στις ύβρεις και την χαφιεδολογία. Ο διαχωρισμός «παραπλανημένων μελών» και αρχαιομαρξιστικής ηγεσίας, καθώς και η προοπτική ενός ενιαίου μετώπου «από τα κάτω» με τους τροτσκιστές και τους αρχαιομαρξιστές άρχισε πια να εγκαταλείπεται. Σύμφωνα με το νέο Π.Γ. του Κόμματος, οι «αρχαιοφασίστες» χαρακτηρίζονταν «διασπαστές και προδότες», που κρύβονταν πίσω από τις «μεγαλόστομες διακηρύξεις για ενότητα», ενώ κατηγορούνταν και για συνεργασία με την αστυνομία, το «σοσιαλφασιστικό» Ε.Κ.Α. και για υπονόμευση της απεργίας των υποδηματεργατών της Αθήνας.²⁹⁶

Το Κ.Κ.Ε. άρχισε να παίρνει σαφείς αποστάσεις από την «τριτοπεριοδική» λογική, προτάσσοντας τους οικονομικούς αγώνες, οι οποίοι θα κινητοποιούσαν τις μάζες και θα αποτελούσαν «την αφετηρία για την ανύψωση της πάλης σε μαζικές πολιτικές απεργίες».²⁹⁷ Την ίδια στιγμή, όμως η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. υιοθετούσε εν μέρει τη λογική της Γ' Περιόδου, διαβλέποντας ότι διαμορφώνονταν προεπαναστατικές συνθήκες και πάνω σε αυτό το σκεπτικό κατέκρινε την μετατόπιση των σταλινικών

σοσιαλιστικό Πανυπαλληλικό Κέντρο (ΠΥΚ), τα οποία οι αρχαιομαρξιστές ήθελαν να ενοποιήσουν. Για περισσότερες πληροφορίες : Κ. Φουντανόπουλος, *Εργασία και εργατικό κίνημα στην Θεσσαλονίκη (1908-1936)*...ό.π..

²⁹⁴ Συγκεκριμένα συμμετείχαν η Ένωση Υποδηματεργατών, η Ένωση Οικοδόμων «Η Πρόοδος», η Ένωση Εφημεριδοπωλών, η Ένωση Εργατών Μετάλλου «Η Πρόοδος», το Σωματείο Καπνεργατών, το Σωματείο Στοιβαδόρων, η Ένωση Ξενοδοχοϋπαλλήλων και η Ένωση Εργατών Λιθογράφων και Κυτιοποιών. (Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*, 2 Ιουλίου 1947, σ.2.)

²⁹⁵ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων* (2 Ιουλίου 1947), σ.2.

²⁹⁶ *Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1929-1933)*, Γ' τόμος,...ό.π.,σ.339.

²⁹⁷ *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (23 Νοεμβρίου 1931), σ.1-2.

από τον «τυχοδιωκτισμό» στον «χυδαίο οικονομισμό», χαρακτηρίζοντάς την «δεξιά στροφή» σε λάθος χρονική στιγμή.²⁹⁸

Το Κ.Κ.Ε. στα τέλη του 1931 έφτιαξε την Επιτροπή Συμβουλίων των σωματείων που είχαν τεθεί εκτός Ε.Κ.Α. Αυτή η επιτροπή συγκάλεσε το Α΄ Ενωτικό Συνέδριο της Αθήνας, κατά το οποίο ιδρύθηκε το Ενωτικό Εργατικό Κέντρο Αθηνών (Ε.Ε.Κ.Α.). Οι αρχαιομαρξιστές συμμετείχαν στο συνέδριο, αν και θεωρούσαν ότι το Ε.Ε.Κ.Α. έπρεπε να είναι προσωρινό. Λόγω της συμμετοχής τους, αποβλήθηκαν από το Ε.Κ.Α. του Καλύβα, ενώ ταυτόχρονα οι κομματικοί τους απέκλεισαν από το νεοσύστατο Ε.Ε.Κ.Α. Την άνοιξη του 1932 τα αποκλεισμένα από τα δύο εργατικά κέντρα αρχαιομαρξιστικά σωματεία συγκρότησαν την «Προσωρινή Επιτροπή Συμβουλίου των αποκλεισμένων από το Ε.Κ.Α. σωματείων». Η πάλη εναντίον του Αρχείου εντάθηκε το 1932, όταν το Κ.Κ.Ε. ξεκίνησε εκστρατεία στρατολόγησης εργατών στην Ε.Γ.Σ.Ε.Ε.,²⁹⁹ η οποία απέφερε θετικά αποτελέσματα, αφού κατάφερε να πάρει στον έλεγχο του πολλά σωματεία, διαγράφοντας με τη συνεργασία των σοσιαλιστών τους αρχαιομαρξιστές.³⁰⁰

Παρακολουθώντας κανείς τα δημοσιεύματα του *Ριζοσπάστη* και της *Πάλης των Τάξεων* κατά την άνοιξη του 1932, διαπιστώνει μια κλιμάκωση της έντασης ανάμεσα στα δύο κόμματα, που οδήγησε στο άνοιγμα ενός νέου «κύκλου βίας». Στο ίδιο διάστημα οι αρχαιομαρξιστές συνέχιζαν να συμμετέχουν σε εκδηλώσεις που οργανώνονταν από το Κ.Κ.Ε., αναγκαζόμενοι από τον ρόλο της «αριστερής αντιπολίτευσης», που είχαν επωμιστεί.³⁰¹ Η αποτυχία της κινητοποίησης για την εργατική Πρωτομαγιά και οι 500 συλλήψεις που ακολούθησαν,³⁰² σε συνδυασμό με την απολύτως εχθρική στάση του Κ.Κ.Ε., ανάγκασαν την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. να απευθυνθεί με επιστολή της στη Δ.Γ., στην οποία εξέφραζε τους προβληματισμούς της για την αποτελεσματικότητα της αυστηρής προσκόλλησης προς τους

²⁹⁸ «Ο λύκος που έγινε πρόβατο», *Πάλη των Τάξεων* (17 Νοεμβρίου 1931), σ.1.

²⁹⁹ «Η καμπάνια στρατολογίας στα ενωτικά συνδικάτα και τις επαναστατικές αντιπολιτεύσεις», *Νέος Ριζοσπάστης* (24 Απριλίου 1932), σ.2.

³⁰⁰ Τέτοια περίπτωση ήταν για παράδειγμα ο Σύλλογος των Ανωθυμίων, στον οποίο οι κομματικοί πήραν τα ηνία μαζί με τους σοσιαλιστές και κατόπιν διέγραψαν 50 αρχαιομαρξιστές. (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.580-581).

³⁰¹ Μέσα στο 1932 οι αρχαιομαρξιστές πήραν μέρος στις εκδηλώσεις για τη Διεθνή Ημέρα των Ανέργων (28 Φλεβάρη 1932), την 15^η επέτειο της Οκτωβριανής Επανάστασης, την Πρωτομαγιά και την αποδοκιμασία των ΕΕΕ στην Αθήνα (Αύγουστο 1932) (Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων*,30 Σεπτεμβρίου 1946, σ.2)

³⁰² *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (3 Μαΐου 1932), σ.1.

κομματικούς.³⁰³ Από τότε οι αρχειομαρξιστές άρχισαν ουσιαστικά να κινούνται σταθερά και πάλι προς τους σοσιαλιστές, αν και για τυπικούς λόγους, υπαγορευόμενους από το ρόλο τους ως «αριστερή αντιπολίτευση» απευθύνθηκαν και προς το Κ.Κ.Ε. για τη συγκρότηση ενός «ενιαίου εργατικού μετώπου», στο οποίο θα συμμετείχαν και οι σοσιαλιστές³⁰⁴ και ενός «ενιαίου επαναστατικού μετώπου» στο οποίο θα συμμετείχαν ισότιμα με τους κομματικούς.³⁰⁵ Κάπως έτσι ολοκληρώθηκαν οι συνεχείς παλινδρομήσεις του Αρχείου στο κάλεσμα για «ενιαίο μέτωπο», οι οποίες προφανώς οφείλονται στην αλλαγή πλεύσης του Κ.Κ.Ε., αλλά και στις δεσμεύσεις που είχε ως ελληνικό τμήμα της Δ.Α.Α. Το 1932 έβρισκε την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. σαφώς αποδυναμωμένη, τουλάχιστον στα μεγάλα αστικά κέντρα,³⁰⁶ και απομονωμένη, τόσο από τους σοσιαλιστές όσο κι από τους κομματικούς.

Όπως ήταν αναμενόμενο οι εκκλήσεις του Αρχείου προς το Κ.Κ.Ε. για τη δημιουργία «ενιαίου μετώπου» απορρίπτονταν, ενώ την ίδια τύχη είχαν και οι αντίστοιχες εκκλήσεις προς τους αγροτιστές και τους ρεφορμιστές.³⁰⁷ Μόλις 17 αρχειομαρξιστές σε σύνολο 280 αντιπροσώπων έγιναν δεκτοί στο Β' Ενωτικό Συνέδριο του Ε.Ε.Κ.Α.,³⁰⁸ τη στιγμή που η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. θεωρούσε ότι έλεγχε το ίδιο περίπου αριθμό σωματείων με το Κ.Κ.Ε. στην Αθήνα.³⁰⁹ Στο κενό έπεσαν και οι εκκλήσεις του Αρχείου προς το Κ.Κ.Ε. για πανελλαδική γενική απεργία, συγκρότηση απεργιακής επιτροπής και δημιουργία εργατικών συμβουλίων μετά τη δολοφονία του εργάτη, μέλους του Κόμματος, Ψαρόπουλου στην Καβάλα τον Οκτώβριο του 1932.³¹⁰ Κατά τις μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις του Δεκεμβρίου του 1932 συμμετείχαν ενεργά τα αρχειομαρξιστικά σωματεία των αρτεργατών και των εργατών ζαχαροπλαστών, ενώ η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. απηύθυνε κάλεσμα για γενική πανελλαδική απεργία. Οι αρχειομαρξιστές θεωρούσαν ότι υποκατέστησαν το Κ.Κ.Ε. στη διάρκεια

³⁰³ «Επιστολή της ΚΟΜΛΕΑ προς τη ΔΓ», 1/5/1932, Αλληλογραφία, φάκ. Αρ. 1015, ό.π., «Γράμματα από τους Αρχειομαρξιστές στο ΔΓ, με παράρτημα 1930-1934», Αρχείο Λέοντα Τρότσκι, Διεθνές Ινστιτούτο Κοινωνικής Ιστορίας στο Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.587.

³⁰⁴ «Ανοιχτό γράμμα προς την Ενωτική Συνομοσπονδία, Γενική Συνομοσπονδία, Ενωτικό Εργατικό Κέντρο και Εργατικό Κέντρο Αθηνών», *Πάλη των Τάξεων* (22 Μαΐου 1932), σ.1.

³⁰⁵ «Ανοιχτό γράμμα στην Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε.», *Πάλη των Τάξεων* (27 Μαΐου 1932), σ.1.

³⁰⁶ Την ίδια εποχή παρατηρείται εξάπλωση του Αρχείου στην επαρχία, όπου τα «χειροτεχνικά» επαγγέλματα συνεχίζουν να ανθούν και πλήττονται από την εκβιομηχάνιση. Τέτοια περίπτωση ήταν οι υποδηματεργάτες των επαρχιακών πόλεων, που προσέγγισαν το Αρχείο την περίοδο 1932-1933, όταν έκαναν την εμφάνισή τους στην επαρχία τα πρώτα έτοιμα υποδήματα. (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.559).

³⁰⁷ «Επιστολή προς της ΔΓ της ΔΑΑ», , 29/8/1932,(άγνωστος φάκελος,) Αρχείο Λέοντα Τρότσκι, ό.π.

³⁰⁸ *Πάλη των Τάξεων* (22 Νοεμβρίου 1932), σ.1.

³⁰⁹ Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.607.

³¹⁰ «Ο αρχειοφασισμός πράχτορας του εχθρού», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (5 Νοεμβρίου 1932), σ.2.

της απεργίας και έπαψαν να αυτοπροσδιορίζονται ως «αντιπολιτευόμενη φράξια» του Κόμματος., μιας και συνειδητοποιούσαν ότι η βάση του δεν ήθελε και δεν μπορούσε να εναντιωθεί στη σταλινική ηγεσία.³¹¹

Η νίκη της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης, δηλαδή του Λαϊκού Κόμματος και των συμπραττόντων του, οδήγησε την επόμενη των εκλογών (6 Μαρτίου 1933) τον Νικόλαο Πλαστήρα στο να ηγηθεί αποτυχημένου φιλοβενιζελικού στρατιωτικού κινήματος. Ο λαός εναντιώθηκε στο πραξικόπημα και οι αρχαιομαρξιστές πήραν μέρος στη λαϊκή κινητοποίηση. Σύμφωνα με την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. η νέα περίοδος διακυβέρνησης του Λαϊκού Κόμματος χαρακτηριζόταν ως «κερενσκιάδα», υποδηλώνοντας έτσι την αναγνώριση ομοιοτήτων μεταξύ του Κερένσκι και του Παναγή Τσαλδάρη και θεωρώντας ότι ο αντιβενιζελισμός έχει ριζοσπαστικό χαρακτήρα.³¹² Για τους αρχαιομαρξιστές το Λαϊκό Κόμμα είχε μικροαστικά χαρακτηριστικά, σε αντίθεση με τον βενιζελισμό που συμπορευόταν με την κεφαλαιοκρατία. Η αποτυχία του πραξικοπήματος του Πλαστήρα λόγω της λαϊκής αντίδρασης, τα κινήματα στη Γιουγκοσλαβία και στη Ρουμανία, καθώς και η οικονομική κατάσταση στη Βουλγαρία έθεταν, κατά την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., τα Βαλκάνια σε περίοδο μεγάλων επαναστατικών εξεγέρσεων, δικαιολογώντας τον χαρακτηρισμό «κερενσκιάδα». Οι αρχαιομαρξιστές στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο φαντασιώθηκαν μια ελληνική εκδοχή της «Φεβρουαριανής Επανάστασης» και αναγνώριζαν την ύπαρξη ενός αστικού-δημοκρατικού προεπαναστατικού σταδίου στη διακυβέρνηση του Παναγή Τσαλδάρη.

Η στροφή που έκανε η Κ.Δ. με την οποία τάχθηκε υπέρ του κοινού αντιφασιστικού μετώπου με τους σοσιαλιστές³¹³ προκάλεσε σύγχυση τόσο στη βάση, όσο και στην ηγεσία του Κ.Κ.Ε. και ενθουσιασμό στην Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., που ήταν από πριν υπέρ ενός τέτοιου μετώπου.³¹⁴ Γρήγορα όμως οι αρχαιομαρξιστές συνειδητοποίησαν ότι δεν υπήρχε καμία διάθεση από τους κομματικούς για συνεργασία με «προβοκάτορες, αρχαιοφασίστες, που έχουν αρχηγούς τροφίμους του

³¹¹ «Κύριε Ελέησον», *Πάλη των Τάξεων* (13 Δεκεμβρίου 1932), σ.1.

³¹² *Πάλη των Τάξεων* (8 Μαρτίου 1933), σ.1.

³¹³ «Προλετάριοι όλου του κόσμου ενωθήτε! Έκκληση της Κομμουνιστικής Διεθνούς για την οργάνωση του κοινού αγώνα των εργαζομένων κομμουνιστών και σοσιαλιστών», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (11 Μαρτίου 1933), σ.1.

³¹⁴ *Πάλη των Τάξεων* (12 Μαρτίου 1933), σ.1.

Γενικού Επιτελείου και της Ασφάλειας».³¹⁵ Το κάλεσμα του Κ.Κ.Ε. για δημιουργία αντιφασιστικού μετώπου περιορίστηκε στη Γ.Σ.Ε.Ε., στη μόνη μαζική σοσιαλδημοκρατική οργάνωση της εποχής.³¹⁶ Το Αρχείο διαμαρτυρήθηκε για τον αποκλεισμό της Γενικής Συνομοσπονδίας Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος, που είχε 85.000 μέλη, αλλά και της Προσωρινής Επιτροπής Συμβουλίων, των αρχειομαρξιστικών δηλαδή σωματείων που ήταν εκτός Ε.Κ.Α. και Ε.Ε.Κ.Α.³¹⁷ Τελικά, μετά από πιέσεις της Γ.Σ.Ε.Ε. για συμμετοχή και των αρχειομαρξιστών στο μέτωπο, το Κ.Κ.Ε. αποχώρησε και η συνομοσπονδία προχώρησε σε σύναψη συμφώνου Ενιαίου Εργατικού Μετώπου με την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.³¹⁸

Η πρώτη εκδήλωση του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου έγινε την Πρωτομαγιά του 1933 και ήταν η απαρχή της απαγκίστρωσης των αρχειομαρξιστών από το Κ.Κ.Ε. Οι αρχειομαρξιστές πήραν μέρος στη πρωτομαγιάτικη συγκέντρωση της Γ.Σ.Ε.Ε. στο Ρέντη, όπου μίλησε δικός τους ομιλητής. Οι κομματικοί αν και αρχικά αρνήθηκαν να πάρουν μέρος, κατέφθασαν στο Ρέντη το μεσημέρι.³¹⁹ Ακολούθησαν συγκρούσεις με την αστυνομία και συλλήψεις περίπου 300 εργατών.³²⁰ Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. ενθαρρυσμένη και από τη νέα κατεύθυνση που είχε χαράξει λίγες εβδομάδες πιο πριν ο Τρότσκι σε σχέση με το Κ.Κ. Γερμανίας και τη δυνατότητα δημιουργίας νέου κομμουνιστικού κόμματος,³²¹ έπαψε να λειτουργεί ως «αριστερή αντιπολίτευση» του Κ.Κ.Ε.

Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. μπροστά στις κατηγορίες του Κόμματος ότι συμμάχησε με τον Δημητράτο³²², ισχυρίστηκε ότι με αυτή τη συνεργασία θα ερχόταν σε επαφή με το «παρθένο» έδαφος των εργοστασίων, το οποίο πλέον έθεταν ως κεντρικό προσανατολισμό της οργάνωσης.³²³ Από την Πρωτομαγιά λοιπόν του 1933, αλλά και κατά τη διάρκεια του 1934 οι αρχειομαρξιστές συνεργάζονταν σε αντιφασιστικό

³¹⁵ Δ. Αντωνίου, «Πάνω στην έκκληση της ΚΔ για το Ενιαίο Μέτωπο», *Πάλη των Τάξεων* (1 Απριλίου 1933), σ.2.

³¹⁶ Στ. Σκλάβαινας, «Το ενιαίο μέτωπο και η πάλη της εργατικής τάξης», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (16 Μαρτίου 1933), σ.3-4.

³¹⁷ *Πάλη των Τάξεων* (25 Μαρτίου 1933), σ.4.

³¹⁸ «Οι σοσιαλφασίστες αρχηγοί σαμποτάρουν το Ενιαίο Μέτωπο», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (29 Μαρτίου 1933), σ.1, «Οι διασπαστές του Ενιαίου Μετώπου», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (30 Μαρτίου 1933), σ.1 και *Πάλη των Τάξεων* (30 Μαρτίου 1933), σ.4.

³¹⁹ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχειομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων* (30 Σεπτεμβρίου 1946), σ.2.

³²⁰ *Πάλη των Τάξεων* (2 Μαΐου 1933), σ.4.

³²¹ *Πάλη των Τάξεων* (12 Μαρτίου 1933), σ.1.

³²² *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (2 Μαΐου 1933), σ.1.

³²³ *Πάλη των Τάξεων* (4 Μαΐου 1933), σ.3.

μέτωπο με τους σοσιαλιστές του Εργατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (Ε.Σ.Κ.) και τον Λάσκαρη της παράταξης Στρατή. Στην ίδια περίοδο η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. ανέπτυξε στους αγροτικούς πληθυσμούς τη λογική του «ενιαίου μετώπου» με το Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος (Α.Κ.Ε.) και διάφορους αγροτιστές, παρουσιάζοντας έντονη δράση στο Οίτυλο της Μάνης, την Κεφαλονιά και την Κέρκυρα.

Η αποδέσμευση από τον καταπιεστικό ρόλο της «αριστερής αντιπολίτευσης» στο Κ.Κ.Ε. ήταν πλέον φανερή,³²⁴ αλλά η βαθύτατη κρίση που αντιμετώπιζε εκείνη την εποχή το αρχαιομαρξιστικό κόμμα και η ενδυνάμωση του Κ.Κ.Ε. στερούσε από την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. δύναμη και δυνατότητα επέκτασης στα εργατικά στρώματα. Η διάσπαση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. , το καλοκαίρι του 1934, έβαλε οριστικά στο περιθώριο της πολιτικής σκηνής τον αρχαιομαρξισμό. Το Σύμφωνο Κοινής Δράσης ενάντια σε Στρατιωτικοφασιστική Δικτατορία,³²⁵ που υπογράφηκε το φθινόπωρο του 1934 περιελάμβανε το Κ.Κ.Ε. και τους σοσιαλιστές, όχι όμως τους αρχαιομαρξιστές του Κ.Α.Κ.Ε., που είχαν επενδύσει σε ένα τέτοιο μέτωπο τα τελευταία χρόνια, αλλά πλέον δεν ήταν υπολογίσιμη δύναμη, αφού είχαν υπό τον έλεγχό τους μόνο τη Συνομοσπονδία των θυμάτων πολέμου και τη Γενική Ένωση Αρτεργατών Αθήνας, στην οποία και η ομάδα του Βιτσώρη είχε ισχυρή επιρροή.

Συνοψίζοντας, στη δεκαετία 1924-1934 ο συνδικαλισμός υπήρξε πεδίο έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ του Κ.Κ.Ε. και του Αρχείου. Η παρουσία των αρχαιομαρξιστών ήταν έντονη στα χειρωνακτικά επαγγέλματα και κυρίως στον επισιτιστικό, υποδηματεργατικό και οικοδομικό κλάδο.³²⁶ Ως το 1930 εξέφραζαν το συντεχνιακό συνδικαλισμό, υιοθετώντας την εικόνα του «αγνού, τίμιου εργάτη» και προβάλλοντας οικονομικά αιτήματα. Το Αρχείο εκμεταλλεύτηκε τις αποτυχημένες τακτικές που υιοθέτησε το Κ.Κ.Ε. περί ενιαιομετωπικής πολιτικής, Βιομηχανικών Ενώσεων και «τριτοπεριοδικού» υπερεπαναστατισμού, καθώς και τη φθορά του Κόμματος από τις εσωκομματικές κρίσεις, αλλά και από τις διώξεις του κράτους, κυρίως την εποχή της δικτατορίας του Πάγκαλου. Μετά το 1930 η στάση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. απέναντι στο Κ.Κ.Ε. καθορίστηκε από την αντίστοιχη στάση της

³²⁴ Το 1934 η ΚΟΜΛΕΑ συμμετείχε στην εκδήλωση της ΓΣΕΕ για την Πρωτομαγιά, μην ακολουθώντας για πρώτη φορά καμιά κομματική εκδήλωση (*Ριζοσπάστης*, 4 Μαΐου 1934, σ.2).

³²⁵ Άγγελος Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης*..., ό.π., σ.255-257.

³²⁶ Ως το 1930 το 80% του δυναμικού του Αρχείου ασχολούνταν με χειρωνακτικά επαγγέλματα. Από το 1930 ως το 1934 το αντίστοιχο ποσοστό έπεσε στο 60%, μιας και έγινε προσπάθεια επέκτασης του αρχαιομαρξισμού και στα εργοστάσια, χωρίς όμως ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα. (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., Πίνακας 9.32 και 9.33, σ.868).

Δ.Α.Α. έναντι της Κ.Δ.. Για ένα διάστημα το Αρχείο λειτούργησε ως «αριστερή αντιπολίτευση», αλλά η έναρξη της ζαχαριαδικής περιόδου διεύρυνε πάλι το χάσμα μεταξύ των δύο οργανώσεων, με τους αρχειομαρξιστές να υιοθετούν συνθήματα και τακτικές που είχε πιο πριν το Κ.Κ.Ε. (δημιουργία σοβιέτ, υπερεπαναστατικός λόγος, σύνδεση των εργατικών διεκδικήσεων με την πολιτική) και το Κ.Κ.Ε. να δίνει βάρος σε οικονομικά αιτήματα. Με την εμφάνιση του φασιστικού κινδύνου κοινή επιδίωξη και των δύο ήταν η δημιουργία ενός «ενιαίου μετώπου», το οποίο τελικά πραγματοποιήθηκε χωρίς τη συμμετοχή του Αρχείου, το οποίο μετά τη διάσπασή του, το 1934, πέρασε στο περιθώριο.

II.4 Η στάση του Αρχείου στις εκλογές και τα δημοψηφίσματα

Οι πρώτες βουλευτικές εκλογές που είχε να αντιμετωπίσει η οργάνωση του Αρχείου ήταν το Δεκέμβριο του 1923. Σε αυτές η ομάδα του Φραγκίσκου Τζουλάτι, που δρούσε ακόμα ως φράξια εντός του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) στήριξε με όλες της τις δυνάμεις το Κόμμα. Ο αρχειομαρξιστής και ηγετικό στέλεχος των αναπήρων Σταματόπουλος συμμετείχε στην εκλογική επιτροπή και ήταν από τους βασικούς ομιλητές στην κεντρική προεκλογική συγκέντρωση του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) στις στήλες του Ολυμπίου Διός.³²⁷ Τα αποτελέσματα των εκλογών κρίνονται αρνητικά για το Κόμμα, καθώς περιορίστηκε στις 18.000 ψήφους, χάνοντας τα ¾ της δύναμής του στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη σε σχέση με τις εκλογές του 1920.³²⁸

Τον Απρίλιο του 1924 πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα για το πολιτειακό ζήτημα. Το θέμα απασχόλησε την ομάδα του Τζουλάτι στην Α΄ Συνδιάσκεψη του Αρχείου, τον Μάρτιο του 1924. Σε αυτήν ο Τζουλάτι ανέπτυξε τη θέση του υπέρ της «σοσιαλιστικής δημοκρατίας σοβιετικού τύπου» και της ενεργητικής αποχής από το δημοψήφισμα και ασκήθηκε έντονη κριτική προς την ηγεσία του Κόμματος που είχε ταχθεί υπέρ του «Ναι», στηρίζοντας ουσιαστικά έτσι την αστική δημοκρατία. Παρόμοια κριτική άσκησε προς το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) η Κομμουνιστική Ένωση του Παπαναστασίου και η ομάδα του Σεϊτανίδη, αλλά κι εντός του Κόμματος υπήρξαν διαφωνίες με κύριο εκφραστή τον Μάξιμο. Όλοι οι παρευρισκόμενοι συμφώνησαν με

³²⁷ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π., σ. 80-81

³²⁸ Στο ίδιο, σ. 82.

την εισήγηση του Τζουλάτι εκτός από τον προερχόμενο από την ομάδα του Γιαννιού Κόρακα που τάχθηκε υπέρ της ψήφου στη Δημοκρατία και αποχώρησε.³²⁹

Τον Οκτώβριο του 1925 κι ενώ είχε εκδηλωθεί από το καλοκαίρι το κίνημα του Πάγκαλου, πραγματοποιήθηκαν δημοτικές εκλογές. Η οργάνωση του Αρχείου, που πλέον βρισκόταν εκτός Κόμματος, διαφώνησε με τη στήριξη από το Κ.Κ.Ε. του «προσφυγοεργατοκάπηλου» Μηνά Πατρίκιου, ο οποίος τελικά εξελέγη δήμαρχος Θεσσαλονίκης.³³⁰ Μετά την παραίτηση του Προέδρου της Δημοκρατίας, Παύλου Κουντουριώτη, ο δικτάτοράς Θ. Πάγκαλος προκήρυξε εκλογές (4/4/1926) για την ανάδειξη νέου Προέδρου, στις οποίες υποψήφιοι ήταν ο ίδιος και ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής. Το Αρχείο ήταν υπέρ της υποστήριξης της υποψηφιότητας κάποιου κομμουνιστή, κάτι που δεν έγινε. Το Κ.Κ.Ε. την εποχή εκείνη ήταν ουσιαστικά διαλυμένο και εμφανιζόταν με δύο Κ.Ε., μία στην Αθήνα και μία στη Θεσσαλονίκη. Αυτή της Αθήνας τάχθηκε υπέρ της αποχής, αυτή της Θεσσαλονίκης με το Ν. Ζαχαριάδη να πρωτοστατεί υποστήριξε τον Θ. Πάγκαλο, ενώ η επίσημη γραμμή του Κόμματος, όπως εκφράστηκε από τον γραμματέα του, τον Σταυρίδη, ήταν η υποστήριξη της υποψηφιότητας Δεμερτζή, με τη σύμφωνη γνώμη της Κ.Δ..³³¹

Οι βουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 1926 βρήκαν το Αρχείο με νέο ηγέτη, τον Δ. Γιωτόπουλο και με τις σχέσεις με το Κ.Κ.Ε. να είναι ήδη τεταμένες. Δεν υπήρξε κάποια ανακοίνωση στήριξης ή εναντίωσης από την πλευρά των αρχαιομαρξιστών στην εκλογική κάθοδο του Κ.Κ.Ε. ως Ενιαίου Μετώπου Εργατών-Αγροτών-Προσφύγων. Αιτιάσεις μόνο εκδηλώθηκαν από το Αρχείο για την ονομασία του εκλογικού σχηματισμού, που υιοθέτησε το Κ.Κ.Ε. και δεν περιείχε το όρο «κομμουνιστικός».³³² Οι επόμενες εκλογές, αυτές του Αυγούστου του 1928 έγιναν υπό το βάρος των δολοφονιών των αρχαιομαρξιστών Γεωργοπαπαδάτου και Λαδά από κομματικούς και ενώ το Κ.Κ.Ε. και το Αρχείο βρίσκονταν σε σκληρή αντιπαράθεση. Στις παραμονές των εκλογών η «Εργασία» πήρε απόφαση να μην επιτρέψουν στον *Ριζοσπάστη* να κυκλοφορήσει ανήμερα των εκλογών. Έγινε επιχείρηση στο τυπογραφείο, που τυπωνόταν ο *Ριζοσπάστης* από ομάδα

³²⁹ Στο ίδιο, σ. 147.

³³⁰ «Ενώ ανοίγονται καινούργιες προοπτικές» *Αρχαιομαρξιστής*, αρ.2, 29/9/1933, σ.26 και Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.112.

³³¹ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων* (28 Αυγούστου 1946), σ.3 και Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.115-117.

³³² *Πάλη των Τάξεων* (16 Αυγούστου 1932), σ.3.

αρχαιομαρξιστών, στην οποία συμμετείχε ο Θεοδωράτος, που αφηγείται τα γεγονότα. Αφαιρέθηκαν οι μήτρες τυπώματος, οι οποίες πετάχτηκαν στη θάλασσα. Όμως ο *Ριζοσπάστης*, κυκλοφόρησε με μια μικρή καθυστέρηση, καθώς οι αρχαιομαρξιστές δεν είχαν αποσπάσει από το τυπογραφείο τα χειρόγραφα.³³³ Παραμονές των ίδιων εκλογών αρχαιομαρξιστικές ομάδες στον Πειραιά κατέστρεψαν αφίσες του Ενιαίου Μετώπου και επιτέθηκαν στο εκλογικό κέντρο.³³⁴

Η δεκαετία του '30 βρήκε τους αρχαιομαρξιστές να έχουν επωμιστεί τον ρόλο της «αριστερής αντιπολίτευσης» του Κ.Κ.Ε. Στις δημοτικές εκλογές του 1930 όμως στη Θεσσαλονίκη το Αρχείο προτίμησε να κατεβάσει δικό του υποψήφιο, κρίνοντας ότι είχε περισσότερη δύναμη από το Κόμμα,³³⁵ κάτι που όμως διαψεύστηκε από τα αποτελέσματα, σύμφωνα με τα οποία ο αρχαιομαρξιστής υποψήφιος έλαβε 383 ψήφους έναντι 2.600 του κομματικού.³³⁶ Ο γενικός προσανατολισμός όμως της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. εκείνη την περίοδο ήταν η προσπάθεια δημιουργίας μετώπου με το Κ.Κ.Ε. Σε αυτό το πλαίσιο, πριν τις εκλογές του 1932, το Π.Γ. της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. με ανοιχτή επιστολή του προς την Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. πρότεινε τη συγκρότηση «επαναστατικού εκλογικού μετώπου» με κοινούς συνδυασμούς της αρχαιομαρξιστικής οργάνωσης και του κομμουνιστικού κόμματος στις μεγάλες πόλεις της χώρας, αν και προδίκαζε την αρνητική απάντηση του Κ.Κ.Ε., το οποίο κατηγορούσε ότι «κρύβεται πίσω από τη μάσκα του μπλοκ εργατών-αγροτών και μειονοτήτων», έχοντας για ψηφοθηρικούς λόγους υποστείλει την «κομμουνιστική σημαία».³³⁷

Το Κ.Κ.Ε. μέσα από άρθρα του *Ριζοσπάστη* όχι μόνο παρουσιαζόταν απολύτως αρνητικό στην προοπτική οποιασδήποτε συνεργασίας, αλλά κλιμάκωνε την επίθεσή του εναντίον της «χαφιδικής, αστυνομικής, αντεπαναστατικής οργάνωσης του Αρχείου».³³⁸ Οι αρχαιομαρξιστές προσπάθησαν να παρέμβουν σε συγκεντρώσεις του Κόμματος, αλλά συχνά δέχονταν επίθεση από τους κομματικούς,³³⁹ ενώ η *Πάλη*

³³³ Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...ό.π.*

³³⁴ *Ριζοσπάστης* (19 Αυγούστου 1928), σ.4.

³³⁵ *Πάλη των Τάξεων* (6 Δεκεμβρίου 1930), σ.1.

³³⁶ *Πάλη των Τάξεων* (1 Ιανουαρίου 1931), σ.1.

³³⁷ *Πάλη των Τάξεων* (13 Αυγούστου 1932), σ.1 και σ.3 και «Οι βουλευτικές εκλογές και η εγκατάλειψη της κομμουνιστικής σημαίας από τη σταλινική γραφειοκρατία», *Πάλη των Τάξεων* (16 Αυγούστου 1932), σ.3.

³³⁸ *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (14 Αυγούστου 1932), σ.1 και σ.3.

³³⁹ *Πάλη των Τάξεων* (16 Αυγούστου 1932), σ.4, (18 Αυγούστου 1932), σ.4, (6 Σεπτεμβρίου 1932), σ.4.

των *Τάξεων* καλούσε τα μέλη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. να πλησιάσουν τη βάση του Κ.Κ.Ε. και να παρεμβαίνουν στις συγκεντρώσεις του, προβάλλοντας τις θέσεις της οργάνωσης κατά του «αταξικού εργατοαγροτικού μπλοκ».³⁴⁰ Στις 26 Αυγούστου 1932 η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. πραγματοποίησε προεκλογική συγκέντρωση στο θέατρο «Αλάμπρα» στην Αθήνα, παρουσία 1.700 μελών, στην οποία έκανε παρέμβαση με εκπρόσωπος του το Ε.Μ.Ε.Α., εν μέσω αποδοκιμασιών.³⁴¹ Πριν από την εκδήλωση μέλη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. δέχτηκαν επίθεση από κομματικούς, με αποτέλεσμα τον τραυματισμό του αρχειομαρξιστή Χατζηχρήστου.³⁴²

Σε αυτό το κλίμα, στις βουλευτικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στις 25 Σεπτεμβρίου 1932 το αρχειομαρξιστικό κόμμα τάχθηκε υπέρ της κριτικής ψήφου στο Κ.Κ.Ε., δηλώνοντας ότι «θα σηκώσει ψηλά τη σημαία του κομμουνισμού» και κατηγορώντας το Κ.Κ.Ε. για «δεξιά στροφή», μιας και επέλεξε να κατέβει στις εκλογές ως Ενιαίο Μέτωπο Εργατών Αγροτών (Ε.Μ.Ε.Α.) και όχι με τον πραγματικό κομμουνιστικό του τίτλο.³⁴³ Αν και σε γενικές γραμμές, οι κομματικοί δεν δέχονταν τη συνδρομή των αρχειομαρξιστών,³⁴⁴ σε κάποιες περιοχές της επαρχίας πραγματοποιήθηκε συνεργασία σε επίπεδο βάσης και μέλη της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. κατάφεραν να υποστηρίξουν τις υποψηφιότητες του Ε.Μ.Ε.Α., όπως για παράδειγμα ο Π. Ανδρώνης, ο οποίος έναν χρόνο αργότερα (30/3/1939) δικάστηκε για την στήριξη και προβολή από μέρους του της υποψηφιότητας του Κ.Κ.Ε. στο Οίτυλο.³⁴⁵

Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., κρατώντας αποστάσεις από τις οδηγίες της Δ.Α.Α., σταδιακά μετεξελίχθηκε από αντιπολίτευση σε αυτόνομο κόμμα, που στόχευε να αντικαταστήσει το Κ.Κ.Ε. Με την προκήρυξη των εκλογών του 1933, το Π.Γ. της Κ.Ε. της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. απευθύνθηκε με ανοιχτή επιστολή στην Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., ζητώντας κοινή κάθοδο στις επικείμενες εκλογές.³⁴⁶ Συγκεκριμένα, αφού διευκρίνισαν ότι «σκοπός των κομμουνιστικών κομμάτων δεν είναι η είσοδος στη Βουλή, αλλά η επαφή μέσω των εκλογών με τις φαρδιές μάζες, τις οποίες οφείλουν να κινητοποιήσουν», οι αρχειομαρξιστές πρότειναν να συμπεριλάβουν στα

³⁴⁰ *Πάλη των Τάξεων* (18 Αυγούστου 1932), σ.1.

³⁴¹ *Πάλη των Τάξεων* (27 Αυγούστου 1932), σ.4.

³⁴² «Πρόκληση, φαλτσέτα, συκοφαντία είναι τα όπλα του σταλινισμού», *Πάλη των Τάξεων* (27 Αυγούστου 1932), σ.1.

³⁴³ *Πάλη των Τάξεων* (25 Αυγούστου 1932), σ.1.

³⁴⁴ *Πάλη των Τάξεων* (10 Σεπτεμβρίου 1932), σ.4.

³⁴⁵ *Η Κάθοδος της ΚΟΜΛΕΑ στις βουλευτικές εκλογές του 1933...*, ό.π.,σ.22.

³⁴⁶ *Πάλη των Τάξεων* (28 Ιανουαρίου 1933), σ.1.

ψηφοδέλτια του Κόμματος μερικούς δικούς τους, σε περιοχές που το Αρχείο είχε επιρροή και να δημιουργηθούν μικτές εκλογικές επιτροπές σε όλη την επικράτεια. Η απάντηση του Κ.Κ.Ε. δόθηκε σε πολύ σκληρή γλώσσα και ήταν, όπως αναμενόταν, αρνητική.³⁴⁷

Στη συνέχεια η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. επιτέθηκε και πάλι στο Κ.Κ.Ε. για την απόφασή του να κατέλθει στις εκλογές ως Ενιαίο Μέτωπο Εργατών-Αγροτών (Ε.Μ.Ε.Α.), χαρακτηρίζοντας την απόφασή του «να κρυφτεί πίσω από την αχρωμάτιστη, αταξική και χωρίς περιεχόμενο μάσκα» του Ενιαίου Μετώπου ως μια «παρέκκλιση από τις θεμελιώδεις αρχές του μαρξισμού-λενινισμού και τις αποφάσεις των τεσσάρων πρώτων συνεδρίων της Κ.Δ.»,³⁴⁸ επαναλαμβάνοντας ουσιαστικά τις αιτιάσεις της εκλογικής αναμέτρησης του 1932. Παρά τις παραπάνω κατηγορίες, το αρχαιομαρξιστικό κόμμα αποφάσισε να στηρίξει το Κ.Κ.Ε. στις εκλογές, αλλά και να εκμεταλλευτεί το δικαίωμα που έδινε ο νόμος για προσθήκη δύο υποψηφίων στα ψηφοδέλτια της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Έτσι αποφασίστηκε να προστεθούν δύο αρχαιομαρξιστές υποψήφιοι στα ψηφοδέλτια του Ε.Μ.Ε.Α. στις παραπάνω περιοχές και στις υπόλοιπες να κατέβαινε αρχαιομαρξιστής υποψήφιος, μόνο όπου η επιρροή του Αρχείου ήταν μεγαλύτερη του Κόμματος ή όπου δεν κατέβαινε υποψήφιος του Ε.Μ.Ε.Α. Τέλος η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. αποφάσισε τη διεξαγωγή εράνου σε πανελλαδική κλίμακα με σκοπό να συγκεντρωθεί το ποσό των 200.000 δρχ. για τις εκλογικές ανάγκες.³⁴⁹

Το Κ.Κ.Ε. χαρακτήρισε διασπαστική την κίνηση των «αρχαιοφασιστών» να κατέβουν στις εκλογές, προκαλώντας σύγχυση, ενώ στράφηκε κι εναντίον του εράνου που διεξήγαγε η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., θεωρώντας ότι έτσι θέλουν να διασπάσουν τον έρανο που έκανε το Ε.Μ.Ε.Α. και να «κλέψουν» τα λεφτά των εργατών, για να ενισχύσουν την εφημερίδα τους, που «ψυχορραγούσε».³⁵⁰ Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. απάντησε άμεσα στις κατηγορίες, επιστρέφοντας στο Κ.Κ.Ε. τους χαρακτηρισμούς και ταυτόχρονα ανακοίνωσε τις υποψηφιότητες της σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, καλώντας τα μέλη της να διαγράψουν τα δύο τελευταία ονόματα από τα ψηφοδέλτια του Ε.Μ.Ε.Α. σε

³⁴⁷ «Με τους χαφιέδες και τους δολοφόνους δεν υπάρχει ενιαίο μέτωπο», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (31 Ιανουαρίου 1933), σ.2.

³⁴⁸ *Πάλη των Τάξεων* (4 Φεβρουαρίου 1933), σ.1.

³⁴⁹ Στο ίδιο. Τελικά ο στόχος δεν επιτεύχθηκε, αφού συγκεντρώθηκε από τον έρανο το ποσό των 160.000 δρχ. (*Πάλη των Τάξεων*, 18 Μαρτίου 1933, σ.1)

³⁵⁰ «Οι αρχαιοφασιστές αρχηγοί ανοιχτοί διασπαστές του ενιαίου μετώπου», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (5 Φεβρουαρίου 1933), σ.1.

Αθήνα και Θεσσαλονίκη και να προσθέσουν τα ονόματα των αρχειομαρξιστών υποψηφίων,³⁵¹ οι οποίοι λίγες μέρες αργότερα αποδοκιμάστηκαν από το Κ.Κ.Ε.³⁵²

Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. προχώρησε και στην ανακήρυξη ενός ακόμα υποψηφίου. Πρόκειται για τον Πέτρο Ανδρώνη στο Οίτυλο της Μάνης. Ο αρθρογράφος της *Πάλης των Τάξεων* Δ. Σφυρής αιτιολόγησε μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας την απόφαση της οργάνωσης να κατεβάσει δικό της υποψήφιο στη μονοεδρική περιφέρεια του Οιτύλου, κόντρα στον υποψήφιο του Ε.Μ.Ε.Α., υποστηρίζοντας ότι η υποψηφιότητα του Π. Ανδρώνη δε συνιστούσε διάσπαση του Ενιαίου Μετώπου, καθώς «η μικρή επιρροή των κομμουνιστικών ιδεών» στους εργάτες και τους φτωχούς αγρότες στην περιοχή της Μάνης, όπως και οι ψήφοι που είχε πάρει το Ε.Μ.Ε.Α. στις εκλογές του 1932 ήταν αποτέλεσμα της δράσης των αρχειομαρξιστών. Ο Σφυρής κάλεσε το Κ.Κ.Ε. να εφαρμόσει το «ενιαίο επαναστατικό μέτωπο», αποσύροντας τον υποψήφιο του.³⁵³

Κατά τη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. συντηρούσε πέντε εκλογικά κέντρα στην Αθήνα (στο Κέντρο, στους Αμπελόκηπους, στο Πολύγωνο, στην Καισαριανή και στον Βοτανικό), ενώ πραγματοποίησε συγκεντρώσεις με πιο σημαντικές αυτή στα εγκαίνια του κεντρικού της εκλογικού κέντρου, παρουσία 800 εργατών,³⁵⁴ στο θέατρο «Παπαϊωάννου» με 2.500 ακροατές,³⁵⁵ στο θέατρο «Αλάμπρα» με 3.000 ακροατές³⁵⁶ και στη Θεσσαλονίκη μπροστά σε 700 εργάτες.³⁵⁷ Η προεκλογική περίοδος βάφτηκε με αίμα στη Θεσσαλονίκη, όπου αστυνομικές δυνάμεις συγκρούστηκαν με εργάτες γύρω από το Ενωτικό Εργατικό Κέντρο της πόλης. Ο τραγικός απολογισμός των συγκρούσεων ήταν 10 νεκροί και 100 τραυματίες.³⁵⁸ Η κρατική βία στράφηκε και εναντίον του Αρχείου με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις συλλήψεις του υποψήφιου βουλευτή

³⁵¹ *Πάλη των Τάξεων* (7 Φεβρουαρίου 1933), σ.1.

³⁵² *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (14 Φεβρουαρίου 1933), σ.1.

³⁵³ *Πάλη των Τάξεων* (26 Φεβρουαρίου 1933), σ.2.

³⁵⁴ *Πάλη των Τάξεων* (13 Φεβρουαρίου 1933), σ.4

³⁵⁵ *Πάλη των Τάξεων* (16 Φεβρουαρίου 1933), σ.2. Ο *Ριζοσπάστης* κατεβάζει το νούμερο των παρευρισκόμενων στη συγκέντρωση στους 700. (*Ο Νέος Ριζοσπάστης*, 15/2/1933, σ.4)

³⁵⁶ *Πάλη των Τάξεων* (25 Φεβρουαρίου 1933), σ.1.

³⁵⁷ *Πάλη των Τάξεων* (2 Μαρτίου 1933), σ.4.

³⁵⁸ *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (16 Φεβρουαρίου 1933), σ.1.

Ανδρώνη στο Οίτυλο³⁵⁹ και των επίσης υποψηφίων βουλευτών Βιτσώρη και Αλέξόπουλου στην Αθήνα.³⁶⁰

Το αποτέλεσμα κρίθηκε δεδομένων των δυσκολιών³⁶¹, σχετικά επιτυχημένο. Το αρχαιομαρξιστικό κόμμα απέσπασε 1.387 ψήφους, εκ των οποίων 773 στην Αθήνα, 550 στη Θεσσαλονίκη και 64 στο Οίτυλο.³⁶² Πριν τις εκλογές ο Σφυρής είχε θέσει ως ελάχιστο στόχο της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. τις 500 ψήφους στην Αθήνα, 400 στη Θεσσαλονίκη και 100 στη Μάνη.³⁶³ Η επιλογή των αρχαιομαρξιστών να κατεβάσουν δικό τους υποψήφιο στο Οίτυλο, με το σκεπτικό ότι είχαν μεγαλύτερη επιρροή εκεί από το Κόμμα, κρίνεται λανθασμένη, αφού ο υποψήφιος του Ε.Μ.Ε.Α. πήρε 108 ψήφους, αν και ο Σφυρής στην αυτοκριτική, υπερασπίζεται την αρχαιομαρξιστική επιλογή, επιμένοντας ότι ο υποψήφιος του Ε.Μ.Ε.Α. «δεν είχε καμιά σχέση με τον κομμουνισμό».³⁶⁴

Στα τέλη Απριλίου 1933 πραγματοποιήθηκαν επαναληπτικές γερουσιαστικές εκλογές στη Λακωνία. Το Κ.Κ.Ε. δεν κατέβασε υποψήφιο στις εκλογές, στάση με την οποία διαφώνησε η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., η οποία προέτρεψε τα μέλη της να ρίξουν στην κάλη λευκό ψηφοδέλτιο με ζωγραφισμένο ένα σφυροδρέπανο.³⁶⁵ Τον Μάιο του 1933 και εν όψει των δημοτικών εκλογών, η αρχαιομαρξιστική οργάνωση με ανοιχτή επιστολή της, που δημοσιεύτηκε στην *Πάλη των Τάξεων*, πρότεινε στο Κ.Κ.Ε. συνεργασία. Σύμφωνα με την πρόταση οι υποψήφιοι δήμαρχοι θα υποδεικνύονταν από το Κ.Κ.Ε., ενώ η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. θα πρότεινε έναν μικρό αριθμό υποψηφίων δημοτικών συμβούλων.³⁶⁶ Το Κ.Κ.Ε. όμως, άμεσα επανέλαβε την απόφασή του να κατέβει και στις δημοτικές εκλογές ως Ε.Μ.Ε.Α. και ανάγκασε τους αρχαιομαρξιστές να αποφασίσουν να κατεβάσουν δικούς τους υποψηφίους σε κάποιους δήμους, που είχαν επιρροή.³⁶⁷ Λίγες μέρες αργότερα ανακοινώθηκε η αναβολή των εκλογών

³⁵⁹ *Πάλη των Τάξεων* (28 Φεβρουαρίου 1933), σ.1. Παρά τη σύλληψη του Ανδρώνη, ο *Ριζοσπάστης* συνέχισε να τον κατηγορεί «χαφιέ της Ασφάλειας», καλώντας τους ψηφοφόρους της Οιτύλου να τον «μαυρίσουν» (*Ο Νέος Ριζοσπάστης*, 2 Μαρτίου 1933, σ.3)

³⁶⁰ *Πάλη των Τάξεων* (6 Μαρτίου 1933), σ.1.

³⁶¹ Στην Αθήνα από τα 800 δόκιμα μέλη της ΚΟΜΛΕΑ κατάφεραν να ψηφίσουν μόλις τα 90. («Απόφαση ΠΓ της ΚΕ της ΚΟΜΛΕΑ πάνω στη διαμορφούμενη κατάσταση μετά τις εκλογές της 5^{ης} και τα επαναστατικά γεγονότα της 6^{ης} Μαρτίου», *Πάλη των Τάξεων*, 14 Μαρτίου 1933, σ.1.)

³⁶² *Πάλη των Τάξεων* (18 Μαρτίου 1933), σ.2.

³⁶³ «Γιατί κατεβαίνουμε στις εκλογές και τι περιμένουμε», *Πάλη των Τάξεων* (2 Μαρτίου 1933), σ.2.

³⁶⁴ Δ. Σφυρής, «Συμπεράσματα από τις εκλογές», *Πάλη των Τάξεων* (18 Μαρτίου 1933), σ.2.

³⁶⁵ *Πάλη των Τάξεων* (4 Μαΐου 1933), σ.4.

³⁶⁶ «Ανοιχτό γράμμα προς την ΚΕ του ΚΚΕ», *Πάλη των Τάξεων* (9 Μαΐου 1933), σ.1.

³⁶⁷ «Απόφαση του ΠΓ της ΚΟΜΛΕΑ πάνω στις δημοτικές εκλογές», *Πάλη των Τάξεων* (16 Μαΐου 1933), σ.1.

προκειμένου να ανασυνταχθούν οι εκλογικοί κατάλογοι και να διαχωριστούν οι δήμοι.³⁶⁸

Στις αρχές Ιουλίου του 1933, πραγματοποιήθηκαν επαναληπτικές εκλογές στη Θεσσαλονίκη λόγω της ακύρωσης των προηγούμενων και της ενσωμάτωσης του εκλογικού σώματος των Εβραίων της πόλης στην εκλογική περιφέρεια. Οι εκλογές αυτές αποτέλεσαν τη «χρυσή ευκαιρία» για τους αρχαιομαρξιστές, ώστε να καταγγείλουν το Κ.Κ.Ε. και να επιταχύνουν τις διαδικασίες για την ίδρυση ενός νέου κομμουνιστικού κόμματος. Το Κ.Κ.Ε. δεν πρόλαβε τις προθεσμίες και δεν κατάφερε να κατεβάσει συνδυασμό, αν και υποψήφιοί του πήραν μέρος ως ανεξάρτητοι.³⁶⁹ Υπαίτιος για αυτή την αργοπορία ήταν ο Ασημίδης (ή Ευσταθίου), γραμματέας της Π.Ε. Θεσσαλονίκης, ο οποίος πίστευε ότι η συμμετοχή του Κόμματος στις εκλογές θα αφαιρούσε ψήφους από τον Βενιζέλο και θα έδινε την πρωτιά και επομένως το σύνολο των εδρών (μιας και το σύστημα ήταν πλειοψηφικό) στο Λαϊκό Κόμμα. Μην επιθυμώντας κάτι τέτοιο ο Ασημίδης ήταν υπέρ της αποχής.³⁷⁰

Στις εκλογές εκτός από το Λαϊκό Κόμμα και το βενιζελικό, κατήλθε η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. με δύο υποψήφιους, τον Κεφαλά, που ήταν υποψήφιος και στις προηγούμενες εκλογές και τον ισραηλίτη Ανρύ Περαχιά και 13 ανεξάρτητοι υποψήφιοι, εκ των οποίων οι 8 ανήκαν στο Κ.Κ.Ε.³⁷¹ Νικητές των επαναληπτικών εκλογών αναδείχθηκαν οι βενιζελικοί με τη στήριξη περίπου 6.000 ψηφοφόρων του Κ.Κ.Ε.³⁷² Το γεγονός αυτό εξόργισε τους αρχαιομαρξιστές, οι οποίοι έκαναν λόγο για την «προδοσία της Θεσσαλονίκης», δηλαδή για άτυπη σύμπραξη του Κ.Κ.Ε. με τους βενιζελικούς, μια κατηγορία που διατυπώθηκε από αστικές εφημερίδες.³⁷³ Τον Φεβρουάριο του 1934, λίγο πριν τη διάσπασή της, η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. συμμετείχε στις δημοτικές εκλογές, κατεβάζοντας υποψήφιους σε Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη και σε διάφορες επαρχιακές πόλεις και χωριά. Τα αποτελέσματα ήταν απογοητευτικά με εξαίρεση κάποιες κοινότητες, όπου εξελέγησαν αρχαιομαρξιστές σύμβουλοι.³⁷⁴

³⁶⁸ *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (30 Μαΐου 1933), σ.1.

³⁶⁹ *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (25 Ιουνίου 1933), σ.6.

³⁷⁰ Άγγελος Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης.....*, ό.π.,σ.222.

³⁷¹ *Πάλη των Τάξεων* (1 Ιουλίου 1933), σ.1

³⁷² «Η επαίσχυντη προδοσία του σταλινισμού και η τραγική ήττα του κομμουνισμού στη Σαλονίκη», *Πάλη των Τάξεων* (4 Ιουλίου 1933), σ.1.

³⁷³ «Τα τελικά αποτελέσματα των εκλογών της Θεσσαλονίκης. Αι ψήφοι των κομμουνιστών», *Ακρόπολις* (4 Ιουλίου 1933), σ.5.

³⁷⁴ Για παράδειγμα στην Παλατίτσα Βέροιας εξελέγησαν 4 αρχαιομαρξιστές κοινοτικοί σύμβουλοι και στα Μονόπλατα Κεφαλληνίας εξελέγη ένας. (Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείου του Μαρξισμού (1919-1934)»,.... ό.π.,σ.790).

Στις εκλογές του Ιουνίου του 1935, το Κ.Α.Κ.Ε., όπως λεγόταν το αρχαιομαρξιστικό κόμμα μετά τη διάσπαση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. το 1934, αποφάσισε να μην πάρει μέρος, προκειμένου να «μποϊκοταριστούν οι εκλογές ενεργητικά για να μη νομιμοποιηθεί η δικτατορία του Κονδύλη».³⁷⁵ Αντίθετα, στις εκλογές του 1936 το Κ.Α.Κ.Ε. κατέβηκε αυτόνομα, αφού αρνήθηκε να συνεργαστεί με τους τροτσκιστές και εισέπραξε ταυτόχρονα την άρνηση του Κ.Κ.Ε. για συνεργασία «πάνω στη βάση ενός ταξικού προγράμματος». Ο Ζαχαριάδης απάντησε με άρθρο του στον *Ριζοσπάστη*, στο οποίο κατηγόρησε τους αρχαιομαρξιστές, συνδέοντάς τους με την αστυνομία, τον χιτλερισμό και τους Κάμενεφ, Ζινόβιεφ, ότι υποκριτικά ζητούσαν συνεργασία και ότι κατεβαίνουν στις εκλογές για να χτυπήσουν το Κ.Κ.Ε. και να κερδίσουν χρήματα από εράνους.³⁷⁶ Ο *Ριζοσπάστης* αντιμετώπισε με απαξίωση και ειρωνικά σχόλια την προεκλογική εκστρατεία του Κ.Α.Κ.Ε.³⁷⁷

Οι αρχαιομαρξιστές κατέβηκαν σε 13 από τις 38 εκλογικές περιφέρειες³⁷⁸ και κέρδισαν 1.148 ψήφους,³⁷⁹ εκ των οποίων 385 στην Αθήνα,³⁸⁰ 137 στον Πειραιά³⁸¹ και 124 στην Πέλλα,³⁸² ενώ στη Θεσσαλονίκη, όπου το Κ.Α.Κ.Ε. δεν κατέβασε ψηφοδέλτιο, ο αρχαιομαρξιστής ανεξάρτητος υποψήφιος Ιωάννης Κεφάλας πήρε 95 ψήφους. Στις ίδιες εκλογές κατήλθαν για πρώτη φορά και οι τροτσκιστές με το Κομμουνιστικό Διεθνιστικό Μέτωπο, που αποτελούταν από την Κ.Δ.Ε.Ε. (Βιτσώρης, Στίνας) και την Ο.Κ.Δ.Ε.(Πουλιόπουλος, Ράπτης), συγκεντρώνοντας 296 ψήφους³⁸³ στις δύο εκλογικές περιφέρειες που πήρε μέρος.³⁸⁴

³⁷⁵ *Πάλη των Τάξεων* (14 Μαΐου 1935), σ.1.

³⁷⁶ «Γιατί δε δεχόμαστε μια πρόταση των Αρχαίων», *Ριζοσπάστης* (7 Ιανουαρίου 1936), σ.2.

³⁷⁷ Στις 20/1/1936 ο *Ριζοσπάστης* αναφερόμενος στην κεντρική συγκέντρωση του ΚΑΚΕ στην Αθήνα την χαρακτηρίζει «γελοία» και κάνει λόγο για «200 εργάτες και καμπόσους χαφιέδες». (*Ριζοσπάστης*, 20 Ιανουαρίου 1936, σ.4)

³⁷⁸ Συγκεκριμένα το ΚΑΚΕ είχε υποψήφιους στις περιφέρειες Αθηνών, Πειραιώς, υπολοίπου Αττικής και Βοιωτίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας, Λακωνίας, Μεσσηνίας, Αχαΐας, Λάρισας, Κοζάνης, Πέλλας, Σερρών και Καβάλας. (*Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936*, Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας – Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1938, σ.κγ')

³⁷⁹ Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1977,σ.42. Διαθέσιμο στην διαδικτυακή διεύθυνση <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/1929-1974.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2019)

³⁸⁰ Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936,...ό.π..σ.3.

³⁸¹ Στο ίδιο, σ.6.

³⁸² Στο ίδιο, σ.38.

³⁸³ Βουλή των Ελλήνων...ό.π.,σ.42.

³⁸⁴ Στην Αθήνα το Μέτωπο συγκέντρωσε 148 ψήφους με υποψήφιο τον Βιτσώρη και στη Θεσσαλονίκη επίσης 148 ψήφους με υποψήφιο τον Πουλιόπουλο.(*Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936*,...ό.π..σ.3,5,33,35).

Μεταπολεμικά, το Κ.Α.Κ.Ε., αφού αφαίρεσε το «Κ» από τον τίτλο του κι έγινε Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα Ελλάδας (Α.Κ.Ε.) αρνήθηκε την εκλογική συνεργασία με το Σοσιαλιστικό Κόμμα – Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας (Σ.Κ.-Ε.Λ.Δ.) των Σβώλου, Τσιριμώκου, που το χαρακτήριζε «φιλοκομμουνιστικό», προτρέποντας το εκλογικό σώμα να στηρίξει κόμματα της Κεντροδεξιάς στις εκλογές του 1950. Στη συνέχεια, αφού μετονομάστηκε σε Σοσιαλιστικό Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα Ελλάδας (Σ.Α.Κ.Ε.), κατήλθε αυτόνομα στις εκλογές του 1951, παίρνοντας μόλις 51 ψήφους³⁸⁵ και κατόπιν διαλύθηκε, βάζοντας και τυπικά τίτλους τέλους στο αρχαιομαρξιστικό ρεύμα, το οποίο ουσιαστικά από το 1934 είχε εκφυλιστεί.

II.5 Η Βία

Η αντιπαράθεση, που συχνά ξέφευγε από το λεκτικό επίπεδο και έφτανε στους διαπληκτισμούς, στις συγκρούσεις, ακόμα και στις δολοφονίες ήταν το βασικό χαρακτηριστικό των σχέσεων του Αρχείου και του Κ.Κ.Ε. Η μεσοπολεμική κοινωνία κουβαλούσε τις εμπειρίες του πολέμου, που έκαναν τόσο το Κράτος, όσο και τους αστούς και την εργατική τάξη βίαιους. Η οπλοκατοχή ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη και η χρήση βίας ως μέσο επίλυσης των διαφορών, αλλά και προστασίας της τιμής, είτε προσωπικής, είτε –όπως στην περίπτωση μας – κομματικής, ήταν ένα σύνηθες φαινόμενο.

Ανάμεσα στους αρχαιομαρξιστές και στους Κομματικούς εκδηλώθηκαν δύο μορφές βίας : η πρώτη ήταν καθαρά πολιτική και περιελάμβανε ομαδικές συγκρούσεις κατά τη διάρκεια συνελεύσεων και αρχαιρεσιών σε επαγγελματικά σωματεία, εργατικά κέντρα και ομοσπονδίες, ενώ η δεύτερη είχε να κάνει με μεμονωμένα επεισόδια και συγκρούσεις στους δρόμους με αποκορύφωμα τα δύο εγκλήματα «πολιτικής τιμής» με θύματα αρχαιομαρξιστές. Ταυτόχρονα με τα κρούσματα σωματικής βίας υπήρχαν εκατέρωθεν επιθέσεις με προσβλητικούς χαρακτηρισμούς και έντονη δόση χαφιεδολογίας. Για τους κομματικούς η σύγκρουση με τους αρχαιομαρξιστές προβλήθηκε ως πόλεμος εναντίον των «αρχαιοφασιστών». Η οργάνωση του Αρχείου εξαιτίας του «εσωτερικού απολυταρχισμού», του μυστικού χαρακτήρα της, της οργανωτικής δομής της, των βίαιων χαρακτηριστικών της, των

³⁸⁵ Βουλή των Ελλήνων...ό.π.,σ.91.

συντεχνιακών συνδικαλιστικών αιτημάτων της, της ταύτισης της με τους συντηρητικούς συνδικαλιστές την εποχή που υιοθετούσε την «πολιτική απόκρυψη» και της κομμουνιστικής της προέλευσης συγκρινόταν με τον ιταλικό φασισμό.³⁸⁶ Ο Γιωτόπουλος, σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη*, είχε κοινά χαρακτηριστικά με τον Μουσολίνι, αφού και οι δύο παρουσιάζονταν ως μικροαστοί διανοούμενοι με τη μάσκα του σοσιαλιστή.³⁸⁷

Οι αρχαιομαρξιστές χαρακτηρίζονταν επίσης από τους κομματικούς χαφιέδες και συνεργαζόμενοι άμεσα με την αστυνομία και την εργοδοσία. Η απόκρυψη της κομμουνιστικής ταυτότητας, η στάση των αρχαιομαρξιστών σε ορισμένα σωματεία,³⁸⁸ η αποφυγή διώξεων κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου και η παραμονή των αρχαιομαρξιστών στη Γ.Σ.Ε.Ε. και τα Εργατικά Κέντρα, σε συνδυασμό με τις κατηγορίες για συνεργασία με την αστυνομία κατά τη διάρκεια επεισοδίων με κομματικούς τροφοδοτούσε με επιχειρήματα το Κ.Κ.Ε. για τον «χαφιέδικο ρόλο» του Αρχείου. Η Ειδική Ασφάλεια, επειδή όταν συλλαμβάνονταν αρχαιομαρξιστές αρνούσαν τη σχέση τους με τον κομμουνισμό, τους άφηνε για μεγάλο διάστημα να δρουν ανενόχλητοι.³⁸⁹ Ακόμα κι όταν γίνονταν συλλήψεις αρχαιομαρξιστών από την αστυνομία,³⁹⁰ το Κ.Κ.Ε. τις παρουσίαζε ως σκηνοθετημένες.³⁹¹ Αλλά κι από την πλευρά του Αρχείου υπήρξαν κατηγορίες εναντίον του *Ριζοσπάστη* ότι δημοσίευε ονόματα και πληροφορίες για αρχαιομαρξιστές, προσφέροντας τους στην ουσία ως «λειά στα δόντια» των διωκτικών Αρχών.³⁹²

Η αναρρίχηση του Γιωτόπουλου στην ηγεσία του Αρχείου στις αρχές του 1926 σηματοδότησε την επιδείνωση των σχέσεων με το Κ.Κ.Ε. Ο πόλεμος του Αρχείου κατά του Κόμματος στηριζόταν στη θέση ότι «το Κ.Κ.Ε. είναι καιροσκοπικό και όχι κομμουνιστικό. Ο Λένιν είπε ότι ο καιροσκοπισμός, ο οπορτουνισμός είναι ο

³⁸⁶ *Ριζοσπάστης* (17 Απριλίου 1927), σ.1, (21 Απριλίου 1927), σ.1.

³⁸⁷ «Ποιος ο ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάστης* (23 Απριλίου 1927), σ.2.

³⁸⁸ Τέτοια περίπτωση ήταν το Σωματείο Αργυροχρυσόχων Αθηνών, το οποίο έλεγχαν οι Αρχαιομαρξιστές με εθνικιστικό προσώπείο. (Κ. Μάρας, «Τι καταγγέλλουν παλιοί συνένοχοι του Αρχείου», *Ριζοσπάστης*, 30 Απριλίου 1928, σ.2.

³⁸⁹ Ν. Φαρδής, «Η μυστική δράσις των κομμουνιστών Θεσσαλονίκης, το κατασχεθέν αρχείον των», *Ελεύθερος Άνθρωπος* (21 Ιανουαρίου 1931), σ.1.

³⁹⁰ Από τα τέλη του 1930 ως τα τέλη του 1932 συνελήφθησαν 1.090 Αρχαιομαρξιστές, καταδικάστηκαν 253 και εκτοπίστηκαν 14. (Σ. Μιχαήλ, *Τα αρχεία Τρότσκι για την Ελλάδα...*, ό.π., σ.30.)

³⁹¹ «Το πρόγραμμα των Αρχαιοφασιστών», *Ριζοσπάστης* (24 Ιανουαρίου 1931), σ.1. Ως σκηνοθετημένη παρουσιάστηκε η σύλληψη του Ανδρόνη πριν τις εκλογές του 1933 («Ο χαφιεδισμός του αρχαιοφασισμού σε δράση», *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, 5 Μαρτίου 1933, σ.2).

³⁹² «Πώς υποδέχονται τους αρχαιοφασίστες οι εργάτες και αγρότες της Θάσσου», *Ριζοσπάστης* (2 Οκτωβρίου 1929), σ.3, «Ποιοι είνε οι δολοφόνου», *Πάλη των Τάξεων* (6 Οκτωβρίου 1932), σ.2.

χειρότερος εχθρός του εργατικού κινήματος, κι ότι χωρίς την εκμηδένισή του μέσα στο εργατικό κίνημα, είναι αδύνατη η επικράτηση του σοσιαλισμού. Γι' αυτό πρέπει να χτυπηθεί, πρέπει να εξοντωθεί πρώτα από όλα το Κ.Κ.Ε., αν θέλουμε να δημιουργήσουμε επαναστατικό κίνημα στη χώρα μας».³⁹³ Η περίοδος αυτή, η οποία από τους κομματικούς ονομάστηκε «περίοδος της φαλτσέτας» σηματοδεύτηκε από βιαιότητες εκατέρωθεν.

Ο *Ριζοσπάστης* μας πληροφορεί ότι από το φθινόπωρο του 1926 είχαν ξεκινήσει οι επιθέσεις αρχαιομαρξιστών εναντίον μελών του Κ.Κ.Ε. Εντός του Κόμματος φαίνεται ότι υπήρχαν δύο απόψεις για το πώς θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν οι αρχαιομαρξιστές. Η μία δεν απέκλειε την ατομική βία, αν και τόνιζε την αναγκαιότητα να ριχθεί βάρος στην προσπάθεια απαγκίστρωσης των παραπλανημένων εργατών από τους μικροαστούς αρχηγούς του Αρχείου, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη προλεταριακών στοιχείων στην οργάνωση.³⁹⁴ Η δεύτερη άποψη ήταν κατά τη χρήση βίας και πίστευε ότι αν ο αρχαιομαρξισμός παρασυρόταν σε δράση θα αποκαλυπτόταν η αδυναμία του και θα έχανε την επιρροή του.³⁹⁵ Τελικά η τακτική που επικράτησε με την αναβάθμιση του ρόλου του Ζαχαριάδη και των «κούτβηδων» ήταν αυτή της βίαιης σύγκρουσης.³⁹⁶ Αλλά και στον χώρο του Αρχείου υπήρχαν φωνές που υιοθετούσαν και άλλες που αποδοκίμαζαν τη βία.³⁹⁷ Οι τελευταίοι πρέπει να σχετίζονταν με τη διαμορφωμένη από το 1927 ομάδα της *Γ' Κατάστασης*.

Τόσο το Αρχείο, όσο και το Κ.Κ.Ε. είχαν αρχίσει να επιδίδονται σε πράξεις βίας ήδη από το 1926, εν μέσω της δικτατορίας του Πάγκαλου. Μια από τις πρώτες βίαιες ενέργειες, που οδήγησε σε δολοφονία από αντεκδίκηση ήταν την άνοιξη του

³⁹³ Αρχαιομαρξισμός-ΚΚΕ..., ό.π.σ.12.

³⁹⁴ Τ. Φίτσιος, «Πώς να χτυπηθεί ο Αρχαιομαρξισμός», *Ριζοσπάστης* (4 Νοεμβρίου 1926), σ.5.

³⁹⁵ «Ο Αρχαιομαρξισμός κι εμείς», *Ριζοσπάστης* (6 Νοεμβρίου 1926), σ.3.

³⁹⁶ Η επιλογή όμως της βίας είχε ξεκινήσει από το Κ.Κ.Ε. και πριν την αναρρίχηση του Ζαχαριάδη. Τον Ιούνιο του 1926 ο *Επαναστάτης*, το παράνομο πολυγραφημένο έντυπο της Τ.Ε. Αθηνών του ΚΚΕ είχε άρθρο που αναφερόταν στους Αρχαιομαρξιστές με τίτλο «Βαράτε τους!» («Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων*, 6 Σεπτεμβρίου 1932, σ.1).

³⁹⁷ Ο Φλωριάς αναφέρει ότι σε συνάντηση με τον Σούλα και τον Παντελίδη σε ένα καφενείο στα Χαυτεία του προτάθηκε να μπει σε «συνεργείο επιθέσεων», αλλά αυτός αρνήθηκε, με αποτέλεσμα να θεωρείται στο εξής ύποπτος από την οργάνωση. (Π. Φλωριάς, *Αναμνήσεις*, χειρόγραφο, Αρχείο Ν. Σύριγγα, ΕΛΙΑ.). Επίσης σε πυρήνα, που έγινε στα τέλη του 1927, ο Γιωτόπουλος μίλησε για την όξυνση των σχέσεων μεταξύ Αρχείου και Κόμματος λόγω των δολοφονιών Λαδά και Γεωργοπαπαδάτου. Ο Αναστασιάδης είπε ότι έχει και το Αρχείο ευθύνη, γιατί αντί να στραφεί στις γειτονιές και στους τόπους εργασίας, επιμένει στα καφενεία, όπου γίνονται τσακωμοί. Μετά από αυτή την τοποθέτηση ο πυρήνας του τέθηκε υπό αυστηρότερη επίβλεψη. (Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...*,ό.π.)

1926 η κλοπή από τους αρχαιομαρξιστές με τη σύμπραξη του αποθηκάριου του Κόμματος Τάσου Γιαννόπουλου, που είχε ενταχθεί στο Αρχείο, βιβλίων από τη μυστική αποθήκη του Κ.Κ.Ε. Ένα μέρος αυτών των βιβλίων, θεωρήθηκαν όχι κομμουνιστικά και πουλήθηκαν ως χαρτί τουαλέτας στα δημόσια ουρητήρια.³⁹⁸ Οι κομματικοί κατάφεραν να πάρουν κάποια πίσω και τα αποθήκευσαν στα γραφεία του *Ριζοσπάστη*, τα οποία οι αρχαιομαρξιστές έθεσαν υπό παρακολούθηση, προκειμένου να ξαναπάρουν τα βιβλία. Το βράδυ της 27^{ης} Δεκεμβρίου 1926, ο Σακαρέλος με προτροπή του Ζαχαριάδη και μετά από λογομαχία, επιτέθηκε στον αρχαιομαρξιστή πρόεδρο του Σωματείου Αρτεργατών Πειραιά, Γεωργοπαπαδάτο που βρισκόταν έξω από τα γραφεία και τον δολοφόνησε.³⁹⁹ Μετά τη δολοφονία, που στην ουσία ήταν «έγκλημα τιμής», ο Γιωτόπουλος απέκρουσε τις προτάσεις συντρόφων του για εκδίκηση, τονίζοντας ότι είναι πολιτική οργάνωση και όχι δολοφόνοι.⁴⁰⁰

Οι χαμηλοί τόνοι που κράτησε ο Γιωτόπουλος δε σημαίνουν βέβαια πως αποκήρυττε τη βία, ούτε ήταν αδιάφορος σε «θέματα τιμής», τα οποία οδήγησαν και στη δεύτερη δολοφονία, που σημάδεψε την ίδια περίοδο τη σύγκρουση Κ.Κ.Ε.-Αρχείου. Αφορμή στάθηκε ένα δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη*, στο οποίο παρουσιαζόταν ο Γιωτόπουλος ως «κοινός γυναικοθήρας» και υπονοούταν ότι εξανάγκασε «επί πληρωμή» μία φτωχή κοπέλα, που τον συνόδευε σε νυχτερινή του έξοδο, να συνευρεθεί μαζί του.⁴⁰¹ Αυτή η κοπέλα ήταν η Ζωή Μεταξά, η μετέπειτα σύζυγος του Γιωτόπουλου, με την οποία διατηρούσε κρυφή από την οργάνωση σχέση. Με το δημοσίευμα θίχτηκε η ανδρική και η «αρχαιομαρξιστική τιμή» του Γιωτόπουλου, καθώς η σύναψη σχέσεων με το άλλο φύλο απαγορευόταν από το Αρχείο.⁴⁰² Ο ηγέτης του Αρχείου έβαλε μια ομάδα αρχαιομαρξιστών να επιτεθούν σε αυτόν που μετέφερε τη μαρτυρία.⁴⁰³ Έτσι τον Δεκέμβριο του 1927 ο αρχαιομαρξιστής τσαγκάρης Χρήστος Λαδάς επιτέθηκε χωρίς λόγο κατά τη διάρκεια ομιλίας στο Εργατικό Κέντρο Αθήνας στον ομιλητή, που ήταν του Κόμματος και συντάκτης του

³⁹⁸ Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...ό.π.*

³⁹⁹ Στο ίδιο.

⁴⁰⁰ Στο ίδιο.

⁴⁰¹ Ν. Δουκας, «Ο αρχηγός των Αρχαιομαρξιστών κοινός γυναικοθήρας», *Ριζοσπάστης* (3 Ιουνίου 1927), σ.2.

⁴⁰² Ο αρχαιομαρξιστής Θεοδωράτος αναφέρει ότι ελάχιστα μέλη της οργάνωσης είχαν παντρευτεί ως το 1930, καθώς η ηγεσία της πίστευε ότι δεν ήταν δυνατόν τα μέλη να έχουν ερωτικές σχέσεις μεταξύ τους, όταν αγωνίζονται να φτιάξουν τη σοσιαλιστική κοινωνία. (Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...ό.π.*). Ο Αναστασιάδης στις δικές του αναμνήσεις κάνει λόγο για ασκητική ηθική του Αρχείου, που απαγόρευε την χαρτοπαιξία, το κάπνισμα, την κατανάλωση αλκοόλ και τις σεξουαλικές επαφές. (Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...ό.π.*)

⁴⁰³ Στο ίδιο.

άρθρου για την Μεταξά και τον Γιωτόπουλο. Λίγες μέρες αργότερα οι κομματικοί πήραν εκδίκηση, δολοφονώντας τον Λαδά.⁴⁰⁴ Η δολοφονία δεν παρουσιάστηκε ως «έγκλημα τιμής», αλλά από τον *Ριζοσπάστη* θεωρήθηκε σκηνοθετημένη από τους αρχαιομαρξιστές και την αστυνομία⁴⁰⁵ και από την *Πάλη των Τάξεων* συσχετίστηκε με το οξύτατο κλίμα που υπήρχε τότε στον υποδηματεργατικό κλάδο, στον οποίο οι αρχαιομαρξιστές είχαν κερδίσει την πλειοψηφία,⁴⁰⁶ ενώ δόθηκε και προσπάθεια να θεωρηθεί ο συγκεκριμένος φόνος ως «μανιάτικη βεντέτα».⁴⁰⁷

Εκτός από τις επιθέσεις κατά συγκεκριμένων ατόμων, που αρκετές ήταν αιματηρές με αποκορύφωμα τις δυο παραπάνω δολοφονίες, πολύ συχνές ήταν από την πλευρά του Αρχείου οι βίαιες παρεμβάσεις σε συνελεύσεις. Σύμφωνα με τον αρχαιομαρξιστή Αναστασιάδη, οι Αρχείοι πήγαιναν οργανωμένα σε συζητήσεις ή συγκεντρώσεις του Κ.Κ.Ε. ή διαφόρων συνδικάτων, ζητούσαν τον λόγο και αν δεν τον έπαιρναν, χαλούσαν τη συγκέντρωση. Υπήρχαν ομάδες από γεροδεμένους ανθρώπους γι' αυτό τον σκοπό,⁴⁰⁸ παράλληλα υπήρχαν και «ομάδες επιθέσεων», οι οποίες οργανώνονταν από τον Δημήτρη Σούλα.⁴⁰⁹ Ο ίδιος όμως ο Αναστασιάδης διαφωνεί με τη σύνδεση του Αρχείου με τις φαλτσέτες. Αυτό οφείλεται, όπως λέει, στους τσαγκάρηδες που λόγω δουλειάς είχαν φαλτσέτα και την έβαζαν στην τσέπη τους φεύγοντας από το εργαστήριό τους. Σύχναζαν σε καφενεία γύρω από το Εργατικό Κέντρο, όπου έγιναν διάφοροι τσακωμοί, αλλά οι ίδιοι δεν σκότωσαν κανέναν.⁴¹⁰

Η πρώτη δυναμική παρέμβαση των αρχαιομαρξιστών έγινε την άνοιξη του 1927 στο Συνέδριο της Εργαζόμενης Νεολαίας (17/4), το οποίο συγκλήθηκε από την Ο.Κ.Ν.Ε. στο θέατρο «Αλάμπρα». Από τους 400-500 αντιπροσώπους, ανήκαν στο Αρχείο οι 70-80., ενώ στο θέατρο υπήρχαν και 1.500 περίπου ακροατές τόσο από το Κ.Κ.Ε., όσο κι από το Αρχείο.⁴¹¹ Κατά τη διάρκεια του συνεδρίου οι αρχαιομαρξιστές επιτέθηκαν στον Μάξιμο την ώρα που είχε πάρει τον λόγο, επειδή πιο πριν ακούστηκαν από το προεδρείο ειρωνικά σχόλια για την τοποθέτηση του

⁴⁰⁴ Π. Φλωριάς, *Αναμνήσεις...ό.π.*

⁴⁰⁵ *Ριζοσπάστης* (6 Νοεμβρίου 1928), σ.4 και *Ριζοσπάστης* (7 Ιανουαρίου 1928), σ.4.

⁴⁰⁶ «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (10 Σεπτεμβρίου 1932), σ.1.

⁴⁰⁷ Γερ. Στεφανάτος, *Αναμνήσεις*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα [:https://athens.indymedia.org/post/989657/](https://athens.indymedia.org/post/989657/) (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁴⁰⁸ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...ό.π.*

⁴⁰⁹ Π. Φλωριάς, *Αναμνήσεις...ό.π.*

⁴¹⁰ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...ό.π.*

⁴¹¹ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.70.

αρχαιομαρξιστή Μάρα. Ακολούθησαν γενικευμένες συγκρούσεις, κατά τη διάρκεια των οποίων τραυματίστηκε από φάλτσέτα ο αρχαιομαρξιστής ζαχαροπλάστης Μέλος.⁴¹² Οι εργασίες του συνεδρίου επαναλήφθηκαν στις 25 Απριλίου στο κινηματοθέατρο «Απόλλων», έξω από το οποίο έγιναν συμπλοκές μεταξύ κομματικών και αρχαιομαρξιστών και ακούστηκαν πυροβολισμοί.⁴¹³ Το συνέδριο ολοκληρώθηκε χωρίς την παρουσία μελών του Αρχείου.

Περίπου την ίδια εποχή αντίστοιχα επεισόδια συνέβησαν και στη Θεσσαλονίκη, πριν τη συνέλευση για την εκλογή αντιπροσώπων προς το Συνέδριο της Ομοσπονδίας Δέρματος. Οι κομματικοί άρχισαν να επιτίθενται στους αρχαιομαρξιστές τόσο μέσα στο σωματείο υποδηματεργατών, όσο κι έξω, με αποτέλεσμα να τους διώξουν από τη συνέλευση.⁴¹⁴ Βίαια επεισόδια ξέσπασαν και στις συνελεύσεις των υποδηματεργατών της Αθήνας, που πραγματοποιήθηκαν μετά το Συνέδριο της Ομοσπονδίας Δέρματος. Σε αυτά τα επεισόδια, όπου κατά τον *Ριζοσπάστη*, οι αρχαιομαρξιστές συνεργάστηκαν με την αστυνομία, τραυματίστηκαν άτομα και από τις δύο παρατάξεις.⁴¹⁵ Το 1927, χρονιά κατά την οποία το Κ.Κ.Ε. υιοθέτησε την τακτική των Βιομηχανικών Ενώσεων, με την οποία διαφωνούσε το Αρχείο ξέσπασαν σε αρκετές συνελεύσεις κλάδων επεισόδια μεταξύ κομματικών και αρχαιομαρξιστών, όπως στους κουρείς.⁴¹⁶

Οι πιο σημαντικές συγκρούσεις ανάμεσα στους αρχαιομαρξιστές και τους κομματικούς έγιναν το 1929. Τέλη Ιανουαρίου πραγματοποιήθηκαν στο Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης εκλογές του Συνδικάτου Οικοδόμων για τους αντιπροσώπους τους στο Συνέδριο της Ε.Γ.Σ.Ε.Ε., στις οποίες πλειοψήφησε το Κ.Κ.Ε. Οι αρχαιομαρξιστές, που ήταν περίπου 150, διαμαρτυρήθηκαν για τη διαδικασία κι άρχισαν αντεγκλήσεις, που κατέληξαν σε εκτεταμένα επεισόδια στα οποία χρησιμοποιήθηκαν σίδερα, γκλομπς, ρόπαλα, φάλτσέτες, καρέκλες, είδη γραφείου και ό,τι άλλο υπήρχε εύκαιρο.⁴¹⁷ Ο απολογισμός των επεισοδίων, που έληξε με την επέμβαση 100 χωροφυλάκων ήταν 19 τραυματίες, παραπάνω από 100 συλληφθέντες,

⁴¹² Στο ίδιο, σ.72, *Ριζοσπάστης* (18 Απριλίου 1927), σ. 3 και «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (22 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2.

⁴¹³ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ. 72.

⁴¹⁴ *Ριζοσπάστης* (6 Μαΐου 1927), σ.3 και Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.101.

⁴¹⁵ Στο ίδιο, σ. 103-104.

⁴¹⁶ Στο ίδιο, σ.106.

⁴¹⁷ *Μακεδονία* (30 Ιανουαρίου 1929), σ.6.

από τους οποίους 30 οδηγήθηκαν σε δίκη και σοβαρές ζημιές στο κτήριο του Εργατικού Κέντρου.⁴¹⁸

Υπαίτιοι των επεισοδίων σύμφωνα με το Κ.Κ.Ε, το κομματικό Ε.Κ.Θ. και το Πενταμελές Γραφείο των αποκλεισμένων από τη Γ.Σ.Ε.Ε. σωματείων ήταν «τα εγκάθετα εγκληματικά στοιχεία της φασιστικής οργάνωσης του Αρχείου, δρώντα με την ανοχή και την ενίσχυση της αστυνομίας και των τμημάτων ασφαλείας».⁴¹⁹ Οι αρχαιομαρξιστές, αντίθετα έκαναν λόγο για προμελετημένα από τους κομματικούς επεισόδια, αφού είχαν συγκεντρώσει κομματικό δυναμικό σε άλλα δωμάτια του Ε.Κ.Θ., από τα οποία επιτέθηκαν οπλισμένοι, αποκλείοντας πιο πριν την έξοδο του Κέντρου. Επίσης υποστήριξαν ότι «οι σταλινικοί έδειξαν την αισχρότερη στάση κατά τη διάρκεια των συλλήψεων», υποδεικνύοντας αρχαιομαρξιστές στους αστυνομικούς.⁴²⁰ Ο τοπικός αστικός τύπος ασχολήθηκε εκτενώς με τα γεγονότα του Ε.Κ.Θ., κάνοντας για πρώτη φορά γνωστή στην κοινή γνώμη την ύπαρξη των αρχαιομαρξιστών, «των αδιάλλακτων κομμουνιστών», που χτυπούσαν τους «μετριοπαθείς».⁴²¹ Στο εξής η εφημερίδα *Μακεδονία* παρακολουθούσε στενά τη δράση του Αρχείου, το οποίο χαρακτήριζε ως μια κομμουνιστική αίρεση, «παρόμοια με τους καρμπονάρους».⁴²²

Λίγες μέρες αργότερα, στις 3 Φεβρουαρίου 1929 μεγαλύτερα σε έκταση επεισόδια, που αποτέλεσαν την κορύφωση της μεταξύ Κόμματος και Αρχείου δημόσιας πολιτικής έντασης, ξέσπασαν κατά τη διάρκεια του Ιδρυτικού Συνεδρίου της Ε.Γ.Σ.Ε.Ε. στο κινηματοθέατρο «Απόλλων» στην Αθήνα. Δύο μέρες πιο πριν ο *Ριζοσπάστης* συντηρούσε το κλίμα έντασης, αναφερόμενος στις σχέσεις του Αρχείου με το κράτος και στην πρόθεσή του να εμποδίσει την πραγματοποίηση του συνεδρίου.⁴²³ Από την έναρξη των εργασιών, την Κυριακή 3 Φεβρουαρίου και ως την Τρίτη 5 Φεβρουαρίου οι αγορεύσεις των αρχαιομαρξιστών αντιμετώπιζαν τις έντονες αποδοκιμασίες των κομματικών.⁴²⁴ Την Τετάρτη 6 Φεβρουαρίου, το απόγευμα, ο

⁴¹⁸ *Μακεδονία* (31 Ιανουαρίου 1929), σ.4.

⁴¹⁹ *Ριζοσπάστης* (1 Φεβρουαρίου 1929), σ.1 και Μ. Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα, τόμος Α*, εκδ. Δίφρος, Αθήνα 1984, σ.119-123.

⁴²⁰ «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (29 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2.

⁴²¹ *Μακεδονία* (30 Ιανουαρίου 1929), σ.6.

⁴²² Προλετάριος, «Το Εργατικόν μας ζήτημα, αι ζυμώσεις και η εξέλιξις», *Μακεδονία* (3 Νοεμβρίου 1930), σ.2.

⁴²³ *Ριζοσπάστης* (1 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

⁴²⁴ Για παράδειγμα απαγορεύτηκε στον αρχαιομαρξιστή αντιπρόσωπο της Ομοσπονδίας Θυμάτων Πολέμου να διαβάσει δήλωση της Απεργιακής Επιτροπής, χωρίς προηγουμένως να λάβει γνώση το

αρχαιομαρξιστής Χαρίτος πρότεινε να αποφασίσει το Συνέδριο αν δέχεται ή όχι τους αρχαιομαρξιστές ως αντιπροσώπους, κάτι που όχι μόνο απορρίφθηκε, αλλά οδήγησε και στη βίαιη αποβολή του Χαρίτου από την αίθουσα, ο οποίος απειλούσε με αντίποινα.⁴²⁵

Την επόμενη μέρα τα μέτρα ασφαλείας ήταν πιο έντονα, καθώς ενισχύθηκε η κομματική φρουρά στην είσοδο. Ο Θεοδωράτος υποστηρίζει ότι εντός της φρουράς υπήρχαν και αρχαιομαρξιστές, που δρούσαν κρυφά μέσα στο Κόμμα⁴²⁶ και πιθανόν ή εφοδίασαν με κάρτες εισόδου κάποιους συντρόφους τους⁴²⁷ ή δεν έκαναν ενδελεχή έλεγχο στην είσοδο.⁴²⁸ Ο Θεός διάβασε ψήφισμα με το οποίο αποκλείονταν οι αρχαιομαρξιστές από κάθε εργατική κίνηση και ζήτησε από το Συνέδριο να το εγκρίνει. Αμέσως αντέδρασε από τον εξώστη ο αρχαιομαρξιστής Γ. Χρυσικός, ο οποίος δέχτηκε την επίθεση των κομματικών.⁴²⁹ Μια κίτρινη κορδέλα που πετάχτηκε εκείνη τη στιγμή ήταν, σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη*, το σύνθημα για να αρχίσει από τους αρχαιομαρξιστές η ρίψη ντοματών εντός των οποίων είχαν κρύψει πέτρες.⁴³⁰ Ο Χρυσικός αποχωρώντας από την αίθουσα πυροβόλησε ανεπιτυχώς προς το προεδρείο, καταφέρνοντας όμως να τραυματίσει στο στήθος τον έφορο εργάτη Καρέλια.⁴³¹ Αμέσως ομάδα 40 περίπου αρχαιομαρξιστών με επικεφαλής τον Σούλα,⁴³² που βρισκόταν εκτός του θεάτρου, προσπάθησε να εισέλθει στον χώρο του Συνεδρίου, βγάζοντας περίστροφα και φαλτσέτες και επιτέθηκε στους

προεδρείο (*Ριζοσπάστης*, 7 Φεβρουαρίου 1929, σ.2), ενώ ο εκπρόσωπος των τσαγκάρηδων δεν θέλησε να μιλήσει πριν το Συνέδριο αποφανθεί για το αν εκπροσωπεί εργάτες ή «μπουλούκι δολοφόνων», όπως κραυγάζαν οι κομματικοί. (*Ριζοσπάστης*, 7 Φεβρουαρίου 1929, σ.2). Επίσης ο αρχαιομαρξιστής Μόσχος των αρτεργατών διαμαρτυρήθηκε γιατί δεν έγιναν δεκτοί οι αντιπρόσωποι του σωματίου «Μόρφωση- Οργάνωση» και ο Αναστασίου, αρχαιομαρξιστής υποδηματεργάτης του Αγρινίου, επειδή δεν αναγνωριζόταν ως αντιπρόσωπος. (Δ. Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1927-31)*..., ό.π.σ.104).

⁴²⁵ *Εμπρός* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

⁴²⁶ Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις*...ό.π.

⁴²⁷ *Ριζοσπάστης* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1

⁴²⁸ *Έθνος* (7 Φεβρουαρίου 1929), σ.5.

⁴²⁹ *Εμπρός* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1. Ο *Ριζοσπάστης*, προφανώς για να χαρακτηρίσει αναίτια και προσχεδιασμένη την επίθεση των αρχαιομαρξιστών, αναφέρει ότι Χρυσικός επιτέθηκε με ύβρεις κατά του Συνεδρίου τη στιγμή που οι σύνεδροι σε ένδειξη πένθους για τον δολοφονημένο από την αστυνομία εργάτη του Λαυρίου, τραγουδούσαν το «Πέσατε θύματα» (*Ριζοσπάστης*, 8 Φεβρουαρίου 1929, σ.1)

⁴³⁰ *Ριζοσπάστης* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

⁴³¹ Στο ίδιο.

⁴³² Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις*...ό.π.

κομματικούς.⁴³³ Κατά την άποψη της αστυνομίας, όμως αυτοί που επιτέθηκαν πρώτοι ήταν οι συνδικαλιστές του Κ.Κ.Ε.⁴³⁴

Ακολούθησε πανδαιμόνιο και η αίθουσα μεταβλήθηκε σε πεδίο μάχης, αφού από όλες τις πλευρές ακούγονταν πυροβολισμοί, έπεφταν καθίσματα και γίνονταν επιθέσεις με φαλτσέτες. Η συμπλοκή έγινε ακόμα πιο άγρια, όταν κάποιος κατάφερε να σπάσει με καρέκλα τον κεντρικό φωτισμό,⁴³⁵ ενώ με την είσοδο της αστυνομίας, η οποία στην αρχή των επεισοδίων ήταν απύσχα, τόσο από το εσωτερικό, όσο και από το εξωτερικό του θεάτρου, και δύναμης στρατιωτών,⁴³⁶ οι παρευρισκόμενοι άρχισαν μαζικά να εγκαταλείπουν το κτήριο. Οι συμπλοκές συνεχίστηκαν και έξω από το θέατρο στις οδούς Εδουάρδου Λω, Πανεπιστημίου και Σταδίου, όπου επικράτησε πανικός,⁴³⁷ ενώ οι καταστηματαρχές έντρομοι έκλειναν τα καταστήματά τους.⁴³⁸ Ο αρχαιομαρξιστής Χρυσικός, που πρωτοστάτησε στα επεισόδια απειλήθηκε με λιντσάρισμα από κομματικούς και τελικά συνελήφθη από την αστυνομία, όπως και άλλοι ένδεκα. Ο απολογισμός των επεισοδίων ήταν δεκάδες τραυματίες.⁴³⁹ Η αστυνομία κατάσχεσε τρία πιστόλια κι αρκετά μαχαίρια και γκλομπς.⁴⁴⁰

Το Συνέδριο συνεχίστηκε στην Εργατική Λέσχη Αθηνών (Λυκούργου 10).⁴⁴¹ Το Προεδρείο του Συνεδρίου θεώρησε τα επεισόδια προσχεδιασμένα από το Αρχείο και την αστυνομία, προκειμένου η κυβέρνηση Βενιζέλου να διαλύσει το Συνέδριο με την αιτιολογία των «ταραχών» και της «διασάλευσης της δημόσιας τάξεως».⁴⁴² Ο *Ριζοσπάστης* ανέλαβε να υποστηρίξει την κατηγορία περί συνεργασίας Αρχείου και αστυνομίας, αναφέροντας διάφορα περιστατικά που συνέβησαν πριν, κατά τη

⁴³³ *Εμπρός* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

⁴³⁴ Στο ίδιο.

⁴³⁵ Ο *Ριζοσπάστης* αναφέρει κάποιος αρχαιομαρξιστής πέταξε την καρέκλα (*Ριζοσπάστης*, 8 Φεβρουαρίου 1929, σ.2), ενώ κατά άλλες πηγές, ο δράστης ήταν κομματικός. (*Εμπρός*, 8 Φεβρουαρίου 1929, σ.1). Τελικώς η προανάκριση αποφάνθηκε ότι τα φώτα σβήστηκαν από αρχαιομαρξιστές. (*Ριζοσπάστης*, 9 Φεβρουαρίου 1929, σ.1)

⁴³⁶ *Σκριπ* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.3.

⁴³⁷ *Μακεδονία* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.4.

⁴³⁸ *Εμπρός* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

⁴³⁹ Η *Μακεδονία* αναφέρεται σε 15 τραυματίες (*Μακεδονία*, 8 Φεβρουαρίου 1929, σ.4), το *Εμπρός* μιλά για 21 τραυματίες (*Εμπρός*, 8 Φεβρουαρίου 1929, σ.1), ο Λιβιεράτος γράφει για 22 τραυματίες, τέσσερις από σφαίρες και δεκαοχτώ από μαχαίρια (Δ. Λιβιεράτος Δ., *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1927-31)*...ό.π.,σ.105.), το *Έθνος* κάνει λόγο για 23 τραυματίες (*Έθνος*, 7 Φεβρουαρίου 1929, σ.5), ενώ ο *Ριζοσπάστης* ανεβάζει το νούμερο στους 33 τραυματίες, μεταξύ των οποίων δύο γυναίκες (*Ριζοσπάστης*, 8 Φεβρουαρίου 1929, σ.1)

⁴⁴⁰ *Ριζοσπάστης* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.2.

⁴⁴¹ Δ. Λιβιεράτος Δ., *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1927-31)*...ό.π.,σ.105.

⁴⁴² *Ριζοσπάστης* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

διάρκεια και μετά τη συμπλοκή.⁴⁴³ Το Αρχείο, αντιθέτως, αρνήθηκε ότι προκάλεσε τα επεισόδια και υποστήριξε ότι θα ήταν αδύνατον λόγω των ελέγχων από τη «σταλινική φρουρά» και την αστυνομία να μπου οπλισμένοι αρχαιομαρξιστές στο θέατρο.⁴⁴⁴ Ηθικός αυτουργός των επεισοδίων, κατά την *Πάλη των Τάξεων*, ήταν ο *Ριζοσπάστης* με τα δημοσιεύματά του⁴⁴⁵ και σχεδιαστές ο Πέτρος Πικρός κι ένας ακόμα κομματικός, που τον κατηγορούσαν ως πράκτορα της ασφάλειας.⁴⁴⁶

Μετά το τέλος των επεισοδίων αντιπροσωπεία του Συνεδρίου και της Εργατικής Βοήθειας μετέβη στη Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, διαμαρτυρήθηκε για την ευνοϊκή προς τους αρχαιομαρξιστές στάση της αστυνομίας και επέβαλε μηνύσεις, ενώ άλλη αντιπροσωπεία, μαζί με τραυματίες κι έναν δικηγόρο μετέβη στον Εισαγγελέα, ο οποίος είχε άγνοια των γεγονότων, και ζήτησε την παραδειγματική τιμωρία των δραστών.⁴⁴⁷ Ο διοικητής του Β' Τμήματος Ασφαλείας Καλαπόδης, που διενεργούσε τις προανακρίσεις για τα επεισόδια, δήλωσε ότι από την ανακριτική διαδικασία προέκυπτε ότι τα επεισόδια προκλήθηκαν από τους αρχαιομαρξιστές, οι οποίοι έδρασαν με προδιαγεγραμμένο σχέδιο.⁴⁴⁸ Για το σκοπό αυτό είχαν έρθει από την επαρχία μέλη του Αρχείου, όπως ο Αναστασίου, υποδηματεργάτης από το Αγρίνιο, ο οποίος με υπαιτιότητα της αστυνομίας δεν συνελήφθη.⁴⁴⁹

Τα γεγονότα του Ε.Κ.Θ. και κυρίως του Ενωτικού Συνεδρίου έστρεψαν το ενδιαφέρον του αστικού τύπου⁴⁵⁰ στην οργάνωση του Αρχείου και έκαναν τους

⁴⁴³ Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος α) για έναν Αρχαιομαρξιστή που είχε συλληφθεί από τους κομματικούς και ζήτησε τη βοήθεια της αστυνομίας, β) για δίωξη από την αστυνομία των εφημεριδοπωλών που διακινούσαν το φύλλο του *Ριζοσπάστη* της 7^{ης} Φεβρουαρίου, στο οποίο γινόταν καταγγελία της συνεργασίας Αρχείου και αστυνομίας, γ) για το γεγονός ότι ο πρωταγωνιστής των επεισοδίων αρχαιομαρξιστής Χρυσικός κατέφυγε για προστασία στο 2^ο Αστυνομικό Τμήμα, δ) για συμβουλές ενός ανθυπασπιστή της αστυνομίας προς έναν εργάτη, τρεις μήνες πριν, να αποφεύγει τα σωματεία, γιατί η αστυνομία έχει δημιουργήσει εξοπλισμένες ομάδες αρχαιομαρξιστών, ε) για εντολή του Π.Γ. του πρωθυπουργού προς τις εφημερίδες *Εστία* και *Έθνος* να προβάλλουν τους κομματικούς ως υπαίτιους των επεισοδίων, στ) για επέμβαση ενός ανθυπομοίραρχου την πρώτη μέρα του Συνεδρίου ώστε να επιτραπεί η είσοδος σε έναν αρχαιομαρξιστή, ζ) για τον αφοπλισμό του αρχαιομαρξιστή Βαρούχα από μια γυναίκα και όχι από τα όργανα της τάξης και τέλος η) για συνομιλία δύο αστυνομικών λίγο μετά τα επεισόδια, στην οποία έλεγαν ότι άφησαν επίτηδες να προκληθούν και να υπάρξουν τραυματισμοί. (*Ριζοσπάστης*, 8 Φεβρουαρίου 1929, σ.1)

⁴⁴⁴ *Πάλη των Τάξεων*, 1/10/1932

⁴⁴⁵ Χαρακτηριστικό είναι το πρωτοσέλιδο άρθρο του *Ριζοσπάστη* με τίτλο : «Οι Αρχαιομαρξιστές αποτελούν μπουλούκι δολοφόνων και εγκληματιών» (*Ριζοσπάστης*, 7 Φεβρουαρίου 1929, σ.1.)

⁴⁴⁶ «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (1 Οκτωβρίου 1932), σ.2.

⁴⁴⁷ *Ριζοσπάστης* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.2.

⁴⁴⁸ *Ριζοσπάστης* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.2, *Έθνος* (7 Φεβρουαρίου 1929), σ.6.

⁴⁴⁹ *Ριζοσπάστης* (9 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

⁴⁵⁰ *Βραδυνή* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.6.

αρχαιομαρξιστές να εισβάλουν – έστω και βίαια - στη δημόσια πολιτική σκηνή, τερματίζοντας ουσιαστικά τη μυστική δράση της οργάνωσης. Πολλές εφημερίδες πρόβαλλαν τα επεισόδια του Συνεδρίου της Ε.Γ.Σ.Ε.Ε. και αρκετές συνέχισαν να ασχολούνται και το επόμενο χρονικό διάστημα με την καινούργια κομμουνιστική ομάδα, την οποία έβλεπαν να μη στρέφεται προς το παρόν εναντίον της αστικής τάξης, αλλά εξέφραζαν την αγωνία τους για το τι θα έκανε στο μέλλον.⁴⁵¹ Η ευθύνη για τα επεισόδια αποδόθηκε στο Αρχείο και ο αστικός τύπος αναπαρήγαγε την εικόνα του Αρχαιομαρξιστή, που το προηγούμενο διάστημα είχε δημιουργήσει το Κ.Κ.Ε., μέσω του *Ριζοσπάστη*. Δηλαδή πρόκειται για τον λουμπενοπρολετάριο, εκφραστή της κομμουνιστικής βίας, που δρα στο περιθώριο και ανήκει σε μια ομάδα, που μοιάζει περισσότερο με αίρεση.

Η εφημερίδα *Μακεδονία* αναφέρθηκε και σε άλλα επεισόδια που έγιναν μεταξύ αρχαιομαρξιστών και Κομματικών στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του 1929⁴⁵² και τον Ιούνιο του 1930 όταν εκτατό περίπου αρχαιομαρξιστές περίμεναν έξω από την Εργατική Λέσχη Θεσσαλονίκης για να επιτεθούν σε κομματικούς, αλλά ξυλοκοπήθηκαν αγρίως και μετά από επέμβαση της αστυνομίας συνελήφθησαν διάφοροι, μεταξύ των οποίων και ο αρχηγός της αρχαιομαρξιστικής ομάδας, ο Κεφαλάς.⁴⁵³ Στην Αθήνα στα τέλη του 1929, κατά τη διάρκεια της μεγάλης φοιτητικής απεργίας, η διάσπαση της απεργιακής επιτροπής συνοδεύτηκε με ξυλοκοπήματα και συγκρούσεις μεταξύ αρχαιομαρξιστών και κομματικών,⁴⁵⁴ ενώ στον Πειραιά σημειώθηκαν τον Οκτώβρη του 1929 συγκρούσεις στο υποδηματεργατικό σωματείο της πόλης.⁴⁵⁵ Τέλος, και στην επαρχία σημειώθηκαν βίαια επεισόδια μεταξύ μελών του Αρχείου και του Κ.Κ.Ε., όπως για παράδειγμα στο Αγρίνιο⁴⁵⁶, την Καβάλα⁴⁵⁷, τη Λαμία⁴⁵⁸, την Πάτρα⁴⁵⁹, τη Δράμα⁴⁶⁰ και τον Βόλο, όπου έγινε απόπειρα δολοφονίας ενός αρχαιομαρξιστή.⁴⁶¹

⁴⁵¹ *Μακεδονία* (8 Φεβρουαρίου 1929), σ.1.

⁴⁵² *Μακεδονία* (1 Νοεμβρίου 1929), σ.4.

⁴⁵³ *Μακεδονία* (19 Ιουνίου 1930), σ.6.

⁴⁵⁴ *Ριζοσπάστης* (14 Ιανουαρίου 1930), σ.4.

⁴⁵⁵ *Ριζοσπάστης* (30 Οκτωβρίου 1929), σ.2.

⁴⁵⁶ «Οι Αρχαιομαρξιστές στο Αγρίνιο», *Ριζοσπάστης* (26 Μαΐου 1928), σ.3, «Υπουργός ο ρόλος των αρχαιομαρξιστών», *Ριζοσπάστης* (2 Απριλίου 1928), σ.3, «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (15 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2.

⁴⁵⁷ «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (17 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2, *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (13 Φεβρουαρίου 1932), σ.2, (26 Φεβρουαρίου 1932), σ.1, (5 Απριλίου 1932), σ.2 και (25 Αυγούστου 1932), σ.4.

⁴⁵⁸ *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (3 Απριλίου 1932), σ.3.

Με τη σύνδεση του Αρχείου με τη Δ.Α.Α. και τη δημιουργία της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. οι βίαιες συγκρούσεις με τους κομματικούς περιορίστηκαν στο ελάχιστό, ιδιαίτερα στην Αθήνα, καθώς ο νέος ρόλος που έπρεπε να παίξουν οι αρχειομαρξιστές, αυτός δηλαδή της αντιπολίτευσης στο Κ.Κ.Ε. δεν μπορούσε να συμβαδίζει με τη βία. Από την πλευρά της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. έγινε προσπάθεια να μετατοπιστούν οι ευθύνες για την αρχειομαρξιστική βία της προηγούμενης περιόδου στους «φραξιονιστές», δηλαδή στην ομάδα του Σούλα, η οποία χαρακτηρίστηκε ότι αποτελείτο από «ιδεολογικώς καθυστερημένους τύπους», που εισηγήθηκαν τη διάπραξη επιθέσεων εναντίον μελών του Κόμματος, εκμεταλλευόμενοι την απουσία των παλιών στελεχών του Αρχείου στην επαρχία, στην οποία η οργάνωση προσπαθούσε εκείνο τον καιρό να επεκταθεί.⁴⁶² Ακόμα κι αν αυτός ο ισχυρισμός έχει μια δόση αλήθειας, θα πρέπει να θεωρηθεί υπερβολική η μετάθεση της ευθύνης στους φραξιονιστές, αφού ο Γιωτόπουλος σε όλο αυτό το διάστημα ήταν στην Αθήνα και η συγκεντρωτική δομή της οργάνωσης δεν δικαιολογούσε την απώλεια ελέγχου των δράσεων από την ηγεσία της. Σε άλλο άρθρο της η *Πάλη των Τάξεων* παραδεχόταν τη χρήση βίας από το Αρχείο ως μέσο αυτοάμυνας στις δολοφονικές επιθέσεις του Κ.Κ.Ε.⁴⁶³

Από το 1932 όμως με ευθύνη του Κ.Κ.Ε. και της νέας του ηγεσίας άνοιξε ένας νέος κύκλος βίας, που συνοδεύτηκε από ιδιαίτερα επιθετικά άρθρα του *Ριζοσπάστη* υπό την καθοδήγηση του Ν. Ζαχαριάδη. Τον Απρίλιο του 1932 από τις στήλες της *Πάλης των Τάξεων* και του *Ριζοσπάστη* άρχισε να καλλιεργείται το κλίμα για νέες δολοφονικές επιθέσεις.⁴⁶⁴ Η χαφιεδολογία πήρε μεγάλη έκταση στα φύλλα του *Ριζοσπάστη* με συχνές επιστολές μελών του Κ.Κ.Ε. και πρώην αρχειομαρξιστών, που κατήγγειλαν συνεργασία του Αρχείου με την εργοδοσία ή το Κράτος.⁴⁶⁵ Ο *Νέος*

⁴⁵⁹ Ο *Νέος Ριζοσπάστης* (28 Απριλίου 1932), σ.4.

⁴⁶⁰ Ο *Νέος Ριζοσπάστης* (3 Νοεμβρίου 1932), σ.4.

⁴⁶¹ «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (13 Σεπτεμβρίου 1932), σ.1.

⁴⁶² «Τα λάθη μας», *Πάλη των Τάξεων* (19 Ιουνίου 1931), σ.2.

⁴⁶³ «Ποιοι είναι οι δολοφόνοι», *Πάλη των Τάξεων* (17 Σεπτεμβρίου 1932), σ.2.

⁴⁶⁴ «Το 9^ο Συνέδριο της Ομοσπονδίας Επισιτισμού. Αλληπάλληλες οργανωμένες δολοφονικές επιθέσεις των σταλινικών εναντίον των αρχειομαρξιστών συνέδρων», *Πάλη των Τάξεων* (8 Απριλίου 1932), σ.4 (το άρθρο συνοδεύεται από φωτογραφία δύο τραυματισμένων Αρχειομαρξιστών), «Οι αρχειομαρξιστές ετοιμάζουν καινούργιες δολοφονίες», *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (13 Απριλίου 1932), σ.2 και *Ο Νέος Ριζοσπάστης* (24 Απριλίου 1932), σ.1.

⁴⁶⁵ Μεταξύ άλλων υπήρξαν καταγγελίες για χαφιεδισμό από αρχειομαρξιστές στη ΒΕΟ Πατρών (*Νέος Ριζοσπάστης*, 9 Φεβρουαρίου 1932, σ.2), για σχέσεις του Γιωτόπουλου με τη διεύθυνση των φυλακών Αίγινας (*Νέος Ριζοσπάστης*, 18 Φεβρουαρίου 1932, σ.1), για παρουσία χαφιέδων μαζί με αρχειομαρξιστές (*Νέος Ριζοσπάστης*, 20 Φεβρουαρίου 1932, σ.2), για συνεργασία των αρχειομαρξιστών με την εργοδοσία των Τ.Τ.Τ.(Ταχυδρομεία-Τηλεγραφεία-Τηλεφωνεία) κατά τη

Ριζοσπάστης άρχισε να προβάλλει επιθέσεις εναντίον «αρχαιοφασιστών» στο Γηροκομείο⁴⁶⁶, στον Βοτανικό και στους Ποδαράδες (Ν.Ιωνία),⁴⁶⁷ ενώ στα φύλλα της εφημερίδας υπήρχαν φωτογραφίες θυμάτων από επιθέσεις αρχαιομαρξιστών⁴⁶⁸, αναφορές σε δολοφονικές επιθέσεις μελών της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.⁴⁶⁹ και επιθέσεις οπαδών του Αρχείου σε συνέδρια.⁴⁷⁰

Καθώς ο αρχαιομαρξισμός μπήκε σε βαθιά κρίση, που προκάλεσε και τη διάσπαση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., το Κ.Κ.Ε. ένωθε μικρότερη απειλή και οι επιθέσεις τόσο σε λεκτικό επίπεδο, όσο και με τη μορφή άσκησης σωματικής βίας άρχισαν να μειώνονται αισθητά. Ένας τελευταίος κύκλος αίματος άνοιξε αργότερα, στη δεκαετία του '40, με πρωταγωνιστή την Ο.Π.Λ.Α. (Οργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκού Αγώνα), που συγκροτήθηκε από το Κ.Κ.Ε., το Ε.Α.Μ. και τον Ε.Λ.Α.Σ. Λόγω της διεθνιστικής αρνητικής κριτικής που ασκούσε το Κ.Α.Κ.Ε. στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα που διεξήγαγε το Ε.Α.Μ., οι αρχαιομαρξιστές και οι τροτσκιστές χαρακτηρίζονταν «λακέδες της Γκεστάπο»⁴⁷¹. Έτσι 46 μέλη του Αρχείου εκτελέστηκαν την περίοδο 1944-1945, οι περισσότεροι εκ των οποίων μετά την Απελευθέρωση από τους Γερμανούς.⁴⁷²

διάρκεια της απεργίας τους (*Νέος Ριζοσπάστης*, 27 Μαΐου 1932, σ.2), για συνεργασία με την αστυνομία σε συνέλευση καπνεργατών του Πειραιά (*Νέος Ριζοσπάστης*, 22 Ιουνίου 1932, σ.2)

⁴⁶⁶ «Οι εργαζόμενοι κινητοποιούνται κατά του φασισμού», *Νέος Ριζοσπάστης* (18 Απριλίου 1932), σ.2.

⁴⁶⁷ «Ξυλοκόπημα αρχαιοφασιστών από εργάτες», *Νέος Ριζοσπάστης* (27 Απριλίου 1932), σ.2.

⁴⁶⁸ Στο ίδιο.

⁴⁶⁹ «Ανοιχτή επιστολή του Π.Γ. του Κ.Κ.Ε. στους εργάτες, μέλη και συμπαθούντες των οργανώσεων «Αρχείου του Μαρξισμού», «Κομ. Εν. Ομάδας» και «Σπάρτακου», *Νέος Ριζοσπάστης* (13 Μαρτίου 1932), σ.2 και *Νέος Ριζοσπάστης* (25-26 Αυγούστου 1932), σ.4.

⁴⁷⁰ Όπως στην πανυπαλληλική συγκέντρωση στο θέατρο «Τριανόν» (*Νέος Ριζοσπάστης*, 21 Μαρτίου 1932, σ.2), στο Συνέδριο της Ομοσπονδίας Επισιτισμού (*Νέος Ριζοσπάστης*, 6 Απριλίου 1932, σ.2), στη συγκέντρωση Ανωθυμίων (υπαλλήλων Ανωθύμων Εταιριών) (*Νέος Ριζοσπάστης*, 15 Απριλίου 1932, σ.2), στην αιματηρή πανεργατική συγκέντρωση στο θέατρο «Αλάμπρα» (*Νέος Ριζοσπάστης*, 16 Απριλίου 1932, σ.4) και στην επίσης αιματηρή Πανεργατική συγκέντρωση στο θέατρο «Αλκαζάρ» της Θεσσαλονίκης (*Νέος Ριζοσπάστης*, 6 Ιουνίου 1932, σ.2 και 8 Ιουνίου 1932, σ.1-2).

⁴⁷¹ *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, αρ.25. Απρίλιος 1944, σ.577.

⁴⁷² Πρόκειται για τους Ζουρή Γεώργιο, Καβαλιέρο Μανώλη, Σακελαρίου Νίκο, Πετσίτη Θεοδόση, Μπαϊρα Λεωνίδα, Παπαδόπουλο Γεώργιο, Αρνωτάκη Γιώργο, Βεργή Γιώργο, Ποιμενίδη Χαράλαμπο, Παπάζογλου Στέλιο, Πέτρογλου Θωμά, Βενενσάνο Νίκο, Εμμανουηλίδη Μάριο από την Αθήνα, Σαπουνά Σπύρο, Στάη ή Καρβούνη Βαγγέλη από τον Πειραιά, Πονυρό Γιώργο, Παύλου ή Πόμο Κώστα, Βογιατζή Μήτσο, Κατσιμπρα Κώστα, Λυμπερόπουλο Γιάννη, Πανόπουλο Νίκο, Ευθυμίου Αλέκο, Αρχανιώτη Σπύρο, Μίχα Βαγγέλη από την Λαμία, Καλογεράκη Κώστα, Αναστασίου Πάνο, Καπετανάκη Μήτσο, Καπετανάκη Λευτέρη, Ξανθόπουλο Νίκο, Ράφτη Βασίλη, Ζησημόπουλο Νίκο, Μάγαιρα Γιάννη, Σαχαριάδη Νίκο από το Αγρίνιο, Κοκκιγιάννη Θεόδωρο, Τζίκα Παντελή, Αλφούδη, Τσεντερμέ, Χαριζάνη, Οδυσσέα, Μακρή ή Βαμβακά Γιάννη από τη Μακεδονία και Παπαδόπουλο Θωμά, Πλιάκο, Δαμαλά Κώστα, Σταυριανό Γιάννη, Αλεξανδρίδη Θεοδόση, Κορτέση Νίκο από διάφορες άλλες περιοχές της Ελλάδας. (Μάριος Εμμανουηλίδης, *Αιρετικές διαδρομές. Ο ελληνικός τροτσκισμός και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2002, σ. 163-166, Γιάννης Καρύτσας, *Ο σφαγιασμός των αρχαιομαρξιστών της περιοχής Αγρινίου από τον ελληνικό σταλινισμό, Άρδην, Αθήνα*

Συνοψίζοντας, η ενδοαριστερή βία χαρακτήρισε τις σχέσεις του Αρχείου και του Κ.Κ.Ε. από το 1926 ως και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Οι αιτίες της δεν έχουν να κάνουν μόνο με τις πολιτικές διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στους δύο χώρους. Και οι αρχαιομαρξιστές και οι κομματικοί διεκδίκησαν για κάποιο χρονικό διάστημα την αποκλειστικότητα της εκπροσώπησης του «ορθόδοξου κομμουνισμού» στην Ελλάδα. Το Αρχείο βαθιά πληγωμένο από την απαξίωση με την οποία αντιμετωπιζόταν από το Κόμμα, το οποίο ταύτιζε τους αρχαιομαρξιστές με τους φασίστες και τους χαφιέδες, αλλά και ενθαρρυνόμενο από τη θεαματική του ανάπτυξη την ίδια εποχή που το Κ.Κ.Ε. συρρικνωνόταν, δεν αποκήρυξε τη βία και τη χρησιμοποίησε προκειμένου να κάνει αισθητή την παρουσία του. Το Κ.Κ.Ε. , καθώς πίστευε στη μοναδικότητά του,⁴⁷³ την οποία έβλεπε να αμφισβητείται από το Αρχείο και έχοντας παράδοση στην κουλτούρα της βίας, την οποία προηγουμένως δε δίστασε να χρησιμοποιήσει εναντίον μη κομμουνιστών, ανταπέδωσε τα χτυπήματα, φθάνοντας μάλιστα και στις δολοφονίες και πρωταγωνίστησε στη χρήση βίας στην εποχή ηγεσίας του Νίκου Ζαχαριάδη.

2002 , «Ηρωες και μάρτυρες του κομμουνισμού», *Πάλη των Τάξεων* (5 Ιουλίου 1945), σ.1 και «Στη μνήμη των θυμάτων του αγώνα μας», *Πάλη των Τάξεων* (21 Ιανουαρίου 1946), σ.1.

⁴⁷³«Η διαφοροποίηση μέσα στο Αρχείο», *Ριζοσπάστης* (12 Νοεμβρίου 1926), σ.2.

Κεφάλαιο Τρίτο

Ο αρχειομαρξισμός σε διεθνές πλαίσιο

III.1 Ο τριτοδιεθνιστικός προσανατολισμός

Η ηγεσία του Σ.Ε.Κ.Ε., που προήλθε από το ιδρυτικό συνέδριό του και που ιδεολογικά έρεπε προς την Κ.Δ.⁴⁷⁴, η ίδρυση της οποίας έγινε τον Μάρτιο του 1919, αλλά είχε ήδη προαναγγελθεί, καθυστέρησε τη σύνδεση με τη Β' Διεθνή, η οποία βρισκόταν σε φάση ανασύνταξης. Με υπαιτιότητα της αριστερής ηγεσίας του Κόμματος και κυρίως του Λιγδόπουλου δεν δημοσιεύτηκαν άμεσα τα πρακτικά του Α' Συνεδρίου, στα οποία υπήρχαν αρκετές αποφάσεις αντίθετες στο πνεύμα της Κ.Δ.⁴⁷⁵ Η τριτοδιεθνιστική τάση του Κόμματος εκτιμούσε ότι θα μπορούσε να μεταβάλει το Σ.Ε.Κ.Ε. από σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, που στόχευε στη λαϊκή εξουσία μέσω του ρεφορμισμού του αστικού συστήματος σε επαναστατικό κομμουνιστικό κόμμα. Δεν είχε όμως υπολογίσει η ομάδα του Λιγδόπουλου ότι η πλειοψηφία των παλαιών σοσιαλιστών που υπήρχαν στο Σ.Ε.Κ.Ε. έβαζε τον πατριωτισμό της πάνω από την προλεταριακή της συνείδηση και σε καμία περίπτωση δεν ταυτιζόταν ιδεολογικά με τα κηρύγματα της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Αυτό φάνηκε στο τον Μάιο του 1919 στο Α' Εθνικό Συμβούλιο του Σ.Ε.Κ.Ε., οπότε η κεντριστική τάση αντιτάχθηκε στην κυριαρχία των τριτοδιεθνιστών στην Κ.Ε. Σε αυτό το Συμβούλιο αποφασίστηκε κατά πλειοψηφία η ανεξαρτησία του Κόμματος και η μη υπαγωγή του σε καμία Διεθνή. Ταυτόχρονα αποφασίστηκε η διακοπή κάθε δεσμού με τη Β' Διεθνή χωρίς όμως να σταματούν οι επαφές με τα κόμματα που συνέχιζαν να ανήκουν σε αυτήν.⁴⁷⁶ Η Κ.Ε. θα προετοίμαζε από την πλευρά της το έδαφος, ώστε το Κόμμα να προσχωρήσει στη Γ' Διεθνή. Η απόφαση αυτή πάρθηκε μετά από σφοδρή σύγκρουση της δεξιάς τάσης του Σίδερι, που είχε και την υποστήριξη του Μπεναρόγια, ο οποίος θεωρούσε ότι το Κόμμα θα έπρεπε να περιμένει λίγο, μέχρι να οριστικοποιηθεί η διάσπαση στο παγκόσμιο σοσιαλιστικό

⁴⁷⁴ Η Κ.Ε. του Σ.Ε.Κ.Ε. που προέκυψε με το Α' Συνέδριο του Κόμματος (Ν. Δημητράτος, Μ. Σιδέρης, Δ. Λιγδόπουλος, Α. Αρβανίτης και Κόκκινος) είχε ισχυρή παρουσία της αριστερής τάσης (Κωστής Μοσκόφ, *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης*, ...ό.π.,σ.414).

⁴⁷⁵ Αβ. Μπεναρόγια., *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, ...ό.π.,σ.126.

⁴⁷⁶ Αγγελική Γεωργιάδου – Κατσουλάκη, *Η Πρώτη Συνδιάσκεψη του ΣΕΚΕ(Κ) – Φεβρουάριος 1922 – Τι οδήγησε σ' αυτή – Αποφάσεις*, Αθήνα 1984, σ.12.

κίνημα⁴⁷⁷ και της αριστερής των Λιγδόπουλου, Ν. Δημητράτου, Μ. Σιδέρη και Α. Κομιώτη, που ήθελαν άμεση σύνδεση με την Κ.Δ.⁴⁷⁸

Τα μέλη του Σ.Ε.Κ.Ε. που δυσαρεστήθηκαν με αυτή την εξέλιξη δημιούργησαν τον πρόγονο του Αρχείου, την Κομμουνιστική Ένωση, μια ομάδα δηλαδή γύρω από το περιοδικό *Κομμουνισμός*, που είχε από την αρχή θέση ως στόχο την τυπική και ουσιαστική σύνδεση του Σ.Ε.Κ.Ε. με την Κ.Δ. Στον *Κομμουνισμό* δημοσιεύτηκαν οι αποφάσεις του Α΄ και του Β΄ συνεδρίου της Κ.Δ., πληροφορίες για το διεθνές εργατικό κίνημα, οι «21 όροι» που έθεσε η Διεθνής για την προσχώρηση ενός κόμματος στις γραμμές της,⁴⁷⁹ καθώς και κάποια μεταφρασμένα μαρξιστικά έργα. Ο *Κομμουνισμός* τάχθηκε ξεκάθαρα υπέρ των «21 όρων» και κατηγόρησε την Κ.Ε. γιατί στην πρότασή της άφηνε περιθώρια σε μη κομμουνιστές να παραμείνουν στο Κόμμα. Η Κ.Ε., υποστήριζε ο *Κομμουνισμός*, ήθελε να προσχωρήσει το Κόμμα στην Κ.Δ.,⁴⁸⁰ χωρίς όμως να μεταβάλει τίποτα από τη δράση του, αλλά αυτό ήταν

⁴⁷⁷ Αλέκος Κουτσούκαλης, *Η Πρώτη Δεκαετία 1918-192*, Γνώση, Αθήνα 1984, σ.75.

⁴⁷⁸ *Σύντομη Ιστορία του ΚΚΕ, σχέδιο, Μέρος Α΄ 1918-1949...*,ό.π., σ. 37.

⁴⁷⁹ Οι «21 όροι» για την εισδοχή ενός κόμματος στον οργανισμό της Γ' Διεθνούς ψηφίστηκαν στο 2^ο συνέδριό της στην Πετρούπολη το καλοκαίρι του 1920. Ο πρόεδρος της Κ.Δ. Γ. Ζινόβιεφ δήλωσε στην εισήγησή του ότι με αυτούς τους όρους θα ήταν τόσο δύσκολο για τους ρεφορμιστές και τους «κεντριστές» να μπουν στη Διεθνή, όσο δύσκολο είναι «να περάσει η καμήλα από την τρύπα της βελόνας» (Λέανδρος Μπόλαρης, *Σ.Ε.Κ.Ε. Οι επαναστατικές ρίζες της Αριστεράς στην Ελλάδα*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Λευκωσία 2008, σ.69). Περιληπτικά, πρόβλεπαν μεταξύ άλλων : την απομάκρυνση των μεταρρυθμιστών και των κεντρώων από το κόμμα, τη δημιουργία παράλληλης παράνομης οργάνωσης, τη δυναμική και συστηματική προπαγάνδα στο στρατό, στα συνδικάτα και στην ύπαιθρο, την αποδοκιμασία του «σοσιαλατριτισμού» και του «σοσιαλειρισμού», την υποστήριξη των απελευθερωτικών κινήσεων στις αποικίες, τη δημιουργία κομμουνιστικών πυρήνων στα συνδικάτα και τη ρήξη με τη Διεθνή του Άμστερνταμ και τα «κίτρινα συνδικάτα», την υποταγή της κοινοβουλευτικής ομάδας στο κόμμα, την υιοθέτηση του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, την άνευ όρων υποστήριξη όλων των σοβιετικών δημοκρατιών στην πάλη τους με την αντεπανάσταση, την αντικατάσταση των σοσιαλδημοκρατικών προγραμμάτων των κομμάτων με κομμουνιστικά, τον δεσμευτικό χαρακτήρα των αποφάσεων της Κομμουνιστικής Διεθνούς, την αλλαγή του ονόματος των κομμάτων με την υποχρεωτική χρήση του προσδιορισμού «κομμουνιστικό», τη σύγκληση εντός τεσσάρων μηνών Έκτακτου Συνεδρίου στα ήδη ενταγμένα και στα υπό ένταξη κόμματα για την έγκριση των όρων και τέλος την αποβολή όσων μελών του κόμματος απέρριπταν τους όρους της Κομμουνιστικής Διεθνούς. (*Η Κομμουνιστική Διεθνής – Κομμουνιστικά Βιβλία*, Εκδοτικό τμήμα του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ελλάδος (Κομμουνιστικού), Αθήνα 1921,σ.25-32).

⁴⁸⁰ Το Β΄ Συνέδριο του ΣΕΚΕ αποτέλεσε σημαντικό βήμα στην πορεία για την κομμουνιστικοποίηση του, αφού έγινε αποδεκτή η δικτατορία του προλεταριάτου και η αρχή του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού σαν βάση της οργανωτικής συγκρότησης και λειτουργίας του. Ανάμεσα στους υποστηρικτές της ένταξης στην Κ.Δ. δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι υπήρχε ομοφωνία ως προς τα χαρακτηριστικά και το πνεύμα της προσχώρησης, κάτι που εντόπισε και ο Ν. Δημητράτος, ο οποίος θεωρούσε ότι προσχώρηση σημαίνει υιοθέτηση επαναστατικής τακτικής και απόρριψη της μεταρρυθμιστικής και όχι υποχρέωση τήρησης των διατάξεων της Γ' Διεθνούς (*Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1931*, τόμος Α΄..., ό.π.,σ.63-64.), ενώ και ο Γεωργιάδης φαίνεται ότι πίστευε ότι αρκούσε η πολιτική αναφορά στην Κ.Δ. και στις αρχές της, ώστε να καταφέρει το Κόμμα να ενδυναμώσει τις εγγενείς τάσεις ριζοσπαστικοποίησης που αναδύονταν στην ελληνική κοινωνία (Κ. Παλούκης, *Από το ΣΕΚΕ στο ΚΚΕ. Το ζήτημα της «μπολσεβικοποίησης» στο ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα 1918-1924...* ό.π.,σ.33.) Η βάση του Κόμματος και ιδιαίτερα η νεολαία άσκησε πίεση και επηρέασε τις αποφάσεις

αδύνατον γιατί κομμουνιστικό κόμμα χωρίς ομοιογένεια και με μη κομμουνιστές δεν γινόταν να υπάρξει.⁴⁸¹ Την ίδια άποψη διατύπωσαν και διάφοροι Κομμουνιστικοί Μορφωτικοί Όμιλοι, όπως αυτός της Μυτιλήνης, ο οποίος εξέφρασε την ανησυχία του γιατί η Κ.Ε. του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) προσπαθούσε να διατηρήσει και μέσα στο κόμμα στοιχεία μη κομμουνιστικά απλώς γιατί «κατά την κρίσιν της» τα στοιχεία αυτά «δεν θα ηδύνατο να είναι επιβλαβή εις τα συμφέροντα του Κόμματος»⁴⁸².

Από την εποχή της Κομμουνιστικής Ένωσης άρχισε να διαμορφώνεται μια κατάσταση στο ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα, που το έκανε να διαφέρει από τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά και να συνηγορεί στην ιδιοτυπία που εξέφρασε αργότερα ο αρχαιομαρξισμός. Τα κομμουνιστικά κόμματα που εντάχθηκαν στην Κ.Δ. προήλθαν από διασπάσεις των αντίστοιχων σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων.⁴⁸³ Η Ελλάδα υπήρξε εξαίρεση, καθώς το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, δηλαδή το Σ.Ε.Κ.Ε. δεν διασπάστηκε, αλλά μετεξελίχθηκε σε κομμουνιστικό. Ο αρχαιομαρξιστής Γεράσιμος Στεφανάτος πάνω σε αυτή τη βάση διερωτάται «γιατί οι πρωτεργάτες της Οχτωβριανής Επανάστασης ανεγνώρισαν για εκτελεστικό τμήμα της Τρίτης Διεθνούς αυτούς τους κορακοειδείς, τον Σαργολόγο, τον Γεωργιάδη, τους Δημητρατέους, τον Μπεναρόγια, τον Σιδέρη και τόσους άλλους όπου μόνον μια δεκάλεπτη συζήτηση αρκούσε για να αντιληφθεί ένας επαναστάτης ότι οι άνθρωποι αυτοί είναι κατά παρεξήγηση κομμουνιστές» και συνεχίζει ρωτώντας τον σύντροφό του Γιάννη Μακρή : «Γιατί τότε η Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς δεν ανεγνώρισε για εκτελεστικό της τμήμα την ομάδα που εξέδιδε το περιοδικό *Κομμουνισμός*;», για να λάβει την απάντηση ότι «αυτή την εποχή την Βαλκανική την αλώνιζε ο Κολάρωφ και πιθανόν να εχρειάζετο αυτούς τους νεφελωμένους, για να λάμπει αυτός σαν φωτεινόν άστρον στο Βαλκανικόν στερέωμα».⁴⁸⁴

του Β' Συνεδρίου, αν και πολλοί σύνεδροι ή δεν κατανοούσαν την έννοια της προσχώρησης ή την εννοούσαν, αλλά δεν τόλμησαν να αντισταθούν στη βάση (Ελ. Σταυρίδης, *Η κρίσις του κόμματος*, ...ό.π., σ.147).

⁴⁸¹ *Κομμουνισμός* (15 Μαρτίου 1921), σ.4.

⁴⁸² *Μυτιληνιός* (21 Μαρτίου 1921), σ.2.

⁴⁸³ Οι πιο σημαντικές διασπάσεις ήταν αυτές του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος. Το ιταλικό κόμμα (το μοναδικό κόμμα της Β' Διεθνούς που είχε εναντιωθεί αποφασιστικά στον πόλεμο), αν και μέλος της Κ.Δ. από το 1919, διασπάστηκε στο Συνέδριο του Λιβόρνο το 1921 μετά από σύγκρουση των ενωτικών του Σερράτι και των ρεφορμιστών του Τουράτι. Το γαλλικό κόμμα, διχάστηκε το 1920 στο Συνέδριο της Τουρ όσον αφορά τους «21 όρους» και διασπάστηκε το 1922 (Αγγελική Γεωργιάδου – Κατσουλάκη, *Η Πρώτη Συνδιάσκεψη του ΣΕΚΕ(Κ)*...ό.π., σ.25-26).

⁴⁸⁴ Γ. Στεφανάτος, *Αναμνήσεις*...ό.π.

Βέβαια, αυτός δεν ήταν ο μοναδικός λόγος που η Κομμουνιστική Ένωση δεν εντάχθηκε στην Κ.Δ., αλλά αντίθετα διαλύθηκε και το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) έγινε το ελληνικό τμήμα της Κομιντέρν. Η Ελλάδα, σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, σημείωσε ιστορική καθυστέρηση στην ίδρυση σοσιαλιστικού κόμματος. Όταν διεθνώς προέκυψε η ανάγκη για δημιουργία αμιγώς κομμουνιστικών κομμάτων δεν υπήρχαν στην Ελλάδα περιθώρια για τη διάσπαση ενός κόμματος, που έκανε τα πρώτα του βήματα. Επίσης η Κομμουνιστική Ένωση ήταν μια φιλόδοξη ομάδα με μικρή όμως δυναμική,⁴⁸⁵ καθαρά νεοαλαιίστικη βάση, που την καθιστούσε πιο αδύναμη στην περίοδο της επιστράτευσης λόγω της Μικρασιατικής Εκστρατείας⁴⁸⁶ και απουσία παρουσίας στο συνδικαλισμό. Συνυπολογίζοντας αυτά τα στοιχεία η Κ.Δ. προέκρινε τη μπολσεβικοποίηση του Σ.Ε.Κ.Ε. και μέσω της Β.Κ.Ο. πίεσε ως προς τη διάλυση της Κομμουνιστικής Ένωσης και την ένταξη των μελών της στο Κόμμα.⁴⁸⁷ Οι συνεχιστές όμως της παράδοσης του *Κομμουνισμού*, οι αρχαιομαρξιστές, εξακολούθησαν να θεωρούν τους εαυτούς τους αυθεντικούς εκφραστές του μπολσεβικισμού στην Ελλάδα, παρά τη σαφή τοποθέτηση της Κ.Δ.

Ουσιαστική αιτία της ατομικής προσχώρησης των μελών της Κομμουνιστικής Ένωσης στο Κόμμα ήταν η έλλειψη πλέον λόγων ύπαρξής της, μιας και το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) φαινόταν ότι θα προσχωρούσε άμεσα στην Κ.Δ. Όμως η ομάδα Τζουλατι-Σαραντίδη-Δεδούση ήταν βαθιά επηρεασμένη από το σχίσμα του Λένιν με τους σοσιαλδημοκράτες το 1914 και αποφασισμένη να προχωρήσει στη ρήξη με το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και τα σοσιαλδημοκρατικά στοιχεία που υπήρχαν εντός του.⁴⁸⁸ Διέβλεπε ότι σύντομα θα γινόταν μια διάσπαση, από την οποία θα προέκυπτε ένα «αληθινό κομμουνιστικό κόμμα». Σε αυτό το διάστημα οι αρχαιομαρξιστές μιμήθηκαν τον μπολσεβικισμό που μπόρεσε να μείνει χωρισμένος, αλλά και μαζί με τον μενσεβικισμό στο Ρωσικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα από το 1903 ως το 1906 και στη Β΄ Διεθνή ως το 1914. Η διαπίστωση ότι το Κόμμα δεν μπορούσε να γίνει επαναστατικό δεν ήταν αφορμή για αποχώρηση και ίδρυση ανεξάρτητης οργάνωσης. Αντίθετα η ομάδα του Τζουλάτι αντιλήφθηκε ότι σαν πυρήνας εντός Κόμματος, όπως

⁴⁸⁵ Σύμφωνα με την απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη του Λ. Αποστόλου στις 2/8/1981 η Κομμουνιστική Ένωση αριθμούσε 40-50 αγωνιστές. (Θ. Νικολόπουλος, *Η άλλη όψη του ελληνικού εργατικού κινήματος (1918-1930)*..., ό.π.,σ.39).

⁴⁸⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ.53.

⁴⁸⁷ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.155.

⁴⁸⁸ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ.64.

οι μπολσεβίκοι, θα είχαν καλύτερα αποτελέσματα, καθώς το Κόμμα στα μάτια των μαζών ήταν ο εκπρόσωπος της ένδοξης Ρωσικής Επανάστασης.⁴⁸⁹

Οι διακηρυκτικές θέσεις πρόσδεσης του Κόμματος στην Κ.Δ. αμφισβητούνταν, καθώς οι «21 όροι» της και γενικότερα οι αποφάσεις της δεν εφαρμόζονταν στην πράξη. Παράλληλα υπήρχε προβληματισμός λόγω των ηττών του εργατικού κινήματος και της έξαρσης των αντικομμουνιστικών διώξεων. Η ιδέα της μετατροπής του Κόμματος σε κομμουνιστικό άρχισε να δίνει τη θέση της στην ιδέα δημιουργίας ενός νέου πραγματικά κομμουνιστικού κόμματος απαλλαγμένου από τα σοσιαλδημοκρατικά βαρίδια.. Ο «Πρώτος Πυρήνας», που συγκροτήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1921 από την ομάδα Τζουλάτι επισήμανε τη δυσκολία του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) να έρθει σε επαφή με το εργατικό κίνημα και την απέδωσε στην προβληματική σύμπλευση της ελληνικής σοσιαλδημοκρατίας με την Κ.Δ. Οι παλαιοί σοσιαλιστές του Κόμματος, σύμφωνα με την ομάδα του Τζουλάτι, δεν ταυτίζονταν πολιτικά με τον ρωσικό κομμουνισμό, αλλά συμπορεύονταν ευκαιριακά με τους τριτοδιεθνιστές. Κεντρικό σύνθημα του Πυρήνα έγινε «το σύνθημα των μπολσεβίκων για μια οργάνωση εξ επαγγέλματος επαναστατών, σαν απαραίτητη βάση για την πραγματοποίηση της επερχόμενης προλεταριακής επανάστασης».⁴⁹⁰

Φαινομενικά, μετά τη Συνδιάσκεψη του Φεβρουαρίου του 1922 του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ),⁴⁹¹ ο «Πρώτος Πυρήνας» έμοιαζε να συνέπλεε με το Κόμμα, αφού

⁴⁸⁹ Γ. Ποντίκης, «Ο Αρχαιομαρξισμός, συμβολή στην ιστορία του», *Πάλη των Τάξεων* (22 Ιουλίου 1946), σ.3.

⁴⁹⁰ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π.,σ.63.

⁴⁹¹ Τον Φεβρουάριο του 1922 πραγματοποιήθηκε με μυστικότητα η Συνδιάσκεψη του Κόμματος, η επονομαζόμενη «Συνδιάσκεψη του Φεβρουαρίου». Η Συνδιάσκεψη επηρεάστηκε από τις νέες συνθήκες που σε παγκόσμιο επίπεδο χαρακτηρίζονταν από την υποχώρηση της επανάστασης, ενώ στο εσωτερικό ενίσχυναν τις διαλυτικές τάσεις στο Κόμμα λόγω της γενικής επιστράτευσης. Η πιο σημαντική απόφαση, που πάρθηκε στη Συνδιάσκεψη και άλλαξε την πορεία του Κόμματος, ήταν αυτή που συνυπολογίζοντας την οξύτητα της επίθεσης εναντίον του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και την ανάγκη οργάνωσης και προπαγάνδας, υποστήριζε τη «μακρά νόμιμη ύπαρξη» του Κόμματος (*Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1918-1924)*, Α' τόμος,...ό.π.,σ.213). , αρνούμενη την επαναστατική πρακτική με τη δικαιολογία ότι είναι αναγκαία μια μακρόχρονη ιδεολογική κυρίως προετοιμασία των μαζών μέσα στα πλαίσια του κοινοβουλευτισμού. Ως προς τη σχέση με την Κ.Δ., η Συνδιάσκεψη αποφάσισε ότι το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) παραμένει συνδεδεμένο μαζί της και ότι στο μέλλον θα κρατήσει μια στάση που θα είναι περισσότερη σύμφωνη με τις αποφάσεις του 2^{ου} και 3^{ου} Συνεδρίου της Κ.Δ, αφού φροντίσει την ανασυγκρότησή του, ώστε να ανταποκρίνεται στα καθήκοντα και στις υποχρεώσεις ενός επαναστατικού προλεταριακού κόμματος (*Στο ίδιο*, σ.220). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η διατύπωση στις αποφάσεις ότι «Το Κόμμα αποδέχεται όλες τις μέχρι τούδε αποφάσεις των συνεδρίων της Κ.Δ. ως δοκιμασμένα ιστορικής σημασίας» (*Στο ίδιο*, σ.220). Αυτό σήμαινε ότι οι αποφάσεις της Διεθνούς δεν είχαν δεσμευτική δύναμη, ούτε ήταν υποχρεωτικές για το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), αλλά είχαν συμβουλευτικό χαρακτήρα, κάτι

αμφότεροι διαπίστωναν την «ιστορική καθυστέρηση» του ελληνικού προλεταριάτου και πρότειναν ως λύση την αναγκαία προϋπαρξη μιας περιόδου προετοιμασίας και αποχής από το κίνημα. Μερικά χρόνια αργότερα, ο Πουλιόπουλος δεν δίστασε, στηριζόμενος σε αυτή την ομοιότητα, να θεωρήσει τον αρχαιομαρξισμό μια ιδιαίτερη εκδοχή και εμφάνιση της σοσιαλδημοκρατίας στην Ελλάδα,⁴⁹² ενώ και ο Ζαχαριάδης απέδωσε στην αρχαιομαρξιστική κίνηση τον χαρακτηρισμό «μενσεβικισμός». Η διαφορά όμως έγκειται στο ότι το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), με την αλλαγή πλεύσης του το 1922, θεωρούσε ότι η προετοιμασία έπρεπε να περιοριστεί στην κοινοβουλευτική δράση και στον λεγκαλισμό, ενώ ο «Πρώτος Πυρήνας» πρόκρινε τη μυστική μορφωτική δράση.

Η ουσιαστική αναβολή της μπολσεβικοποίησης του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) εγκρίθηκε από το Συνέδριο της Β.Κ.Ο.⁴⁹³ Οι λενινιστές του Κόμματος, στην πλειοψηφία τους νεολαίοι, εντός των οποίων κυριαρχούσε η ομάδα Τζουλάτι, δεν είχαν κύρος και δεν έχαιραν της υποστήριξης του Βαλκανικού Γραφείου της Κ.Δ., που παρέμενε επιφυλακτικό, επειδή φοβόταν τη διάσπαση του αρτισύστατου κόμματος της ελληνικής εργατικής τάξης.⁴⁹⁴ Για την Β.Κ.Ο. ο Τζουλάτι αντιπροσώπευε μία τάση, από την οποία ζήτησαν τη συνεργασία της και τίποτα παραπάνω.⁴⁹⁵ Ο Τζουλάτι δέχτηκε να συνεργαστεί, παρά το γεγονός ότι έβλεπε να εισάγονται γραφειοκρατικές μέθοδοι με την παρέμβαση της Β.Κ.Ο. στη σύνθεση της Κ.Ε. του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και να καταστρατηγούνται κάποιοι από τους «21 όρους», όπως ο 7^{ος} και ο 20^{ος}.⁴⁹⁶

αντίθετο με τους «21 όρους» που έθεσε η Κομμουνιστική Διεθνής για την προσχώρηση ενός κόμματος στις γραμμές της.

⁴⁹² Παντελής Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, τ.6, Δεκέμβρης 1930, σ.13.

⁴⁹³ Αβ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, ..., ό.π., σ.156.

⁴⁹⁴ Κωστής Μοσκόφ, *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης*, ..., ό.π., σ. 424.

⁴⁹⁵ Ο αντιπρόσωπος της Β.Κ.Ο. στην Ελλάδα είχε συνάντηση το φθινόπωρο του 1922 με τον Τζουλάτι και τον έπεισε, παρά τις αμφιβολίες του ότι το Κόμμα δεν μπορούσε να αλλάξει, παρά μόνο να αντικατασταθεί από νέο, να πάρει μέρος στην ανασυγκρότηση της Κ.Ε. του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), κάτι που φανερώνει ότι ο Τζουλάτι ακόμα υπολόγιζε αν όχι στην Β.Κ.Ο., τουλάχιστον στην Κ.Δ (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 2..., ό.π., σ.158).

⁴⁹⁶ Ο 7^{ος} όρος μεταξύ άλλων ανέφερε : «Τα κόμματα που επιθυμούν να ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, έχουν την υποχρέωση να αναγνωρίζουν την ανάγκη μιας πλήρους ρήξης με τον μεταρρυθμισμό και την «κεντρώα» πολιτική και να προπαγανδίσουν αυτή τη ρήξη μεταξύ των μελών τους, όσο περισσότερο γίνεται... Η Κομμουνιστική Διεθνής, ανεπιφύλακτα και κατηγορηματικά απαιτεί τη διενέργεια αυτής της ρήξης, στο συντομότερο δυνατόν χρονικό διάστημα.», ενώ ο 20ος : «Τα κόμματα που τώρα επιθυμούν να εισέλθουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, αλλά δεν έχουν ακόμη αλλάξει ριζικά την προηγούμενη τακτική τους, πρέπει πριν από την ένταξή τους στην Κομμουνιστική Διεθνή, να εξασφαλίσουν ότι, όχι λιγότερο από τα δύο τρίτα της κεντρικής επιτροπής και του συνόλου των σημαντικότερων κεντρικών θεσμικών οργάνων, αποτελείται από συντρόφους, που ακόμη και πριν από το Δεύτερο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, τάχθηκαν σαφώς και δημοσίως, υπέρ της

III.2 Η απομάκρυνση από την Κομιντέρν – Η σταδιακή προσέγγιση στον Τρότσκι

Η έκδοση του περιοδικού *Αρχείον Μαρξισμού* τον Μάιο του 1923 είχε ως σκοπό την προβολή κλασικών μαρξικών και μαρξιστικών έργων⁴⁹⁷ που θα συνέβαλαν στη σοσιαλιστική μόρφωση των ελλήνων κομμουνιστών είτε για να μετατρέψουν το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) σε ένα πραγματικό επαναστατικό κόμμα, είτε για να δημιουργήσουν, όπως φαίνεται να πίστευαν ήδη τότε οι συντελεστές του εγχειρήματος, το νέο ελληνικό πραγματικά κομμουνιστικό κόμμα. Ο θάνατος του Λένιν στις 21 Ιανουαρίου 1924, έφερε στην ηγεσία της Ρωσίας τη τριανδρία Στάλιν – Κάμενεφ – Ζηνόβιεφ. Ένα μήνα αργότερα, παρουσία του αντιπροσώπου της Κ.Δ. Αντρέι Πετκόφσκι πραγματοποιήθηκε το Εθνικό Συμβούλιο του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ), στο οποίο συμμετείχε ο Τζουλάτι, με το οποίο ξεκίνησε ένας κύκλος εκκαθαρίσεων από το Κόμμα,⁴⁹⁸ που αποκτούσε όλο και περισσότερο ολοκληρωτικά χαρακτηριστικά και εισερχόταν στη σταλινική περίοδό του.

Σύμφωνα με τον Αποστόλου, ήδη από τα τέλη του 1923 και λίγο πριν τον θάνατο του Λένιν ο Κεντρικός Πυρήνας του Αρχείου ήταν σταθερά προσανατολισμένος προς τον Τρότσκι, ενώ κατηγορούσε την Κ.Δ. για το επίπεδο των αντιπροσώπων που έστελνε στην Ελλάδα και για το γεγονός ότι συντηρούσε με τα λεφτά της το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ). Ο τροτσκισμός του Αρχείου το 1924 ήταν για τον πρώην αρχαιομαρξιστή καιροσκοπικός και αποσκοπούσε στο να στηριχθεί η οργάνωση σε κάποιο διεθνές ρεύμα. Οι αρχαιομαρξιστές ταυτίζονταν με τον Τρότσκι πάνω στο γεγονός ότι στον πρόλογο του στο βιβλίο του για τη Ρωσική Επανάσταση του 1927, σε κάποιο σημείο έδινε μεγαλύτερη σημασία στο ρόλο του ατόμου και

εισόδου του κόμματος στην Κομμουνιστική Διεθνή». («Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνής (Κομιντέρν) – Οι 21 όροι του Λένιν», διαθέσιμο στο <https://www.pare-dose.net/4963>, τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁴⁹⁷ Συγκεκριμένα στους δύο πρώτους τόμους του Αρχείου (1/5/1923-15/4/1924 και 1/5/1924-15/4/1925) δημοσιεύτηκαν μεταφράσεις από τέσσερα κείμενα του Λένιν, τρία κείμενα του Μαρξ και επίσης κείμενα των Βάρκα, Κάουτσκυ, Μπόρχαντ και Έγκελς. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.18).

⁴⁹⁸ Αρχικά χτυπήθηκε η «εξτρεμιστική τάση» Παπαναστασίου και Αρβανιτάκη στον Πειραιά, όπου διαλύθηκε όλο το τμήμα της πόλης (5 Απριλίου 1924), στη συνέχεια αποβλήθηκαν οι τάσεις Τζουλάτι (Αρχείου) και Σεϊτανίδη («Προς τις μάζες»), κατόπιν οι Κορδάτος – Αποστολίδης και στη συνέχεια οι Πουλιόπουλος, Γιατσόπουλος, Μάξιμος, Σκλάβος, Χαϊνογλου, Νικολινάκος, Νικολαΐδης, Μοναστηριώτης (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.132).

δευτερεύουσα σημασία στο ρόλο του Κόμματος.⁴⁹⁹ Αντίστοιχα οι αρχειομαρξιστές παρερμηνεύοντας τον τροτσκισμό, πάντα σύμφωνα με τον Αποστόλου, έλεγαν πως ο Τρότσκι υποστήριζε πως «μονάχα τα πρόσωπα παίζουν ρόλο, που σε μια κατάλληλη ευκαιρία εκμεταλλεύονται την περίσταση, παίρνουν την εξουσία και εγκαθιδρύουν τη δικτατορία του προλεταριάτου». Το Αρχείο αγωνιζόταν για τη δημιουργία αυτών των προσώπων, για τη δημιουργία «του υποκειμενικού παράγοντος».

Ο Τζουλάτι συνήθιζε να λέει στον Καστρίτη, σύμφωνα με μαρτυρία του δεύτερου ότι μόνο ο Τρότσκι μπορεί να κατανοήσει τη θέση τους και ότι «είναι ο μόνος που βλέπει σωστά και μακριά».⁵⁰⁰ Ο μετέπειτα ηγέτης του Αρχείου, Δ. Γιωτόπουλος, παρακολουθώντας τις διεθνείς εξελίξεις και τη στάση της Β.Κ.Ο. και της Κ.Δ. την περίοδο 1923-1924 υποστήριζε ότι «υπήρχαν ομορτιστές στην Κ.Δ.»⁵⁰¹ Οι αρχειομαρξιστές παρατηρούσαν δεξιές παρεκκλίσεις στα κείμενα που έρχονταν από την Κ.Δ. και στα πρακτικά της Ευρείας Εκτελεστικής Επιτροπής της, που δημοσιεύτηκαν στον *Ριζοσπάστη* στα μέσα του 1923. Πριν ακόμα τοποθετηθεί το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) στη διαμάχη Τρότσκι-Τρότσκι, το Αρχείο είχε διαμορφώσει άποψη, αφού στα χέρια των μελών του κυκλοφορούσε ήδη το «*Cours Nouveau*»⁵⁰² και το «*Ευρώπη και Αμερική*»⁵⁰³ του Τρότσκι, ενώ αργότερα, στις αρχές του 1925 ο αρχειομαρξιστής Πίνδαρος Μπρεδήμας μετέφρασε μέρος του δεύτερου κειμένου και το κυκλοφορούσε σε μαθητικούς-φοιτητικούς κύκλους και σε εργατικά στελέχη.⁵⁰⁴

Μετά τη διαγραφή Τζουλάτι (Μάιος 1924) από το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 1925 η 2^η Συνδιάσκεψη του Αρχείου. Σε αυτήν δεν τέθηκε θέμα κριτικής στην Κ.Δ., αλλά αργότερα σε προσωπική συνομιλία του Τζουλάτι με τον Γιαννακουρέα, ο αρχειομαρξιστής ηγέτης αναφέρθηκε στα εκφυλιστικά φαινόμενα που παρουσίασαν οι αντιπρόσωποι της Κ.Δ. στην Ελλάδα και

⁴⁹⁹ Α. Αποστόλου, «Ο αντιδραστικός ρόλος της οργάνωσης του Αρχείου», *Ριζοσπάστης* (21 Μαΐου 1925), σ.3. Η αλήθεια όμως είναι ότι στα «Διδάγματα του Οχτώβρη» (στα οποία αναφερόταν ο Αποστόλου), ο Τρότσκι υπογράμμιζε τη σπουδαιότητα του Κόμματος και της ηγεσίας του, ιδιαίτερα όταν από μια επαναστατική κατάσταση εγκυμονείται μια επανάσταση. Απλά ο Αποστόλου στηρίχθηκε σε παραποίηση των ιδεών του Τρότσκι από τη ρωσική Τρόικα, η οποία φρόντισε να αποσύρει το αυθεντικό κείμενο. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.153).

⁵⁰⁰ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.151.

⁵⁰¹ Στο ίδιο, σ.148.

⁵⁰² <https://www.marxists.org/français/trotsky/livres/coursnouveau/coursnouveau.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁵⁰³ <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1926/02/europe.htm> (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁵⁰⁴ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 3..., ό.π.,σ.150.

ιδιαίτερα ο μόνιμος αντιπρόσωπος Λαυράς, που σε συνδυασμό με τις κατηγορίες του Τρότσκι για «γραφειοκρατισμό» του νέου καθεστώτος στην Ε.Σ.Σ.Δ., τον έκαναν να προβλέπει τον εκφυλισμό της Κ.Δ. και να σκέφτεται το ενδεχόμενο να υπάρχει ανάγκη συγκρότησης νέας Διεθνούς.⁵⁰⁵ Ο προσανατολισμός στον Τρότσκι ήταν σταθερός, αλλά δεν γινόταν προσπάθεια να περάσει στη βάση της οργάνωσης, καθώς το Αρχείο δεν είχε γίνει καμία επεξεργασία προγράμματος, που θα το διαχώριζε από τη νέα ηγεσία της Ε.Σ.Σ.Δ. και το Κ.Κ.Ε., το οποίο συμπορευόταν με αυτήν.⁵⁰⁶ Τον Απρίλιο όμως του 1926 σε μια συγκέντρωση του Αρχείου στην Καισαριανή, ο Τζουλάτι πρώτος και ο Γιωτόπουλος στη συνέχεια μίλησαν για τα γεγονότα που διαδραματιζόνταν στην Ε.Σ.Σ.Δ. και επιβεβαίωσαν τον προσανατολισμό της οργάνωσης προς τον Τρότσκι.⁵⁰⁷

Μετά τη συγκέντρωση ο Γιωτόπουλος έδωσε στον Πέτρο Χατζή ένα δέμα με έγγραφα για να τα ταχυδρομήσει στο εξωτερικό. Ο Τζουλάτι είχε πρόθεση της σύνδεσης του Αρχείου με άλλες οργανώσεις του εξωτερικού, όμως στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν υπάρχει κάποια ένδειξη που να επιβεβαιώνει διασύνδεση του Αρχείου είτε τους Μπορίς Σουβαρίν, Πιερ Μονάτ, Αλφρέντ Ροσμέρ, οι οποίοι είχαν διαγραφεί από το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα και είχαν συνταχθεί με τον Τρότσκι⁵⁰⁸, είτε με τη Γερμανία, από όπου το Αρχείο έπαιρνε το *Inprecor* (*International Press Correspondence*)⁵⁰⁹ και βιβλία της Κ.Δ., τα οποία περιείχαν πληροφορίες και υλικό, που χρησιμοποιούσε ο Γιωτόπουλος στις ομιλίες του αργότερα. Η σύνδεση με τους αντιπολιτευόμενους του εξωτερικού ήταν δύσκολη και λόγω της κακής φήμης που είχε το Αρχείο από τα δημοσιεύματα του *Ριζοσπάστη*, αλλά και λόγω της οργανωτικής του αδυναμίας πριν το 1926-1927, οπότε ανασυγκροτήθηκε από τον Γιωτόπουλο, επεκτάθηκε στην επαρχία και απέκτησε σημαντική συνδικαλιστική δράση.

⁵⁰⁵ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π.,σ.49

⁵⁰⁶ Στο ίδιο, σ.48.

⁵⁰⁷ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.163.

⁵⁰⁸ Τον Οκτώβριο του 1925 στάλθηκε στην Κ.Δ. μια επιστολή υπογεγραμμένη από 250 Γάλλους κομμουνιστές, στην οποία γινόταν κριτική για λάθη της Κομιντέρν (Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : https://www.marxists.org/francais/4int/ogi/1925/10/ogi_19251025.htm, τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁵⁰⁹ Πρόκειται για το διεθνές δημοσιογραφικό όργανο της Κ.Δ., που εκδόθηκε από το 1921 ως το 1938 στο Βερολίνο, τη Βιέννη και το Λονδίνο : <https://www.marxists.org/history/international/comintern/inprecor/index.htm> (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

Στα μέσα του 1926 και καθώς ο Γιωτόπουλος είχε αντικαταστήσει τον Τζουλάτι στην ηγεσία του Αρχείου, οι Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ συντάχθηκαν με τον Τρότσκι, διαφωνώντας με τη σταλινική θεωρία του «σοσιαλισμού σε μία μόνο χώρα» και έδωσαν στον τροτσκισμό νέα ώθηση. Το Αρχείο οργάνωσε πολυάριθμες ομιλίες με θέμα τις ιδέες του Τρότσκι, σε πολλές από τις οποίες ήταν ομιλητής ο ίδιος ο Γιωτόπουλος,⁵¹⁰ αλλά σύμφωνα με τον Αναστασιάδη, απέφυγε να τοποθετηθεί επίσημα υπέρ του Τρότσκι ως το 1927.⁵¹¹ Μάλιστα κατά τη διάρκεια του Πρώτου Συνεδρίου της Εργαζόμενης Νεολαίας, ο αρχειομαρξιστής φοιτητής Μάρας ανέφερε στην ομιλία του ότι το Αρχείο ήταν υπέρ της Κ.Δ.⁵¹² Η Κομμουνιστική Διεθνής των Νέων είχε όμως από τις αρχές του 1927 τοποθετηθεί πάνω στο θέμα του αρχειομαρξισμού, χαρακτηρίζοντάς τον αντεπαναστατική και αντικομμουνιστική οργάνωση, που στο μέλλον θα εξελισσόταν ή σε σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ή πιθανότατα σε φασιστική οργάνωση.⁵¹³

Μετά την όξυνση των σχέσεων Στάλιν-Τρότσκι, ο Γιωτόπουλος, στο τέλος του 1927, στην εισήγησή του στον πυρήνα που συμμετείχε ο Αναστασιάδης, ανέφερε πως τα σοβιέτ είχαν αδειάσει από το περιεχόμενό τους, οι συνεδριάσεις γίνονταν τυπικές και καταστέλλονταν οι συζητήσεις μέσα στο Κόμμα.⁵¹⁴ Τον Μάρτιο του 1927 επανακυκλοφόρησε το «*Αρχείον του Μαρξισμού*», η έκδοση του οποίου είχε διακοπεί λόγω της δικτατορίας του Πάγκαλου. Στον 3^ο και τελευταίο τόμο του περιοδικού φαινόταν ο προσανατολισμός της οργάνωσης προς τον Τρότσκι με τη δημοσίευση δύο μεταφρασμένων έργων του.⁵¹⁵ Την ίδια εποχή οι Πουλιόπουλος και Γιατσόπουλος εξέδωσαν ένα ιστορικό ντοκουμέντο για την εξέλιξη του αντιπολιτευτικού τροτσκιστικού κινήματος, το «*Νέο Ξεκίνημα*» (15 Ιουνίου 1927). Σε αυτό χαρακτήριζε τους σταλινικούς σαν «πούρους αρχειομαρξιστές», που «δεν ήθελαν να αναλάβουν υπεύθυνα πόστα δημόσια απέναντι στις μάζες, ήταν ιδανικοί να μένουν κλεισμένοι στους κύκλους των μελών τους..., να δίνουν εντολές και ύστερα αμείλιχτα «μπολσεβίκικα» να κριτικάρουν, να δρουν στην παρανομία και να φοβούνται τη νομιμότητα».⁵¹⁶ Το Π.Γ. του Κ.Κ.Ε. απάντησε στον Πουλιόπουλο με

⁵¹⁰ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 4..., ό.π., σ.178-180.

⁵¹¹ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...*, ό.π.

⁵¹² *Ριζοσπάστης* (21 Απριλίου 1927), σ.1.

⁵¹³ Στο ίδιο.

⁵¹⁴ Κ. Αναστασιάδης, *Αναμνήσεις...*, ό.π.

⁵¹⁵ Πρόκειται για τα «Ευρώπη και Αμερική» και «Πού βαδίζει η Ρωσία» (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π., σ.87-88).

⁵¹⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π., σ.98.

κείμενο που δημοσιεύτηκε στον *Ριζοσπάστη* και στο οποίο, εκτός των άλλων, τον κατηγορούσε και για επαφές με την «*Τρίτη Κατάσταση*» και τους αρχειομαρξιστές⁵¹⁷ και τον Σεπτέμβριο του 1927 τον διέγραψε από το Κόμμα.

Στο μεταξύ η ρήξη Τρότσκι-Στάλιν πέρασε στην τελική φάση της μετά τη διαγραφή του Τρότσκι από το Π.Γ του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος (τέλη του 1926) και την Κ.Ε. του (τέλη 1927), την εκτελεστική επιτροπή της Κ.Δ. (φθινόπωρο 1927), και την άρνηση του Κρεμλίνου να δώσει το δικαίωμα στην αντιπολίτευση να εκφράσει τις αντιρρήσεις της στο 15^ο Συνέδριο του Κόμματος. (2-19 Δεκεμβρίου 1927). Ο Στάλιν έγινε ο απόλυτος κυρίαρχος της Κ.Ε. και οι τροτσικιστές εξοβελίστηκαν από το Κόμμα, αφού χαρακτηρίστηκαν «μενσεβίκου».⁵¹⁸ Η Αντιπολίτευση κυκλοφόρησε μια πλατφόρμα υπογεγραμμένη από 83 παλιούς μπολσεβίκους στην οποία κατηγορούσε για διάφορα θέματα τη σταλινική ηγεσία.⁵¹⁹

Στα τέλη του 1928 ο Γιωτόπουλος έστειλε στην Δ.Α.Α τον Εβραίο Oscar Rozeweig (ψευδ: Μύρτος)⁵²⁰, που είχε ενταχθεί στο Αρχείο και είχε κάποια σύνδεση με το αγγλικό κίνημα. Το 1929 ο Oscar ενημέρωσε προσωπικά για την αρχειομαρξιστική οργάνωση και τον ίδιο τον Τρότσκι, που βρισκόταν εξόριστος στην Πρίγκηπο και φαίνεται ότι συνέβαλε στο να διαμορφωθεί θετική άποψη για το Αρχείο στη Δ.Α.Α.⁵²¹ Την ίδια εποχή ο Πουλιόπουλος είχε επαφή με τη Δ.Α.Α.,⁵²² στην οποία μίλησε με σκληρή γλώσσα για το Αρχείο, κάτι που επανέλαβε αργότερα μέσα από τις στήλες του *Σπάρτακου*, του οργάνου της Ενιαίας Αριστερής Αντιπολίτευσης του

⁵¹⁷ «Απόφαση του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ για την τελευταία διασπαστική δράση της ομάδος Πουλιόπουλου», *Ριζοσπάστης* (6 Ιουλίου 1927), σ.1-2.

⁵¹⁸ Jerry F. Hough, Merle Fainsod, «How the Soviet Union is Governed», *Slavic Review*, Cambridge University Press, Vol. 39, No. 3 (Sep., 1980), pp. 482-486.

⁵¹⁹ <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1927/opposition/opposition.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁵²⁰ Ο Oscar Rozeweig εργαζόταν ως βιολιστής σε ένα μαγαζί στην Πλάκα, όπου ήρθε σε επαφή με γκαρσόνια που ήταν αρχειομαρξιστές. Ο Τρότσκι τον συμπάθησε πάρα πολύ και τον προώθησε στη διεύθυνση της Δ.Α.Α. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσικισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π., σ.164-165).

⁵²¹ Στο ίδιο, σ.165. Ο Μπενάκης όμως αμφισβητεί τη συνάντηση Oscar-Τρότσκι (Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος...*, ό.π., σ.61).

⁵²² Ήδη από τον Μάρτιο του 1928 η Ενωμένη Αριστερή Αντιπολίτευση είχε με δήλωσή της, που δημοσιεύτηκε στον *Σπάρτακο* ταχθεί στο πλευρό της Ρωσικής Αντιπολίτευσης. (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσικισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π., σ.220-222, *Ριζοσπάστης*, 1 Απριλίου 1928, σ.3.) Η απουσία όμως άρθρων του Τρότσκι από τα τρία τεύχη του *Σπάρτακου* του 1928 φανερώνει ότι η ομάδα Πουλιόπουλου ήταν τότε πιο πολύ προσανατολισμένη προς την τάση Ζηνόβιεφ-Κάμενεφ (Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσικισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π., σ.223).

Κ.Κ.Ε..⁵²³ Και ο Γιωτόπουλος δια μέσω του απεσταλμένου του στη Δ.Α.Α. ανταπέδωσε τις κατηγορίες προς τον *Σπάρτακο*,⁵²⁴ εγκαινιάζοντας έτσι έναν σκληρό ανταγωνισμό ανάμεσα στις δυο οργανώσεις για το ποια θα αποτελούσε επίσημο τμήμα της Δ.Α.Α. στην Ελλάδα. Φοβούμενος μια πιθανή αρνητική έκβαση της προσέγγισης του Αρχείου με τη Δ.Α.Α., αλλά και δρώντας, όπως αρεσκόταν υπό απόλυτη μυστικότητα, ο Γιωτόπουλος απέκρυψε τις επαφές του από τα μέλη του Αρχείου.⁵²⁵

III.3 Η τροτσκιστική φάση του Αρχείου

Εκμεταλλεόμενος την κατάρρευση της ομάδας του *Σπάρτακου*, που συνέβη μετά τη σύλληψη του Πουλιόπουλου και την αποχώρηση από αυτήν της τάσης Σκλάβου,⁵²⁶ ο Γιωτόπουλος ενέτεινε τις προσπάθειες σύνδεσης της οργάνωσής του, που από το 1929 είχε πάρει τον τροτσκιστικό τίτλο Ε.Δ.Ε. (Ένωση Διεθνιστών Κομμουνιστών) με την Δ.Α.Α. Στις 6 Απριλίου 1930 συνήλθε στο Παρίσι η Ιδρυτική Συνδιάσκεψη της Δ.Α.Α.⁵²⁷ χωρίς την παρουσία Ελλήνων αντιπροσώπων. Τον Ιούνιο του 1930 η Ε.Δ.Ε. έστειλε επιστολή στη Δ.Α.Α. στην οποία ζητούσε επίσημα επικοινωνία μαζί της και δήλωνε τη συμφωνία της με τις ιδέες της.⁵²⁸ Ακολούθησαν τον ίδιο μήνα κι άλλες δυο επιστολές υπογεγραμμένες όπως και η πρώτη από τον γαλλομαθή Βιτσώρη, οι οποίες αναγνώριζαν την ιδιαιτερότητα του Αρχείου σε σχέση με την Αριστερή Αντιπολίτευση και προσπαθούσαν να τη δικαιολογήσουν,⁵²⁹ ενώ με τέταρτη επιστολή του ο Βιτσώρης διαμαρτυρήθηκε για την καθυστέρηση απάντησης

⁵²³ Π.Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, φύλλα 6,7,8,9,1930-1931 και του ιδίου, «Τρότσκι και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, φύλλο 19.

⁵²⁴ Έτσι ονομάστηκε από τον Ιανουάριο του 1929 η ομάδα γύρω από το ομώνυμο περιοδικό (Δ. Λιβιεράτος, *Παντελής Πουλιόπουλος. Ένας διανοούμενος επαναστάτης*, Γλάρος, Αθήνα 1992, σ.44)

⁵²⁵ Γ. Κατσούλης, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας 1923-1927*, τόμος Β, Νέα Σύνορα, Αθήνα, χ.χ.,σ.175.

⁵²⁶ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμος 5..., ό.π.,σ.244.

⁵²⁷ Στην ουσία η Δ.Α.Α. είχε δημιουργηθεί από το 1928, οπότε συνελήφθη ο Τρότσκι και εξορίστηκε αρχικά στην Άλμα Άτα και στη συνέχεια στην Τουρκία. Η ιδρυτική συνδιάσκεψη αποτελεί την τυπική ίδρυση της Δ.Α.Α. με τη σύσταση τη Διεθνούς Γραμματείας (Δ.Γ.)

⁵²⁸ [Επιστολή προς το Διεθνές Γραφείο], 20/6/1930, «Αλληλογραφία», φάκ. αρ. 1015..., ό.π. στο Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.227.

⁵²⁹ Γ. Βιτσώρης, [Προς το Διεθνές Γραφείο], επιστολή, 21/7/1930, «Αλληλογραφία», φάκ. αρ. 1015..., ό.π. στο Κ. Παλούκης, *Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)*,... ό.π.,σ.227.

από την πλευρά της Δ.Α.Α. και ανέφερε επιπλέον στοιχεία για τη δράση του Αρχείου.⁵³⁰

Η αρχειομαρξιστική ηγεσία επιθυμούσε την όσο το δυνατόν γρηγορότερη σύνδεσή της με τη Διεθνή Αντιπολίτευση, καθώς εκείνη την εποχή αντιμετώπιζε τη φραξιονιστική κίνηση του Σούλα κι ευελπιστούσε να την ξεπεράσει με την αναβάθμιση του κύρους της μέσω της απόκτησης διεθνούς στίγματος, ενώ παράλληλα υπήρχε ο φόβος μήπως ο Πουλιόπουλος προλάβει τη σύνδεση του Σπάρτακου με τη Δ.Α.Α. Η απαντητική επιστολή από το Δ.Γ. έφτασε στα χέρια των αρχειομαρξιστών τον Αύγουστο του 1930. Σε αυτήν ο Γάλλος Άλφρεντ Ρόσμερ εξέφραζε την ικανοποίησή του από την ταύτιση των απόψεων Δ.Α.Α. και Αρχείου απέναντι στην «Γ΄ Περίοδο», υποσχόταν ανταλλαγή θεωρητικού υλικού, πρότεινε συνεργασία του Αρχείου με τον Σπάρτακο και επιφυλασσόταν για περαιτέρω εξέταση της ελληνικής αριστερής αντιπολίτευσης, καθώς υπήρχαν επιφυλάξεις για ορισμένες διαφωνίες της Ε.Δ.Ε. και της Δ.Α.Α.⁵³¹ Από τις 29 Σεπτεμβρίου ως τις 2 Οκτωβρίου του 1930 πραγματοποιήθηκε η Πρώτη Εθνική Συνδιάσκεψη της Ε.Δ.Ε., στην οποία παρέστησαν οι Μιλ Μ. και Ραϋμόν Μολινιέ ως αντιπρόσωποι της Διεθνούς Γραμματείας (Δ.Γ.) της Δ.Α.Α.

Η αποστολή των δύο Γάλλων ήταν να έρθουν σε επαφή με τις οργανώσεις του Αρχείου και του Σπάρτακου και να συμβάλουν στην ένωσή τους σε ενιαίο φορέα. Γι' αυτό το λόγο πραγματοποίησαν τρεις συναντήσεις με τους αρχειομαρξιστές και ενδιάμεσα μια συνάντηση με τον Σπάρτακο.⁵³² Στη συνάντηση με τον Σπάρτακο συνέστησαν ένωση με το Αρχείο σε κοινή οργάνωση μέλος της Δ.Α.Α., κάτι που η ομάδα του Πουλιόπουλου αρνήθηκε, χαρακτηρίζοντας τους αρχειομαρξιστές αντεπαναστάτες, καταθέτοντας ντοκουμέντα, και μαρτυρίες. Αποφασίστηκε να φτιαχτεί μια μικτή επιτροπή Σπάρτακου-Αρχείου με την παρουσία των δύο Γάλλων

⁵³⁰ Γ. Βιτσώρης, [Προς το Διεθνές Γραφείο της Κομμουνιστικής Αριστερής Αντιπολίτευσης], επιστολή, 22/7/1930, «Αλληλογραφία», φάκ. αρ. 1015..., ό.π. στο Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.228.

⁵³¹ Αλ. Ρόσμερ, «Προς τον Σύντροφο Βιτσώρη και την Οργάνωση Αρχείο Μαξισμού», επιστολή, 20/7/1930, φάκ. «Αλληλογραφία», αρ. 1015, «Γράμματα από τους Αρχειομαρξιστές»..., ό.π. στο Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαξισμού (1919-1934)»,... ό.π.,σ.228.

⁵³² Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις*...ό.π. Οι συναντήσεις αυτές πρέπει να έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση θετικής άποψης των Γάλλων αντιπροσώπων απέναντι στην οργάνωση του Αρχείου. Ο Στίνας κάνει λόγο για αποκαρδιωτική εικόνα που παρουσίασε ο Σπάρτακος στη συνάντηση, αφού παρέστησαν λιγότερα από δέκα μέλη, που δεν είχαν σχέση με το εργατικό κίνημα. Αντίθετα στις συναντήσεις με τους Αρχειομαρξιστές παρευρίσκονταν παραπάνω από 1.000 μέλη της οργάνωσης, στη συντριπτική πλειοψηφία τους εργάτες (Α. Στίνας, *Αναμνήσεις*..., ό.π., σ.174).

αντιπροσώπων για να ελεγχθεί η αλήθεια των κατηγοριών εναντίον των αρχαιομαρξιστών. Οι κατηγορίες προς το Αρχείο είχαν να κάνουν με αστυνομικές πράξεις, απεργοσπαστικές κινήσεις και πολιτικές απόψεις. Η επιτροπή περιορίστηκε στον έλεγχο των αστυνομικών πράξεων του Αρχείου, γιατί οι Γάλλοι βιάζονταν να φύγουν. Οι αρχαιομαρξιστές παραδέχτηκαν τα υπομνήματα που υπέβαλαν στον ανακριτή οι κατηγορούμενοι της απόπειρας διάλυσης του Α΄ Συνεδρίου της Ε.Γ.Σ.Ε.Ε. και στα οποία αυτοχαρακτηρίζονταν «συντηρητικοί εργάτες και όχι κομμουνιστές» και έριχναν την ευθύνη σε αυτούς που «διαταράσσουν το κοινωνικό καθεστώς στην Αθήνα και τον Πειραιά», δηλαδή τους κομμουνιστές. Παραδέχτηκαν ότι έκαναν λάθος στα υπομνήματα, αλλά κατηγορήσαν γι' αυτό τον υπεύθυνο που διαχειριζόταν τη δίκη και που τελικά διαγράφηκε από την οργάνωση, παρά τις πληροφορίες του Σπάρτακου ότι ο ίδιος ο Γιωτόπουλος συνέταξε τα υπομνήματα.⁵³³

Στην τελευταία συνάντηση που είχαν οι Γάλλοι αντιπρόσωποι με τους αρχαιομαρξιστές, οι δεύτεροι εξέφρασαν τον προβληματισμό τους για το αν θα έπρεπε να παίξουν τον ρόλο της αντιπολίτευσης στο Κ.Κ.Ε. ή να προχωρήσουν στη δημιουργία ενός νέου κόμματος. Αποφασίστηκε να εισηγηθούν οι αντιπρόσωποι τη σύνδεση του Αρχείου με τη Δ.Α.Α. και ταυτόχρονα η οργάνωση να πάρει το όνομα Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., με τον Γιωτόπουλο να πετυχαίνει την παραμονή της ονομασίας «αρχαιομαρξιστές» εντός παρένθεσης, παρά τις διαφωνίες του Μιλ.⁵³⁴ Επίσης αποφασίστηκε να εκδοθεί αμέσως μια εφημερίδα που θα ήταν όργανο της οργάνωσης των Μπολσεβίκων-Λενινιστών της Ελλάδας (Αρχαιομαρξιστών), η οποία πλέον θα λειτουργούσε ως αντιπολίτευση του Κ.Κ.Ε. Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. θα ήταν υπό το διαρκή έλεγχο της επιτροπής της Δ.Α.Α. στο Παρίσι, όπου θα έστελνε την εφημερίδα και ό,τι έγγραφο έβγαζε. Τέλος έπρεπε οπωσδήποτε να ξεκινήσει η προετοιμασία Γενικού Συνεδρίου, το οποίο όμως δεν ορίστηκε ποτέ θα γίνει, με αποτέλεσμα η οργάνωση να λειτουργεί, όπως λειτουργούσε και πριν μέχρι τον Μάρτιο 1932 που συγκλήθηκε το Συνέδριο.⁵³⁵

⁵³³ «Ανακοίνωση της Κομμουνιστικής Αντιπολίτευσης (ομάδας Σπάρτακος) πάνω στο ζήτημα των Αρχαιομαρξιστών», *Σπάρτακος*, τ.4-5, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1930, σ.8-9.

⁵³⁴ Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...ό.π.* Μάλιστα στο κείμενο των Γάλλων αντιπροσώπων στο Διεθνές Δελτίο της Αριστερής Αντιπολίτευσης το «Α» του αρκτικόλεξου ΚΟΜΛΕΑ δεν παραπέμπει στη λέξη «Αρχαιομαρξιστές», αλλά στη λέξη «Αντιπολιτευόμενοι» (Organisation of Bolshevick-Leninists of Greece (Oppositionists) (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα :

<https://www.marxists.org/history/etol/revhist/backiss/vol3/no3/molnokun.html>, (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019)

⁵³⁵ Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...ό.π.*

Οι Γάλλοι πριν φύγουν έβαλαν στους αρχαιομαρξιστές τρεις όρους : α) να κάνουν μια διακήρυξη στην οποία θα συμφωνούν απόλυτα με τη διακήρυξη της Δ.Γ. β) Να αγωνιστούν πλάι στο ΚΚΕ για τη διόρθωση της εσφαλμένης γραμμής του, εναντίον της τρομοκρατίας και για την επάνοδο των κομμουνιστών εξόριστων και γ) να διαγραφούν από την οργάνωση όσοι υπέβαλαν υπομνήματα, άσκησαν βία και επιχείρησαν να διασπάσουν σωματεία και να αποκηρυχθούν δημόσια όλες οι αστυνομικές πράξεις.⁵³⁶ Στο θέμα της βίας ο Τρότσκι ήταν κάθετα αντίθετος, όπως φαίνεται από την επιστολή του προς τους Κινέζους Αντιπολιτεύόμενους.⁵³⁷ Οι αντιπρόσωποι αναχώρησαν για την Πρίγκηπο, όπου θα συναντούσαν τον Τρότσκι και θα τον ενημέρωναν για το αποτέλεσμα των συναντήσεών τους στην Ελλάδα και την εισήγησή τους σχετικά με το Αρχείο.

Οι αρχαιομαρξιστές πέτυχαν με αυτό τον τρόπο και τη σύνδεσή τους με τη Δ.Α.Α., αλλά και την άτυπη αναγνώριση της ιδιαιτερότητάς τους να λειτουργούν ταυτόχρονα και ως αντιπολίτευση στο Κ.Κ.Ε., αλλά και ως εν δυνάμει νέο κομμουνιστικό κόμμα στη θέση του «παλιού, διαλυμένου και διεφθαρμένου Κόμματος», κάτι που αποφασίστηκε από τη Συνδιάσκεψή τους⁵³⁸ και εγκρίθηκε από το κείμενο των Γάλλων αντιπροσώπων στο Διεθνές Δελτίο της Αριστερής Αντιπολίτευσης.⁵³⁹ Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. πέτυχε μάλιστα να έχει αντιπρόσωπο στο Δ.Γ. αρχικά τον Oscar και στη συνέχεια τον ίδιο τον Γιωτόπουλο, κάτι που οφείλεται στο γεγονός ότι ήταν η μαζικότερη οργάνωση που συμμετείχε στη Δ.Α.Α. μετά τη ρωσική.⁵⁴⁰

Σε αυτό το διάστημα οι αρχαιομαρξιστές προσπάθησαν μάταια να προσεγγίσουν την οργάνωση του *Σπάρτακου*,⁵⁴¹ η οποία τήρησε εχθρική στάση

⁵³⁶ «Ανακοίνωση της Κομμουνιστικής Αντιπολίτευσης (ομάδας Σπάρτακος) πάνω στο ζήτημα των Αρχαιομαρξιστών», *Σπάρτακος*, τ.4-5, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1930, σ.8-9.

⁵³⁷ Σε αυτήν ο Τρότσκι αναφέρει : «η χρήση βίας απέναντι στους ιδεολογικούς αντιπάλους είναι ένα έγκλημα και μία τρέλα. Την ατομική τρομοκρατία εμείς οι μαρξιστές την αποκρούσαμε ακόμα κι απέναντι στους τσαρικούς σατράπηδες. Με τη γροθιά προετοιμάζεται ο άνθρωπος για το φασιστικό στρατόπεδο.» («Αρχείοι και ατομική τρομοκρατία», *Σπάρτακος*, Αύγουστος 1930, σ.10).

⁵³⁸ Archeiomarxist Congress Resolution, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.marxists.org/history/etol/revhist/backiss/vol3/no3/archeio.html> (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁵³⁹ Raymond Molinier and Pavel Okun, « The Left Opposition in Greece (1930). Towards a Genuine Communist Party», *International Bulletin of the Left Opposition* No.2, 1930. (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : <https://www.marxists.org/history/etol/revhist/backiss/vol3/no3/molnokun.html>, (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019)

⁵⁴⁰ «Ο σ. Τρότσκι για την Κομμουνιστική Οργάνωση Μπολσεβίκων-Λενινιστών (Αρχαιομαρξιστών)», *Πάλη των Τάξεων* (8 Ιανουαρίου 1932), σ.1.

⁵⁴¹ *Πάλη των Τάξεων* (6 Δεκεμβρίου 1930), σ.1.

απέναντί της, αρνούμενη κάθε συνεργασία,⁵⁴² θεωρώντας ότι αυτή είναι η ουσιαστικό και πραγματικό τμήμα της Αριστερής Αντιπολίτευσης στην Ελλάδα και ότι το Αρχείο απλά άλλαξε το περιτύλιγμα και όχι την ουσία.⁵⁴³ Η Δ.Α.Α. στήριξε την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. και διαμαρτυρήθηκε για τη στάση του *Σπάρτακου* στις εκλογές του Ε.Κ.Α.⁵⁴⁴, ενώ ματαίως ζητούσε από την οργάνωση του Πουλιόπουλου να συνεργαστεί με την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. ακόμα και για το ζήτημα των θυμάτων «της κυβερνητικής και αστυνομικής καταπίεσης».⁵⁴⁵

Η επίσημη τοποθέτηση του Τρότσκι πάνω στο ελληνικό ζήτημα της αριστερής αντιπολίτευσης ήρθε τον Οκτώβριο του 1931 με επιστολή του προς την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. Σε αυτήν εξέφραζε τον προβληματισμό του για την ύπαρξη δυο αντιπολιτευτικών οργανώσεων στην Ελλάδα, τις οποίες καλούσε να συνεργαστούν σε ενιαίο πολιτικό μέτωπο, αφού οι αρχαιομαρξιστές αποκηρύζουν πρώτα τις πρακτικές των βίαιων αντιπαραθέσεων. Ο Τρότσκι δήλωνε αντίθετος στην ιδέα δημιουργίας νέου Κόμματος και στην εγκατάλειψη της Κ.Δ., αλλά έδειξε ευελιξία, δηλώνοντας ότι «δεν αποκλείει τη δυνατότητα στη μία ή στην άλλη χώρα, όπου το επίσημο κόμμα είναι εξαιρετικά αδύνατο, να χρειαστεί να αναλάβει η Αντιπολίτευση, εν μέρει ή ολοκληρωτικά, τα καθήκοντα ενός ανεξάρτητου πολιτικού κόμματος», χωρίς όμως να

⁵⁴² Ο Πουλιόπουλος εξέφρασε τις απόψεις του για τον αρχαιομαρξισμό με σειρά άρθρων του στον *Σπάρτακο* με τίτλο «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός». Σε αυτά υποστήριξε ότι το Αρχείο ήταν αντικομματικό και το χαρακτήρισε σαν ένα πρωτότυπο ελληνικό υποκατάστατο της σοσιαλδημοκρατίας σε μια περίοδο που το κομμουνιστικό κίνημα δε έχει φθάσει στην οριστική του ιδεολογική αποκρυστάλλωση. (Παντελής Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, τ.6, Δεκέμβρης 1930, σ.12) Συσχέτισε το Αρχείο με τη γερμανική «δεξιά» των Μπράντλερ και Ταλχάιμερ, τους Καρμπονάρους, τους Φιλικούς, τις αστικές επαναστατικές αιρέσεις του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα και τις Στοές Ελευθέρων Τεκτόνων, ενώ μίλησε για καλές σχέσεις του Αρχείου με την αστυνομία, χωρίς όμως να αποδέχεται τον όρο «αρχαιοφασίστες». (Παντελής Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, τ.7, Ιανουάριος 1931, σ.16). Ο Πουλιόπουλος προδίκαιε το «ναυάγιο» της προσπάθειας του Διεθνούς Γραφείου της Αριστερής Αντιπολίτευσης να μεταβάλει την αρχαιομαρξιστική οργάνωση σε κομμουνιστική και μάλιστα αντιπολιτευτική, ενώ θεωρούσε ότι αυτή η προσπάθεια είχε τριπλό αρνητικό αποτέλεσμα, αφού δημιουργούσε σύγχυση πάνω στα προβλήματα του επαναστατικού κινήματος της Ελλάδας, στερέωνε τις αρχαιομαρξιστικές αυταπάτες και δυσφημούσε την ιδέα της Αριστερής Αντιπολίτευσης. (Παντελής Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, τ.8, Φεβρουάριος – Μάρτιος 1931, σ.3).

⁵⁴³ «Ανακοίνωση της Κομμουνιστικής Αντιπολίτευσης (ομάδας Σπάρτακος) πάνω στο ζήτημα των Αρχαιομαρξιστών», *Σπάρτακος*, τ.4-5, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1930, σ.9.

⁵⁴⁴ Στις 3 Ιανουαρίου 1931 η Δ.Α.Α. έστειλε επιστολή στον *Σπάρτακο*, στην οποία διαμαρτυρόταν για το σαμποτάρισμα του Ενιαίου Μετώπου στο Εργατικό Κέντρο Αθηνών, όπου εξαιτίας της αποχής από τη ψηφοφορία των «Σπάρτακων» εξελέγη ο αντιδραστικός και πράκτορας της ασφάλειας και όχι ο αρχαιομαρξιστής υπονήπιος. («Ανοιχτό γράμμα στην Αριστερή Αντιπολίτευση στην Ελλάδα», *Πάλη των Τάξεων*, 3 Νοεμβρίου 1931, σ.1)

⁵⁴⁵ Στις 27 Ιανουαρίου 1931 η Δ.Α.Α. ζήτησε από τον *Σπάρτακο* να οργανώσει κοινή καμπάνια αλληλεγγύης απέναντι στους φυλακισμένους και εξορισμένους κομμουνιστές, αλλά η έκκλησή της δεν απαντήθηκε. («Ανοιχτό γράμμα στην Αριστερή Αντιπολίτευση στην Ελλάδα», *Πάλη των Τάξεων*, 3 Νοεμβρίου 1931, σ.1).

είναι σε θέση να αποφασίσει αν αυτές οι συνθήκες υπήρχαν τότε στην Ελλάδα.⁵⁴⁶ Τον ίδιο μήνα το Δ.Γ. της Δ.Α.Α. τοποθετήθηκε σαφώς υπέρ του Αρχείου, με επιστολή υπογεγραμμένη από τον Μιλ, όπου ξεκαθαριζόταν ότι μόνο η αρχειομαρξιστική οργάνωση έχαιρε της εκτίμησης και συνεργασίας της και προσήπτε στον *Σπάρτακο* κατηγορίες για «κεντρική, αντικομμουνιστική και αντιαντιπολιτευτική στάση».⁵⁴⁷

Οι συνεχιζόμενες κατηγορίες του *Σπάρτακου* εναντίον της δράσης του Αρχείου και των επαφών του με τις αστυνομικές αρχές οδήγησε τον Τρότσκι στο να στείλει προς την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. επιστολή με αφορμή μια φωτογραφία 23 κρατούμενων αρχειομαρξιστών στις φυλακές Συγγρού. Σε αυτήν στράφηκε εναντίον όσων «ονομάζουν φασίστες αυτούς τους προλετάριους» και στήριξε ξεκάθαρα το Αρχείο, το οποίο χαρακτήρισε πολυάριθμο και αληθινά μπολσεβικικό. Τέλος, ζήτησε από την ελληνική οργάνωση να αποστείλει έναν επίσημο αντιπρόσωπο στην Δ.Γ., που θα αντικαθιστούσε τον Oscar.⁵⁴⁸ Αυτή η επίσημη στήριξη προξένησε την άμεση αντίδραση του Πουλιόπουλου⁵⁴⁹ και τον ενθουσιασμό της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., η οποία στο Α΄ της Συνέδριο το 1932 αποφάσισε την αποστολή του Δ. Γιωτόπουλου ως αντιπροσώπου της στη Δ.Γ.⁵⁵⁰ Εντός του 1932 η εκτίμηση του Τρότσκι προς τους αρχειομαρξιστές φαίνεται ότι ήταν δεδομένη και ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο από την ένθερμη υποδοχή που του επιφύλαξαν, όταν το πλοίο που τον μετέφερε από την Τουρκία στην Κοπεγχάγη πέρασε από τον Ισθμό της Κορίνθου.⁵⁵¹

Το εγχείρημα του Τρότσκι με τη δημιουργία της Δ.Α.Α. σύντομα άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και να οδηγεί σε διασπάσεις πολλών τμημάτων,⁵⁵²

⁵⁴⁶ Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος...*, ό.π., σ.66-67.

⁵⁴⁷ «Ανοιχτό γράμμα στην Αριστερή Αντιπολίτευση στην Ελλάδα», *Πάλη των Τάξεων* (3 Νοεμβρίου 1931), σ.1.

⁵⁴⁸ «Ο σ. Τρότσκι για την Κομμουνιστική Οργάνωση Μπολσεβίκων-Λενινιστών (Αρχειομαρξιστών)», *Πάλη των Τάξεων* (8 Ιανουαρίου 1932), σ.1.

⁵⁴⁹ Π. Πουλιόπουλος, «Τρότσκι και Αρχειομαρξισμός», *Σπάρτακος*, τ.19, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : <https://www.marxists.org/ellinika/archive/pouliop/works/1932/01/Trotskyarch.htm> (τελευταία πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2019).

⁵⁵⁰ Ο Γιωτόπουλος εκλέχτηκε σχεδόν παμψηφεί. Υπήρχε κι άλλη μια πρόταση διατυπωμένη από τον αντιπρόσωπο της Θεσσαλονίκης και υποψήφιο δήμαρχο Γεώργιο Μακρόπουλο για αποστολή του Καββαδά, που όμως πήρε μόνο μία ψήφο. (Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...* ό.π.)

⁵⁵¹ Α. Στίνας, *Αναμνήσεις...*, ό.π., σ.175.

⁵⁵² Το βελγικό τμήμα επιθυμούσε, όπως και η ΚΟΜΛΕΑ, να συγκροτήσει νέο κόμμα, αλλά ο Τρότσκι αρνήθηκε κι έτσι το τμήμα διαγράφηκε (Robert J. Alexander, *Trotskyism 1929-1985, A documented analysis of the movement*, Duke University Press, Durham and London 1991, p.96-97). Στο γερμανικό τμήμα επήλθε ρήξη μεταξύ του Κερτ Λαντάου, μέλους του ΔΓ της ΔΑΑ και το Ρόμαν Βελ, με τον Τρότσκι να παίρνει το μέρος του δεύτερου. (Pierre Broué, «Kurt Landau», *Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier français, partie 4, 1914–1939*, t. 33, Paris 1988, pp. 203–205 : Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : <https://www.marxists.org/archive/broue/1988/xx/landau.html#n14> (τελευταία πρόσβαση

τα οποία διοργάνωσαν τον Απρίλιο του 1932 Συνδιάσκεψη στο Παρίσι και συγκρότησαν ένα νέο Διεθνές Γραφείο. Ο Γιωτόπουλος (ψευδ : Witte), μόλις εντάχθηκε στη Δ.Γ. προσεγγίστηκε από τον Αντρέ Νιν, αρχηγό του ισπανικού τμήματος, κάτι που ενόχλησε τον Τρότσκι.⁵⁵³ Στα τέλη Φεβρουαρίου 1933 πραγματοποιήθηκε Ευρωπαϊκή Προ-Συνδιάσκεψη της Δ.Γ. στο Παρίσι, που δεν ήταν τόσο ευρεία όσο επιθυμούσαν οι Ισπανοί και η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. Σε αυτήν επαναλήφθηκε η απόφαση ότι η Αριστερή Αντιπολίτευση ήταν φράξια της Κ.Δ. και οι οργανώσεις της φράξιες των εθνικών Κ.Κ.,⁵⁵⁴ με την οποία διαφώνησαν οι Ισπανοί, ενώ οι αρχειομαρξιστές την εφάρμοζαν μόνο θεωρητικά.

Το ζήτημα της Γερμανίας πυροδότησε τις εξελίξεις και οδήγησε τον Τρότσκι σε αλλαγή τακτικής απέναντι στην Κ.Δ. Η Δ.Α.Α. και η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. έκαναν συχνά αναφορές στον κίνδυνο ανόδου των ναζιστών στην εξουσία και ζητούσαν τη συνεργασία του Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας (Κ.Κ.Γ.) με τους σοσιαλδημοκράτες για να αποφευχθεί ο συγκεκριμένος κίνδυνος.⁵⁵⁵ Με αυτή τη συνεργασία ήταν αντίθετη η Κ.Δ και το Κ.Κ.Γ. Τα αποτελέσματα των γερμανικών προεδρικών εκλογών (10 Απριλίου 1932) και των βουλευτικών εκλογών (31 Ιουλίου 1932) επιβεβαίωσαν τους φόβους της Δ.Α.Α., καθώς η άνοδος του ναζιστικού κόμματος ήταν εντυπωσιακή⁵⁵⁶ σε σχέση με το 1928, ενώ το Κ.Κ.Γ. σημείωσε μικρή αύξηση της επιρροής του και οι σοσιαλδημοκράτες εντυπωσιακή πτώση. Οι

στις 24 Αυγούστου 2019) και Λ. Τρότσκι, «Ποιοι είναι ο Λαντάου και η φράξια του», *Πάλη των Τάξεων*, 1 Νοεμβρίου 1932, σ.2). Στη Γαλλική Λίγκα ο Άλφρεντ Ρόσμερ (υποστηρικτής του Σπάρτακου) ήρθε σε σύγκρουση με τον Μολινιέ (υποστηρικτής του Αρχείου) με αποτέλεσμα ο πρώτος να διωχθεί από τη Δ.Α.Α. (Robert J. Alexander, *Trotskyism 1929-1985, A documented analysis of the movement*, Duke University Press, Durham and London 1991, p.406-414 και Λ. Τρότσκι, «Η κρίση της γαλλικής Λίγκας», *Δαυλός*, τ.1, Αύγουστος 1931, σ.50-56). Τέλος στο Ισπανικό τμήμα ξέσπασε κρίση με τον γραμματέα του Ανρί Λακρουά να παραιτείται και να προσπαθεί να φτιάξει νέα οργάνωση, έχοντας την στήριξη του Τρότσκι απέναντι στον Νιν, που ακολουθήθηκε από την πλειοψηφία των μελών της οργάνωσης. (Robert J. Alexander, *Trotskyism 1929-1985, A documented analysis of the movement...ό.π.,*p.684-685).

⁵⁵³ Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος...*, ό.π., σ.91-92.

⁵⁵⁴ Στο ίδιο, σ.96.

⁵⁵⁵ «Οι κίνδυνοι της επανάστασης στη Γερμανία. Η ανικανότης των σταλινικών να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της επανάστασης», *Πάλη των Τάξεων* (30 Οκτωβρίου 1931), σ2, «Οι κίνδυνοι της επανάστασης στη Γερμανία. Οι αδυναμίες του Γερμανικού Κ.Κ.», *Πάλη των Τάξεων* (3 Νοεμβρίου 1931), σ.2 και Λ. Τρότσκι, «Το κλειδί της διεθνούς κατάστασης είναι στη Γερμανία», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : <https://www.marxists.org/archive/trotsky/germany/1931/311126.htm> (τελευταία πρόσβαση στις 24 Αυγούστου 2019).

⁵⁵⁶ Στις βουλευτικές εκλογές του Ιουλίου του 1932 το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) του Χίτλερ κατέλαβε την πρώτη θέση με ποσοστό 37,36% και κέρδισε 230 έδρες (<http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/RT6.html>, τελευταία πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2019), ενώ στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1930 είχε ποσοστό 18,33% και 107 έδρες (<http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/RT5.html>, τελευταία πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2019).

κομμουνιστές της Γερμανίας συνέχισαν να υποστηρίζουν ότι «σοσιαλδημοκρατία και φασισμός είναι δίδυμα», αρνούμενοι τη συγκρότηση αντιφασιστικού μετώπου μέχρι τον Ιούνιο του ίδιου έτους, οπότε ο ηγέτης του Κ.Κ.Γ. Τέλμαν βλέποντας ορατό τον κίνδυνο ανάληψης της ηγεσίας από τους ναζί, πρότεινε χωρίς αποτέλεσμα συνεργασία με τους σοσιαλδημοκράτες και τους κεντρώους ενάντια στην κυβέρνηση φον Πάπεν, που στηριζόταν από τους ναζί. Παρά την προσωρινή υποχώρηση των ποσοστών του, το κόμμα του Χίτλερ πήρε την εξουσία τον Φεβρουάριο του 1933, γεγονός που χαρακτηρίστηκε από τους τροτσκιστές «έγκλημα» με υπαιτιότητα του Κ.Κ.Γ. και της Κ.Δ.⁵⁵⁷

Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν τη Δ.Α.Α. σε αλλαγή της τακτικής της, αρχικά μόνο όσον αφορά το γερμανικό κόμμα. Η αντίδραση του Τρότσκι ήταν άμεση, αφού στις 14 Μαρτίου 1933 απέστειλε επιστολή στη νέα Δ.Γ., που είχε πλέον γραμματέα τον Γιωτόπουλο, με την οποία ζητούσε να ξεκινήσει η διαδικασία για τη δημιουργία ενός νέου Κ.Κ. στη θέση του «πτώματος» του παλιού Κ.Κ.Γ.⁵⁵⁸ Η άποψη αυτή προβλήθηκε τον Απρίλιο από τις στήλες της *Πάλης των Τάξεων*,⁵⁵⁹ ενώ τον Ιούνιο η Κ.Ε. της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. τάχθηκε «ανεπιφύλακτα και παμψηφεί» υπέρ της πρότασης του Τρότσκι.⁵⁶⁰ Αντίθετα, οι οργανώσεις που είχαν φύγει από τη Δ.Α.Α., πιο γνωστές ως «κίνηση Λαντάου», αλλά και ο Σπάρτακος πίστευαν πως υπήρχαν ακόμα κάποια περιθώρια να αλλάξει το Κ.Κ.Γ. και πως οι απόψεις περί «σταλινικής προδοσίας» και διάλυσης του Κ.Κ.Γ. δεν εξέφραζαν την αντικειμενική κατάσταση και αποσκοπούσαν στο να στηρίζουν τις «δευτεροκομματικές και τεταρτοδιεθνικές αντιλήψεις του Τρότσκι».⁵⁶¹

Ο Τρότσκι μέσα στο καλοκαίρι του 1933 κατέληξε στην ιδέα της χρεωκοπίας της Κ.Δ. και των εθνικών κομμάτων και στην ανάγκη δημιουργίας μιας νέας

⁵⁵⁷ «Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γερμανία», *Πάλη των Τάξεων* (1 Μαρτίου 1933), σ.1.

⁵⁵⁸ L. Trotsky, «The Tragedy of the German Proletariat : The German Workers Will Rise Again – Stalinism, Never!», *Bulletin of the Opposition*, No 34, May 1933. και Σ. Μιχαήλ, *Τα αρχεία Τρότσκι για την Ελλάδα*,...ό.π.,σ.50.

⁵⁵⁹ «Για ένα καινούργιο κομμουνιστικό κόμμα στη Γερμανία», *Πάλη των Τάξεων* (1 Απριλίου 1933), σ.1.

⁵⁶⁰ «Απόφαση της Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. πάνω στο ζήτημα του καινούργιου κομμουνιστικού κόμματος στη Γερμανία», *Πάλη των Τάξεων* (27 Ιουνίου 1933), σ.2.

⁵⁶¹ Σπάρτακος, αρ.35, (14 Οκτωβρίου 1933) και Αν. Γκίκας, «Αρχαιομαρξισμός – Το κύριο ρεύμα του τροτσκισμού στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τ.6, 2003, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : https://www.komep.gr/2003-teyxos-6/arxeiomarksimos-to-kyrio-reyma-toy-trotskismoy-sthn-ellada-toy-mesopolemoy#_ftn35 (τελευταία πρόσβαση στις 24 Αυγούστου 2019).

Διεθνούς και νέων κομμουνιστικών κομμάτων, μέσα από τη μήτρα της Δ.Α.Α.⁵⁶² Τον Αύγουστο του 1933 η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. προανήγγειλε το 2^ο Συνέδριό της και δημοσίευσε την Απόφαση του Π.Γ. της Κ.Ε. της πάνω στα καθήκοντα της Α.Α. μετά την «προδοτική», σύμφωνα με τους αρχαιομαρξιστές κίνηση του Κ.Κ.Ε. να στηρίζει άτυπα τους βενιζελικούς στις επαναληπτικές εκλογές της Θεσσαλονίκης. Σε αυτήν φάνηκε η ύπαρξη δυο ομάδων στο εσωτερικό της οργάνωσης, αυτή της πλειοψηφίας του Π.Γ. και αυτή της μειοψηφίας του Π.Γ., αλλά πλειοψηφίας της Κ.Ε. στην οποία ανήκε και ο Γιωτόπουλος. Στην Απόφαση συσχετιζόταν το «Γερμανικό ζήτημα» με την περίπτωση των εκλογών της Θεσσαλονίκης, προέκυπτε το συμπέρασμα ότι η μεταρρύθμιση του Κ.Κ.Ε. ήταν αδύνατη και εντοπιζόταν το πρόβλημα στη βάση του Κόμματος, που δε διέθετε μαρξιστική διαπαιδαγώγηση. Η λύση που προτεινόταν ήταν η άμεση δημιουργία ενός νέου κομμουνιστικού κόμματος.⁵⁶³

Το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου του 1933 πραγματοποιήθηκαν δύο σημαντικές συνδιασκέψεις στο Παρίσι. Η Συνδιάσκεψη της Δ.Α.Α. ενέκρινε την πρόταση του Τρότσκι για δημιουργία νέας Διεθνούς και πρότεινε στη Συνδιάσκεψη των Αριστερών Σοσιαλιστικών Κομμάτων, που έγινε λίγες μέρες αργότερα, τη συνεργασία σε αυτή τη Διεθνή, πρόταση που τελικά απορρίφθηκε.⁵⁶⁴ Εντός της Δ.Α.Α., η οποία μετά τη Συνδιάσκεψη του Αυγούστου ονομάστηκε Ένωση Κομμουνιστών Διεθνιστών (Ε.Κ.Δ.)⁵⁶⁵ προέκυψαν διαφωνίες πάνω στο «άνοιγμα» του Τρότσκι προς τα αριστερά σοσιαλιστικά κόμματα. Κύριος εκφραστής των

⁵⁶² Η αλλαγή αυτή φάνηκε από μια σειρά κειμένων του Τρότσκι, που δημοσιεύτηκαν στην *Πάλη των Τάξεων*, είτε άμεσα, είτε μετά από κάποιο διάστημα. Σε αυτά καλούσε σε συνεργασία με τις αριστερές πτέρυγες (όπως το Εργατικό Κόμμα Γερμανίας και το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα Βρετανίας), που έχουν αποσπαστεί από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα (Λ. Τρότσκι, «Οι σοσιαλιστικές οργανώσεις της αριστεράς και τα καθήκοντά μας», *Πάλη των Τάξεων*, 25 Ιουλίου 1933, σ.2) και δήλωνε ότι η ΚΔ είχε πια αποτύχει, δεν μπορούσε να μεταρρυθμιστεί και έπρεπε να αντικατασταθεί, όπως και τα εθνικά κομμουνιστικά κόμματα (Γ. Γκουρόφ (ψευδώνυμο του Λ. Τρότσκι), «Πρέπει να ξαναχτίσουμε τα κομμουνιστικά κόμματα και μία Διεθνή», *Πάλη των Τάξεων*, 31 Αυγούστου 1933, σ.1,3 και 2 Σεπτεμβρίου 1933, σ.1 και του ίδιου, «Είπε αδύνατο να μείνουμε στην ίδια Διεθνή με τους Στάλιν, Μανουίλσκι, Λοζόφσκι και Σία», *Πάλη των Τάξεων*, 5 Σεπτεμβρίου 1933, σ.1,3 και 7/9/1933, σ.1,3).

⁵⁶³ «Απόφαση του Πολιτικού Γραφείου της Κ.Ε. της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Μπολσεβίκων-Λενινιστών (Αρχαιομαρξιστών) Ε.Τ.Δ.Α.Α. πάνω στα καθήκοντα της Αριστερής Αντιπολίτευσης μετά τη σταλινική προδοσία της Σαλονίκης», *Πάλη των Τάξεων* (1 Αυγούστου 1933), σ.1.

⁵⁶⁴ Στη Συνδιάσκεψη των Αριστερών Σοσιαλιστικών Κομμάτων, που συνήλθε στο Παρίσι τον Αύγουστο του 1933 πήραν μέρος 14 οργανώσεις. Κάποιες από αυτές συμφώνησαν με την πρόταση της Δ.Α.Α. (το Γερμανικό Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα και τα ολλανδικά Σοσιαλιστικό Επαναστατικό Κόμμα και Ανεξάρτητο Σοσιαλιστικό Κόμμα), κάποια άλλα θεώρησαν πρόωρο το αίτημα, όπως το βρετανικό Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα και η Ισπανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία (POUM) και κάποια άλλα, όπως το Γαλλικό Κόμμα Προλεταριακής Ενότητας και το Νορβηγικό Εργατικό Κόμμα ήθελαν ένταξη της Δ.Α.Α. στη Σοσιαλιστική Διεθνή. (Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος...*, ό.π., σ.97-98).

⁵⁶⁵ «Οι βασικές αρχές των Μπολσεβίκων-Λενινιστών», *Πάλη των Τάξεων* (21 Οκτωβρίου 1933), σ.2.

διαφωνιών, που εστίαζαν στη «δεξιά μετατόπιση του διεθνούς ρεύματος»⁵⁶⁶ ήταν το γαλλικό τμήμα, στο οποίο είχε ενταχθεί και ο Γιωτόπουλος, ο οποίος μαζί με τον Ιταλό Μάριο Μπαβασάνο (ψευδ : Jacomi) είχαν διαφωνήσει με την εισήγηση της Ολομέλειας της Δ.Α.Α. πριν τη Συνδιάσκεψη του Αυγούστου.

Μια νέα συμμαχία φαινόταν να σχηματίζεται από τους κόλπους της Ε.Κ.Δ. και των αριστερών σοσιαλιστών και αποτελούνταν από τον Γιωτόπουλο, τον Jacomi, το βρετανικό Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα και το ισπανικό ΡΟΥΜ. Ο Τρότσκι διαβλέποντας τη δημιουργία αυτής της συμμαχίας και θέλοντας να αποκρούσει τις κατηγορίες για «δεξιά στροφή», παρομοίασε τη Συνδιάσκεψη του Παρισιού με τη Συνδιάσκεψη του Τσίμερβαλντ⁵⁶⁷, σχεδιάζοντας μια πορεία προς νέα Διεθνή, ανάλογη με αυτή που χαράχθηκε για την Κ.Δ.⁵⁶⁸ Τον Σεπτέμβριο η ένταση μεταξύ του Τρότσκι και της αντιπολιτευτικής ομάδας κλιμακώθηκε, καθώς αποφασίστηκε η αντικατάσταση του Jacomi και ασκήθηκε κριτική στο γαλλικό τμήμα. Από την πλευρά του, ο Γιωτόπουλος εξέφρασε την αλληλεγγύη του στους διωκόμενους και παραιτήθηκε από Γραμματέας της Δ.Γ. της Κ.Δ.Ε., όχι όμως και από μέλος της Δ.Γ.⁵⁶⁹ Ο Τρότσκι ενοχλήθηκε από τη στάση του Γιωτόπουλου και ζήτησε την τοποθέτηση της Δ.Γ. απέναντί του,⁵⁷⁰ ενώ λίγο αργότερα σε επιστολή του κατηγορήσε τον αρχειομαρξιστή ηγέτη για παραβίαση των μπολσεβίκικων οργανωτικών αρχών και για βοναπαρτισμό, όσον αφορά τον τρόπο λειτουργίας της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., ενώ προέβλεπε ότι ο Γιωτόπουλος θα θελήσει να διατηρήσει μια στενή καθαρά εθνική σχέση σαν αυτή του Λαντάου. Ο Τρότσκι προσέδωσε την κατηγορία «της απολυταρχίας και της έλλειψης δημοκρατίας» στον Γιωτόπουλο,

⁵⁶⁶ Παρόμοια κατηγορία προσήψε στον Τρότσκι την ίδια περίοδο και ο *Ριζοσπάστης*, κάνοντας λόγο για στροφή προς τη σοσιαλδημοκρατία και χαρακτηρίζοντάς τον «μενσεβίκο κεντριστή» («Ο Τρότσκι στην υπηρεσία του Χίτλερ και της γερμανικής κεφαλαιοκρατίας», *Ο Νέος Ριζοσπάστης*, 4-5 Οκτωβρίου 1933, σ.2).

⁵⁶⁷ Από τις 5 ως τις 8 Σεπτεμβρίου 1915 πραγματοποιήθηκε στο χωριό Τσίμερβαλντ της Ελβετίας διεθνιστική συνδιάσκεψη με 38 αντιπροσώπους από σοσιαλιστικά, σοσιαλδημοκρατικά και εργατικά κόμματα της Ευρώπης, οι οποίοι διαφωνούσαν με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την υποστήριξη από τη 2^η Διεθνή των εθνικών αστικών τάξεων. Η αριστερή πτέρυγα της Συνδιάσκεψης, με επικεφαλής τους μπολσεβίκους, μειοψήφησε, αλλά προσυπέγραψε την τελική διακήρυξη, το ονομαζόμενο «αντιπολεμικό μανιφέστο» (Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα :

<https://www.marxists.org/ellinika/archive/trotsky/works/1914/09/zimmerwald.htm>, τελευταία πρόσβαση στις 24 Αυγούστου 2019).

⁵⁶⁸ Γ. Γκούρωφ (Τρότσκι), «Ένα βήμα μπροστά ή ένα βήμα δεξιά;», *Πάλη των Τάξεων* (14 Οκτωβρίου 1933), σ.1,3 και (17 Οκτωβρίου 1933), σ.1,3.

⁵⁶⁹ Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος...*, ό.π.,σ.194-204.

⁵⁷⁰ Στο ίδιο, σ.111.

χαρακτηριστικά που τα μετέφερε και στη Δ.Γ., συμβάλλοντας στην ουσιαστική διάλυσή της. Τέλος καλούσε την Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. να τον αντικαταστήσει στη Δ.Γ.⁵⁷¹

Ο Γιωτόπουλος συνέχισε να μετέχει στη Δ.Γ., αλλά και να έχει επαφές με τους διαγεγραμμένους του γαλλικού και ιταλικού τμήματος, που είχαν συγκροτήσει στα τέλη του 1933 την Κομμουνιστική Ένωση με έδρα τη Γαλλία. Αυτή η τακτική αναγκάζει την Δ.Γ. να αποφασίσει την οριστική ρήξη μαζί του.⁵⁷² Παρά τις αντιρρήσεις του Γιωτόπουλου, της μειοψηφίας του Π.Γ. και της πλειοψηφίας της Κ.Ε., η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. άρχισε να εφαρμόζει τις αποφάσεις της Κ.Δ.Ε. για συνεργασία με τους σοσιαλιστές, προσεγγίζοντας το Ε.Σ.Κ. και τον Λάσκαρη της παράταξης Στρατή. Τον Φεβρουάριο του 1934 ο Βιτσώρης ενημέρωσε τη Δ.Γ. της Ε.Κ.Δ. για τη διαπάλη ανάμεσα στους «τροτσκιστοποιημένους αρχαιομαρξιστές» και τους «100% αρχαιομαρξιστές» και για τον κίνδυνο διάσπασης της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. από τη φράξια του Γιωτόπουλου,⁵⁷³ ενώ με νέα επιστολή του τον Μάρτιο του 1934 γνωστοποίησε στη Δ.Γ. την απόφασή του για ρήξη.⁵⁷⁴ Η ομάδα του Γιωτόπουλου από την πλευρά της απέστειλε επιστολή στη Δ.Γ. σε έντονο ύφος, προδικάζοντας τη συνεργασία της με τη μειοψηφία της Κ.Ε. της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.⁵⁷⁵ Η Ε.Κ.Δ. επέλεξε τη συνομιλία μόνο με τον Βιτσώρη, στον οποίο εκδήλωσε την αμέριστη συμπαράστασή της, ζητώντας του να φροντίσει να αναβληθεί το 2^ο συνέδριο της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., προκειμένου να προλάβει να αποστείλει αντιπρόσωπό της.⁵⁷⁶

III.4 Η ρήξη με τον Τρότσκι – Η αναζήτηση νέων συμμαχιών

Το τροτσκιστικό κεφάλαιο της ομάδας Γιωτόπουλου έκλεισε με την επιστολή που απέστειλε ο Τρότσκι προς «όλα τα μέλη του ελληνικού τμήματος της Διεθνούς Κομμουνιστικής Ένωσης (Μπολσεβίκοι-Λενινιστές-Αρχαιομαρξιστές) στις 5 Απριλίου 1934. Σε αυτήν έκανε λόγο για τερματισμό της επικοινωνίας με τους Witte

⁵⁷¹ Robert J. Alexander, *Trotskyism 1929-1985, A documented analysis of the movement...*, ό.π., p.502-503.

⁵⁷² Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος...*, ό.π., σ.110-117.

⁵⁷³ Γ. Βιτσώρης, *επιστολή προς ΔΓ*, 1/2/1934, Αλληλογραφία (άγνωστος φάκελος), Αρχείο Λέοντα Τρότσκι,... ό.π. στο Κ. Παλούκης, *Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)*,... ό.π., σ.790.

⁵⁷⁴ Γ. Βιτσώρης, *επιστολή προς ΔΓ*, 15/3/1934, Αλληλογραφία (άγνωστος φάκελος), Αρχείο Λέοντα Τρότσκι, ...ό.π. στο Κ. Παλούκης, *Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)*,... ό.π., σ.791.

⁵⁷⁵ Μάνος (Παν. Καβαδάς ή Σφυρής), [Επιστολή προς ΔΓ], 10/3/1934, Αλληλογραφία, 1016, ...ό.π.

⁵⁷⁶ Δ.Γ. [Επιστολή προς Βιτσώρη], 30/3/1934, *Αλληλογραφία*, 1016,... ό.π. στο Κ. Παλούκης, *Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)*,... ό.π., σ.791.

και Μάνο, καταλόγισε στον Γιωτόπουλο λανθασμένη στάση πάνω στον χειρισμό του γαλλικού τμήματος και τον κατηγόρησε για «ατομικιστικό αναρχισμό», που μεταμορφωνόταν σε «γραφειοκρατικό συγκεντρωτισμό». Όσον αφορά το επικείμενο συνέδριο της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. ζήτησε, αφού ακουστούν οι πλατφόρμες και των δύο τάσεων και να γνωστοποιηθούν στη Δ.Γ, να υποταχθεί η μειοψηφία στην πλειοψηφία.⁵⁷⁷ Μετά τη διάσπαση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α., ο Βιτσώρης κράτησε επαφή με τη Δ.Γ. και θέλησε να ευθυγραμμιστεί πλήρως με τη θέση του Τρότσκι σε όλα τα ζητήματα, ακόμα και σε αυτό της αυτοδιάθεσης των εθνικά «Μακεδόνων».⁵⁷⁸ Στη συνέχεια όμως υπήρξαν και θέματα πάνω στα οποία διαφώνησε με τη στάση που πρότεινε η Δ.Γ., όπως στη διένεξη φιλελεύθερων και μοναρχικών, που η Ε.Κ.Δ. πρότεινε την υποστήριξη των πρώτων.⁵⁷⁹ Ο Βιτσώρης εκπροσώπησε την οργάνωσή του, η οποία ονομαζόταν από το 1935 Κ.Δ.Ε.Ε., στο Παρίσι τον Σεπτέμβριο του 1938, όταν δημιουργήθηκε η Τέταρτη Διεθνής,⁵⁸⁰ και παρέμεινε ως το τέλος της ζωής του συνεπής τεταρτοδιεθνιστής.

Αντίθετα, το Κ.Α.Κ.Ε., όπως ονομάστηκε από τον Απρίλιο του 1934 η διάσπαση του Γιωτόπουλου, ήταν επικριτικό προς τον τροτσκισμό, χαρακτηρίζοντάς τον «ποικιλία κεντρισμού»,⁵⁸¹ ενώ παράλληλα συνέχισε τις επαφές με το ισπανικό ΡΟΟΜ, το οποίο ο Γιωτόπουλος θεωρούσε «αδελφό κόμμα», φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να μεταβεί στην Ισπανία για να συνταχθεί με τις δυνάμεις του, όταν ξέσπασε ο Ισπανικός Εμφύλιος, το καλοκαίρι του 1936.⁵⁸² Το Κ.Α.Κ.Ε. έκανε παράλληλα

⁵⁷⁷ Λ. Τρότσκι (Γ. Γκουρόφ), «Η κρίση του ελληνικού τμήματος». *Εσωτερικό Δελτίο*, Κομμουνιστική Ένωση Αμερικής (CLA, Κομμουνιστική Ένωση Βόρειας Αμερικής), Αρ. 15, 1934. (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : http://www.ceip.org.ar/La-crisis-de-la-seccion-griega#_ftn1, τελευταία πρόσβαση στις 24 Αυγούστου 2019).

⁵⁷⁸ Ο Τρότσκι είχε υποστηρίξει την αυτοδιάθεση της Μακεδονίας σε συζήτηση με τον Γιωτόπουλο, ο οποίος συνεπής προς την αρχαιομαρξιστική στάση της δεκαετίας του '20 είχε διαφωνήσει και είχε μιλήσει για αυτοδιάθεση των Δωδεκανήσων. Ο Βιτσώρης θέλησε μετά τη διάσπαση της ΚΟΜΛΕΑ να ενημερωθεί για το πώς προσεγγίζει η ξένη βιβλιογραφία το θέμα και να έρθει σε επαφή με Σλαβομακεδόνες και διατύπωσε αυτό το αίτημα στη Δ.Γ. (Γ. Βιτσώρης, Προς ΔΓ, 17/6/1934, Αλληλογραφία (άγνωστος φάκελος), Αρχείο Λέοντα Τρότσκι, ό.π. στο Κ. Παλούκης, «Η οργάνωση Αρχείων του Μαρξισμού (1919-1934)»,... ό.π., σ.795).

⁵⁷⁹ Α. Στίνας, *Αναμνήσεις*,... ό.π., σ.188.

⁵⁸⁰ Δ. Κατσορίδας, Δ. Λιβιεράτος, Κ. Παλούκης, *Ο ελληνικός τροτσκισμός. Ένα χρονικό 1923-1946*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2003, σ.27.

⁵⁸¹ *Πάλη των Τάξεων* (17 Ιανουαρίου 1936), σ.2 και «Ο Αρχαιοφασισμός συνεχίζει το αντεπαναστατικό έργο του», *Ριζοσπάστης* (17 Φεβρουαρίου 1936), σ.3.

⁵⁸² Λίγο μετά την άφιξή του στην Ισπανία όμως, ο Γιωτόπουλος μαζί με άλλους ξένους επαναστάτες συνελήφθησαν, όταν το ΡΟΟΜ τέθηκε εκτός νόμου. Κρατήθηκε στις νοσοκομειακές φυλακές Κάρθελ Μοντέλο της Βαρκελώνης, αλλά η επιβαρυνόμενη υγεία του (ήταν φυματικός) επιδεινώθηκε. Ο Πέτρος Ανδρώνης και ο Αντώνης Παπαγιάννης μετέβηκαν στο Παρίσι, όπου οργάνωσαν διεθνή εκστρατεία για την αποφυλάκισή του, η οποία επετεύχθη με πρωτοβουλίες του Ελληνογάλλου σοσιαλιστή Γιάννη Κωσταντή. Το Κ.Κ.Ε. ισχυρίστηκε ότι ο Γιωτόπουλος αποφυλακίστηκε με κρατική παρέμβαση από

κινήσεις για να συνδεθεί με κάποια διεθνή κίνηση. Έτσι προσέγγισε το *Γραφείο του Λονδίνου* ή *3 ½ Διεθνής*,⁵⁸³ στο οποίο εντάχθηκε το 1938. Μεταπολεμικά το Κ.Α.Κ.Ε. προσκολλήθηκε στο βρετανικό Α.Ε.Κ. και στον γραμματέα του Fenner Brokwah, τον οποίο οι Έλληνες τροτσκιστές αποκαλούσαν «λακέ των εργατικών δημίων του αγγλικού ιμπεριαλισμού» και «χρεωκοπημένο καιροσκόπο».⁵⁸⁴ συμμετείχε στην ιδρυτική συνδιάσκεψη για τη δημιουργία των Ηνωμένων Σοσιαλιστικών Πολιτειών της Ευρώπης⁵⁸⁵ που έγινε στο Λονδίνο τον Φεβρουάριο του 1947 και τον Ιούνιο του ίδιου έτους εκπροσώπησε την Ελλάδα στο Πρώτο Συνέδριο για την Ένωση της Ευρώπης, που έγινε στο Παρίσι και υπήρξε μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της κίνησης.

Συμπερασματικά, το Αρχείο έπαιξε σημαντικό ρόλο στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα και συγκεκριμένα στο τροτσκιστικό κατά το α΄ μισό της δεκαετίας του '30. Ο ίδιος ο Τρότσκι παραδέχτηκε την ιδιαίτερη βαρύτητα που είχε η οργάνωση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. για τη Δ.Α.Α., λόγω της μαζικότητας και της εμπειρίας της. Η επιλογή του αρχειομαρξιστικού χώρου να συμβαδίσει με τον τροτσκισμό στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ήταν υπαρξιακή, αφού χρειαζόταν κάποια διεθνή στέγη και πολιτική κάλυψη. Άλλωστε εγχωρίως ήταν ουσιαστικά ήδη από το 1924 η Αριστερή αντιπολίτευση προς το Κ.Κ.Ε. Η στροφή όμως προς τον τροτσκισμό μπορεί

τον Έλληνα πρεσβευτή. (*Πάλη των Τάξεων*, 27 Νοεμβρίου 1944, σ.2 και «Αρχειομαρξισμός-ΚΚΕ»..., ό.π.,σ.15) Για μεγάλο διάστημα ο Γιωτόπουλος παρέμεινε αυτοεξόριστος στο Παρίσι, επικηρυγμένος από τη δικτατορία Μεταξά.(Θ. Μπενάκης, *Δημήτρης Γιωτόπουλος*. ό.π, σ.138-142.).

⁵⁸³ Το 1932 συγκροτήθηκε η Επιτροπή Ανεξαρτήτων Επαναστατικών Σοσιαλιστικών Κομμάτων, που αργότερα ονομάστηκε Διεθνές Γραφείο Επαναστατικής Σοσιαλιστικής Ενότητας ή Διεθνές Επαναστατικό Μαρξιστικό Κέντρο ή Γραφείο του Λονδίνου ή αλλιώς 3 ½ Διεθνής (κατά αναλογία της 2 ½ Διεθνούς). Στην ηγεσία του Γραφείου του Λονδίνου παρέμεινε το βρετανικό Α.Ε.Κ. σχεδόν για όλη την περίοδο 1932-1940, ενώ στα μέλη του υπήρχαν κόμματα από περισσότερες από 20 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα (το ΚΑΚΕ). Για περισσότερες πληροφορίες : Dreyfus Michel, «Bureau de Paris et Bureau de Londres : Le socialisme de gauche en Europe entre les deux guerres», *Le Mouvement Social*, No 112, Jul.-Sep. 1980, pp 25-55.

⁵⁸⁴ *Εργατική Πάλη* (16 Σεπτεμβρίου 1946), σ.1 και *Εργατική Πάλη* (18 Οκτωβρίου 1945), σ.2.

⁵⁸⁵ Το Κίνημα των Σοσιαλιστικών Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης, του οποίου πρόεδρος ήταν ο André Philip, γεννήθηκε στο Montrouge, κοντά στο Παρίσι, τον Ιούνιο του 1946, από τη βούληση να δημιουργηθεί μια σοσιαλιστική Ευρώπη ανεξάρτητη από τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ. Προσπάθησε να συνδεθεί με την πρώην διεθνιστική παράδοση των σοσιαλιστικών κομμάτων και ο αρχικός της στόχος ήταν να δημιουργήσει ένα σοσιαλιστικό πρόγραμμα για μια ενωμένη Ευρώπη. Ωστόσο, μετά την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, αυτή η ιδεολογική στάση έδωσε σταδιακά τη θέση της σε μια πιο συνεργατική προσέγγιση, η οποία οδήγησε το κίνημα να αφιερωθεί περαιτέρω στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Το 1947 άλλαξε το όνομά του σε Σοσιαλιστικό Κίνημα για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης (MSEUE), κάτι που αντανάκλωσε την πεποίθησή ότι η Ευρώπη έπρεπε πρώτα να δημιουργηθεί και μετά να αρχίσει ο αγώνας για να γίνει σοσιαλιστική.(<https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/7b137b71-6010-4621-83b4-b0ca06a6b2cb/efdd0165-38ac-4dd2-86ee-ea1e764efaf16> , τελευταία πρόσβαση στις 24 Αυγούστου 2019 και *Πάλη των Τάξεων*, 15 Φεβρουαρίου 1948, σ.1, 25 Απριλίου 1948, σ.1-2 και 17 Οκτωβρίου 1948, σ.1)

να δικαιολογηθεί και ως «ηθικά ορθή», αφού ο Τρότσκι θεωρούταν εκπρόσωπος της ντεφαιτιστικής πολιτικής⁵⁸⁶, την οποία υπερασπιζόταν ο χώρος των αρχαιομαρξιστών ήδη από την εποχή της Σ.Ο.Ν.Α. και της Κομμουνιστικής Ένωσης, ενώ και η ιστορική συγχρονία ανάμεσα στον «Πρώτο Πυρήνα» των αρχαιομαρξιστών εντός του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και την έναρξη της κριτικής του Τρότσκι, με την επιστολή του προς τις Γενικές Συνελεύσεις της Διεύθυνσης του Κόμματος, σχεδόν δύο μήνες πριν τον θάνατο του Λένιν⁵⁸⁷ ήταν βολική για την προσέγγιση της Δ.Α.Α.

⁵⁸⁶ *Εμπρός* (6 Φεβρουαρίου 1918), σ.1. Ο Τρότσκι απέναντι στο σύνθημα του Λένιν για «επαναστατικό ντεφαιτισμό» (Β.Ι. Λένιν, «Για την ήττα», *Για τον πόλεμο και τη σοσιαλιστική επανάσταση*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2013, σ.82) αντέτεινε τη γραμμή του «επαναστατικού αγώνα ενάντια στον πόλεμο».

⁵⁸⁷ Λ. Τρότσκι, «Για την ανακαίνιση της δράσεως του κόμματος», *Ριζοσπάστης* (10 Φεβρουαρίου 1924), σ.3 και (11 Φεβρουαρίου 1924), σ.3.

Επίλογος

Η εξέταση της ιστορικής πορείας του Αρχείου, που εστίασε στις σχέσεις και τις διαφοροποιήσεις του απέναντι στο Κ.Κ.Ε., αλλά και στη θέση του απέναντι στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα της εποχής, μάς βοηθά να καταλάβουμε ότι δεν πρόκειται για απλώς μία από τις πολλές διασπάσεις που γνώρισε ο κομμουνιστικός χώρος την περίοδο του Μεσοπολέμου.⁵⁸⁸ Η περίπτωση του Αρχειομαρξισμού συγκεντρώνει κάποια χαρακτηριστικά, που την κάνουν ξεχωριστή όχι μόνο για τα ελληνικά δεδομένα, αφού υπήρξε το πιο μαζική εξωκομματική κομμουνιστική οργάνωση της περιόδου, αλλά και τα διεθνή, μιας και υιοθέτησε τον ρόλο της αντιπολίτευσης στο Κ.Κ.Ε., πριν την επίσημη εμφάνιση της Δ.Α.Α.

Ο αρχειομαρξισμός είναι γέννημα της καθυστέρησης του κινήματος στον ελλαδικό χώρο την εποχή εκείνη και των αδυναμιών τόσο του Σ.Ε.Κ.Ε., όσο μετέπειτα και του Κ.Κ.Ε. Η καθυστέρηση και οι αδυναμίες ήταν ιστορικές-αντικειμενικές και οφείλονταν βασικά στο γεγονός ότι η ελληνική εργατική τάξη έκανε τα πρώτα της βήματα στην πολιτική ζωή και στην έλλειψη επαναστατικής παράδοσης και μαρξιστικής φιλολογίας. Ο αρχειομαρξισμός αναβίωσε τη σύγκρουση της Βουλγαρικής Σοσιαλιστικής Ομάδας (Στενών) που δρούσε στη Θεσσαλονίκη με την Φεντερασιόν, καθώς αναπαρήγαγε παρόμοιες κατηγορίες εναντίον αρχικά των «ρεφορμιστών γραφειοκρατών» του Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) και λίγο πριν και κατά τη διάρκεια της τροτσκιστικής φάσης του αρχειομαρξισμού εναντίον του «σταλινικού γραφειοκρατισμού». ⁵⁸⁹ Ενώ λοιπόν το Κ.Κ.Ε. εντάσσει την Φεντερασιόν ως

⁵⁸⁸ Ο Αν. Γκίκας αναφέρει ότι στο διάστημα 1924-1936 υπήρξαν συνολικά 18 διασπάσεις και μετονομασίες μόνο στον ελληνικό τροτσκιστικό χώρο, δηλαδή κατά μέσο όρο, σχεδόν μια κάθε 9 μήνες. (Αν. Γκίκας, «Αρχειομαρξισμός – Το κύριο ρεύμα του τροτσκισμού στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τ.6, 2003, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : https://www.komep.gr/2003-teyxos-6/arxeiomarksismos-to-kyrio-reyma-toy-trotskismoy-sthn-ellada-toy-mesopolemoy#_ftn35 (τελευταία πρόσβαση στις 24 Αυγούστου 2019).

⁵⁸⁹ Η Βουλγαρική Σοσιαλδημοκρατική Ομάδα (Στενοί), που δρούσε στη Θεσσαλονίκη, είχε σχέση με την ανάλογη τάση του Βουλγαρικού Εργατικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος και ήταν συνιδρύτρια της Φεντερασιόν το 1909, από την οποία αποχώρησε λίγους μήνες αργότερα (Δ. Κατσορίδας, *Εργατικό κίνημα και συνδικαλιστική δράση στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (1900-1910)*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Αθήνα Αύγουστος 2015, σ.5 και Α. Αποστολίδης – Αλ. Δάγκας, Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών, *Η σοσιαλιστική οργάνωση «Φεντερασιόν» Θεσσαλονίκης 1909-1918 : Ζητήματα γύρω από τη δράση της*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1989, σ.58-66). Η ομάδα κατηγορούσε τη Φεντερασιόν και προσωπικά τον Αβραάμ Μπεναρόγια για οικονομικές ατασθαλίες, γραφειοκρατικές πρακτικές και εγκατάλειψη της σοσιαλιστικής διαπαιδαγώγησης των μελών της (Α. Αποστολίδης – Αλ. Δάγκας, Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών, *Η*

αναπόσπαστο κομμάτι στην προϊστορία του, το Αρχείο αποδέχεται περισσότερο τη στάση και τις θέσεις των Βούλγαρων «Στενών», δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στα ηθικά ζητήματα και στο θέμα της σοσιαλιστικής μόρφωσης. Το γεγονός αυτό πιστοποιεί και η απάντηση του Ν. Ζαχαριάδη, όταν το 1926 σε μια ανοιχτή συζήτηση που είχαν αρχειομαρξιστές και Κομματικοί ρωτήθηκε για το αν υπήρχε κάποια αντίστοιχη με το Αρχείο οργάνωση στο εξωτερικό. Ο Ζαχαριάδης μίλησε πολύ γενικά για αντιστοιχία της αρχειομαρξιστικής οργάνωσης και των «Στενών» σοσιαλιστών του Βασίλ Κολάρωφ στη Βουλγαρία,⁵⁹⁰ την οποία ο αρχειομαρξιστής Θεοδωράτος, που ήταν παρών στη συζήτηση και μάς μετέφερε τα γεγονότα, παραδέχτηκε, χωρίς όμως να υπήρχαν, όπως γράφει, ιδιαίτερες διασυνδέσεις και επαφές.⁵⁹¹

Παρά τη σύμπτωση απόψεων πάνω σε ορισμένα θέματα και την επίδραση των Βούλγαρων «Στενών» στη διαμόρφωση της ιδεολογικής ταυτότητας του αρχειομαρξισμού σε κάποια ζητήματα, η πορεία του Αρχείου ήταν διαφορετική από αυτή των «Στενών» και οφείλεται στο γεγονός ότι το Κ.Κ.Ε., σε σχέση με τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης και των Βαλκανίων ήταν μια ιδιαίτερη περίπτωση, μιας και δεν προήλθε από κάποια διάσπαση του σοσιαλιστικού κόμματος, αλλά από μετεξέλιξή του. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ιστορική καθυστέρηση ίδρυσης στην Ελλάδα σοσιαλιστικού κόμματος και οργάνωσης της εργατικής τάξης. Αναλογιζόμενη την ιδιαιτερότητα της κατάστασης, η Κ.Δ. φαίνεται να προέκρινε την μετεξέλιξη του Σ.Ε.Κ.Ε. σε Κ.Κ.Ε. και όχι τη συσπείρωση των κομμουνιστών γύρω από έναν πυρήνα στο εσωτερικό του Κόμματος, όπως θα μπορούσε πιθανόν να είναι η ομάδα της «Κομμουνιστικής Ένωσης».

Η πεποίθηση ότι αντιπροσώπευαν το πραγματικό κομμουνιστικό κομμάτι του Σ.Ε.Κ.Ε., η οποία διαμορφώθηκε ήδη από το Ιδρυτικό Συνέδριο του 1918 και συνεχίστηκε ακόμα και μετά τη μετεξέλιξη του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος σε Κ.Κ.Ε. έκανε τους αρχειομαρξιστές να λειτουργούν σαν αντιπολιτευτική ομάδα, που προσπαθούσε να μεταβάλει το Κόμμα σε πραγματικά επαναστατικό. Και σε αυτό

σοσιαλιστική οργάνωση «Φεντερασιόν» Θεσσαλονίκης 1909-1918 : Ζητήματα γύρω από τη δράση της..., ό.π.σ.61-62).

⁵⁹⁰ Για την ιστορία του Βουλγαρικού Εργατικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (Στενοί Σοσιαλιστές) : The Great Soviet Encyclopedia (1979), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα :

<https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Bulgarian+Communist+Party+BCP> (τελευταία πρόσβαση στις 24 Αυγούστου 2019) και Marietta Stankova, *Georgi Dimitrov, A biography*, I.B. Tauris & Co.Ltd, N.Y., 2010, pp. 9-51.

⁵⁹¹ Γ. Θεοδωράτος, *Αναμνήσεις...ό.π.*

το σημείο όμως υπήρχε ιδιομορφία του αρχαιομαρξιστικού ρεύματος, καθώς απέφευγε τη δημόσια εμφάνιση και δρούσε σε απόλυτη μυστικότητα, δίνοντας έμφαση στο προπαρασκευαστικό έργο, στην ιδεολογική προετοιμασία των μελών του Κόμματος και στη δημιουργία «εξ επαγγέλματος» επαναστατών σε μια περίοδο που το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) αμφιταλαντευόταν ανάμεσα στην τριτοδιεθνιστική οδό κι αυτή της «γεωργιαδικής» σοσιαλδημοκρατίας.

Η αποκάλυψη της αρχαιομαρξιστικής φράξιας και η συνειδητοποίηση ότι το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ) δεν μπορούσε να αλλάξει δεν απέτρεψε το Αρχείο από το τοποθετηθεί αυθαίρετα πολιτικά στη θέση της πρωτοπορίας του ελληνικού προλεταριάτου, επωφελούμενο των κρίσεων που αντιμετώπιζε στο ίδιο διάστημα το Σ.Ε.Κ.Ε.(Κ)/Κ.Κ.Ε. (οπορτουνιστική, «λικβινταριστική», φραξιονιστική)⁵⁹². Αυτή η επιλογή του Αρχείου είχε ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια αντικομματικής νοοτροπίας και ψυχολογίας, που έπαιρνε γνωρίσματα ψύχωσης λόγω της απαξίωσης της εχθρότητας με την οποία αντιμετωπιζόταν από το Κ.Κ.Ε. Ανάμεσα στο 1923 και το 1925 υπήρξαν περιπτώσεις κομμουνιστικών κομμάτων στην Ευρώπη, που γνώρισαν τη ρήξη και τη διάσπαση, καθώς ένα τμήμα τους διαφώνησε με την κομματική γραμμή και την Κ.Δ.⁵⁹³, αυτονομήθηκε και σε σύντομο χρονικό διάστημα προσέγγισε τη σοσιαλδημοκρατία. Η αυτονόμηση του Αρχείου, αν και χρονικά συμπίπτει με τις παραπάνω διασπάσεις πρέπει να αντιμετωπιστεί ως ξεχωριστή περίπτωση, καθώς έγινε ακούσια και ύστερα από τις αποκαλύψεις του Αποστόλου για τη λειτουργία του, δεν οδήγησε σε δημιουργία νέου κόμματος και ούτε άλλαξε ως την εποχή του Γιωτόπουλου την τακτική της οργάνωσης.

Το Αρχείο αποδείχθηκε αρκετά τολμηρό στις αλλαγές στη σχετικά σύντομη ιστορία του, σε μια εποχή, πάντως που ο ιστορικός χρόνος ήταν ιδιαίτερα πυκνός και οι εξελίξεις καταγιστικές. Σε αντίθεση με τις ομάδες που ήρθαν σε ρήξη με τα εθνικά κόμματα και την Κ.Δ και κινήθηκαν προς τη σοσιαλδημοκρατία, ο αρχαιομαρξισμός

⁵⁹² Σύμφωνα με τον Ν. Ζαχαριάδη, το ΚΚΕ γνώρισε τρεις κρίσεις κατά τον Μεσοπόλεμο : την «οπορτουνιστική» (1918-1924), τη «λικβινταριστική» (1926-1928) και τη «φραξιονιστική χωρίς αρχές» (1929-1931) (Ν. Ζαχαριάδης, *Θέσεις για την ιστορία του ΚΚΕ*, Εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ, Αθήνα 1945, σ.30-32)

⁵⁹³ Ο Πουλιόπουλος αναφέρει τις περιπτώσεις του Tranmael στη Νορβηγία, που διέσπασε το 1923 το Νορβηγικό Εργατικό Κόμμα, καθώς ήρθε σε ρήξη με τον Ζινόβιεφ, απομακρύνθηκε από την Κ.Δ., αλλά όχι κι από τη μαρξιστική και λενινιστική ιδεολογία και του Höglund στη Σουηδία, ιδρυτή του Σουηδικού Κομμουνιστικού Κόμματος, που το 1925 αποχώρησε από το Κόμμα, διαφωνώντας με τον έλεγχο που ασκούσε στα εθνικά κόμματα η Κ.Δ. , αλλά συνέχισε να ασπάζεται τον κομμουνισμό, ιδρύοντας το βραχύβιο Κομμουνιστικό Κόμμα Σουηδίας.(Π. Πουλιόπουλος , «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, Ιανουάριος 1930, σ.13).

δεν ακολούθησε αυτό τον δρόμο. Αυτή η επιλογή είναι ακόμα μια ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου ρεύματος, η οποία όμως μπορεί να ερμηνευθεί. Πρώτα απ' όλα δεν ήταν εύκολο για τους πρωτοπόρους του τριτοδιεθνιστικού κινήματος στην Ελλάδα, που αυτοχαρακτηρίζονταν «πούροι κομμουνιστές» να δεχθούν ότι η Κ.Δ. λειτουργούσε μετά τον θάνατο του Λένιν με πολύ διαφορετικό τρόπο, από αυτόν που μέχρι τότε οραματιζόνταν και ότι το νέο αφήγημα του κομμουνισμού δεν έμοιαζε καθόλου με αυτό για το οποίο ως τότε μάχονταν. Επίσης δεν υπήρχε στην Ελλάδα κάποιο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα στο οποίο θα μπορούσαν να στραφούν, ενώ οι προσπάθειες για συγκρότηση ενός τέτοιου χώρου είχαν αποτύχει. Τέλος, οι κρίσεις που συχνά αντιμετώπισε μέσα στη δεκαετία του '20 το Κ.Κ.Ε. ενίσχυναν το Αρχείο με απογοητευμένους εργάτες, στους οποίους συνέχιζε να παρουσιάζεται ως κομμουνιστικό κόμμα, που επιθυμούσε να γίνει κύριος εκφραστής του ελληνικού προλεταριάτου.

Για τους αρχαιομαρξιστές η διαφοροποίησή τους από το Κ.Κ.Ε. έγινε σχεδόν αυτοσκοπός και παρά τις εκκλήσεις τους για συνεργασία σε συνδικάτα ή στις εκλογές, γνώριζαν πως δεν υπήρχε ούτε από την πλευρά τους, αλλά ούτε από το Κόμμα πραγματική πρόθεση για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Το Αρχείο αντιμετώπιστηκε σαν να είναι ξένο και εχθρικό σώμα στον κομμουνιστικό χώρο, συνδέθηκε με τον αναδυόμενο τότε φασισμό και κατηγορήθηκε για συνεργασία με την εργοδοσία και τις αστυνομικές αρχές. Δεν είναι εύκολο, ούτε ίσως και απαραίτητο να διερευνηθεί ποιος άνοιξε τον κύκλο της βίας και των επιθέσεων. Το Αρχείο δεν έμεινε με «σταυρωμένα τα χέρια», απάντησε στις προκλήσεις και προκάλεσε και το ίδιο, ζητώντας με αυτό τον τρόπο να αποκτήσει κάποια υπολογίσιμη θέση στο ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα, ειδικά στο β' μισό της δεκαετίας του '20, όταν το Κ.Κ.Ε. φαινόταν τρωτό και η επιρροή του αρχαιομαρξισμού ισχυρή.

Για όλη τη δεκαετία του '20 το Αρχείο παρέμεινε μια ξεχωριστή περίπτωση στο ευρωπαϊκό κομμουνιστικό κίνημα. Μακριά από την Κ.Δ., χωρίς να μπορεί και χωρίς να θέλει να έχει τρόπους διαφυγής από την απομόνωσή του στον κομμουνιστικό χώρο μέσω της σοσιαλδημοκρατικής του μετατόπισης⁵⁹⁴ και χωρίς να

⁵⁹⁴ Σύμφωνα με τον Πουλιόπουλο, ο αρχαιομαρξισμός ήταν συμπαθής στους παλιούς σοσιαλδημοκράτες ηγέτες του ΚΚΕ, που τον θεωρούν την «αληθινή ιστορική αντιπολίτευση στο ΚΚΕ». Ο Γιαννιός στη *Σοσιαλιστική Ζωή* έσπευσε να χαρακτηρίσει την *Πάλη των Τάξεων* σοβαρό

έχει τη δυνατότητα αναφοράς σε ένα εναλλακτικό διεθνές κομμουνιστικό ρεύμα, αφού ακόμα η Δ.Α.Α. δεν είχε διαμορφωθεί, βρήκε διαφυγή κυρίως στην όξυνση της αντιπαλότητας με το Κ.Κ.Ε. Παράλληλα έγινε εκφραστής του «αντιμοντερνισμού», εκφράζοντας στο συνδικαλισμό το παλιό συντεχνιακό μοντέλο και διατυπώνοντας οικονομιστικά αιτήματα.⁵⁹⁵ Χαρακτηριστικά ο Φλωριάς αναφέρει ότι στην απεργία των κεραμοποιών στο Χαϊδάρι ανάμεσα στο 1925 και 1926, που οργανώθηκε από αρχαιομαρξιστές, καταστράφηκαν μηχανήματα που έφτιαχναν τούβλα και έγινε φθορά της παραγωγής.⁵⁹⁶ Ταυτόχρονα η τακτική της ιδεολογικής απόκρυψης, που για μεγάλο διάστημα υιοθετούσαν οι αρχαιομαρξιστές οδήγησε τον γραμματέα της Γαλλικής Ενωτικής Συνομοσπονδίας και της Διεθνούς Επιτροπής Επισιτισμού Σιμοναίν το 1928, κατά τη διάρκεια του Στ' Συνεδρίου της Ομοσπονδίας Επισιτισμού, απευθυνόμενος στον Μήτσο Σούλα να αποδώσει αναλογίες στον αρχαιομαρξισμό και στον αναρχοσυνδικαλισμό.⁵⁹⁷

Ο Γιωτόπουλος γνώριζε ότι με τη δημιουργία της Δ.Α.Α. σχηματιζόταν ένας δεύτερος πόλος ανταγωνιστικός στον σταλινισμό. Η προσέγγιση με τον δεύτερο ασφαλώς ήταν αδύνατη, αφού το Αρχείο λειτουργούσε ήδη ως αντί-Κόμμα και μάλιστα με σχετική επιτυχία, ενώ τα αιματηρά επεισόδια του Ε.Κ. Θεσσαλονίκης και του Συνεδρίου της Ε.Γ.Σ.Ε.Ε., καθώς και δολοφονία των δύο αρχαιομαρξιστών καθιστούσαν κάθε επαφή αδύνατη. Ο Τρότσκι ήταν μια πρόσφορη λύση, καθώς υπήρχε από την εποχή του Τζουλάτι εκδήλωση συμπάθειας στο πρόσωπό του. Όμως το Αρχείο αποδεχόμενο τον ρόλο της Αριστερής Αντιπολίτευσης του Κ.Κ.Ε. και της Κ.Δ., υιοθετούσε ξανά θέσεις που είχε ήδη απορρίψει, κρίνοντας ότι δεν υπήρχαν περιθώρια επιτυχίας. Με την επιμονή του Γιωτόπουλου η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. κατάφερε να υποδυθεί μόνο θεωρητικά τον ρόλο της αντιπολίτευσης, αποτελώντας ουσιαστικά μια ιδιαίτερη περίπτωση στους κόλπους της Δ.Α.Α. λόγω της μαζικότητάς της.

Οι μέρες δόξας όμως του Αρχείου έφταναν προς το τέλος τους. Καταλυτική για τις εξελίξεις ήταν η ανάληψη από τον Ν. Ζαχαριάδη της ηγεσίας του Κ.Κ.Ε. και το ξεπέραςμα της κρίσης, που είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική ενίσχυση της επιρροής του. Ο Γιωτόπουλος τότε από υποστηρικτής της ιδέας άμεσης δημιουργίας

εργατικό φύλλο και να καλέσει στις γραμμές του κόμματός του τους τίμιους αρχαιομαρξιστές εργάτες. (Π. Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», ...,ό.π.,σ.15).

⁵⁹⁵ Π. Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», ...,ό.π., σ.14.

⁵⁹⁶ Π. Φλωριάς, *Αναμνήσεις...*ό.π.

⁵⁹⁷ *Ριζοσπάστης* (14 Φεβρουαρίου 1928), σ.3.

νέου Κόμματος πέρασε στο αντιπολιτευτικό στρατόπεδο της Δ.Α.Α., η οποία πλέον είχε πειστεί για την χρεωκοπία της Κ.Δ. και προσανατολιζόταν στη δημιουργία νέων εθνικών κομμουνιστικών κομμάτων και νέας Διεθνούς. Αν η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. αποφάσιζε τότε την άμεση μετατροπή της σε κόμμα και εντασσόταν στη Τέταρτη Διεθνή, θα είχε να αντιμετωπίσει ένα ισχυρό Κ.Κ.Ε. και έναν δυναμικό ανταγωνισμό από την ομάδα του Σπάρτακου. Η διάσταση απόψεων πάνω σε αυτό το θέμα οδήγησε ταυτόχρονα στη ρήξη ανάμεσα στον Γιωτόπουλο και τον Τρότσκι και στη διάσπαση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.

Με αυτόν τον τρόπο ο παλαιός αρχαιομαρξισμός, που πλέον εκπροσωπούταν από το Κ.Α.Κ.Ε. βρέθηκε μακριά από την πολιτική στέγη της Αριστερής Αντιπολίτευσης. Ο Πουλιόπουλος ήδη από το 1930 στην κριτική του προς το αρχαιομαρξιστικό ρεύμα θεωρούσε λανθασμένη την εμπιστοσύνη που είχε δείξει ο Τρότσκι στο Αρχείο, το οποίο θεωρούσε ότι ήταν πιο κοντά ιδεολογικά στη Δεξιά Αντιπολίτευση⁵⁹⁸, που είχε σχηματίσει στα τέλη της δεκαετίας του '20 την Διεθνή Κομμουνιστική Αντιπολίτευση (International Communist Opposition) και συγκεκριμένα με το γερμανικό κομμάτι της, που υπό τους Heinrich Brandler και August Thalheimer⁵⁹⁹ είχε από τα τέλη του 1928 φύγει από το Κ.Κ. Γερμανίας, παρά στη Δ.Α.Α.⁶⁰⁰ Το Αρχείο όμως εκείνη την εποχή δεν φαίνεται να είχε επαφές με τις οργανώσεις της Δεξιάς Αντιπολίτευσης, παρά το γεγονός ότι συμφωνούσε μαζί τους στην κριτική προς την Κ.Δ. και στην απόρριψη της θεωρία της «Τρίτης Περιόδου». Αντίθετα, κατά τη δεκαετία του '30, το Αρχείο προσέγγισε κόμματα που προέρχονταν από τους κόλπους της Διεθνούς Κομμουνιστικής Αντιπολίτευσης, όπως το ισπανικό Ρ.Ο.Υ.Μ. και το βρετανικό Α.Ε.Κ. και αργότερα ως Κ.Α.Κ.Ε. εντάχθηκε στο Διεθνές

⁵⁹⁸ Μετά τον θάνατο του Λένιν το 1924, διαμορφώθηκαν τρεις τάσεις στο ρωσικό κομμουνιστικό κόμμα : η αριστερή των Τρότσκι, Κάμενεφ, Ζινόβιεφ, η κεντρώα του Στάλιν και η δεξιά των Μποχάριν, Ρίκοφ και Τόμσκι. Ο Μποχάριν το 1924 συμάχησε με τον Στάλιν και πέτυχαν στα τέλη του 1927 την απομάκρυνση του Τρότσκι και της αριστερής αντιπολίτευσης από το Κόμμα. Κατά την περίοδο όμως 1928-1930, ο Στάλιν αποφάσισε τον παραγκωνισμό του ηγέτη της δεξιάς τάσης. (Για περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά τη Δεξιά Αντιπολίτευση δεσ Robert J. Alexander, *The Right Opposition : The Lovestoneites and the International Communist Opposition of the 1930s*, Greenwood Press, 1981).

⁵⁹⁹ Στα τέλη του 1928 οι Heinrich Brandler και August Thalheimer ήρθαν σε ρήξη με τον ηγέτη του Κ.Κ. Γερμανίας Ernst, κατηγορώντας ότι συγκάλυψε την υπεξαίρεση χρημάτων από το ταμείο του Κόμματος, για την οποία ευθυνόταν ένας φίλος του. Αν και το Κόμμα αποφάσισε την τιμωρία του Thälmann, η Κ.Δ. επενέβη στηρίζοντας τον ηγέτη του Κ.Κ.Γ. (Robert J. Alexander, *The Right Opposition...*, p.136) Έτσι δημιουργήθηκε το Κ.Κ. Γερμανίας (Αντιπολίτευση), το οποίο δεν επιθυμούσε τη δημιουργία νέου Κομμουνιστικού Κόμματος, αλλά την αλλαγή πορείας του υπάρχοντος και το 1932 στήριξε τον Thälmann στις προεδρικές εκλογές (Στο ίδιο, σ.141.)

⁶⁰⁰ Π. Πουλιόπουλος, «Κομμουνισμός και Αρχαιομαρξισμός», ...,ό.π., σ.16.

Επαναστατικό Μαρξιστικό Κέντρο, που προήλθε από τη συνένωση του Γραφείου του Λονδίνου και της Διεθνούς Κομμουνιστικής Αντιπολίτευσης.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η μελέτη της περίπτωσης του Αρχείου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς η πορεία του επηρεάζει τα πρώτα βήματα της ιστορίας του κομμουνιστικού κινήματος της Ελλάδας, τόσο όσον αφορά το Κ.Κ.Ε., που κατείχε ηγεμονική θέση, όσο κι ως προς την Αριστερή Αντιπολίτευση, της οποίας αποτέλεσε τον έναν από τους δύο πόλους. Το Αρχείο υπήρξε υπολογίσιμη και ανταγωνιστική δύναμη στο εσωτερικό απέναντι στο Κ.Κ.Ε. για ένα σημαντικό διάστημα του Μεσοπολέμου, ενώ ταυτόχρονα έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στα πρώτα χρόνια ύπαρξης του διεθνούς τροτσκιστικού ρεύματος. Η μελέτη του αρχειομαρξισμού συνεπώς δεν είναι μελέτη ενός ρεύματος, που όταν κατήλθε σε εκλογικές αναμετρήσεις πέτυχε πενιχρά αποτελέσματα, ταυτίστηκε με τη βία και τον τυχοδιωκτισμό και καταδικάστηκε σε απαξίωση και λήθη, αλλά ενός ιδιαίτερου αντιπολιτευτικού στο Κ.Κ.Ε. ρεύματος με μέλη που δε δίσταζαν να προσφέρουν την περιουσία ή τη ζωή τους γι' αυτό και το οποίο άφησε το δικό του μικρό, αλλά ευδιάκριτο στίγμα όχι μόνο στο ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα, αλλά και στο διεθνές.

Πηγές και Βιβλιογραφία

Α΄) Πρωτογενείς Πηγές

Α΄.1) Αρχειακές Πηγές

- Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (Α.Σ.Κ.Ι.) : περιοδικές εκδόσεις (*Δαυλός και Πάλη των Τάξεων*)
- Αρχείο «Χαρίλαος Φλωράκης» : φάκελος : *Κομμουνιστική Επιθεώρησις*.
- Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων (ψηφιακή βιβλιοθήκη : <https://library.parliament.gr/Portals/6/pdf/digitalmicrofilms.pdf>) : όλες οι προπολεμικές εφημερίδες που αναφέρονται στην εργασία, συμπεριλαμβανομένης της προπολεμικής *Πάλης των Τάξεων*.
- Ελληνικό Λογοτεχνικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.) : Αρχείο Ν. Σύριγγα και Χ. Αναστασιάδη.
 - Αναστασιάδης Κ., *Αφήγηση*, χειρόγραφο, αρχείο Ν. Σύριγγα, φάκελος 1, ΕΛΙΑ.
 - Θεοδωράτος Γ. (Μαστρογιάννης), *Αφήγηση*, χειρόγραφο, αρχείο Ν. Σύριγγα, φάκελος 1, ΕΛΙΑ.
 - Σούλας Μ., *Η Εργασία*, πολυγραφημένο, αρχείο Ν. Σύριγγα, φάκελος 1, ΕΛΙΑ.
 - Φλωριάς Παν., *Αφήγηση*, χειρόγραφο, αρχείο Ν. Σύριγγα, φάκελος 1, ΕΛΙΑ.

Α΄.2) Τύπος

- *Ακρόπολις*, Αθήνα 1931-1944
- *Αρχειομαρξιστής*, Αθήνα 1933

- *Αρχείο του Μαρξισμού*, Αθήνα 1923-1925 και 1927-1928
- *Βραδυνή*, Αθήνα 1929-1931
- *Δαυλός*, Αθήνα 1931
- *Δελτίο για τα ζητήματα του σοσιαλισμού*, Αθήνα 1989-1990
- *Έθνος*, Αθήνα 1929
- *Ελληνική*, Αθήνα 1931
- *Εμπρός*, Αθήνα 1918-1929
- *Επαναστατική Μαρξιστική Επιθεώρηση*, Αθήνα 1981
- *Εστία*, Αθήνα 1917-1931
- *Κομμουνισμός*, Αθήνα 1921
- *Κομμουνιστική Επιθεώρησης*, Αθήνα 1944
- *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1929-1931
- *Μακεδονικά Νέα*, Θεσσαλονίκη, 1931
- *Μυτιληνιός*, Μυτιλήνη 1921
- *Νέα Ζωή*, Αθήνα 1920
- *Νέα Κοινωνιολογία*, Αθήνα 2008-9
- *Πάλη των Τάξεων*, Αθήνα 1931-1946
- *Πατρίς*, Αθήνα 1931
- *Πρωία*, Αθήνα 1931
- *Ριζοσπάστης*, Αθήνα 1921-98
- *Σκριπ*, Αθήνα 1929
- *Σπάρτακος*, Αθήνα 1930-1933
- *Σύγχρονα Θέματα*, Αθήνα 1982
- *Τα Ιστορικά*, Αθήνα 2015

- *Ταξικός Αγώνας*, Αθήνα 1946

Α΄.3) Κομματικές εκδόσεις

- *Δοκίμιο της Ιστορίας του ΚΚΕ*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012.
- Ζαχαριάδης Νίκος, *Θέσεις για την ιστορία του ΚΚΕ*, Εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ, Αθήνα 1945.
- *Η Κομμουνιστική Διεθνής – Κομμουνιστικά Βιβλία*, Εκδοτικό τμήμα του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ελλάδος (Κομμουνιστικού), Αθήναι 1921.
- *Σύντομη Ιστορία του ΚΚΕ, σχέδιο, Μέρος Α΄ 1918-1949*, εκδ. της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1988.
- *Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1918-1924)*, Α΄ τόμος, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1974.
- *Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1925-1928)*, Β΄ τόμος, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1974.
- *Το ΚΚΕ – Επίσημα Κείμενα (1929-1933)*, Γ΄ τόμος, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1974.
- *Το Πρώτο Συνέδριο του ΣΕΚΕ (Πρακτικά)*, εκδ. της Κ.Ε. του ΚΚΕ, Αθήνα 1982.

Α΄.4) Πρωτογενής Βιβλιογραφία (απομνημονεύματα, αναμνήσεις, μαρτυρίες, πολιτικά κείμενα, πρακτικά, στατιστικές κλπ.)

- *Αρχειομαρξισμός-Κ.Κ.Ε., Διάλεξη-συζήτηση που έγινε κατόπι συμφωνίας με ομιλητές εκπροσώπους των δύο Κομμάτων*, Μαρξιστική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1947.

- Βαφειάδης Μάρκος, *Απομνημονεύματα, τόμος Α΄*, εκδ. Δίφρος, Αθήνα 1984.
- Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών*, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1977, <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/1929-1974.pdf>
- Καρλιάφτης Λουκάς (Καστρίτης), *Η ίδρυση της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Μπολσεβίκων Λεννινιστών Ελλάδας (αρχαιομαρξιστές-τροτσκιστές)*, 1930, μέρος β΄, χ.ε., χ.χ.
- Καστρίτης Κώστας, *Η ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, τόμοι 1-5, εκδόσεις Εργατικής Πρωτοπορείας, Αθήνα χ.χ.
- Κορδάτος Γιάννης, *Ιστορία ελληνικού εργατικού κινήματος με βάση άγνωστες πηγές και ανέκδοτα αρχεία*, εκδ. Μπουκουμάνης, Αθήνα 1972.
- Λένιν Β.Ι., «Για την ήττα», *Για τον πόλεμο και τη σοσιαλιστική επανάσταση*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2013.
- Μπεναρόγια Αβραάμ, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, εκδ. Κομμούνια, Αθήνα 1986.
- Πουλιόπουλος Παντελής, «Τρότσκι και Αρχαιομαρξισμός», *Σπάρτακος*, τ.19, <https://www.marxists.org/ellinika/archive/pouliop/works/1932/01/Trotskyarch.htm>
- *Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936*, Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας – Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1938.
- Σταυρίδης Ελευθέριος, *Τα παρασκήνια του ΚΚΕ*, χ.ε., Αθήνα 1953.
- Στεφανάτος Γ., *Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα. Αναμνήσεις ενός παλιού αρχαιομαρξιστή*, <https://athens.indymedia.org/post/989657/>

- Στίνας Άγης, *Αναμνήσεις - 60 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης*, τόμος Α΄, εκδ. Βέργος, Αθήνα 1977.
- Το αντιπολεμικό μανιφέστο του Τσίμπερλαντ,
<https://www.marxists.org/ellinika/archive/trotsky/works/1914/09/zimmerwald.htm>
- *Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνής (Κομιντέρν) – Οι 21 όροι του Λένιν*,
<https://www.pare-dose.net/4963>
- Τρότσκι Λέων (Γ. Γκουρόφ), «*Η κρίση του ελληνικού τμήματος*». *Εσωτερικό Δελτίο*, Κομμουνιστική Ένωση Αμερικής (CLA, Κομμουνιστική Ένωση Βόρειας Αμερικής), Αρ. 15, 1934, http://www.ceip.org.ar/La-crisis-de-la-seccion-griega#_ftn1
- *Archeiomarxist Congress Resolution*,
<https://www.marxists.org/history/etol/revhist/backiss/vol3/no3/archeio.html>
- Das Deutsche Reich. Reichstagswahl 1930,
<http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/RT5.html>
- Das Deutsche Reich. Reichstagswahl Juli 1932,
<http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/RT6.html>
- *International Press Correspondence 1921-1938*,
<https://www.marxists.org/history/international/comintern/inprecor/index.htm>
- *Lettre des 250*,
https://www.marxists.org/francais/4int/ogi/1925/10/ogi_19251025.htm
- “The Left Opposition in Greece (1930). Towards a Genuine Communist Party”, Raymond Molinier and Pavel Okun *from International Bulletin of the Left Opposition No.2, 1930*,
<https://www.marxists.org/history/etol/revhist/backiss/vol3/no3/molnokun.html>

- Trotsky Léon, *Cours Nouveau*,
<https://www.marxists.org/francais/trotsky/livres/coursnouveau/coursnouveau.pdf>
- Trotsky Léon, *Europe and America*,
<https://www.marxists.org/archive/trotsky/1926/02/europe.htm>
- Trotsky Léon, *Platform of the Joint Opposition*, 1927,
<https://www.marxists.org/archive/trotsky/1927/opposition/opposition.pdf>
- Trotsky Léon, “Germany, the key to the international situation”, *Bulletin of the Opposition*, no. 25–26, November-December 1931,
<https://www.marxists.org/archive/trotsky/germany/1931/311126.htm>

Β΄) Δευτερογενής Βιβλιογραφία

Β΄.1) Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αλεξιάτος Γεώργιος, *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού κινήματος*, Κύμα, Αθήνα 2017.
- Αλισανδράτος Γ.Γ., «Ο Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός (1848-1864)», *Κέντρο Μελετών Ιονίου, Πρακτικά Συμποσίου 1984*, Αθήνα 1984.
- Αποστολίδης Α. – Δάγκας Αλ., *Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών, Η σοσιαλιστική οργάνωση «Φεντερασιόν» Θεσσαλονίκης 1909-1918 :Ζητήματα γύρω από τη δράση της*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1989.
- Αστερίου Ελ – Γαβρίλης Λαμπάτος, *Η Αριστερή Αντιπολίτευση στην Ελλάδα*, φιλίστωρ, Αθήνα 1995.
- Γαλανόπουλος Κώστας, «Επαναστατικός συνδικαλισμός και μαρξισμός στο πρώιμο σοσιαλιστικό κίνημα του ελλαδικού χώρου», *Ανακοίνωση στη διημερίδα με θέμα : «Η ιστορία της μισθωτής εργασίας και του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα : διερευνώντας μαρξιστικές οπτικές στην εποχή μας*», που διοργανώθηκε από τον Όμιλο για τη Μελέτη της Ιστορίας και της Κοινωνίας (ΟΜΙΚ), 26 και 27 Μαΐου 2011.
- Γεωργιάδου – Κατσουλάκη Αγγελική, *Η Πρώτη Συνδιάσκεψη του ΣΕΚΕ(Κ) – Φεβρουάριος 1922 – Τι οδήγησε σ' αυτή – Αποφάσεις*, Αθήνα 1984.
- Γιαννάτου Αγγελική, *Επτανησιακός ριζοσπαστισμός 1848-1865*, (διδακτορική διατριβή), Αθήνα 2005.
- Γκίκας Αντώνης, «Αρχειομαρξισμός – Το κύριο ρεύμα του τροτσκισμού στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τ.6, 2003, https://www.komep.gr/2003-teyxos-6/arxeiomarksismos-to-kyrio-reyma-toy-trotskismoy-sthn-ellada-toy-mesopolemoy#_ftn35
- Δάγκας Αλέξανδρος, Λεοντιάδης Γιώργος, *Κομιντέρν και Μακεδονικό : το ελληνικό παρασκήνιο.1924*, Επίκεντρο, Αθήνα 2008.

- Δημητρίου Μιχάλης, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*, Πλέθρον, Αθήνα 1985.
- Ελεφάντης Άγγελος, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1976.
- Εμμανουηλίδης Μάριος, *Αιρετικές διαδρομές. Ο ελληνικός τροτσκισμός και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2002.
- «Η ιστορική διαδρομή των κομμουνιστικών και αντιιμπεριαλιστικών οργανώσεων νεολαίας στην Ελλάδα (τέλη 19^{ου} αιώνα-1968)», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τ.1, 2000, <https://www.komep.gr/2000-teyxos-1/istorikh-diadromh-ton-kommoynistikon-kai-antiimperialistikon-organoseon-neolaias-sthn-ellada-telh-19oy-aiona-1968>
- *Η Κάθοδος της ΚΟΜΛΕΑ στις βουλευτικές εκλογές του 1933*, Αθήνα 2010, σ.5, <https://www.scribd.com/doc/50596579/%CE%97%CE%BA%CE%AC%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%9A%CE%9F%CE%9C%CE%9B%CE%95%CE%91%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-1933>
- Καρύτσας Γιάννης, *Ο σφαγιασμός των αρχαιομαρξιστών της περιοχής Αργινίου από τον ελληνικό σταλινισμό*, Άρδην, Αθήνα 2002.
- Κατσορίδας Δημήτρης, *Βασικοί σταθμοί του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα 1870-2001*, ΑΡ.ΙΣΤΟ.Σ.-Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα 2008.
- του ιδίου, *Εργατικό κίνημα και συνδικαλιστική δράση στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (1900-1910)*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Αθήνα Αύγουστος 2015.
- Κατσορίδας Δημήτρης, Λιβιεράτος Δημήτρης, Παλούκης Κώστας, *Ο ελληνικός τροτσκισμός. Ένα χρονικό 1923-1946*, φιλίστωρ, Αθήνα 2003.
- Κατσούλης Γιώργης, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας 1923-1927*, τόμος Β, Νέα Σύνορα, Αθήνα, χ.χ.

- Κουτσούκαλης Αλέκος , *Η Πρώτη Δεκαετία του ΚΚΕ 1918-1928*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1979.
- Λάζαρης Βασίλης, *Οι ρίζες του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1996.
- Λεβί Μισέλ, *Το εθνικό ζήτημα από τον Μαρξ μέχρι σήμερα*, εκδ. Στάχυ, Αθήνα 1993.
- Λεονταρίτης Β. Γεώργιος, *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Εξάντας, 1978.
- Λιάκος Αντώνης, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Νεφέλη, Αθήνα 2016.
- Λιβιεράτος Δημήτρης, *Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1918-1923*, τόμος Α΄, εκδόσεις Καρανάση, Αθήνα, 1976.
- του ιδίου, *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα 1927-1931*, Κομμούνια/ιστορική μνήμη 5, Αθήνα 1987.
- του ιδίου, *Παντελής Πουλιόπουλος. Ένας διανοούμενος επαναστάτης*, Γλάρος, Αθήνα 1992.
- Λώλος Δημήτρης, *Η εκλογική περιφέρεια της Θεσσαλονίκης. Κόμματα και υποψήφιοι* (διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη 1989.
- Μιχαήλ Σάββας, *Τα αρχεία Τρότσκι για την Ελλάδα*, Αλλαγή, Αθήνα 1982.
- Μοσκόφ Κωστής, *Εισαγωγικά στην Ιστορία του κινήματος της Εργατικής Τάξης*, Καστανιώτης, Αθήνα 1988.
- Μπαχάρας Δ., «Εκλογές- Δημοψηφίσματα», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τομ 7 *Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940. Από την Αβασίλευτη Δημοκρατία στη Δικτατορία της 4ης Αυγούστου*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.
- Μπενάκης Θεόδωρος, *Δημήτρης Γιωτόπουλος, μια πορεία από τον επαναστατικό στο φιλελεύθερο σοσιαλισμό*, Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα 2003.

- Μπόλαρης Λεάνδρος, *Σ.Ε.Κ.Ε. Οι επαναστατικές ρίζες της Αριστεράς στην Ελλάδα*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Λευκωσία 2008.
- Νικολακόπουλος Θεόδωρος, *Η άλλη όψη του εργατικού κινήματος (1918-1930)*, χ.ε., Αθήνα 1983.
- Νούτσος Παναγιώτης, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, τόμος Α΄, Γνώση, Αθήνα 1995.
- του ιδίου, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, τόμος Β΄, α΄ και β΄ μέρος, Γνώση, Αθήνα 1993.
- Παλούκης Κώστας, *Η οργάνωση Αρχείον του Μαρξισμού (1919-1934)*, (διδακτορική διατριβή), Ζωγράφου 2015, Θεσσαλονίκη 2017.
- του ιδίου, «Οι αρχειομαρξιστές απέναντι στο εαμικό κίνημα», https://www.efsyn.gr/afieromata/70-hronia-apo-ton-dekembri-toy-44/9615_oi-arheiomarxistes-apenanti-sto-eamiko-kinima
- Πετρόπουλος Γιώργος, «Γεμάτη διασπάσεις η ιστορία της Αριστεράς», https://www.efsyn.gr/afieromata/oi-diaspaseis-tis-aristeras/37960_gemati-diaspaseis-i-istoria-tis-aristeras
- Πλουμίδης Σπυρίδων, *Τα μυστήρια της Αιγίδος. Το μικρασιατικό ζήτημα στην ελληνική πολιτική (1891-1992)*, βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2016.
- Σταυρίδη-Πατρικίου Ρένα, *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*, Ολκός, Αθήνα 2009.
- Τσιντζιλιώνης Χρήστος., *ΟΚΝΕ 1922-1943, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα 1989.
- Φόστερ Ουίλλιαμ, *Η Ιστορία των τριών Διεθνών*, εκδ. Γνώσεις, Αθήνα 1975.
- του ιδίου, *Η ιστορία του παγκόσμιου συνδικαλιστικού κινήματος*, Εταιρία Ελληνικού Βιβλίου, Αθήνα 1978.

- Φουντανόπουλος Κώστας, *Εργασία και εργατικό κίνημα στην Θεσσαλονίκη (1908-1936), Ηθική οικονομία και συλλογική δράση στο Μεσοπόλεμο*, Νεφέλη, Αθήνα 2005.

Β'.2) Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Alexander J. Robert, *The Right Opposition : The Lovestoneites and the International Communist Opposition of the 1930s*, Greenwood Press, 1981.
- Alexander J. Robert, *Trotskyism 1929-1985, A documented analysis of the movement*, Duke University Press, Durham and London 1991.
- Arnaud Pierre, *Sport and International Politics. The impact of fascism and communism on sport*, Taylor&Francis, 1998.
- Braunthel J., *History of the International 1914-1943*, translated by J. Clark, vol. 2, London 1967.
- Broué Pierre, «Kurt Landau», *Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier français, partie 4, 1914–1939*, t. 33, Paris 1988.
- Dreyfus Michel, «Bureau de Paris et Bureau de Londres : Le socialisme de gauche en Europe entre les deux guerres», *Le Mouvement Social*, No 112, Jul.-Sep. 1980.
- Hallas Duncan, *The Comintern: A History of the Third International (1985)*, Chicago: Haymarket Books, 2008.
- Hough Jerry F., Fainsod Merle, «How the Soviet Union is Governed», *Slavic Review*, Cambridge University Press, Vol. 39, No. 3 (Sep., 1980).
- Orwell George (1980), *Homage To Catalonia*. introd. by Lionel Trilling, Harcourt Brace & Company, New York (V :1980, A:1938).

- Ress Tim, Thorpe Andrew, *International Communism and the Communist International 1919-1943*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1999.
- Stankova Marietta, *Georgi Dimitrov, A biography*, I.B. Tauris & Co.Ltd, N.Y., 2010.
- Stavrianos L.S., *Balkan Federation: A History of the Movement toward Balkan Unity in Modern Times*, εκδ. Archon Books, Hamden, Connecticut 1964.
- *The Great Soviet Encyclopedia* (1979),
<https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Bulgarian+Communist+Party+B+CP>
- *The united Europe of the socialists and the Socialist Movement for the United States of Europe (MSEUE)*, <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/7b137b71-6010-4621-83b4-b0ca06a6b2cb/efdd0165-38ac-4dd2-86ee-ea1e764efa16>
- The Workers Party of Marxist Unification, <https://spartacus-educational.com/SPpoum.htm>
- Wheeler F. Robert, “Organized Sport and Organized Labour : The Workers’ Sports Movement”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No.2, Special Issue :Workers’ Culture, Apr. 1978.
- Wright G. John, "Trotsky's Struggle for the Fourth International", *Fourth International*, August 1946.